

YÖNETİM VE EKONOMİ

YÖNEKO

Yıl: 2021 Cilt: 28 Sayı: 4

ISSN: 1302-0064
E-ISSN-2458-8253

JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS

JOME

Year: 2021 Volume: 28 Issue: 4

ISSN: 1302-0064
E-ISSN-2458-8253

 MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY THE FACULTY OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL

Y Ö N E T İ M
VE
E K O N O M İ
YÖNEKO

Yıl: 2021 Cilt: 28 Sayı:4

ISSN:1302-0064
E-ISSN-2458-8253

JOURNAL OF
MANAGEMENT
AND
ECONOMICS
JOME

Year: 2021 Volume: 28 Issue:4

ISSN:1302-0064
E- ISSN-2458-8253

 MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY THE FACULTY OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL

YÖNETİM

VE

EKONOMİ (E-ISSN-2458-8253) / (ISSN-1302-0064)

Sahibi:

Yönetim Kurulu Adına İ.İ.B.F. Dekan V.
Prof.Dr. Cüneyt Yenal KESBİÇ

Editör:

Prof.Dr. A. Kemal ÇELEBİ

Yardımcı Editörler:

Doç.Dr. Coşkun ÇILBANT

Doç.Dr. Serkan CURA

Alan Editörleri:

Prof.Dr. Mustafa MIYNAT

Prof.Dr. Sibel SELİM

Doç.Dr. Ece DEMİRAY EROL

Doç.Dr. Koray KAYALIDERE

Doç.Dr. Özgür Hakan ÇAVUŞ

Dr.Öğr.Üyesi Feyda SAYAN CENGİZ

Dr.Öğr.Üyesi İsmail BAŞARAN

Editörler Kurulu:

Prof.Dr. A. Kemal ÇELEBİ (MCBÜ)

Prof.Dr. Tuncer ÖZDİL (MCBÜ)

Prof.Dr. Mustafa MIYNAT (MCBÜ)

Prof.Dr. Hüseyin AKTAŞ (MCBÜ)

Prof.Dr. C. Erdem HEPAKTAN (MCBÜ)

Prof.Dr. Serhat BAŞTAN (MCBÜ)

Prof.Dr. Halit YANIKKAYA (G.T.Ü)

Doç.Dr. Alparslan UĞUR (K.K.Ü)

Doç.Dr. Zümrüt ECEVİT SATI (İ.Ü)

Sekreteryaya:

Arş.Gör. Osman GÜLDEN

Arş.Gör. Abdullah MARUFOĞLU

Arş.Gör. Fatin Şevki BULUT

Arş.Gör. Ayşe EFE

Arş.Gör.Dr. Can KARABIYIK

Arş.Gör. Erdi Bayram

Arş.Gör. Gizem KILIÇ AKYILDIZ

Arş.Gör. Hülya YEŞİLYURT TEMEL

Arş.Gör. Kahraman SÜVARİ

Arş.Gör.Dr. Mehmet SANDAL

Bu Sayımızın Hakem Kurulu

- Prof.Dr. Ahmet Erdal ÖZKOL (DEÜ)
- Prof.Dr. Bekir Sami OĞUZTÜRK (SDÜ)
- Prof.Dr. Dilek TEMİZ DİNÇ (Çankaya Üniv.)
- Prof.Dr. Fatma Şebnem ARIKBOĞA (İst. Üniv.)
- Prof.Dr. İpek DEVECİ KARAKOÇ (DEÜ)
- Prof.Dr. Mustafa TEPECİ (MCBÜ)
- Prof.Dr. Sinan NARDALI (İKCÜ)
- Prof.Dr. Türksel KAYA BENSGHİR (Başkent Üniv.)
- Doç.Dr. Ali ALTINER (RTE Üniv.)
- Doç.Dr. Aysun KAHRAMAN (MCBÜ)
- Doç.Dr. Burak ÖZDOĞAN (MCBÜ)
- Doç.Dr. Çağrı KÖROĞLU (ADÜ)
- Doç.Dr. Duygu ALPTEKİN (MCBÜ)
- Doç.Dr. Fatih ÇEMREK (OGÜ)
- Doç.Dr. Mehmet Emre ÜNSAL (İstanbul Üniv.)
- Doç.Dr. Önder BÜBERKÖKÜ (YYÜ)
- Doç.Dr. Tahsin AKÇAKANAT (SDÜ)
- Dr.Öğr.Üyesi Aynur İNCEKIRIK (MCBÜ)
- Prof.Dr. Alper ÖZMEN (OGÜ)
- Prof.Dr.Cengiz YILMAZ (MCBÜ)
- Prof.Dr. Faruk SAPANCALI (DEÜ)
- Prof.Dr. Gülay GÜNAY (Karabük Üniv.)
- Prof.Dr. Kaan YARALIOĞLU (DEÜ)
- Prof.Dr. Sevtap ÜNAL (İKCÜ)
- Prof.Dr. Tunç DEMİRBİLEK (DEÜ)
- Prof.Dr. Yeşim KUŞTEPELİ (DEÜ)
- Doç.Dr. Anıl GACAR (MCBÜ)
- Doç.Dr. Burak KARTAL (MCBÜ)
- Doç.Dr. Ceyhan CAN ÖZCAN (Erbakan Üniv.)
- Doç.Dr. Deniz DİRİK (MCBÜ)
- Doç.Dr. Erhan ÖRUÇ (Koceli Üniv.)
- Doç.Dr. Kurtuluş BOZKURT (ADÜ)
- Doç.Dr. Necati Alp ERİLLİ (Cumhuriyet Üniv.)
- Doç.Dr. Safiye Süreyya BENGÜL (DPÜ)
- Doç.Dr. Zeki Atıl BULUT (DEÜ)

İletişim Adresi: Prof.Dr. A. Kemal ÇELEBİ

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Şehit Prof.Dr. İlhan Varank Kampüsü 45140, Yunussemre, Manisa

ProQuest ve SOBIAD veri tabanına kayıtlıdır.

Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayınlayan kurumu bağlamamaktadır.

©Copyright: MCBÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Aralık 2021 Basım Yeri: M.C.B.Ü Matbaası – MANİSA

Tel: 0 (236) 201 80 44

Fax: 0 (236) 201 80 10

e-mail: iibf-dergi@cbu.edu.tr

URL: <https://dergipark.org.tr/yonveek>

Yönetim ve Ekonomi yılda dört sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. **Dergimiz TRDizin, EconLit, EBSCO, ASOS, DOAJ,**

JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS (E-ISSN-2458-8253) / (ISSN-1302-0064)

Owner:

The Faculty of D. Dean
Prof.Dr. Cunevt Yenal KESBIC

Editor:

Prof.Dr. A. Kemal CELEBI

Co-Editors:

Assoc.Prof.Dr. Coskun CILBANT

Assoc.Prof.Dr. Serkan CURA

Field Editors:

Prof.Dr. Mustafa MIYNAT

Prof.Dr. Sibel SELIM

Assoc.Prof. Ece DEMIRAY EROL

Assoc.Prof. Koray KAYALIDERE

Assoc.Prof. Ozgur Hakan CAVUS

Assist.Prof. Feyda SAYAN CENGIZ

Assist.Prof. Ismail BASARAN

Editorial Board:

Prof.Dr. A. Kemal CELEBI (MCBU)

Prof.Dr. Tuncer OZDIL (MCBU)

Prof.Dr. Mustafa MIYNAT (MCBU)

Prof.Dr. Huseyin AKTAS (MCBU)

Prof.Dr. Erdem HEPAKTAN (MCBU)

Prof.Dr. Serhat BASTAN (MCBU)

Prof.Dr. Halit YANIKKAYA (G.T.U)

Assoc.Prof.Dr. Alparslan UGUR (K.K.U)

Assoc.Prof.Dr. Zumrut ECEVIT SATI (I.U)

Secretariat:

Res.Assist. Osman GULDEN

Res.Assist. Abdullah MARUFOGLU

Res.Assist. Fatin Sevki BULUT BULUT

Res.Assist. Ayse EFE

Res.Assist.Dr. Can KARABIYIK

Res.Assist. Erdi BAYRAM

Res.Assist. Gizem KILIC AKYILDIZ

Res.Assist. Hulya YESILYURT TEMEL

Res.Assist. Kahraman SUVARI

Res.Assist.Dr. Mehmet SANDAL

The Advisory Board in This Issue

- Prof.Dr. Ahmet Erdal OZKOL (DEU)
- Prof.Dr. Bekir Sami OGUZTURK (SDU)
- Prof.Dr. Dilek TEMIZ DINC (Cankaya Univ.)
- Prof.Dr. Fatma Sebnem ARIKBOGA (Ist. Univ.)
- Prof.Dr. Ipek DEVECI KARAKOC (DEU)
- Prof.Dr. Mustafa TEPECI (MCBU)
- Prof.Dr. Sinan NARDALI (IKCU)
- Prof.Dr. Turksel KAYA BENSghIR (Baskent Univ.)
- Assoc.Prof. Ali ALTINER (RTE Univ.)
- Assoc.Prof. Aysun KAHRAMAN (MCBU)
- Assoc.Prof. Burak OZDOGAN (MCBU)
- Assoc.Prof. Cagri KOROGLU (ADU)
- Assoc.Prof. Duygu ALPTEKIN (MCBU)
- Assoc.Prof. Fatih CEMREK (OGU)
- Assoc.Prof. Mehmet Emre UNSAL (Istanbul Univ.)
- Assoc.Prof. Onder BUBERKOKU (YYU)
- Assoc.Prof. Tahsin AKCAKANAT (SDU)
- Assist.Prof. Aynur INCEKIRIK (MCBU)
- Prof.Dr. Alper OZMEN (OGU)
- Prof.Dr. Cengiz YILMAZ (MCBU)
- Prof.Dr. Faruk SAPANCALI (DEU)
- Prof.Dr. Gulay GUNAY (Karabuk Univ.)
- Prof.Dr. Kaan YARALIOGLU (DEU)
- Prof.Dr. Sevtap UNAL (IKCU)
- Prof.Dr. Tunc DEMIRBILEK (DEU)
- Prof.Dr. Yesim KUSTEPELI (DEU)
- Assoc.Prof. Anil GACAR (MCBU)
- Assoc.Prof. Burak KARTAL (MCBU)
- Assoc.Prof. Ceyhun CAN OZCAN (Erbakan Univ.)
- Assoc.Prof. Deniz DIRIK (MCBU)
- Assoc.Prof. Erhan ORUC (Koceli Univ.)
- Assoc.Prof. Kurtulus BOZKURT (ADU)
- Assoc.Prof. Necati Alp ERILLI (Cumhuriyet Univ.)
- Assoc.Prof. Safiye Sureyya BENGUL (DPU)
- Assoc.Prof. Zeki Atil BULUT (DEU)

Contact:

Prof.Dr. A. Kemal CELEBI
Manisa Celal Bayar University

The Faculty of Economic and Administrative Sciences
Sehit Prof.Dr. Ilhan Varank Campus 45140, Yunusemre, MANISA

The Journal of Management and Economics is an international refereed journal published four times a year. The Journal of Management and Economics is indexed in TRDizin, EconLit, EBSCO, ASOS, DOAJ, ProQuest and SOBIAD.

The author(s) is (are) the sole responsible for the opinion and views stated in the articles.

©Copyright: MCBU The Faculty of Economic and Administrative Sciences – December 2021

Tel: 0 (236) 201 80 44

Fax: 0 (236) 201 20 10

e-mail: iibf-dergi@cbu.edu.tr

URL: <https://dergipark.org.tr/yoncek>

YÖNETİM VE EKONOMİ
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl: 2021 Cilt: 28 Sayı: 4 E-ISSN-2458-8253 / ISSN-1302-0064

İÇİNDEKİLER

Ali Kemal NURDOĞAN Hilal Tuğçe BAYAR	Sağlık Göstergeleri ile İşgücü Verimliği İlişki Yapısının Kanonik Korelasyon Analizi.....	663
Ayşe ARI	Turizmin Gelir Eşitsizliğine Etkisi: Türkiye Örneği.....	681
Beril EREM Aslı TOLUNAY	Blogların Müşteri Adanmışlık Davranışı Üzerine Etkisine Yönelik Bir Çalışma.....	695
Burcu DURMUŞ Öznur İŞÇİ GÜNERİ Aynur İNCEKIRIK	Bireylerin Sigara Alışkanlıklarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Negatif Binom Regresyon Analizi.....	717
Burcu GEDİZ ORAL Tuğba ARPAZLI FAZLILAR	Türkiye ve PIIGS Ülkelerinde İkiz Açık Hipotezinin Testi: Panel Veri Analizi.....	731
İbrahim YEMEZ Murat Fatih TUNA	Tüketicilerin Geri Dönüştürülmüş Maddelerden Yapılmış Kıyafetleri Satın Alma İsteğini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi.....	751
Kadir KARAGÖZ	Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin 26 Yılı: Bibliyometrik Bir İnceleme.....	775
Mehmet ÇETİN	İngiltere Merkez Bankası Rezervlerinde Meydana Gelen Yapısal Değişimlerin Analizi.....	797
Nazife Özge KILIÇ Asiye TÛTÛNCÛ	Gelir ve Eğitim Düzeyinin Erken Yaşta Evlilikler Üzerine Etkisi: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi.....	815
Şengül CAN Mustafa GERŞİL Tuncer ÖZDİL	Teknopark Firmalarında İşbirliğinin Yenilikçilik Üzerine Etkilerinin Meta Analiz Tekniğı Kullanarak İncelenmesi.	833
Tuğçe Uğur GÛLER Derya ŞAŞMAN KAYLI	Değişen Yönetim Anlayışının Kadına Yönelik Hizmet Sunumuna Yansımaya İlişkin Nitel Bir Araştırma.....	853
Vildan ŞEN Hakan ARACI	Muhasebe Eğitimine Endüstri 4.0'ın Etkileri.....	875
YAZIM KURALLARI		891

JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS

MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY THE FACULTY OF
ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES JOURNAL

Year: 2021 Volume: 28 Issue:4 E-ISSN-2458-8253 / ISSN-1302-0064

CONTENTS

Ali Kemal NURDOGAN Hilal Tuğçe BAYAR	Canonic Correlation Analysis of the Relation Structure of Health Indicators and Labor Productivity.....	663
Ayşe ARI	The Impact of Tourism on Income Inequality: Evidence from Turkey.....	681
Beril EREM Asli TOLUNAY	An Investigation on the Influence of Blogs on Consumer Engagement Behaviour.....	695
Burcu DURMUS Oznur ISCI GUNERI Aynur INCEKIRIK	Determining the Factors Affecting the Smoking Habits of Individuals: Negative Binomial Regression Analysis.....	717
Burcu GEDİZ ORAL Tugba ARPAZLI FAZLILAR	Testing of Twin Deficit Hypothesis in Turkey and PIIGS Countries: Panel Data Analysis.....	731
Ibrahim YEMEZ Murat Fatih TUNA	Investigation of the Factors Affecting Consumers Willingness to Buy Clothes Made from Recycled Materials.	751
Kadir KARAGOZ	26 Years of the Journal of Management and Economics: A Bibliometric Investigation.....	775
Mehmet CETIN	The Analysis of Structural Changes in the Reserves of the Bank of England.....	797
Nazife Ozge KILIC Asiye TUTUNCU	The Impact of Income and Education on Early Marriages: The Example of Northeast Anatolia Region.....	815
Sengul CAN Mustafa GERSIL Tuncer OZDIL	A Study of the Impacts of Cooperation in Technoparks Companies on Innovation by Using Meta Analysis Technique.....	833
Tugce Ugur GULER Derya SASMAN KAYLI	A Qualitative Research on the Reflection of the Changing Management Approach to the Service for Women.....	853
Vildan SEN Hakan ARACI	Effects in Industry 4.0 on Accounting Education.....	875
GUIDELINES FOR SUBMITTING ARTICLES.....		896

Sağlık Göstergeleri ile İşgücü Verimliliği İlişki Yapısının Kanonik Korelasyon Analizi*

Ali Kemal NURDOĞAN**

Hilal Tuğçe BAYAR***

ÖZ

Çalışmanın amacı sağlık göstergeleri ile işgücü verimliliği arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada, Avrupa Birliği üyesi yirmi altı ülkeye ait sağlık ve işgücü verimliliği verileri kullanılarak sağlık göstergeleri ve işgücü verimliliği değişken setleri arasındaki ilişki çok değişkenli istatistiksel analiz tekniği kanonik korelasyon analizi yöntemi ile incelenmiştir. Kanonik korelasyon analizine başlanmadan önce veri seti ve varsayımlar test edilmiş ve değişkenlerin çok değişkenli normal dağılım gösterdiği görülmüştür. Yapılan kanonik korelasyon analizi sonucunda elde edilen dört adet kanonik korelasyon fonksiyonundan birinci ve ikinci kanonik değişken istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Birinci kanonik korelasyon .895 değeri ile iki veri setinin arasında yüksek dereceli bir ilişki olduğunu göstermektedir. İkinci kanonik korelasyon .690 değeri ile iki veri setinin arasında orta dereceli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Birinci kanonik değişken çiftine (U_1V_1) en fazla katkı sağlayan değişkenler Kronik Hastalık ve Çalışılan Saat Başına İşgücü Maliyet değişkenleridir. İkinci kanonik değişken çiftine (U_2V_2) en fazla katkı sağlayan değişkenler Kişi Başı Sağlık Harcaması ve Birim İşçilik Maliyetleri-Çalışma Saatine Göre değişkenleridir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde sağlık göstergeleri ile işgücü verimliliği arasında anlamlı ve pozitif yönlü yüksek bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, İşgücü, İşgücü Verimliliği

JEL Sınıflandırması: I19, J10, J24

Canonic Correlation Analysis of the Relation Structure of Health Indicators and Labor Productivity

ABSTRACT

The aim of the study is to examine the relationship between health indicators and labor productivity. In the study, by using health and labor productivity data from twenty-six member countries of the European Union, the relationship between health indicators and workforce productivity variables was analyzed using the multivariate statistical analysis technique, canonical correlation analysis. Before starting the canonical correlation analysis, the data set and assumptions were tested and it was observed that the variables showed a multivariate normal distribution. The first and second canonical variables were found to be statistically significant among the four canonical correlation functions obtained as a result of the canonical correlation analysis. The first canonical correlation shows a high degree of correlation between the two data sets with the value of .895. The second canonical correlation shows that there is a moderate correlation between the two data sets with a value of .690. The variables that contribute the most to the first canonical pair of variables ($U1V1$) are Chronic Illness and Labor Cost per Hour. The variables that contribute the

* Çalışma, yazarlar tarafından 12.12.2020-14.12.2020 tarihleri arasında düzenlenmiş olan 18. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü olarak sunulmuş ve özet bildiri kitabında yayımlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ORCID Bilgisi: 0000-0001-9411-4313, alinurdogan@sdu.edu.tr

*** Dr. Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İ.İ.B.F, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ORCID Bilgisi: 0000-0002-8834-7433, hilalbayar@sdu.edu.tr

(Makale Gönderim Tarihi: 12.01.2021 / Yayına Kabul Tarihi:21.12.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.858797

Makale Türü: Araştırma Makalesi

most to the second canonical pair of variables (U2V2) are Per Capita Health Expenditure and Unit Labor Costs by Working Hours. When the findings were evaluated, it was concluded that there was a significant and positive relationship between health indicators and labor productivity.

Key Words: Health, Labor, Labor Productivity

JEL Classification: I19, J10, J24

GİRİŞ

Pandemi döneminde yaşadığımız sosyal ve ekonomik sorunlar bize kişilerin ve toplumların sağlıklı olmasının ne derece önemli olduğunu gösterdi. Toplum sağlığının ciddi oranlarda bozulduğunda reel ekonomik göstergelerin ne denli olumsuz etkilendiğini ve toplumsal sonuçlarının ulaştığı boyutları yaşayarak görmekteyiz. Pandemi ile mücadele noktasında getirilen kısıtlamaların toplam talepte yarattığı daralma ile birlikte üretimde yaşanan azalmanın yanı sıra işgücünün sağlıklı kalarak üretime devam edebilmesinin ne derece önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Üretimde azalmanın yaşandığı bu dönemde işgücünün sağlık problemleri nedeniyle çalışma saatlerinde azalmanın olması, çalışamayacak hale gelmesi mevcut ekonomik durumu daha da kötü noktalara taşıması muhtemeldir. Çalışmanın amacı, toplum sağlığının bir ölçütü olarak sağlık göstergeleri ile üretim faktörlerinin önemli bir unsuru olan işgücünün verimliliği arasındaki ilişkiyi incelemek ve işgücü verimliliğine etki eden sağlık göstergelerini açıklamaktır.

Verimlilik alanında geniş bir literatür bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların büyük kısmında verimlilik ve ekonomik büyümeye arasında bir nedensellik ve doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların bir kısmı verimlilik büyüme ilişkisini toplam faktör verimliliği açısından ele alırken bir kısmı da verimliliğin artmasına etki eden kısmi faktör verimliliklerini ele almaktadır. Bu noktada çalışmamızın da değişkeni olan işgücü verimliliğinin literatürde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Literatürde işgücü verimliliği ile büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair pek çok araştırma bulunmaktadır. İşgücü verimliliğini etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik çalışmalar incelendiğinde genel olarak ekonomik, psiko-sosyal ve fiziki faktörler temelinde ele alındığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda genellikle ücret ve işgücü verimliliği ile teknolojik gelişmelerin işgücü verimliliği arasındaki ilişki incelenmektedir.

Klasik İktisatçılar, Marjinal Verimlilik Teorisi ile işgücü verimliliğinde görülecek artışın ücretleri de artıracığını açıklamışlardır. Etkin Ücret Teorisini geliştiren Yeni Keynesyen İktisatçılar ise ücretlerdeki artışların yanı sıra iyi sağlık durumunun da işgücü verimliliğini artıracığını açıklamışlardır. Doğal olarak işgücünün verimliliği ilkesinin bir gereği olarak nitelikli, üretken ve kaliteli işgücünün fiziksel ve zihinsel gücünü maksimum seviyede kullanabiliyor olmasının vazgeçilmez bileşeni işgücünün sağlıklı olmasıdır. Benzer bir yaklaşım beşeri sermaye teorisinde de görülmektedir. Emeğin sahip olduğu bilgi, beceri ve yetenek şeklinde tanımlanan beşeri sermaye, özellikle toplumun sağlık durumu ve eğitim düzeyi tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla teorik olarak sağlık ve eğitim alanında yapılan harcamaların toplumun beşeri sermaye stokunu ve işgücü verimliliğini arttırmakta olduğu ve bu nedenle ekonomik büyüme sürecini hızlandırdığı ifade edilmektedir.

Pandemi döneminde, ileri yaşlarla birlikte ortaya çıkan kronik rahatsızlıklar işgücünün çalışabilmesini engellemiştir. Türkiye’de uygulanmakta olan mevzuat çerçevesinde yaşlılık aylığına hak kazanma yani emeklilik hakkı ileri yaşlar olarak kabul edebileceğimiz dönemlere denk gelmektedir. Kadınlar için elli sekiz erkekler için atmış olan emekli olma yaş şartı kademeli geçişle 2048 yılından itibaren çalışan tüm kesimler için atmış beş olarak uygulanacaktır. İşgücünün çalışma hayatı ve sonrasında sağlıklı bir şekilde üretkenliğinin devam etmesi açısından, sağlık politikaları ve sunulan sağlık hizmetinin kalitesi ve etkinliği önem arz etmektedir.

Çalışma, işgücü verimliliğini artıracak nitelikte sağlık göstergelerinin belirlenmesi yönüyle literatüre katkı sağlayacaktır.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Verimlilik Kavramı Ve İşgücü Verimliliği

Literatürde ilk defa Agricola’nın De Re Metallice (1530) adlı eserinde kullanılan (Odabaşı, 1997:17) productivity yani verimlilik, üretilen mal ve hizmetlerin miktar ve kalitesi ile bunları üretmek için kullanılan faktörler arasındaki ilişki şeklinde açıklanmaktadır. "Üretilen mal ve hizmet miktarı ile bu mal ve hizmet miktarının üretilmesinde kullanılan girdiler arasındaki oran" olarak ifade edilen verimlilik kavramı (Prokopenko, 2005:19), OECD tarafından da "belirli bir çıktı seviyesini sağlamak için bir ekonomide üretim faktörlerinin (emek, sermaye vb.) ne kadar etkin kullanıldığı" olarak tanımlanmıştır (İştar, 2012:9; OECD, 2020). Uluslararası Çalışma Örgütü ise işgücü verimliliğini, belirli bir referans döneminde işgücü başına üretilen toplam çıktı hacmi (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, Çalışan kişi sayısı, çalışma saati vb.) olarak tanımlamıştır.

Bu tanımlardan yola çıkarak verimlilik oranı genel formülü şu şekilde gösterilebilir.

Verimlilik (V) = Üretim veya Çıktı(C) / Üretim Kaynakları veya Girdi(G)

Verimlilik kavramını toplam faktör verimliliği ve kısmi faktörverimliliği olmak üzere iki ana başlık altında incelemek mümkündür. Toplam faktör verimliliği, üretimden elde edilen çıktı miktarı ile üretimde kullanılan tüm üretim faktörleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir (Sakız, 1998:16). Üretimden elde edilen çıktı miktarı ile üretimde kullanılan faktörlerden birinin miktarı arasındaki ilişki ise kısmi faktör verimliliği olarak adlandırılmaktadır (Sumanth, 1984:9). Kısmi faktör verimlilik düzeyi malzeme ve işgücü verimlilik oranı, sermaye ve makine verimlilik oranı, enerji verimlilik oranı şeklinde, ayrı ayrı hesaplanabilmektedir.

Verimliliğin ölçülmesi hem mikro hem de makro düzeyde önem arz etmektedir. Mikro düzeyde ekonomiye etki eden birimlerin üretim/hizmet süreci hakkında ve yönetimin karar alma konusunda önemli bir unsur iken, makro düzeyde ülke ekonomisinin işleyişi, toplumun refah düzeyi ve rekabet edebilirlik gücü açısından önem teşkil etmektedir (Uzay, 2005:15).

Üretimde etkinliğin sağlanmasının ve kârlılık artışının en önemli belirleyicilerinden birisi olan işgücü verimliliği, genel anlamda işgücüne göre verimliliğin ölçülmesi durumudur. Üretim faktörlerinden emeğin yani işgücünün

önemi, işgücü olmadan diğer üretim faktörlerinin çalışmasının çok da mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. İşgücü denilince akla ilk olarak fiziki güç gelse de işgücü, hem fiziksel hem de zihinsel güç anlamına gelmektedir (Zaim, 1997:296). Fiziksel ve zihinsel yönü ile sağlıklı olmayan bir işgörenin verimliliğinin de maksimum olması beklenemez. İşgücünün sağlıklı olması işgücünün yaşam standardını ve işindeki verimi etkileyebilmektedir. İşgörenin sağlıklı olma hali, hem kendisi hem örgüt hem de ülke ekonomisi için çıktı miktarını arttırabilir. Toplam çıktıdaki bu artışlar, işgücü verimliliğinin de (çalışılan saat başına çıktı, işçi başına çıktı) ve yaşam standardındaki (kişi başına GSYH) artışlara katkı sağlayabilmektedir (Durmaz ve Pabuççu, 2020:1376).

İşgücü verimliliğinin önemi sadece işgücünün bulunduğu örgütü değil toplumun refah düzeyi açısından da önemlidir. Çünkü işgücü verimliliği, bir ekonomideki ekonomik büyüme, rekabet gücü ve yaşam standartlarıyla da yakından bağlantılıdır. Bu durum işgücü verimliliğini ekonomik bir gösterge olarak da görülmesine aracı olmaktadır (ILO,2020).

B. Sağlık Göstergeleri

Temel insan hakkı olan sağlık günümüzde ekonomik gelişmenin bir aracı olarak kabul edilmektedir (Çelik, 2006:26). Ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmak ancak sağlıklı bir toplum ile mümkün olacaktır. Bu yönüyle kişilerin dünyaya geldiği andan itibaren kaliteli bir yaşam sürebilmesi için ihtiyaç duyacağı sağlık hizmetlerini alabilmesi toplumu oluşturan bireylerin ve toplumun sağlıklı olması açısından önemlidir. Bu sebeple devletler bireylerin ve toplumun sağlıklı olması için kamu ve özel kaynakları kullanarak sağlık hizmetlerini toplumun tüm bireylerinin erişebileceği şekilde sunma çabasındadırlar. Sunulan sağlık hizmetlerinin düzeyi, kişilerin sağlık hizmetlerine erişebilirliği ülkelerin sosyo-ekonomik kalkınma düzeylerinin önemli göstergelerindendir (Tutar ve Kılınç, 2007:32). Sağlık göstergelerinde görülen olumlu gelişmeler verimliliği arttırmakta ve dolayısıyla büyümeyi etkilemektedir (Karagül, 2002:72).

Toplumun sağlık düzeyinin iyileşmesinin belirleyicileri olarak sağlık göstergeleri kullanılmaktadır (Şerefoğlu, 2007:4). Sağlık alanında yapılan harcama miktarı, hastane yatak kapasiteleri, tedavi ve ilaç maliyeti şeklinde endeksler oluşturularak sağlık sistemlerinin etkinliğini ölçmeye yönelik kapsamlı göstergeler oluşturulmuştur (Çelebi ve Cura, 2013:53). Dünya Sağlık Örgütü, sağlık alanında kullanılan 100 Temel Sağlık Göstergelerini yayınlamaktadır (WHO,2018). Sosyal bilimler alanında halk sağlığı konulu çalışmalarda Dünya Sağlık Örgütü listesinde bulunan göstergelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse, bebek ölüm hızı, hekim ve sağlık personeli başına nüfus, kişi başı sağlık harcamaları ve doğumdan beklenen yaşam süreleri örnek gösterilebilir.

Benzer şekilde, ülkelerin ulaştığı ekonomik büyümenin insani gelişmeye olan katkısının ölçülebilmek için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilen İnsani Gelişme Endeksi (İGE) hesaplanırken gelir, eğitim ve sağlığa ilişkin göstergeler kullanılmaktadır (Günel, vd., 2016:2; Şeker, vd., 2018:7).

Sağlık hizmetlerinin planlanmasında ve değerlendirilmesinde yol gösterici olarak kullanılan sağlık göstergeleri, ülkenin kalkınmışlık düzeyinin ortaya

konulması açısından politika yapıcılara önemli bilimsel veriler sunmaktadır (Akın ve Ersoy, 2012:23). Sağlık göstergelerinin değerlendirilmesi, ülkenin geçmiş yıllar içerisinde elde ettiği gelişmeleri gözlemlemek, kamu harcamalarının sonuçlarını ve etkinliğini sorgulamak açısından önemlidir.

II. LİTERAÜTÜR TARAMASI

Literatür incelendiğinde sağlık göstergelerinin işgücü verimliliğine olan etkisini inceleyen ampirik çalışmalar sınırlı sayıda iken literatürde mevcut çalışmalarda genellikle işgücü verimliliği; ücret, büyüme ve Ar-Ge ilişkisinin ele alındığı görülmektedir. Literatürde yoğunlukla ele alınan ücret, işgücü verimlilik artış ya da azalışındaki tek etken değildir. Pandemi süreci ile birlikte sağlık göstergelerinin işgücünün verimliliği üzerinde etkisi öne çıkmıştır.

Yoshiki Ishibashi ve Akiyoshi Shimura (2020), uyku sağlığının çalışan verimliliği üzerinde olumlu katkıları olduğunu ifade ederlerken, Daley ve diğerleri (2009), uykusuzluk ve sağlık sorunları, sağlık hizmeti kullanımı, devamsızlık, işgücünün verimliliği ve kazalar arasındaki ilişkinin mikro analizini yaptıkları çalışmalarında, uykusuzluğun sağlık sorunları ve sağlık hizmetlerinden yararlanma, işte devamsızlık ve azalan üretkenlik ve motorlu taşıt dışı kaza riski açısından önemli morbidite ile ilişkili olduğunu göstermektedirler.

Kuroda ve Yamamoto (2018), Japon tam zamanlı beyaz yakalı işçilerin iki yıllık verilerini kullanarak, denetçilerin yönetimi, iletişimi ve kabiliyetinin çalışanların ruh sağlığı ve verimliliği üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında ruh sağlığının çalışan verimliliğini olumlu olarak etkilediğini açıklamışlardır.

Dollard ve Neser (2013), otuz bir Avrupa ülkesini kapsayan beş farklı veri setini birleştirdikleri çalışmalarında işçi sağlığının ekonomi için iyi olduğunu ve ulusal sağlık ve verimlilik muhasebesinde dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Bonnie ve diğerleri (2012), iş gücü verimliliği ile sakatlık, depresyon, yorgunluk, kaygı ve sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi arasındaki ilişkileri belirlemek için yaptıkları çalışmalarında MS hastalığı sebebiyle çalışanların verimliliğinde önemli oranlarda düşüş olduğunu açıklamışlardır.

Fourquet ve diğerleri (2011), endometriozis semptomlarının fiziksel ve zihinsel sağlık durumu, sağlıkla ilişkili yaşam kalitesi, devamsızlık, iş üretkenliği ve aktivite bozukluğu üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, haftada ortalama 7,41 saat (yaklaşık bir iş günü) çalışma süresi kayb olduğunu ve endometriozis semptomları fiziksel ve zihinsel sağlık durumunu, sağlıkla ilişkili yaşam kalitesini ve kadınların işyerindeki verimliliğini olumsuz ve önemli ölçüde etkilediğini belirtmişlerdir.

Fink ve Masiye (2015), Zambiya kırsalında 516 çiftçi ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında koruyucu sağlık teknolojisine yapılan yatırımın verimlilik üzerinde büyük olumlu etkileri bulunduğunu, işgücü arzının geniş ve yoğun marjlarındaki değişimlerin gözlemlenen verimlilik artışlarının temel sebebi olduğunu açıklamışlardır.

Meerding ve diğerleri (2005), iş yerinde sağlıkla ilgili verimlilik kaybının ölçülmesi için sağlık sorunları yüksek oranda olan sanayi işçileri (n=388) ve inşaat işçilerinden (n=182) oluşan iki meslek grubunda yaptıkları çalışma sonucunda sağlık sorunları olan işçilerin yaklaşık yarısının iş verimliliğinin azaldığını ve işçi başına ortalama 2.0 saat/gün kaybı ile sonuçlandığını açıklamışlardır.

Paré ve diğerleri (2006), 1555 hastadan elde edilen veriler doğrultusunda karın ağrısı, şişkinlik ve kabızlık gastrointestinal dismotilite ve irritabl bağırsak sendromu (IBS) tedavilerinin yaşam kalitesi (QOL), iş verimliliği ve kaynak kullanımını üzerindeki uzun vadeli etkisini değerlendirdikleri çalışmalarında 40 saatlik çalışma haftasında 13.8 saate varan üretkenlik kaybı yaşandığını dolayısı ile IBS semptomları olan hastalarda işgücü verimliliğinin azaldığını açıklamışlardır.

Zhang ve diğerleri (2011), hastalıktan kaynaklanan verimlilik kaybını tahmin ettikleri çalışmalarında hastalık nedeniyle kaybedilen verimlilik oranının büyük olduğunu ve uygun şekilde ölçülmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini açıklamışlardır.

Wahlqvist (2001), çalışmasında Gastroözofageal reflü hastalığı (GÖRH) semptomları nedeniyle bir pratisyen hekime (GP) danışan hastalarda, haftada ortalama 2,5 saat çalışma olmadığını ve işgücü verimliliğinin %23 azaldığını açıklamıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre Gastroözofageal reflü hastalığı semptomların hastaya büyük bir yüke maruz kaldığını ve işten yoksunluk, çalışma sırasında üretkenliği azaltma ve düzenli günlük aktivitelerin azalması nedeniyle topluma önemli bir maliyet getirdiğini göstermiştir.

Chen ve Goldman (2018), Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni ilaç tedavileri ile işgücü verimliliğindeki kazanımlar arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, Son on yılda, bazı hastalık durumlarında çalışma yeteneğini %60'a kadar artıran tedaviler görülmüştür. İlaç inovasyonunun verimliliği yılda 221 milyar dolar artırdığını tahmin etmişlerdir.

Ünsal (2017), 25 OECD ülkesine ait veriler kullanılarak eğitim, sağlık ve AR-GE harcamalarının işgücü verimliliğini nasıl etkilediğini araştırdığı çalışmasında toplam sağlık harcamalarının GSYİH içindeki payı %1 artırıldığında, işgücü verimliliğinin yaklaşık olarak %0,61 arttığını açıklamıştır.

Binay (2020), kişi başı sağlık harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini panel veri analizi ile incelediği çalışmasında, sağlık harcamalarının ekonomik büyümeyi artırdığı ve sağlık harcamalarındaki %1 lik bir artışın ekonomik büyümeyi yaklaşık %0,7 artırdığı sonucunu elde etmiştir.

Bloom vd. (2001), sağlığın ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaştıkları çalışmalarında sağlığın iyileşmesine yönelik artan harcamaların, tamamen işgücü verimliliği üzerindeki etkileri temelinde gerçekleştirilebileceğini açıklamışlardır.

Genç (2015), çalışmasında sağlığın verimlilik artışları vasıtasıyla ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiler yaratabileceğini açıklamıştır.

III. YÖNTEM

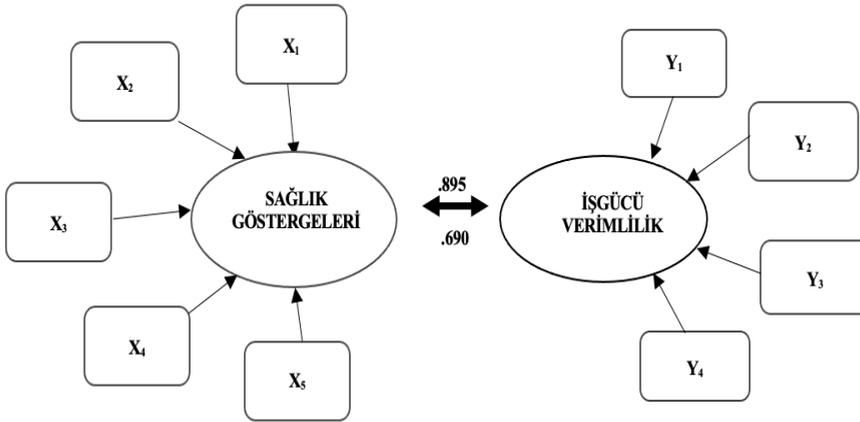
Çalışmada, Avrupa Birliği üyesi yirmi altı ülkeye ait sağlık ve işgücü verimliliği verileri kullanılarak sağlık göstergeleri ve işgücü verimliliği değişken

setleri arasında ilişki olup olmadığını ve ilişki derecesini ilişki araştırma deseni çerçevesinde kanonik korelasyon analizi ile incelenmiştir. Kanonik korelasyon analizi iki ya da daha fazla değişken içeren iki değişken veri setleri arasındaki ilişkiyi doğrusal bileşenler aracılığı ile değerlendiren çok değişkenli bir yöntemdir (Hair vd., 1998:235). Her iki veri setinin de ikiden fazla değişken içermesi sebebiyle değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı kanonik korelasyon analizi ile incelenmiştir. Kanonik korelasyon analizine başlanmadan önce veri seti ve varsayımlar test edilmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyonlara bakıldığında aralarında doğrusal bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda çalışmada kullanılan değişkenlerin normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür. Değişkenlerin basıklık ve çarpıklık katsayıları -2 ile +2 arasında yer alması verilerin normal dağılıma uyduğunu göstermektedir. Kanonik korelasyon için değişken setlerinde yer verilen gözlem sayısının toplam değişken sayısının yirmi katı büyüklükte olması beklenir. Değişken setlerinde toplam dokuz değişken olduğundan çalışmada yer alan 231 gözlem sayısı örneklem büyüklüğü için yeterli görülmüştür.

IV. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışmada, *Sağlık Göstergeleri* veri seti (X_1, X_2, X_3, X_4, X_5) ve *İşgücü Verimlilik* veri seti (Y_1, Y_2, Y_3, Y_4) arasında bir korelasyon olup olmadığının belirlenmesi ve bu korelasyonu en yüksek düzeyde etkileyen değişkenleri tespit etmek için oluşturulmuştur. Araştırma modeli Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

V. DEĞİŞKENLERİN VE VERİ SETİNİN BELİRLENMESİ

Sağlık göstergeleri toplumun sağlık durumunda oluşan değişimleri izlemeye imkân vermesi ve uluslararası karşılaştırmalar yapma standartları sunması açısından önemlidir. Çalışmanın veri setleri oluşturulurken bu durum göz önüne alınarak geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada; Sağlık Göstergeleri veri seti bağımsız değişken (Kronik Hastalık, Sağlık Harcamalarının GSYİH Oranı, Halk Sağlığı Laboratuvar Kapasitesi, Kişibaşı Sağlık Harcaması, Sağlıklı Yaşam Yılları) ve İşgücü Verimlilik veri seti ise bağımlı değişken

(Çalışılan Saat Başına GSYİH, Çalışma Saatine Göre Birim İşçilik Maliyetleri, İşgücüne Göre Birim İşçilik Maliyetleri, Çalışılan Saat Başına İşgücü Maliyeti) olarak analiz edilmiştir. Çalışmaya ait veriler Avrupa Birliği resmi istatistik kurumu Eurostat ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) verilerinden oluşturulmuştur. Araştırmaya ait değişkenler ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de, araştırma verileri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Değişkenleri ve Tanımlayıcı İstatistikler

		Araştırma Değişkenleri	Minimu m	Maksimu m	Ortalama	Standart Sapma
SAĞLIK GÖSTERGELERİ (SET 1)	X ₁	Kronik Hastalık	4	9	5,49	1,172
	X ₂	Sağlık Harcamalarının GSYİH Oranı	5,40	11,65	8,3371	1,85245
	X ₃	Halk Sağlığı Laboratuar Kapasitesi	5,90	9,60	7,6231	1,00012
	X ₄	Kişi Başı Sağlık Harcaması	983,00	4713,00	2561,53	1159,34575
	X ₅	Sağlıklı Yaşam Yılları	52,30	72,80	61,3385	4,97555
İŞGÜCÜ VERİMLİLİK (SET 2)	Y ₁	Çalışılan Saat Başına GSYİH	93,10	140,30	112,676	11,43473
	Y ₂	Birim İşçilik Maliyetleri-Çalışma Saatine Göre	77,60	144,80	112,550	15,38228
	Y ₃	Birim İşçilik Maliyetleri-İşgücüne Göre	97,10	116,50	106,342	5,11665
	Y ₄	Çalışılan Saat Başına İşgücü Maliyet	84,70	179,30	127,280	24,66776

Tablo-2: Araştırma Verileri

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y ₄
Belçika	5,5	10,349	8,4	3493	63,4	103,9	109,8	103,7	114
Bulgaristan	8,6	7,627	7,5	1234	65,8	123,8	144,8	-	179,3
Çek Cumhuriyeti	5,1	7,759	8,2	1873	62,7	112,3	116,6	113,6	130,9
Danimarka	4,1	10,031	8,9	3831	60,9	111,4	104,4	101,6	116,2
Almanya	6,3	11,654	7,1	4160	65,8	108,8	114,3	105,4	124,4
Estonya	5,5	6,786	7,4	1551	53,9	117	138,6	114,3	162,2
İrlanda	5,1	6,841	8,4	3930	69,4	137,8	77,6	97,1	106,9
Yunanistan	5,5	7,791	6,3	1678	65,4	93,1	90,1	101,4	84,7
İspanya	6,3	8,999	8,1	2446	68,0	107,3	96,2	100,7	103,2
Fransa	4,9	11,186	9,6	3572	63,9	108,8	107,4	102,5	116,9
Hirvatistan	3,7	6,883	7,0	1367	57,5	119,1	92,7	-	110,4
İtalya	4,8	8,661	6,8	2551	66,8	101,2	105,2	102,4	106,4
Litvanya	6	6,255	6,3	1252	52,3	125,8	137,7	115,1	172,5
Litvanya	6,1	6,803	6,4	1463	57,7	122,6	133,7	116,5	164,4
Lüksemburk	4,2	5,397	7,2	4713	60,7	102,1	118,7	107,8	121,2
Macaristan	6,2	6,36	7,2	1473	61,1	107,2	120,1	112,2	128,8
Hollanda	5,3	9,965	8,3	3885	59,2	104,1	107,1	103,7	111,5
Avusturya	4,8	10,408	7,1	3945	56,9	106,2	115,5	104,6	123
Polonya	6,4	6,332	5,9	1409	62,4	126,8	111,5	107,8	141,4
Portekiz	5,7	9,563	8,9	2066	58,6	103,8	100,1	105,1	104,5
Romanya	8,5	5,71	6,0	983	59,4	140,3	125	105,8	176,2

Slovenya	3,9	8,255	7,9	2023	55,5	114	105,7	111,3	120,4
Slovakya	5,7	6,933	8,1	1625	56,1	118,2	115,8	97,6	136,7
Finlandiya	5,1	9,086	7,7	3013	57,4	105,1	107,5	107,9	113,1
İsveç	4,8	10,882	8,5	4019	72,8	106,3	117,9	107,9	124,9
Birleşik Krallık	4,7	10,254	9,0	3045	61,2	102,6	112,3	106,3	115,2

Kaynak: Yazalar tarafından OECD ve EUROSTAT verilerinden derlenmiştir.

VI. BULGULAR

Bulunan kanonik değişken çiftlerinden hangilerinin önemli olduğunu tespit etmek için Wilk's Lamda testi yapılarak tüm kanonik korelasyonların sıfıra eşit olduğunu ileri süren H_0 hipotezi test edilmiştir. Yapılan kanonik korelasyon analizi sonucunda dört adet kanonik korelasyon fonksiyonu elde edilmiştir. Elde edilen kanonik değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlılıklarına yönelik yapılan Wilk's Lamda çok değişkenli anlamlılık testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Kanonik Korelasyon Katsayıları ve Anlamlılık Testleri

$U_i V_i$	Kanonik Korelasyon Katsayısı	Öz Değer	Wilks Lambda	F	Anlamlılık Seviyesi
1	,895	4,019	,067	3,609	,000
2	,690	,909	,336	2,035	,041
3	,545	,422	,642	1,571	,182
4	,295	,095	,913	-	-

Çalışmada sağlık göstergeleri ve işgücü verimliliği veri setleri arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla uygulanan kanonik korelasyon analizi neticesinde dört kanonik fonksiyon elde edilmiştir. Hesaplanan dört kanonik korelasyona ait anlamlılık testinin sonucu Wilks Lambda istatistiği tablosuna bakıldığında birinci ve ikinci kanonik değişken anlamlıdır ve yorumlamaya değerdir. Tüm kanonik korelasyonların sıfıra eşit olduğunu ileri süren H_0 hipotezi reddedilmiş H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Birinci ve ikinci kanonik korelasyonların istatistiksel olarak anlamlı olması nedeniyle çalışmanın bundan sonraki analiz bulguları birinci ve ikinci kanonik korelasyonlar için yorumlanmıştır.

Birinci kanonik fonksiyona ilişkin korelasyon .895 değeri ile iki veri setinin arasında yüksek dereceli bir ilişki olduğunu göstermektedir. İlk kanonik fonksiyonda sağlık göstergeleri ve işgücü verimliliği veri setleri % 80,1'lik bir varyans paylaşmaktadır. İkinci kanonik korelasyonda, ilk kanonik fonksiyonda dikkate alınmayan ve iki kanonik değişken arasındaki maksimum ilişkiyi ortaya koyan kanonik korelasyon değeri .690 ile iki veri setinin arasında yüksek dereceli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sağlık göstergeleri ve işgücü verimliliği veri setleri ikinci kanonik fonksiyonda % 47,6'lık bir varyans paylaşmaktadırlar.

Çalışmanın değişken setleri olan sağlık göstergeleri veri seti ile verimlilik veri setine ait tüm değişkenler arasında tespit edilen basit doğrusal korelasyonlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Uygulama Değişkenleri Arası Korelasyonlar

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	Y ₁	Y ₂	Y ₃	Y ₄
X ₁	1	-,265	-,389	-,481	,104	,462	,492	,171	,634
X ₂		1	,615	,608	,339	-,549	-,245	-,426	-,464
X ₃			1	,501	,229	-,318	-,309	-,311	-,423
X ₄				1	,380	-,417	-,337	-,488	-,504
X ₅					1	-,155	-,364	-,458	-,364
Y ₁						1	,237	,218	,668
Y ₂							1	,731	,877
Y ₃								1	,656
Y ₄									1

Tablo 4. Uygulama Değişkenleri Arası Korelasyonlar çizelgesinde, bağımsız değişken sağlık göstergeleri veri seti ve bağımlı değişken verimlilik veri setlerine ait orijinal değişkenlerin kendi içindeki korelasyonları yer almaktadır. Tablo 4'e göre;

X₁ ile Y₁ (**r=,462,p<0.05**); X₁ ile Y₂ (**r=,492,p<0.05**); X₁ ile Y₄ (**r=,634,p<0.05**); X₂ ile X₃ (**r=,615,p<0.05**); X₂ ile X₄ (**r=,608,p<0.05**); Y₁ ile Y₄ (**r=,668,p<0.05**); Y₃ ile Y₄ (**r=,656,p<0.05**); X₃ ile X₄ (**r=,501,p<0.05**) değişkenleri arasında anlamlı orta düzeyde pozitif bir ilişki vardır.

X₁ ile X₃ (**r=-,389,p<0.05**); X₁ ile X₄ (**r=-,481,p<0.05**); X₂ ile Y₁ (**r=-,549,p<0.05**); X₂ ile Y₃ (**r=-,426,p<0.05**); X₂ ile Y₄ (**r=-,464,p<0.05**); X₃ ile Y₄ (**r=-,423,p<0.05**); X₄ ile Y₁ (**r=-,417,p<0.05**); X₄ ile Y₃ (**r=-,488,p<0.05**); X₄ ile Y₄ (**r=-,504,p<0.05**); X₅ ile Y₃ (**r=-,458,p<0.05**) değişkenleri arasında anlamlı orta düzeyde negatif bir ilişki vardır.

Y₂ ile Y₃ (**r=,731,p<0.05**); Y₂ ile Y₄ (**r=,877,p<0.05**) değişkenleri arasında anlamlı yüksek düzeyde pozitif bir ilişki vardır.

Değişken setindeki kanonik değişkenlerin oluşmasında, ilgili değişken setinde yer alan orijinal değişkenlerin katkısını gösteren standartlaştırılmış kanonik katsayıları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Kanonik Değişken Çiftleri için Standartlaştırılmış Kanonik Katsayılar

	U ₁	U ₂	U ₃	U ₄	V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
X ₁	-,556	1,063	-,267	-,008	Y ₁	3,557	1,555	-4,517	1,783
X ₂	-,084	,125	1,420	,110	Y ₂	5,799	3,738	-5,636	4,027
X ₃	,201	,041	-,665	,069	Y ₃	-,196	-1,361	-,158	,521
X ₄	,410	1,023	-,663	,420	Y ₄	-8,137	-3,136	7,655	-4,742
X ₅	,317	,316	,022	-1,079					

Tablo 5'te birinci sette yer alan değişkenlerin kanonik değişkenleriyle olan ilişkisi incelendiğinde; birinci kanonik değişkene ilişkin oluşturulan denklemin şu şekilde kurulduğu görülmektedir.

$$U_1 = -,556 * X_1 + -,084 * X_2 + ,201 * X_3 + ,410 * X_4 + ,317 * X_5$$

$$V_1 = 3,557 * Y_1 + 5,799 * Y_2 + -,196 * Y_3 + -8,137 * Y_4$$

Birinci kanonik değişkene en fazla katkı sağlayan değişkenler X_1 ve X_4 değişkenleridir.

İkinci sette yer alan değişkenlerin kanonik değişkenleriyle olan ilişkisi Tablo 6'da incelendiğinde ikinci setin birinci kanonik değişkenine ilişkin kurulan denklem şu şekildedir:

$$U_2 = 1,063 * X_1 + ,125 * X_2 + ,041 * X_3 + 1,023 * X_4 + -,316 * X_5$$

$$V_2 = 1,555 * Y_1 + 3,738 * Y_2 + -1,361 * Y_3 + -3,136 * Y_4$$

İkinci kanonik değişkene en fazla katkı sağlayan değişkenler X_4 ve Y_2 değişkenleridir.

Sağlık göstergeleri veri setine ait orijinal değişkenler ile bu değişkenlerden oluşan kanonik değişkenler arasındaki ilişki miktarını veren kanonik yük değerleri Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Sağlık Göstergeleri Veri Setine Ait Kanonik Yük ve Kanonik Çapraz Yükler

	U_1	U_2	U_3	U_4	V_1	V_2	V_3	V_4
X_1	-,776	,489	-,064	-,379	-,694	,337	-,035	-,112
X_2	,544	,384	,687	,045	,487	,265	,374	,013
X_3	,644	,144	-,014	,103	,577	,100	-,007	,030
X_4	,847	,489	,005	,116	,758	,338	,003	,034
X_5	,433	,235	,072	-,867	,387	,162	,039	-,256

Tablo 6'da gösterilen sağlık göstergeleri veri setine ait kanonik yükler incelendiğinde, U_1 kanonik değişkenle en yüksek basit doğrusal korelasyon katsayısına sahip olan orijinal X_4 değişkeni U_1 kanonik değişkene en yüksek katkıyı yapmaktadır. U_2 kanonik değişkenle en yüksek basit doğrusal korelasyon katsayısına sahip olan orijinal X_1 ve X_4 değişkeni U_2 kanonik değişkene en yüksek katkıyı yapmaktadır. Sağlık göstergeleri veri setine ait kanonik çapraz yükler incelendiğinde birinci kanonik değişken V_1 ile en yüksek doğrusal ilişkiye sahip orijinal değişken X_4 V_1 kanonik değişkene en yüksek katkıyı yaparken, V_2 ile en yüksek doğrusal ilişkiye sahip orijinal değişken X_1 ve X_4 V_2 kanonik değişkene en yüksek katkıyı yapmaktadır.

İşgücü Verimlilik veri setine ait orijinal değişkenler ile bu değişkenlerden oluşan kanonik değişkenler arasındaki ilişki miktarını veren kanonik yük değerleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. İşgücü Verimlilik Veri Setine Ait Kanonik Yük ve Kanonik Çapraz Yükler

	V_1	V_2	V_3	V_4	U_1	U_2	U_3	U_4
Y_1	-,553	,046	-,768	-,320	-,495	,032	-,418	-,094
Y_2	-,635	,362	-,110	,673	,568	,250	-,060	,199
Y_3	-,522	-,348	-,238	,742	,467	-,240	-,130	,219
Y_4	-,805	,286	-,408	,322	,720	,198	-,222	,095

Tablo 7'de gösterilen verimlilik veri setine ait kanonik yükler incelendiğinde, V_1 kanonik değişkenle en yüksek basit doğrusal korelasyon katsayısına sahip olan orijinal Y_4 değişkeni V_1 kanonik değişkene en yüksek katkıyı

yaparken, V_2 kanonik değişkenle en yüksek basit doğrusal korelasyon katsayısına sahip olan orijinal Y_2 değişkeni V_2 kanonik değişkene en yüksek katkıyı yapmaktadır. Verimlilik veri setine ait kanonik çapraz yükler incelendiğinde birinci kanonik değişken U_1 ile en yüksek doğrusal ilişkiye sahip orijinal değişken Y_4 U_1 kanonik değişkene en yüksek katkıyı yaparken, U_2 ile en yüksek doğrusal ilişkiye sahip orijinal değişken Y_2 U_2 kanonik değişkene en yüksek katkıyı yapmaktadır.

Kanonik değişkenlerin çapraz setteki açıkladıkları kısmı belirlemek için yapılan Gereksizlik Analizi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Açıklanan Varyans Oranları ve Gereksizlik İndeksleri

Kanonik Değişken	Sağlık Göstergeleri (SET-1)		Kanonik Değişken	İşgücü Verimliliği (SET-2)	
	Elde Edilen Varyans	Gereksizlik Katsayıları		Elde Edilen Varyans	Gereksizlik Katsayıları
U_1	.444	.355	V_1	.407	.326
U_2	.140	.066	V_2	.084	.039
U_3	.096	.034	V_3	.206	.098
U_4	.184	.016	V_4	.324	.028

V_1 kanonik değişkeni için elde edilmiş varyans oranı .407, gereksizlik indeks katsayısı .326 olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned} [(-0.553)^2+(0.635)^2+(-0.522)^2+(0.805)^2]/4 &= 0,407 \\ 0.407*0.895^2 &= 0.326 \end{aligned}$$

U_1 kanonik değişkeni için elde edilmiş varyans oranı .444, gereksizlik indeks katsayısı .355 olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned} [(-0.776)^2+(0.489)^2+(0.644)^2+(0.847)^2+(0.433)^2]/5 &= 0,444 \\ 0.444*0.895^2 &= 0.355 \end{aligned}$$

V_2 kanonik değişkeni için elde edilmiş varyans oranı .804, gereksizlik indeks katsayısı .040 olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned} [(-0.046)^2+(0.362)^2+(-0.348)^2+(0.286)^2]/4 &= 0,084 \\ 0.084*0.690^2 &= 0.039 \end{aligned}$$

U_2 kanonik değişkeni için elde edilmiş varyans oranı .444, gereksizlik indeks katsayısı .355 olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned} [(-0.489)^2+(0.384)^2+(0.144)^2+(0.489)^2+(0.235)^2]/5 &= 0,140 \\ 0.140*0.690^2 &= 0.066 \end{aligned}$$

V_3 kanonik değişkeni için elde edilmiş varyans oranı .804, gereksizlik indeks katsayısı .040 olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned} [(-0.768)^2+(-0.110)^2+(-0.238)^2+(-0.408)^2]/4 &= 0,206 \\ 0.206*0.690^2 &= 0.098 \end{aligned}$$

U_3 kanonik değişkeni için elde edilmiş varyans oranı .444, gereksizlik indeks katsayısı .355 olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned} [(-0.064)^2+(0.687)^2+(-0.014)^2+(0.005)^2+(0.072)^2]/5 &= 0,096 \\ 0.096*0.595^2 &= 0.034 \end{aligned}$$

V_4 kanonik değişkeni için elde edilmiş varyans oranı .804, gereksizlik indeks katsayısı .040 olarak hesaplanmıştır.

$$\begin{aligned} [(-0.320)^2+(0.673)^2+(0.742)^2+(0.322)^2]/4 &= 0,324 \\ 0.324*0.295^2 &= 0.028 \end{aligned}$$

U_4 kanonik değişkeni için elde edilmiş varyans oranı .444, gereksizlik indeks katsayısı .355 olarak hesaplanmıştır.

$$\frac{[(-0.379)^2+(0.045)^2+(0.103)^2+(0.116)^2+(-0.867)^2]}{5}= 0,184$$

$$0.184*0.295^2=0.016$$

Tablo 8 incelendiğinde U_1 sağlık göstergesi kanonik değişkeni Set-1'deki değişkenlerin toplam varyansının %44,4 oranını açıklarken, V_1 işgücü verimliliği kanonik değişkeni Set-2'deki değişkenlerin toplam varyansının %40,7 oranını açıklamaktadır. İşgücü verimliliği kanonik değişkeninin sağlık göstergeleri değişkenlerinin toplam varyansının %35,5'lik bir oranını açıklarken, sağlık göstergeleri kanonik değişkeninin işgücü verimliliği değişkenlerinin toplam varyansının %32,6'lık bir oranını açıklamaktadır. U_2 sağlık göstergesi kanonik değişkeni Set-1'deki değişkenlerin toplam varyansının %14 oranını açıklarken, V_2 işgücü verimliliği kanonik değişkeni Set-2'deki değişkenlerin toplam varyansının %8 oranını açıklamaktadır. İşgücü verimliliği kanonik değişkeninin sağlık göstergeleri değişkenlerinin toplam varyansının %6'lık bir oranını açıklarken, sağlık göstergeleri kanonik değişkeninin işgücü verimliliği değişkenlerinin toplam varyansının %3,9'luk bir oranını açıklamaktadır.

SONUÇ

Minimum işgücü ile maksimum üretim çıktısı elde etmek olan işgücü verimliliğinin belirleyicileri arasında işgücünün nitelikli, üretken ve kaliteli oluşunun beraberinde işgücünün fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı olması önemlidir. İşgücünün verimliliği ancak işgücünün sağlıklı olması ile sağlanabilir. Bu doğrultuda, çalışmada sağlık göstergeleri ile işgücü verimliliği arasında bir ilişkinin olup olmadığının ve eğer bir ilişki mevcut ise bu ilişkiye katkı sağlayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışma sonucunda sağlık göstergeleri ile işgücü verimliliği arasında anlamlı ve pozitif yönlü yüksek bir ilişki bulunmuştur. Yapılan analiz sonrasında, dört adet kanonik korelasyon için iki adet kanonik korelasyon değişken çifti anlamlı çıkmıştır. İlk kanonik çift (U_1, V_1) kronik hastalık ile çalışılan saat başına işgücü maliyet değişkenlerinden oluşmuştur. Birinci kanonik fonksiyona ilişkin korelasyon .895 değeri ile iki veri setinin arasında yüksek dereceli bir ilişki vardır. İkinci kanonik çift (U_2, V_2), kişi başı sağlık harcaması ile çalışma saatine göre birim işçilik maliyetleri değişkenlerinden oluşmuştur. İkinci kanonik fonksiyona ait korelasyon değeri .690 ile iki veri setinin arasında orta dereceli bir ilişki bulunmaktadır.

Kanonik korelasyon analizi sonuçlarına göre; işgücü verimliliği %80 oranında sağlık göstergeleri tarafından açıklanmaktadır. Kanonik yükler incelendiğinde; sağlık göstergelerini en çok belirleyen değişkenin öncelikle kişi başı sağlık harcaması ve kronik hastalık, işgücü göstergelerini en çok belirleyen değişkenin öncelikle çalışılan saat başına işgücü maliyet ve çalışma saatine göre birim işçilik maliyetleri olduğu belirlenmiştir.

Çapraz yükler incelendiğinde; Sağlık göstergeleri veri setinde işgücü verimliliğini en çok etkileyen değişken kişi başı sağlık harcaması ve kronik hastalık, işgücü verimliliği setinde sağlık göstergeleri setini en çok etkileyen

değişkenler ise çalışılan saat başına işgücü maliyet ve çalışma saatine göre birim işçilik maliyetleri değişkenleridir.

Bu sonuçlar doğrultusunda işgücünün sağlıklı olmasının işgücü verimliliğinin önemli ölçüde belirleyicisi olduğu sonucuna varılmaktadır. Çalışmada elde edilen sonuç Etkin cret Teorisi ve Beşeri Sermaye Teorisi varsayımları ile uyumludur. Ülkelerin sağlık alanlarında gerçekleştirdikleri olumlu gelişmeler işgücü verimliliğini artıran bir etki yaratacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ıkar Beyanı

Yazarların herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar atışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akın A. Ve Ersoy K. (2012). 2050'ye Doğru Nüfus Bilim ve Yönetim: Sağlık Sistemine Bakış, İstanbul: TÜSIAD.
- Binay, M. (2020). OECD lkelerinde Sağlık Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Sosyal Güvence Dergisi*, Yıl: 8, Sayı:17, 195-208.
- Bloom, D. E., Canning D. and Sevilla J. (2001). The Effect of Health on Economic Growth: Theory and Evidence. *NBER Working Paper* No. 8587.
- Glanz, B.I., Dgano, I.R., Rintell,D.J., Chitnis T., Weiner, H.L. and Healy B.C. (2012). Work Productivity in Relapsing Multiple Sclerosis: Associations with Disability, Depression, Fatigue, Anxiety, Cognition, and Health-Related Quality of Life. *Value in Health*, Volume 15, Issue 8, 1029-1035.
- Chen, A. J. and Goldman, D.P. (2018). Productivity Benefits of Medical Care: Evidence from US-Based Randomized Clinical Trials. *Value in Health*, Volume 21, Issue 8, 905-910.
- elebi, K. ve Cura, S. (2013). Etkinlik Göstergeleri Açısından Sağlık Sistemleri: Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Maliye Dergisi*, 164 (Ocak-Haziran): 47-67.
- elik, Y. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı Ve Sağlık. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, 19-37.
- Daley, M., Morin, C.M., LeBlanc, M., Grégoire, J.P., Savard, J. and Baillargeon, L. (2009). Insomnia And İts Relationship To Health-Care Utilization, Work Absenteeism, Productivity And Accidents. *Sleep Medicine*, Volume 10, Issue 4, 427-438.
- Dollard, M.F. and Nesar, D.Y. (2013). Worker Health İs Good For The Economy: Union Density And Psychosocial Safety Climate As Determinants Of Country Differences İn Worker Health And Productivity İn 31 European Countries. *Social Science & Medicine*, Volume 92, 114-123.
- Durmaz, A. ve Pabucu, H. (2020). Kamu Sağlık Harcamaları-İşgc Verimliliği İlişkisi: Sinirsel Bulanık Yaklaşım. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(5) 1375-1382.
- Günther, F. and Felix, M. (2015). Health And Agricultural Productivity: Evidence From Zambia. *Journal of Health Economics*, Volume 42, 151-164.
- Fourquet,J., Bez L., Figueroa, M., Iriarte, R.I. and Idhaliz, F. (2011). Quantification Of The İmpact Of Endometriosis Symptoms On Health-Related Quality Of Life And Work Productivity. *Fertility And Sterility*, Volume 96, Issue 1, 107-112.
- Genç, M.C. (2015). Türkiye'de Sağlık Ve Verimlilik Arasındaki İlişki: Nedensellik Analizi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (4), 56-67.

- Günel, F.E., Çağlar, A., Uyar, S.G.K., Karadeniz, O. ve Yeşilyurt M.E. (2016). Türkiye’de İllere Göre İnsani Gelişme Endeksi. Sosyal Politikalar Uygulama ve Araştırmalar Merkezi.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., Anderson, R.E. (1998). *Multivariate Data Analysis A Global Perspective*, Pearson, New York.
- ILO (2020). <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-productivity/>, Erişim Tarihi: 01.12.2020.
- Ishibashi, Y. and Shimura, A. (2020). Association Between Work Productivity And Sleep Health: A Cross-Sectional Study In Japan. *Sleep Health* 6(3), 270-276.
- İştar, E. (2012). Stres Ve Verimlilik İlişkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 33, 1-21.
- Karagül, M. (2002). Beşeri Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No. 37.
- Meerding W.J, W.IJzelenberg, M.A.Koopmanschap, J.L.Severens, A.Burdorfa (2005). Health Problems Lead To Considerable Productivity Loss At Work Among Workers With High Physical Load Jobs. *Journal of Clinical Epidemiology*, Volume 58, Issue 5, 517-523.
- Odabaşı, M. (1997). Verimlilik Diye Söyleşiler. MPM Yayınları, Ankara.
- OECD (2020). https://www.oecd-ilibrary.org/economics/productivity/indicator-group/english_0bb009ec-en. Erişim Tarihi: 16.12.2020.
- Paré, P., Gray, J., Lam, S., Balshaw, R., Khorasheh, S., Barbeau, M., Kelly S. and McBurney, C.R. (2006). Health-Related Quality Of Life, Work Productivity, And Health Care Resource Utilization Of Subjects With Irritable Bowel Syndrome: Baseline Results From Logic A Naturalistic Study. *Clinical Therapeutics*, Volume 28, Issue 10, 1726-1735.
- Prokopenko, J. (2005). Verimlilik Yönetimi Uygulamalı El Kitabı. Milli Prodüktivite Merkezi: Ankara.
- Sachiko, K. and Isamu, Y. (2018). Good Boss, Bad Boss, Workers’mental Health And Productivity: Evidence From Japan. *Japan & The World Economy*, 48,106-118.
- Sakız, M. (1998). İşgücü Verimliliğinin Ölçülmesi ve İşgücü Verimliliğini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Uygulama. Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sumanth, D. J. (1984). *Productivity Management; Planing, Measurement And Evaluation*, New york: Focus.
- Şeker, M., Bakış, Ç. ve Dizenci, B. (2018). İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler (İGE-İ) 2017 Tüketiciden İnsana Geçiş. İstanbul, İNGEV.
- Şerefoğlu, Ö.A. (2007). Kahramanmaraş’ın Temel Sağlık Göstergeleri Açısından Türkiye ile Karşılaştırılması. Kahramanmaraş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi.
- Tutar, F. ve Kılınç, N. (2007). Türkiye’nin Sağlık Sektöründeki Ekonomik Gelişmişlik Potansiyeli Ve Farklı Ülke Örnekleriyle Mukayesesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİB.F. Dergisi*, C:9 (S:1), 31-54.
- Uzay, N. (2005). Verimlilik ve Büyüme. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Ünsal, M. E. (2017). Eğitim, Sağlık ve Ar&Ge Harcamalarının İşgücü Verimliliği Üzerindeki Etkileri: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *Journal of International Trade and Economic Researches*, 1(1), 17–28.
- Wahlqvist, P. (2001). Symptoms Of Gastroesophageal Reflux Disease, Perceived Productivity, And Health-Related Quality Of Life. *The American Journal Of Gastroenterology*, Volume 96, Issue 8, Supplement 1, 57-61.
- World Health Organization (2018). 2018 Global Reference List Of 100 Core Health Indicators (Plus Health-Related Sdgs). <https://apps.who.int/iris/handle/10665/259951>Erişim Tarihi: 16.12.2020.
- Zaim, S. (1997). Çalışma Ekonomisi, 10.bs., İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Zhang, W., Bansback, N., Anis, A. H. (2011). Measuring And Valuing Productivity Loss Due To Poor Health: A Critical Review. *Social Science & Medicine*, Volume 72, Issue 2, 185-192.

SUMMARY

The COVID-19 epidemic we are living in has significantly affected and changed social life and working life. In all countries, on the one hand, they try to protect public health by introducing measures to prevent the spread of the epidemic, on the other hand, they try to ensure the continuity of economic activities. However, both are not possible at the same time. The contraction in the economy together with the restrictions applied to combat the pandemic caused a decrease in employment. Increasing unemployment payments and social benefits have become unsustainable for countries. Labor productivity, which can be expressed as achieving maximum production output with minimum labor, has become more pronounced in this process. Labor productivity is an important economic indicator related to the economic growth of the country, increasing competitiveness and improving the quality of life. There are many studies in the literature that show a positive relationship between labor productivity and growth. When studies aimed at determining the factors affecting labor productivity are examined, it is seen that they are generally handled on the basis of economic, psycho-social and physical factors. Studies generally examine the relationship between wages and labor productivity and technological developments and labor productivity. There is a positive correlation between workers' physical health and productivity, and wages paid to the workforce. However, the indispensable component of the productive and qualified workforce being able to use their physical and mental strength at the maximum level is the health of the workforce.

The aim of this study is to examine the relationship between health indicators and labor productivity.

In the study, the relationship between health indicators and labor productivity variable sets was analyzed using the canonical correlation analysis, which is a multivariate statistical analysis technique, using health and labor productivity data from twenty-six member countries of the European Union. Canonical correlation analysis is a multivariate method that evaluates the relationship between two variable data sets containing two or more variables through linear components. Since both data sets contain more than two variables, the existence of a relationship between variables was examined by canonical correlation analysis. In the study; The Health Indicators data set is the independent variable (Chronic Disease, Health Expenditure GDP Ratio, Public Health Laboratory Capacity, Health Expenditure per Person, Healthy Life Years) and the Labor Productivity data set is the dependent variable (GDP per hour worked, Unit Labor Costs by Hours of Work, Unit Labor Costs, Labor Cost per Hour Worked). Before starting the canonical correlation analysis, the data set and assumptions were tested and it was observed that the variables showed a multivariate normal distribution.

As a result of the canonical correlation analysis, four canonical variables and four canonical correlation functions were obtained due to the fact that there were five variables in the Health Indicators data set used in the study and four variables in the Labor Productivity data set. According to the results of the Wilk's Lamda multivariate significance test conducted for the statistical significance of the

obtained canonical variables, the first and second canonical variables were found to be statistically significant and the canonical variables that were found statistically significant in the study were interpreted. The first canonical correlation shows that there is a high degree of correlation between the two data sets with the value of .895. Second canonical correlation, it shows that there is a high degree of relationship between the value of .690 and the two data sets. The variables that contribute the most to the first canonical pair of variables (U_1V_1) are Chronic Illness and Labor Cost per Hour. The variables that contribute the most to the second canonical pair of variables (U_2V_2) are Per Capita Health Expenditure and Unit Labor Costs by Working Hours.

There is a significant and positive relationship between health indicators and labor productivity. This result obtained in the study is compatible with the assumptions of Efficiency Wage Theory and Human Capital Theory. The progress that countries will make in the field of health will have an effect that increases labor productivity.

Turizmin Gelir Eşitsizliğine Etkisi: Türkiye Örneği

Ayşe ARI*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı turizm ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Türkiye için araştırmaktır. Bu amaçla Hatemi-J (2008)'nin yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi kullanılmış ve 1988-2018 dönemi analiz edilmiştir. Eşbütünleşme testinden elde edilen bulgulara göre, turizm ve gelir eşitsizliği arasında uzun dönem ilişki bulunmamaktadır. Nedensellik testi sonuçları ise, turizm ve gelir eşitsizliği arasında nedensellik ilişkisi olmadığını ortaya koymuştur. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'de turizm sektörünün gelişmesi gelir eşitsizliği üzerinde bir etkiye sahip değildir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Gelir Eşitsizliği, Eşbütünleşme, Nedensellik

JEL Sınıflandırması: Z30, Z32, I30

The Impact of Tourism on Income Inequality: Evidence from Turkey

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the relationship between tourism and income inequality in Turkey. To this aim, the data from 1988 through 2018 are analyzed by employing cointegration test with structural breaks of Hatemi-J (2008) and bootstrap causality test of Hacker and Hatemi-J (2006). According to the results of cointegration test, there is no long run relationship between tourism and income equality. The results of the causality test indicates that there isn't any causality between tourism and income equality. According to empirical findings, development of tourism sector does not have an impact on income inequality in Turkey.

Key Words: Tourism, Income Inequality, Cointegration, Causality

JEL Classification: Z30, Z32, I30

GİRİŞ

Turizm sektörünün gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi son dönemde literatürde tartışılan önemli bir konudur. Bu kapsamda turizmin ev sahibi ülkedeki gelir eşitsizliğini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebileceği ifade edilmektedir. Turizmin gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi “yoksul yanlı” turizm (pro-poor tourism) yaklaşımıyla açıklanmaktadır (Chi, 2020:1-2). Yoksul yanlı turizm, ilk olarak 1999 yılında İngiltere’de kullanılmıştır. Daha sonra yaygınlaşan bu tanım, yoksul insanların turizmden diğer insanlara kıyasla daha fazla kazanç ve net fayda elde etmesini ifade etmektedir. Bu tanımda, turizmdeki büyümenin eşitleyici etkisine işaret edilmektedir (Mahadevan vd., 2017:334).

Turizmin gelir eşitsizliğini azaltması, turizm sektöründe alt gelir grubunun istihdam edilmesi ile doğrudan gerçekleşebilecektir. Turizm sektörü insanlara otel, restoran gibi işletmelerde yeni iş fırsatları sunarak vasıfsız bireyler için gelir

* Dr. Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü. ayseari@mersin.edu.tr, ORCID Bilgisi:0000-0002-8485-5932.

(Makale Gönderim Tarihi: 11.03.2021 / Yayına Kabul Tarihi:17.12.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.895363

Makale Türü: Araştırma Makalesi

kaynağı olacaktır (Fauzel, 2020:2-3; Archer ve Fletcher, 1996:42-43). Bu sebeple otoriteler, turizm sektörünü teşvik edecek ve turizm faaliyetleri için uygun çevre sunacak politikalar uygulamalıdır (Raza ve Shah, 2017:883). Ayrıca turizmin tarım, perakende ve ulaşım gibi diğer sektörlerle ilişkili olması sebebiyle de gelir eşitsizliğini azaltması söz konusudur. Bu durum turizmin çarpan etkisi olarak ifade edilmektedir. Turizm çarpanı bir ülkedeki ilave 1 birim turizm harcamasının gelir, istihdam ve diğer değişkenler şeklinde ekonomide yarattığı artıştır. Turizm sektörünün büyümesi tarım ürünleri ve ulaşım başta olmak üzere ilişkili sektör ürünlerinin talebini artıracığından söz konusu sektörlerdeki üretimi ve istihdamı artıracaktır (Li vd., 2016:83). Ancak turizm çarpanının düşünüldüğü kadar büyük olmadığına işaret edilmektedir. Çünkü turizmden elde edilen gelirin işletmeler tarafından kar şeklinde ya da ithalat kanalıyla yurtdışına geri çıkması, çarpanın değerini düşürecek ve turizmden beklenen yararın yeterince elde edilememesine yol açacaktır (Kinyondo ve Pelizzo, 2015: 67; Meyer, 2007:562) . Bu kapsamda otoritelere turizmin tarım gibi diğer sektörlerle arasındaki bağı güçlendirecek ve ithal ikame malları destekleyecek politikalar uygulayarak çarpan etkisini büyütmesi önerilmektedir (Raza ve Shah, 2017:883).

Gelişen turizm sektörü devlete vergi geliri sağlayarak da eşitsizliği azaltabilecektir. Gelişmekte olan ülkelerde turizmden elde edilen vergi gelirleri, gelirin yeniden dağıtımı kanalıyla toplumun alt gelir gruplarına ulaştığında gelir dağılımının daha adil olmasına katkı sağlayabilecektir. Ancak bu noktada vergi oranları ve devletin turizmden elde ettiği geliri sosyal politikalar çerçevesinde yoksulların yararına olacak şekilde harcıyıp harcamadığı belirleyici olacaktır (Incera ve Fernandez, 2015: 12; Alam ve Paramati, 2016:112). Turizm yol ve su gibi alt yapıyı iyileştirerek de dolaylı bir şekilde alt gelir grubunun refah düzeyini yükseltebilecektir (Scheyvens,2009:192).

Diğer taraftan turizmin gelir eşitsizliğini artırması da söz konusudur. Alt gelir grubu hanehalkının doğrudan ya da dolaylı olarak turizm sektöründe yeterince istihdam edilmemesi turizmden yoksul kesimin daha fazla kazanç elde etmesini engelleyecektir (Incera ve Fernandez, 2015:11). Alam ve Paramati (2016:124) ise, turizm sektöründeki büyümeden turizm hizmeti sunan yatırımcılar, uluslararası işletmeciler ve yöneticilerden oluşan üst gelir grubu kesimin yüksek kazanç sağlayacağına işaret etmiştir. Benzer şekilde çokuluslu firmaların turizm sektörüne hakim olabileceğine dikkat çekilerek alt ve üst gelir grubu arasındaki farkı açmasından bahsedilmektedir. Çünkü bu durumda küçük yerel firmaların sektöre girişi zor olurken, mevcut geleneksel işletmelerin de piyasada kalması güçleşecektir. İstihdam edilen yoksul kesim ise sadece düşük gelirli iş imkanı elde edebilecektir. Bu nedenle otoriteler, yüksek kar elde eden turizm işletmelerine daha fazla vergi uygulayarak gelirin yeniden dağılımını sağlayabilir. Ayrıca turizm sektöründe çalışan kişilerin bilgi ve becerisini geliştirecek eğitim verilerek daha yüksek ücret kazanmasına imkan tanınabilir. Devlet asgari ücret politikalarını gözden geçirerek turizm çalışanlarının doğrudan gelirinin artmasına da katkı sunabilir. Küçük yerel turizm işletmelerinin sektörde faaliyetlerini sürdürmeleri için desteklenmeleri de gelir eşitsizliğini azaltabilecektir (Alam ve Paramati,

2016:124; Raza ve Shah, 2017:875). Turizmin gelir dağılımını bozucu bir başka etkisi mülkiyet fiyatlarını yükseltmesi ya da gıda ve içecek gibi yoksulların temel ihtiyaç duyduğu malların fiyatını artırması neticesinde ortaya çıkacaktır (Uzar ve Eyuboğlu,2019:826).

Bu çalışmanın amacı, turizmin gelir eşitsizliği üzerindeki olası etkisini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla Türkiye ekonomisi 1988-2018 dönemi için Hatemi-J (2008) yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ve Hacker- Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Turizm sektöründeki gelişmeden gelir dağılımındaki adaletsizlikleri giderici şekilde yararlanılıp yararlanılamayacağına tespit edilmesi önde gelen turizm ülkelerinden birisi olan Türkiye için önemli çıkarımlar sağlayacaktır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 2019 raporuna göre 52,5 milyon turist ile en çok turist çeken ülke sıralamasında Türkiye altıncı sırada yer almıştır. Turizm sektörü 35,5 milyon dolar gelir ve milli gelir içindeki % 4,6'lık payı ile önemli bir hacme sahiptir. Son yıllarda ülkeye gelir sağlayan sektör olarak imalat sanayiinden hizmet sektörüne doğru bir yönelmenin yaşanması da turizmin önemini artırmaktadır (Katırcıoğlu vd, 2018:35287). Bu nedenle çalışmanın sonuçları Türkiye'de otoritelerin gelir eşitsizliğini azaltabilmek amacıyla turizmi bir araç olarak kullanıp kullanamayacağına belirlenmesine katkı sağlayacaktır (Mahadevan vd.,2017:334).

Çalışmada ilk olarak Türkiye'deki turizm sektörünün gelişimine değinilecektir. İkinci olarak konu ile ilgili literatür incelenirken üçüncü olarak veri seti ve model açıklanacaktır. Dördüncü kısımda yöntem değinilecek ve elde edilen ampirik bulgular beşinci kısımda ortaya konulacaktır. Son olarak sonuç kısmına yer verilecektir.

I. TÜRKİYE'DE TURİZM SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Türkiye'de turizm sektörü 1980'li yıllarla birlikte gelişme göstermiş ve bugün dünyanın en önemli turizm ülkelerinden birisi olmuştur. 24 Ocak 1980 kararları ile ülkenin dışa açılması ve liberal politikaların uygulanması ile Türkiye ihracatı artırmak ve sanayileşmek amacıyla turizmi etkili bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. 1984 yılında çıkan "turizmi teşvik kanunu" ile devlet politikalarında turizm sektörünün "Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektör" olarak belirlenmesi ile turizm yatırımlarının artması amaçlanmıştır. Bu kapsamda alt yapı yatırımlarının devlet tarafından yapılırken diğer yatırımların ise özel sektör tarafından yapılması hedeflenmiştir. Bu amaçla devlet tarafından hibe destekleri verilerek işletmeler desteklenmiş ve sayısının artması gerçekleştirilmiştir. Uygulanan teşvik politikaları sonucunda Türkiye'de turizm sektörünün ulusal gelir içerisindeki payı 1984 yılı sonrasında % 1'ün üzerine çıkabilmiş ve izleyen yıllarda önemli artışlar göstermiştir (Kozak vd.,1997:88; Tosun, 2001). Turizm sektörünü daha da geliştirmek için Bakanlar Kurulu kararı ve Hazine Müsteşarlığı tarafından sektöre yönelik teşvik uygulamaları devam etmekte ve öncelikle işletmelerin rahat ve güvenli bir ortamda hizmet vermesi için gerekli koşulları devlet sağlamaktadır. Örneğin arazi tahsisi, elektrik ve su fiyatlarında indirim, gümrük vergilerinde kolaylıklar, özel döviz politikaları, kredi tahsisi, ithalat kolaylığı gibi teşvikler

sağlanmaktadır (Turizm Bakanlığı,2020; Toker,2007:83-89). Turizm talebinin artması da özel sektör yatırımlarına ivme kazandırmıştır(Çımat ve Bahar,2003:12).

2000’li yıllarda ise, otoritelerin turizm stratejileri belirleyerek kıyı turizminin yanı sıra kış turizmi, doğa ve yayla turizmi, sağlık ve termal turizmi gibi turizm çeşitlendirmesi yaparak ve özel sektörle iş birliği içerisinde hareket ederek ülke tanıtımına hız verdiği görülmektedir. Böylece turizmde kalitenin artırılması sağlanarak sürdürülebilir bir turizm hedeflenmiştir. Çalışmalar neticesinde 2000’li yıllarda küresel alanda turizmin hızlı artışının da etkisiyle Türkiye önemli oranda turist ağırlamıştır (Turizm Bakanlığı,2007). 2019 yılında Dünyada en çok turist çeken ülkeler arasında Türkiye 52,5 milyon turist ile altıncı sırada yer almıştır. 2020 yılının ilk 8 aylık döneminde ise dünya genelinde yaşanan salgın sebebiyle 9 milyon 271 bin 660 ziyaretçi çekebilmiştir (Turizm Bakanlığı, 2020). Bu dönemde ülkeye gelen turistler içerisinde Avrupa’dan gelen turistlerin çoğunlukta olduğu görülmekte ve toplam ziyaretçiler içerisindeki payı 2020 yılı itibariyle yaklaşık % 44’tür. Avrupa’dan gelen turistlerin başında ise Almanya yer almaktadır. Almanya’yı Rusya, Bulgaristan, Ukrayna ve İngiltere izlemiştir (Turizm Bakanlığı, 2020; TURSAB, 2020).

Öte yandan ülkeye gelen turist sayısı ve turizm geliri, ulusal ve uluslararası negatif şoklardan etkilenmektedir. Örneğin 1990’lı yıllarda Türkiye’de yaşanan PKK olayları, depremler ve Körfez Savaşı nedeniyle turizm gelirinde azalma gözlenmiştir (Tosun vd., 2003: 150-153). Benzer şekilde 2016 yılında ülkede yaşanan darbe girişimi, 2006’da Dünyada görülen kuş gribi salgını, 2008 Dünya finansal krizi ve 2020 pandemi sebebiyle Türkiye’ye gelen turist sayısı ve dolayısıyla turizm gelirleri azalmıştır.

Turizm sektöründeki gelişmelerin ekonomiye katkısına bakıldığında ise, turizm gelirlerinin GSYİH içerisindeki payının genel olarak artış gösterdiği görülmektedir. Örneğin turizm gelirlerinin GSYİH içerisindeki payı 2010’da 3,4 iken 2019 da 5,6’ya yükselmiştir. Turizm sektöründe yaşanan büyüme sektör bazında da kendisini göstermiştir. Örneğin konaklama ile ilgili iş yeri açılışı 2010’da yaklaşık 2600 iken 2018’de 3,800’e çıkmıştır. Turistlere yönelik oda ve yatak yerleri açılışında da benzer şekilde her yıl artış kaydedilmiştir(UNWTO, 2020). Türkiye’de turizmin ekonomik büyümeye katkısını araştıran ampirik çalışmalardan elde edilen sonuçlar ise farklılık göstermektedir. Örneğin Gündüz ve Hatemi (2005) ile Özcan (2015) turizme dayalı ekonomik büyümeyi destekleyen kanıtlar elde ederken Ongan ve Demiröz (2005) çift yönlü nedensellik tespit etmiştir. Ancak Katırcıoğlu (2009) uzun dönem eşbütünlük ilişkisine rastlamamış ve turizmin ekonomik büyümeyi etkilemediğini belirlemiştir. Benzer şekilde Yavuz (2006), turizm ve ekonomik büyüme arasında ilişkinin olmadığı yönünde kanıtlar elde etmiştir.

Türkiye’nin en büyük sorunlarından olan yüksek işsizlik oranları, emek yoğun sektör olan turizmin önemini daha da artırmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Organizasyonu (UNWTO, 2020) verilerine göre, Türkiye’de turizm sektöründe istihdam edilen kişi oranında artış eğilimi görülmektedir. Örneğin turizm sektöründe istihdam edilen kişilerin toplam istihdam içerisindeki oranı 2012

yılında % 1,1 iken 2016 yılında % 1,4 ve 2018 yılında % 1,6 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye bu oran ile 2018 yılında Dünyada yedinci sırada yer almıştır. Turizm sektöründe istihdam edilenler ise en çok sırasıyla yiyecek-içecek sektöründe, otellerde, yolcu taşımacılığında ve seyahat acentalarında çalışmaktadır. Turizm gelirleri, Türkiye için ülkeye gelen en önemli döviz kaynaklarından birisidir ve cari açığın kapatılmasında da önemli olmaktadır (UNWTO, 2020; Tosun vd., 2003:139). Örneğin turizm gelirlerinin ihracat içerisindeki payı 1980 yılında % 11,2 iken 2019'da % 20,1 olarak gerçekleşmiştir (Turizm Bakanlığı, 2020).

Ancak turizm sektörü Türkiye'de bölgesel anlamda olumsuz etkiler doğurabilmektedir. Tosun vd.(2003:133-34)'e göre, Türkiye 1980 sonrasında ülkenin dışa açık liberal bir ülke olduğu imajını kanıtlamak ve ekonomik büyümeyi artırmak amacıyla turizm sektörünü araç olarak kullanmıştır. Turizm talebindeki artıştan faydalanmak amacıyla birçok ülkede olduğu gibi otoriteler fayda ve maliyet analizi yapmadan yatırım teşviklerini daha çok gelişmiş sahil bölgelerine yönelik olarak uygulamıştır. Bunun sonucunda Türkiye'de deniz turizminin geliştiği batı ve güney bölgelerinde sanayileşmenin de ivme kazanmasıyla bölgeler arası ve sınıflar arası eşitsizlikler artmıştır.

II. LİTERATÜR ÖZETİ

Turizmin gelir eşitsizliğine etkisini araştıran çalışmalardan Wattanakuljarus ve Coxhead (2008), Tayland ekonomisini Genel Denge yaklaşımı ile analiz etmiştir. Yazar yoksul yanlı turizmin aksine yüksek gelirli kişilerin turizmden daha fazla kazanç elde ettiğini tespit etmiştir. Genel Denge yaklaşımına yer veren bir başka çalışmada Blake vd. (2008) Brezilya örneğini analiz etmiştir. Elde edilen bulgular, alt gelir grubunun turizmden daha çok kazanç elde ettiğini göstermiştir. Ancak yazar devletin yeniden dağıtım politikasına odaklandığında yeniden dağıtım politikalarının üst gelir grubunun daha çok yararına olduğunu gözlemlemiştir. Muchapondwa ve Stage (2013) ise, Bostwana, Nambia ve Güney Afrika ülkeleri için turizmin eşitsizlik üzerinde belirgin bir etkisine rastlamamıştır. Benzer şekilde Panel VAR yöntemini kullanan Mahadevan ve Suardi (2019), turizmdeki büyümenin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisine rastlamamıştır. Mahadevan ve Suardi (2019) turizmin yoğun olduğu 13 ülkeyi ve 1995–2012 dönemini dikkate almıştır. Shahbaz vd. (2020) ise, Malezya ekonomisine odaklanmıştır. Yazar çalışmasında çeyrek dönemlik veriler kullanarak 1991-2017 zaman aralığını Bayern ve Hanck eşbütünlüşme testi ve ARDL sınır testi ile analiz etmiştir. Elde edilen bulgularda uzun dönem ilişki tespit edilmiş ve turizmin gelir eşitsizliğini azalttığı gözlenmiştir. Nedensellik testi sonucu ise turizmden gelir eşitsizliğine doğru tek yönlü nedensellik olduğunu ortaya koymuştur. Turizm ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi sorgulayan Llorca-Rodríguez vd. (2020) ise 60 ülkeyi ele almış ve 1995–2014 dönemini araştırmıştır. Dinamik panel veri yöntemini kullanan Llorca-Rodríguez vd. (2020), ulusal turizm ile uluslararası turizmi ayrı ayrı incelemiştir. Ulaşılan sonuçlara göre, ulusal turizm daha fazla yoksulların yararına olacak şekilde etki yaratmaktadır.

Turizm gelir eşitsizliği ilişkisinde Kuznet Eğrisi hipotezinin geçerliliğini sınanan çalışmalar da mevcuttur. Kuznets (1955) hipotezine göre, ekonomik

büyümenin ilk dönemlerinde kişi başı gelir ve gelir eşitsizliği arasında pozitif ilişki vardır. Ancak ekonomik büyüme belirli bir seviyeye ulaştığında, gelir eşitsizliği ile kişi başı gelir arasında negatif ilişki ortaya çıkar. Bu durumda turizm sektörü ilk olarak eşitsizliği artırırken, turizm sektöründeki gelişmeyle birlikte eşitsizliğin azalması beklenecektir. Böylece turizm sektöründeki gelişme ile gelir eşitsizliği arasında ters-U şeklinde bir ilişkinin gerçekleşmesi söz konusudur. Alam ve Paramati (2016), panel eşbütünleşme testi, sabit etki ve FMOLS yöntemleriyle 49 gelişmekte olan ülkeyi 1991-2012 dönemi için analiz etmiştir. Elde edilen bulgular Kuznet eğrisinin geçerli olduğu şeklindedir. Bir başka deyişle turizm gelirleri gelir eşitsizliğini pozitif etkilemekte ancak, cari dönem turizm gelirleri ikiye katlandığında, gelir eşitsizliğini negatif yönde etkilemektedir. Raza ve Shah (2017) ise en fazla turist gelen 43 ülkeyi çeşitli yöntemler (Pedroni eşbütünleşme, bootstrap eşbütünleşme ve Panel FMOLS) kullanarak 1995-2015 dönemi için sorgulamıştır. Çalışma sonucunda yazar Kuznet Eğrisi hipotezinin varlığına dair kanıtlara ulaşmıştır. Bir başka çalışmada Chi (2020), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri dinamik panel yöntemi ile 1995-2015 dönemi için analiz etmiştir. Chi (2020), turizm geliri ile eşitsizlik arasındaki uzun dönemli ilişkinin gelişmekte olan ülkelerde N şeklinde bir Kuznet Eğrisi özelliği sergilerken gelişmiş ülkelerde turizm gelirinin eşitsizlik üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Türkiye'ye odaklanan Uzar ve Eyuboğlu (2019) ise, 1974-2015 dönemini ARDL ve FMOLS modellerini kullanarak kısa ve uzun dönem için analiz etmiştir. Yazarlar turizmin gelir eşitsizliğini pozitif etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ancak turizmdeki gelişmelerin belli bir seviyeye ulaşmasıyla gelir eşitsizliğini azaltacağını tespit etmişlerdir. Böylece turizme dayalı Kuznet eğrisi hipotezinin geçerli olduğu belirlenmiştir. Modelde ayrıca ekonomik büyüme ve ticari açıklığın gelir eşitsizliğini negatif etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır. Döviz kurunun ise istatistiksel olarak anlamlı olmadığı gözlemlenmiştir.

III. VERİ VE MODEL

Bu çalışmanın amacı turizmin, gelir eşitsizliğine olan etkisini araştırmaktır. Çalışmada Türkiye ile ilgili 1988-2018 dönemini kapsayan veriler kullanılmıştır. Gelir eşitsizliği verisi için GINI katsayısına yer verilmiş ve veri SWIID (Standardized World Income Inequality Database, Solt (2020))'dan alınmıştır. Turizm sektörünü temsilen ise uluslararası turizm gelirleri verisi kullanılmış ve Turizm Bakanlığı veri sisteminden temin edilmiştir. Modelde kontrol değişkeni olarak kullanılan ve ekonomik büyümeyi temsil eden GSYİH'ya ait veri ise Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır (World Bank, 2020). Turizm geliri ve GSYİH verisinin 2010 yılı sabit fiyatlarıyla hesaplanan reel değerleri kullanılmıştır. Modelde değişkenlerin logaritmik değerlerine yer verilmiştir. Çalışmada turizmin gelir eşitsizliğine olası etkisini tahmin etmek için kullanılan model aşağıdaki şekildedir;

$$GINI = \beta_1 TUR + \beta_2 GDP + c + \varepsilon \quad (1)$$

Burada GINI; bağımlı değişken olup gelir eşitsizliğini temsil etmektedir. TUR ve GDP ise sırasıyla turizm gelirlerini ve ekonomik büyümeyi temsil etmektedir.

IV. YÖNTEM

Çalışmada turizm ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki eşbütünleşme ve nedensellik yöntemleri ile sınanmıştır. Serilerde yapısal kırılmanın dikkate alınmaması durumunda sapmalı sonuçlar elde edilebilecektir (Göçer, 2013:10). Bu amaçla yapısal kırılmaya izin veren Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testi ve Hacker ve Hatemi-J (2006) bootstrap nedensellik testine yer verilmiştir.

Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından geliştirilen nedensellik testi, Toda-Yamamoto(1995) tarafından geliştirilen nedensellik testine dayanmaktadır. Toda ve Yamamoto (1995) testinde asimtotik ki-kare dağılımı kullanılırken Hacker ve Hatemi-J (2006:1490-92) testinde bootstrap dağılımı dikkate alınmaktadır. Hacker ve Hatemi testinin bir başka avantajı hata terimlerinin normal dağılmama durumu ile otoregresif koşullu değişen varyansı dikkate alması ve sapmaları azaltmasıdır. Hacker ve Hatemi testinde VAR modeli aşağıdaki gibi kurulabilir (Hacker- Hatemi, 2006:1491);

$$y_t = v + A_1 y_{t-1} + \dots + A_{p+d} y_{t-p-t} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Modelde yer alan A; parametre matrisini, d; maksimum durağanlık derecesini ve p; VAR model için uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Hacker ve Hatemi-J (2006) yaklaşımında Granger nedenselliğinin olmadığını ifade eden temel hipotez aşağıdaki Wald test yöntemi ile test edilmektedir (Hacker- Hatemi, 2006:1491);

$$(C\hat{\beta})' [C((Z'Z)^{-1} \otimes S_U)C']^{-1} (C\hat{\beta}) \quad (3)$$

$$H_0 : C\beta = 0 \quad (4)$$

Denklemden yer alan \otimes ; Kronecker çarpımını, S_U ; VAR model için hesaplanan varyans-kovaryans matrisini, β ; sütun vektör operatörünü, C ; ise gösterge matrisini ifade etmektedir.

V. AMPİRİK BULGULAR

Çalışmada turizm ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi analiz etmek için öncelikle serilerin birim kök ve durağanlığının incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla Lee ve Strazicich (2003) tarafından geliştirilen ve yapısal kırılmayı içsel olarak belirleyen LM birim kök testi kullanılmıştır. Lee ve Strazicich (2003) testi sonuçları Tablo 1'de Model AA ve Model CC olarak özetlenmiştir.

Tablo 1. Lee-Strazicich (2003) Test Sonuçları

	Değişkenler	Test istatistiği	T _{B1}	T _{B2}	Kritik Değerler		
					% 1	% 5	%10
Model AA	TUR	-1,4617	1999	2003	-4,545	-3,842	-3,504
	GINI	-1,9791	2002	2006			
	GDP	-3,2127	1998	2010			
	d(TUR)	-6,6166*	1999	2005			
	d(GINI)	-6,6701*	1999	2012			
	d(GDP)	-6,6263*	2004	2010			
Model CC	TUR	-3,8373	2001	2006	-6,45	-5,67	-5,31
	GINI	-4,5308	2000	2011	-6,42	-5,65	-5,32
	GDP	-3,9417	2000	2008	-6,45	-5,67	-5,31
	d(TUR)	-8,7500*	2002	2006	-6,45	-5,67	-5,31
	d(GINI)	-6,125**	1993	2013	-6,33	-5,71	-5,33
	d(GDP)	-6,7151*	1998	2007	-6,45	-5,67	-5,31

Not. * ve ** % 1 ve % 5 düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir.

Tablo 1’de çalışmada yer alan tüm seriler için hesaplanan t- istatistiği % 1 anlamlılık düzeyinde kritik değerlerden küçük olduğundan, iki kırılmalı birim kökün varlığını ifade eden temel hipotez reddedilememektedir. Bu nedenle serilerin düzey değerlerinin iki kırılma ile beraber birim köklü olduğu anlaşılmaktadır. Serilerin birinci farklarının ise iki kırılma ile birlikte durağan olduğu görülmektedir. Sonuç olarak seriler I (1)’dir. Serilerin düzeyde birim kök içerdiğinin tespit edilmesiyle değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını araştırabiliriz. Bu çalışmada iki kırılmaya izin veren Hatemi-j (2008) eşbütünleşme testine yer verilmiş ve sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Hatemi-J (2008) Kırılmalı Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Test	Model C		Model C/S		Model C/T	
	Test istatistiği	Kırılma Tarihi	Test İstatistiği	Kırılma Tarihi	Test İstatistiği	Kırılma Tarihi
ADF	-5,9922	1992 2002	-6,076	1997 2001	-6,037	1992 2002
Zt	-4,960	2005 2005	-6,180	1997 2001	-5,164	2005 2005
Za	-27,801	2005 2005	-34,782	1997 2001	-28,680	2005 2005

Not. ADF ve Zt testi için % 1 % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyi için sırasıyla kritik değerler şöyledir; -6.928, -6.458, -6.224. Za testi için kritik değerler ise şunlardır; -99.458, -83.644, -76.806. Kritik değerler Hatemi-J (2008)’den alınmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü üzere her üç model için de test istatistikleri mutlak değer olarak kritik değerlerden küçüktür. Bu durumda çalışmada yer alan değişkenlerin eşbütünleşik olmadığı anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle turizm ve gelir eşitsizliği arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre turizm gelirlerindeki artış, gelir eşitsizliğini uzun dönemde etkilememektedir. Böylece gelişen turizm sektörünün daha çok yoksulların yararına olacağını savunan yoksul yanlı turizm hipotezinin geçerli olmadığını söyleyebiliriz. Elde edilen bulgular, Türkiye örneğini inceleyen Uzar ve Eyuboğlu (2019)’nun çalışması ile

farklılık göstermektedir. Ancak turizmin yoğun olduğu 13 ülkeyi ele alan Mahadevan ve Suardi (2019) ile Bostwana, Nambia ve Güney Afrika ülkelerini inceleyen Muchapondwa ve Stage (2013)'in elde ettiği sonuçlarla uyusmaktadır. Eşbütünleşme testinde belirlenen kırılma tarihleri ise Türkiye’de gerçekleşen 1991 ve 2001 krizi sonrasına işaret etmektedir. Yaşanan krizler nedeniyle ülke parasının değer kaybetmesi, ülkeye gelen turist sayısının artmasını sağlamıştır. İlaveten 2000’li yıllarla birlikte Türkiye’nin yurtdışında tanıtımına ağırlık verilmesi neticesinde artan turizm gelirleri 2005 yılında önemli bir hacme ulaşmış ve 2005 sonrasında dalgalanmalar gözlenmiştir.

Tablo 3. Hacker ve Hatemi-J (2006) Bootstrap Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotez	MWALD İstatistiği	Bootstrap Kritik Değerleri		
		% 1	% 5	% 10
TUR \nrightarrow GINI	1,141	7,994	4,442	3,021
GINI \nrightarrow TUR	1,020	7,765	4,354	2,950
GDP \nrightarrow GINI	18,026*	19,889	12,571	9,722
GINI \nrightarrow GDP	1,203	21,661	13,599	10,547

Not. *, % 5 anlamlılığı ifade etmektedir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için ise Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından geliştirilen bootstrap nedensellik testi kullanılmıştır. 10000 bootstrap simülasyonu yapılarak elde edilen sonuçlar Tablo 3’te özetlenmiştir. Hacker ve Hatemi-J (2006) nedensellik testi bulgularına göre, turizmden gelir eşitsizliğine doğru bir nedenselliğin olmadığını ifade eden temel hipotez reddedilememektedir. Benzer şekilde gelir eşitsizliğinden turizme doğru bir nedensellik de tespit edilememiştir. Böylece Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testinden elde edilen sonuçları destekler şekilde kanıtlar elde edilmiştir. Ekonomik büyümeden gelir eşitsizliğine doğru ise % 5 anlamlılık düzeyinde tek yönlü nedensellik söz konusudur. Bu durumda ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini etkileyebileceğini söyleyebiliriz.

SONUÇ

Turizm sektörü dünyada hızla gelişen bir sektördür ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin istihdam, döviz geliri ve ekonomik büyümesine önemli katkılar sağlamaktadır. Gelir eşitsizliği ise ülkelerde sosyo-ekonomik sorunlar yaratan en önemli faktörlerden bir tanesidir.

Son dönemde turizmin, gelir eşitsizliğini pozitif ya da negatif yönde etkileyebileceği savunulmaktadır. Bu çalışmanın amacı da turizmin gelir eşitsizliğine olan etkisini Türkiye ekonomisi için araştırmaktır. Bu amaçla 1988-2018 dönemi Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testi ile analiz edilmiştir. Eşbütünleşme testinden elde edilen bulgulara göre, değişkenler arasında uzun dönemli ilişki gözlenmemiştir. Bu sebeple turizm sektöründeki gelişmeden reel anlamda en çok yoksul insanların fayda sağladığını ifade eden yoksul yanlı turizm hipotezini destekleyen bir bulguya ulaşılamamıştır. Bu nedenle artan turizm gelirinin doğrudan ya da dolaylı olarak uzun dönemde gelir eşitsizliğini etkilemesi

söz konusu değildir. Bu sonuçlara göre Türkiye’de otoriteler gelir eşitsizliğini azaltmak amacıyla turizmden faydalanamayacaktır. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ise Hacker ve Hatemi-J (2006) tarafından geliştirilen bootstrap nedensellik testi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, turizmden gelir eşitsizliğine doğru ve gelir eşitsizliğinden turizme doğru bir nedensellik ilişkisi görülmemektedir. Böylece nedensellik testi sonuçları da turizm sektörü ile gelir eşitsizliği arasında bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak GSYİH’den gelir eşitsizliğine doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiş ve beklenildiği gibi ekonomik büyümenin gelir eşitsizliği üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu durumda ülkeler ekonomik büyümeye ivme kazandırarak gelir dağılımı adaleti hedeflerine ulaşabilirler.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Alam, M. S. and Paramati, S.R. (2016). The Impact of Tourism on Income Inequality in Developing Economies: Does Kuznets Curve Hypothesis Exist?. *Annals of Tourism Research*, 61(2016), 111–126. DOI: 10.1016/j.annals.2016.09.008
- Archer, B. and Fletcher, J. (1996). The Economic Impact of Tourism in the Seychelles. *Annals of Tourism Research*, 23(1), 32–47. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(95\)00041-0](https://doi.org/10.1016/0160-7383(95)00041-0)
- Blake, A., Arbache, J., Sinclair, M. T. and Teles, V. (2008). Tourism and Poverty Relief. *Annals of Tourism Research*, 35(1), 107–126. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.06.013>
- Chi, J. (2020). Revisiting the Tourism-Inequality Nexus: Evidence from a Panel of Developed and Developing Economies. *Current Issues in Tourism*, 24(6), 755–767. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1743243>
- Çımat, A. ve Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 3(6), 1–18.
- Fauzel, S. (2020). FDI and Tourism Futures: A Dynamic Investigation for A Panel of Small Island Economies. *Journal of Tourism Futures*, 1–13. <https://doi.org/10.1108/JTF-05-2018-0026>
- Göçer, İ., Mercan, M. ve Peker, O. (2013). Kredi Hacmi Artışının Cari Açığa Etkisi: Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünlük Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 0(18), 1–17.
- Gündüz, L. and Hatemi-J, A. (2005). Is The Tourism-Led Growth Hypothesis Valid for Turkey?. *Applied Economics Letters*, 12(8), 499–504. <https://doi.org/10.1080/13504850500109865>
- Hacker, R. S. and Hatemi-J, A. (2006). Tests for Causality Between Integrated Variables Using Asymptotic and Bootstrap Distributions: Theory and Application. *Applied Economics*, 38(13), 1489–1500. <https://doi.org/10.1080/00036840500405763>
- Hatemi-J, A.; (2008). Tests for Cointegration with Two Unknown Regime Shifts With an Application to Financial Market Integration. *Empirical Economics*, 35 (3), 497–505. <https://doi.org/10.1007/s00181-007-0175-9>
- Incera, A.C. and Fernandez, M.(2015). Tourism and Income Distribution: Evidence from A Developed Regional Economy. *Tourism Management*, 48 (2015), 11–20. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.10.016>
- Katircioglu, S. T. (2009). Revisiting The Tourism-Led-Growth Hypothesis for Turkey Using the Bounds Test and Johansen Approach for Cointegration. *Tourism Management*, 30(1), 17–20. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.04.004>

- Katircioglu, S., Katircioglu, S. and Altun, Ö. (2018). The Moderating Role of Oil Price Changes in the Effects of Service Trade and Tourism on Growth: The Case of Turkey. *Environmental Science and Pollution Research*, 25, 35266–35275. <https://doi.org/10.1007/s11356-018-3448-2>
- Kinyondo, A. and Pelizzo, R. (2015). Tourism, Development and Inequality: The Case of Tanzania. *Poverty and Public Policy*, 7(1),64–79. <https://doi.org/10.1002/pop4.92>
- Kozak, N. , Akoğlan, M. ve Kozak, M.(1997). Genel Turizm. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Kuznets, S.(1955). Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, 45(1),1-28. <https://www.jstor.org/stable/1811581>
- Lee J. and Strazicich M. C. (2013). Minimum LM Unit Root Test with One Structural Break. *Economics Bulletin*, 33(4), 2483-2492.
- Li, H., Chen, J., Li, G.and Goh, C. (2016). Tourism and Regional Income Inequality: Evidence from China. *Annals of Tourism Research*, 58(2016), 81–99. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.02.001>
- Llorca-Rodríguez, C.M., García-Fernández, R.M. and Casas-Jurado, A.C.(2020). Domestic Versus Inbound Tourism in Poverty Reduction: Evidence from Panel Data. *Current Issues in Tourism*, 23(2), 197-216. <https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1494701>
- Mahadevan, R., Amir, H. and Nugroho, A.(2017). How Pro-Poor and Income Equitable Are Tourism Taxation Policies in A Developing Country? Evidence from A Computable General Equilibrium Model. *Journal of Travel Research*, 56(3),334–346. <https://doi.org/10.1177%2F0047287516641781>
- Mahadevan, R. and Suardi, S. (2019). Panel Evidence on the Impact of Tourism Growth on Poverty, Poverty Gap and Income Inequality. *Current Issues in Tourism*, 22(3), 253-264. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1375901>
- Meyer, D. (2007). Pro-Poor Tourism: From Leakages to Linkages: A Conceptual Framework for Creating Linkages Between The Accommodation Sector and ‘Poor’ Neighbouring Communities. *Current Issues in Tourism*, 10(6), 558–583. <https://doi.org/10.2167/cit313.0>
- Muchapondwa, E. and Stage, J. (2013). The Economic Impacts of Tourism in Botswana, Namibia and South Africa: Is Poverty Subsiding?. *Natural Resources Forum*, 37(2), 80–89. <https://doi.org/10.1111/1477-8947.12007>
- Ongan, S. and Demiröz, D. M. (2005).The Contribution of Tourism to The Long-Run Turkish Economic Growth. *Ekonomický časopis*,53(9), 880–894.
- Özcan, C. (2015). Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Yaklaşımı ile Analizi: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (46), 177-199.
- Raza, S.A. and Shah, N. (2017). Tourism Growth and Income Inequality: Does Kuznets Curve Hypothesis Exist in Top Tourist Arrival Countries. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 22(8), 874-884 <https://doi.org/10.1080/10941665.2017.1343742>
- Scheyvens, R. (2009). Pro-Poor Tourism: Is There Value Beyond The Rhetoric?. *Tourism Recreation Research*, 34(2), 191–196. <https://doi.org/10.1080/02508281.2009.11081590>
- Shahbaz,M., Solarin, S. A., Azam, M. and Tiwari, A.K.(2020). Tourism-Induced Income Distribution in Malaysia: A Practical Experience of A Truly Asian Economy. *Current Issues in Tourism*, 23(23), 2910-2929. DOI: 10.1080/13683500.2019.1697648.
- Solt, F.. (2020). Measuring Income Inequality Across Countries and Over Time: The Standardized World Income Inequality Database. *Social Science Quarterly*, 101(3),1183-1199.
- Toda, H.Y. and Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01616-8](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01616-8)
- Toker, B. (2007). Türkiye’de Turizm Sektörü Teşviklerinin Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 81-92.
- Tosun, C., Timothy, D. J. and Öztürk, Y. (2003). Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(2-3), 133–161. <https://doi.org/10.1080/09669580308667200>
- Turizm Bakanlığı, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>

- TURSAB, <https://www.tursab.org.tr/istatistikler>
- Türkiye Turizm ve Kültür Bakanlığı, (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. Ankara, <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,tstratejisi2023pdf.pdf?0>
- UNWTO, The World Travel and Tourism Council, <https://wtte.org>
- Uzar, U. and Eyuboğlu, K. (2019). Can Tourism Be A Key Sector in Reducing Income Inequality? An Empirical Investigation for Turkey. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 24(8), 822-838. <https://doi.org/10.1080/10941665.2019.1636105>
- Wattanakuljarus, A. and Coxhead, I. (2008). Is Tourism-Based Development Good for The Poor? A General Equilibrium Analysis for Thailand. *Journal of Policy Modelling*, 30(6), 929-955. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2008.02.006>
- World Bank. (2020). World Bank open data.
- Yavuz, N.Ç. (2006). Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Etkisinin Testi: Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), 162-171.

SUMMARY

Tourism sector is one of the important sectors in economy. Because tourism sector can compensate foreign exchange shortages and accelerate economic growth especially in developed economies. In recent years the impact of tourism development on income inequality is discussed in literature. In this context it is stated that tourism sector can decrease income inequality resulting from pro-poor tourism. According to the pro-poor tourism approach, low income people get the highest net benefit from tourism development. The growth in tourism will directly increase employment in tourism industry. Employment in hotels and restaurants are classified in this category. Tourism can also effect income distribution through multiplier effect. Tourism sector have a linkage with other sectors. Therefore, for example, the growth in tourism sector will increase demand for agricultural products and beverages which in turn increase production and employment in these sectors. As a conclusion tourism can decrease the income inequality. Tourism can also lower the income gap between high and low income groups by the channel of government’s social policies. On the other hand tourism can deteriorate the income inequality due to import dependency of countries and dominance of multinational companies in tourism sector. Because gains obtained from tourism growth can flow abroad and thus will not increase employment and investment in home country.

The aim of this study is to investigate the relationship between tourism and income inequality in Turkey. Turkey is one of the most tourist arrival countries. According to UNWTO, tourism sector has reached an important value with a revenue of 35.5 million dollars and a share of 4.6% in national income in Turkey. In this study the data from 1988 through 2018 are analyzed. In the model GINI coefficient is applied to represent income inequality and tourism receipts are used to represent tourism sector. Firstly stationary properties of the variables are analyzed with the unit root test introduced by Lee and Strazicich (2003). The results showed that variables are stationary at first difference. Then, to examine the linkage between tourism and income inequality we used cointegration test with structural breaks of Hatemi J(2008) and bootstrap causality test of Hacker- Hatemi (2006). According to the results of cointegration test, variables are not cointegrated indicating that there is no long run relationship between tourism and income

equality. These findings are inconsistent with the study of Uzar and Eyuboğlu (2019) that reached positive relationship between tourism and income inequality. But the results are consistent with the results of Mahadevan and Suardi (2019) and Muchapondwa and Stage (2013). The results of the causality test also shows that there isn't any causality between tourism and income equality confirming the cointegration estimates. According to these results, development of tourism sector does not have an impact on income inequality in Turkey. In another word, the pro-poor tourism hypothesis is not valid for Turkey. This may result from the dominance of multinational companies in tourism sector. Also tourism sector is mostly developed in coastal area of Turkey where industrialization has been developed. Consequently, authorities can not use tourism revenue as an instrument to decrease income inequality in Turkey. It is also seen that there is a one way causality running from economic growth to income inequality. Therefore it indicates that economic growth can effect income distribution and thus authorities should accelerate economic growth.

An Investigation on the Influence of Blogs on Consumer Engagement Behaviour

Beril EREM* Aslı TOLUNAY**

ABSTRACT

With the dramatic changes in brand communication, companies urge to take Social Media seriously as a significant channel to connect with their customers. This study adds to the literature that emphasizes the significance of online customer engagement concept and analyses the effects of content, brand and customer related factors on customer engagement and eventually online purchasing behaviours within the context of blog pages. The study aids brands in their communication strategies with the knowledge that content related factors such as intrinsic enjoyment and format are most influential, where consumers' online brand interactivity and sense of community are also important.

Key Words: Customer Engagement, Social Media, Online Purchasing Behaviour, Blogs, Brand Communication

JEL Classification: M31

Blogların Müşteri Adanmışlık Davranışı Üzerine Etkisine Yönelik Bir Çalışma

ÖZ

Marka iletişimde yaşanan çarpıcı değişim ile şirketler, müşterileriyle bağlantı kurmak için sosyal medyayı dikkate almak ve yeni bir araç olarak kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu çalışma, müşteri adanmışlığı kavramının önemini vurgulayan ve içerik, marka ve müşteri ile ilgili faktörlerin müşteri adanmışlığı ve nihayetinde blog sayfaları bağlamında çevrimiçi satın alma davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen literatüre katkıda bulunmaktadır. Çalışmanın sonuçları markalara iletişim stratejilerinde içsel zevk ve biçim gibi içerikle ilgili faktörlerin etkili olduğu ve tüketicilerin çevrimiçi marka etkileşiminin ve topluluk hissini de önemli olduğu bilgisiyle yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müşteri Adanmışlığı, Sosyal Medya, Çevrimiçi Satın Alma Davranışları, Bloglar, Marka İletişimi

JEL Sınıflandırması: M31

INTRODUCTION

With the emergence of internet and various online communication tools, Social Media (SM) has taken a tremendous role in value cocreation and customer engagement in recent years. Especially, social network channels like Facebook, Twitter, LinkedIn, Google, YouTube and Instagram have changed the communication styles of customers/consumers and the companies dramatically

*Y.L. öğrencisi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yüksek Lisans. beril.irem@gmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0001-6370-7271

** Doç. Dr., Yeditepe Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü. asli.kuscu@yeditepe.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-3856-8518

through a more dominant role that customers take as a market player. On the other hand, these new channels provide a wide range of opportunities to companies/brands for development through new adaptative strategies. According to Kaplan and Haenlein (2010), brands in SM can establish direct and instant touchpoints with their customers with a relatively low cost and with higher efficiency compared to other traditional communication tools. Thus, it has changed the nature of buyer-seller relationships by content-generative and value-creative interactions among customers/consumers and companies which also led to a great interest for customer/consumer engagement (CE). From this point of view, CE has become a relevant and growing body of research topic within marketing. However, there is still deficiency in explaining what CE means in specific Social Media settings. Besides, the exact structure or characteristics of engagement and its role in marketing has not been fully agreed on (Bowden, 2009; Van Doorn et al., 2010).

This study will be examining the precursors and outcomes of behavioural CE in a specific SM setting, namely in a blog by focusing on both customer and company factors as antecedents and consequences of SM engagement. Though there have been many studies investigating CE in brand communities, in Facebook or in Instagram, studies that concentrate on the role of blogs in brand communications and consumer-brand relationships and on how to generate more CE in this media are scarce (Hughes, Swaminathan, & Brooks, 2019). The theoretical framework of this study is firstly based on the theoretical foundations of CE suggested by Van Doorn (2010), in which they had set forth an understanding on a set of behavioural constructs are generated by a consistent and systematic conceptualization of their antecedents and consequences. Secondly, it applies Barger, Peltier and Schultz (2016)'s theory regarding consumer engagement on SM. In this regard, the study will shed light on which brand-related, content-related and customer-related factors play a more significant role in creating a stronger behavioural engagement and thus buying intentions within consumers. Customer-related factors are probably the most difficult items to change for the brands whereas content factors are more manageable in that sense (e.g. format and emotional sentiment in messages). Thus, it is critical for managers to understand how different communication and content strategies influence CE on SM. With this aim, the proposed relationships are tested within two blogs and a thorough literature review on CE, online customer participation, online brand factors, customer factors and content factors are deployed. Then, research findings are given following the research model and hypotheses. Finally, the closure is made with a discussion and conclusion of the findings.

I. THEORETICAL MODEL AND HYPOTHESES

A. Customer Engagement

The engagement concept has been studied under various research topics such as school engagement (Finn, 1993; Fredricks et al., 2004; London et al., 2007), public engagement (Gregory & Lock, 2008) and organizational engagement (Kahn, 1990; Saks, 2006; Salanova et al., 2004; Schaufeli et al., 2002) to explain the set of motivational drivers of an individual or a community to involve, co-operate,

participate, connect and/or attach in/with a focal object by comprising in behavioural, cognitive and/or emotional activity. Following those conceptualizations, the engagement concept has also become a great area of interest for both marketing managers and academicians. Within the marketing literature, it is conceptualized by various researchers under multiple concepts such as “customer engagement” (Bowden, 2009; Brodie et al., 2011, Hollebeek, 2011; Patterson, Yu, & Ruyter, 2006; Van Doorn et al., 2010), “consumer engagement” (Brodie et al., 2011; Hollebeek, 2011; Vivek, Beatty, & Morgan, 2010), “brand community engagement” (Algesheimer, Dholakia, & Hermann, 2005) and “brand engagement” (Hollebeek, 2001; Sprott, Czellar, & Spangenberg, 2009). This diversity of “engagement” terminology emphasizes the behavioural, cognitive and/or emotional dimensionality of CE by indicating diverse aspects of certain engagement forms. A few authors have used the expressions “consumer engagement”, “customer engagement” and/or “brand engagement” interchangeably (Shawney et al., 1995). This study also adopts the same approach and does not distinguish between “consumer” and “customer” engagement.

Most of the studies who seek to define or conceptualize CE emphasize two aspects. Mollen and Wilson (2010), Vivek et al. (2010), Hollebeek (2011) and Patterson et al. (2006) defined CE in terms of a psychological state, Bowden (2009) in contrast, defined CE as a psychological process that triggers customer loyalty. Although CE has been conceptualized throughout a various extent, “emotional attachment” (Downey, 2009), “active interactions” (Kumar et al., 2010), “emotional and rational bonds” (McEwen, 2004), “participation intensity” (Wagner & Majchrzak, 2007), “commitment” (Alloza, 2008), “involvement” (Wagner & Majchrzak, 2007) and “loyalty” (Kerr, 2009) are the most significant areas that are explored within the engagement headline.

In addition, Brodie et al. (2013, p. 107) provided an underlying conceptualization for CE and propounded the following definition: “customer engagement (CE) is a psychological state that occurs by virtue of interactive, co-creative customer experiences with a focal agent/object (e.g. a brand) in focal service relationships.” If we further expand this definition; CE is revealed in diversified engagement levels as a vibrant and repetitive process by depending on a set of context-dependent circumstances which co-creates value in relationships. It also plays a fundamental role in other pertinent notions such as involvement and loyalty that are accepted as precursors and/or outcomes in repetitive CE processes. Therefore, the multidimensionality of the concept emerges from the cognitive, emotional and behavioural expressions derived from the context-dependent conditions and/or stakeholders (Brodie et al., 2013). Nevertheless, although engagement is recognized with its multiple dimensions more significantly, over 40 percent of the definitions described engagement with a single dimension and paid attention to on the behavioural, cognitive or emotional aspects of engagement separately. The behavioural dimension is conspicuously set forth within the unidimensional perspective (Brodie et al., 2011). Similarly, the behavioural aspect was the focal point of Van Doorn et al.’s (2010) conceptual work on CE. Van

Doorn et al. (2011) have provided a comprehensive understanding of the behavioural aspects of CE unlike the generic conceptualization provided by Brodie et al. (2011).

As a result, much of the current marketing literature on customer engagement pays exclusive attention to the behavioural dimension of the concept as it provides an insight to the concept by means of providing a more comprehensive and prevalent direction (Bowden, 2009; Brodie et al., 2013; Hollebeek, 2011; Pham & Avnet, 2009; Van Doorn et al., 2010). Furthermore, customer behaviours in complicated, interactive and/or co-creative environment are considered as the explicit manifestation of customer engagement which explains the broad attention towards the customer behaviour researches which strongly focus on purchase behaviours (Bolton, 1998; Bolton et al., 2001; Lemon & Verhoef, 2004; Reinartz & Kumar, 2000; Verhoef, 2003).

In a SM environment; in a similar manner, customer engagement can be measured through inherent metrics of the co-creative and interactive behaviours of the customers (Barger & Labrecque, 2013) namely reactions to posts, comments on posts, sharing of posts and sharing user-generated content (Barger et al., 2016). The pivotal point of CE is the interactive and co-creative experiences between brands and customers (Brodie et al., 2011), which fits well with SM as a medium, which is characterized by having two-way and peer-to-peer communication properties (De Vries & Carlson, 2014). By using this new digital technology, companies can empower their relationships both with permanent and new customers and establish communities that interactively associate to determine the problems and develop solutions for them. Moreover, this interactive relationship can change the traditional set of roles for sellers and customers. Essentially, user generated contents and becoming passionate brand advocates are usually the added values which customers generate within this interactive relationship. These behavioural interactions also influence purchasing intentions especially in community conversations (Sachi, 2009).

The usage of SM by marketers have been steadily increasing within recent years but only relatively few companies have experienced an increase in CE (Barger et al., 2016). This might be due to a focus on achieving short-term goals on SM (e.g. selling products), while building relations through CE has not been a priority. This requires a deeper perspicacity of the dynamics of CE in a SM perspective, but the academic literature has not kept pace with the increased value and significance of SM in practice (De Vries & Carlson 2014). Barger et al. (2016) seeked to answer this call by establishing a framework explaining the antecedents and consequences of CE on SM through a review of existing studies concerning motivators and drivers of different engagement behaviours. This framework is grounded in the previously introduced conceptualization of CEB proposed by Van Doorn et al. (2011) and revolves around the attitudes and behaviours on SM that are accepted as the expressions of CE. In a SM context these co-creative and interactive behaviours can be measured through spontaneous metrics of the medium (Barger & Labrecque, 2013) namely reactions to posts, comments on posts, sharing

the posts and sharing user-generated content (Barger et al., 2016). In their review of the literature, Barger et al. (2016) provided a set of antecedents that drives CE on SM.

Therefore, as this study is focusing on CE in SM, the behavioural dimension is adapted in the research model to explore and define the antecedents and the outcomes of CE in SM. Based on the previous studies and extant literature, online brand factors, customer factors and content factors are identified as three salient elements that comprise independent variables of the model. First, the degree of CE is influenced by customers' attitude towards a brand. Sharing online content is not affected by the content only but also by the customers' attitudes towards a brand distributing the content (Huang et al., 2013). Secondly, a set of product related factors can affect CE on SM, which encompasses customer's experience with a product or service. For example, Chen et al. (2011) found that very high or very low perceptions of quality are more likely to lead to a product review than an average experience. Thirdly, customer-based factors are found to affect the level of CE on SM. Customers have been found to engage with SM for different reasons including entertainment, the need for information, social relations and impression management (Barger et al., 2016). The fourth antecedent of CE is content factors, which includes the message appeal and emotional sentiment. Swani et al. (2013) suggested that the emotional posts create more engagement than the posts with a product selling goal. However, the content type can also provide an easy access with a great potential for causing harm to a brand (Kähr et al., 2016) whereas the vividness of the content can be seen as a link to increase engagement on SM (De Vries et al., 2012). Next, each of these factors and their proposed influence on CE will be examined separately.

B. Online Brand Factors

I. Vividness

In SM, the vividness of a blog or social network page and the richness in the use of multimedia technologies are of great importance as the first touchpoint with the customer. Vividness with a consistence of two subdimensions namely breadth and depth, was defined by Steuer (1992) as a mediator which a brand content's richness stimulates various senses. Briefly, breadth is defined as the quantity of different sensorial channels that a medium can utilize, and depth is the ability of a medium in replicating the human sensory system (Steuer, 1992). Therefore, online brand content supported by multimedia tools has the potential to interact with users more as it has a direct impact on human sensory system (Coyle & Thorson, 2001). In previous studies, vividness was found to be the most contributing factor in terms of boosting customers' attitudes towards a web site (Coyle & Thorson, 2001; Fortin & Dholakia, 2005) and effects the click-through rates directly (Lohtia et al., 2003) that can be accepted as an online engagement behaviour. Previous studies have reported that brands in SM can provide more vivid information with the content that includes richer media tools such as videos or photos (Van Der Heide, D'Angelo, & Schumaker, 2012, Wang, Tcherney, & Solloway, 2012). It is also known that using photos, video, audio, and animative

tools in the content increases the vividness and boosts the richness of the experience of users. Additionally, vividness, as the potential determinant of social presence, influences the perception of social presence that is directly related to trust in an online environment (Cyr et al., 2007; Gefen & Straub, 2003; Hassanein et al., 2009; Hess et al., 2008). Vividness in that sense can be seen as one of the most prominent characteristics of SM as it differentiates the perception of customers by providing more realism than traditional media and creating higher levels of online engagement (De Vries et al., 2012).

II. Brand Trust

Delgado-Ballester et al. (2001) identified two significant components of brand trust. First component is the brand's ability to respond to its customers by providing a consistent quality level with the product/services they offer. And the second component is the notion that the brand takes care of the best interests of its customers. Hess and Story (2005) explained trust by its transformative features which leads customers from cognitive, risk-oriented and utilitarian interactions, to more emotional and effective customer interactions including attachment, affiliation, and identification. True commitment can only be achieved through the establishment of trust. From this point of view, trust can be examined as an antecedent of online CE affected by the emotional state occurred by the online experience. Within a social media research context, it has been explored as a mediator by means of co-creation of value, brand loyalty and online engagement (Chaudhuri & Holbrook, 2001; Chiu et al., 2010; Harris & Goode, 2004). Brand trust is a critical "mechanism" in the foundation of CE and plays a prominent role for the brands in order to protect existing customers and gaining new ones. The engagement process is based on the development process of loyalty by associating commitment, involvement, and trust with a relational perspective. Brand trust in this sense is also emphasized by the researchers as a trigger that develops customer commitment. Other researchers who supported the discussions about trust being an antecedent of CE also emphasized trust propensity as an important personality trait of online customers (Lee & Turban, 2001).

III. Temporal Mobility

The temporal dimension of engagement refers to customers' online connection with a particular brand which occurs over time. By this sense, online customer engagement can be temporally momentary or continuing which may also determine customers' loyalty toward a brand. Brodie et al. (2010) asserted that the engagement process pursues the temporal aspects of loyalty by monitoring the relationships between online commitment, online involvement and trust in customers' progress by means of being a new or permanent customer of a brand.

Companies may develop specific processes for the systematic and ongoing customer actions to capture and sustain CE whereas for the momentary type of engagement, they may identify the potential brand outcomes and take actions according to these outcomes. On the other hand, customers are supposed to make evaluations while they are in an interaction with the brand by assessing the changes in their social and individual environment frequently. As a result of these

evaluations and temporal changes, there would have some administrative consequences come up for CRM (Reinartz, Krafft, & Hoyer, 2004), more specifically for customer satisfaction (Bolton & Lemon, 1999; Mittal, Kumar, & Tsiros, 1999) and engagement behaviours.

Temporal mobility in online media defines the customers' interest in a brand and creates online interactivity which also premises online CE. The most important factor about interaction in SM is that there is no time constraint that gives users flexibility. Therefore, interactivity becomes significant in the behavioural dimension of engagement. When customers' behaviours towards a brand become more interactive, the number of proactive customers increases alike. In addition, customers' cognitive, temporal, emotional and monetary behaviours that are based on this interactive relationship create more engagement (Maslowska, Malthouse, & Collinger, 2016).

C. Customer Factors

Online CE is defined as the experiences which are related to customers' impressions about how an online advertisement fits into their lives (Calder, Malthouse, & Schaedel, 2009). More specifically and by adapting McQuail's (1990) "Uses and Gratifications Theory", Calder et al. (2009) classified those experiences under eight constructs which are utilitarian, temporal, social facilitation, self-esteem and civic mindedness, stimulation and inspiration, community, socializing and participation, and intrinsic enjoyment. Although these "collection of experiences" are specified to discover the effectiveness of advertisements on CE, they are also relevant for this study. As a result, three of those experiences which are utilitarian, social facilitation and community are selected as the most relevant items for customer factors that apply under the CE concept in SM.

I. Utilitarian

Previous studies have reported the term "utilitarian" as a direction of experience in purchasing activity rather than a motivational state (O'Brien, 2010). From this aspect, the utilitarian value can be also defined as the customers' evaluations or preferences between functionality and sacrifice during a task-oriented shopping activity with a purchase deliberation (Hoffmann & Novak, 1996). All those definitions implied utilitarian value as a cognitive dimension of the behaviour, such as "value for the money" (Zeithaml, 1988) and the perception of "ease of use" and time savings (Jarvenpaa et al., 2000).

According to the previous studies, the Internet has been classified as the most suitable online platform for utility-focused customers (Donthu & Gilliland, 1996) whose behaviours are portrayed from a more rational perspective and defined as goal-oriented and deliberate (Batra & Ahtola, 1991). SM provides various utilitarian benefits for the consumers. On the other hand, utilitarian motivation encourages online engagement and can lead to predicting the antecedent of engagement behaviour (Venkatesh & Brown, 2001). Therefore, the effective and efficient use of information systems is strongly related to utilitarian values and

effects the behavioural motivation of the customers whereat creates a strong belief among users that online engagement captures the purpose of satisfying their needs.

II. Social Facilitation

Social facilitation which has a strong connection with social interaction represents hearing from others about their social and individual conditions, social empathy, community belonging, socializing and participation, a substitution for real companionship, supporting social roles and enabling a connection point with friends, family and society. Therefore, the online experience is accepted as being more participatory and interactive with its bilateral communicating and sharing features, thus breeds social engagement (Mathwick, 2002; Rappaport, 2007). The fact that when people are engaged with online media, they also get engaged with experiences which they would like to share and to talk with others that these actions create a social-facilitation experience. Calder et al. (2009) also emphasized that there is a solid and powerful association between the intrinsic motivation of personal engagement and users' type of interaction. People get social and interactively engage by participating in a community, sharing experiences and information with others.

III. Community

Social media with its multifunctional power enables people to share their opinions about a brand or product, give advice, learn from others, involve in community conversations create interactive experiences. Muniz and O'Guin (2001) suggested the term "we-ness" to define the collective consciousness of community members who have never met each other but feel connection with one another. This collectiveness has also led online communities to become an increasingly important platform for both brands and customers in value co-creation (Schau, Muñiz, & Arnould, 2009). The reason behind this importance lays the emergence of consumption communities where people based their social roles on their consumption goals.

Furthermore, there has been a vast array of studies about community engagement, however only a few of them explored the concept within online engagement context. With regards to previous literature, the construct is mentioned as an antecedent of CE under different definitions such as "community engagement", "community involvement" and "brand community identification" (Barger et al., 2016; Brodie et al., 2011; Dholakia & Hermann, 2005; Javadi et al., 2012; Sashi, 2012; Van Doorn et al., 2010; Wirtz, Schilke, & Ullrich, 2010).

D. Content Factors

I. Stimulation and Inspiration

Stimulation is being expected to occur when the users read the post and get inspired by the ideas or topics which they have never known. The content may also fill the gap about a particular problem or answer the needs of the user thus, leads to further interest and/or interaction that premises online customer engagement. Stimulation and inspiration have been first suggested by Calder et al. (2009) in their research under the personal engagement construct as an antecedent variable which refers to customers' needs for stimulation and inspiration occurred from the usage

of the website. Since then, the effects of stimulation and inspiration has not been explored under the customer engagement concept by the academics, yet still, a vast number of researchers cited Calder et al.'s (2009) personal engagement variables in their studies. According to the definition they provided; online customer engagement is manifested from different types of experience and beliefs about the website's relevance or fitting to the user's life. Although personal engagement is explained in a more individualistic dimension in online interactions, it has a significance like influencing other users when the content stimulates the cognition and emotions of online users.

II. Intrinsic Enjoyment

Intrinsic enjoyment originated in the environmental psychology (Koufaris, 2002) and represents the feelings that occur during an activity and it has been first studied to explore the determinants of online game designs (Malone, 1981). However, with the expeditious development of internet and SM, the communication turned into a more complex and interactive structure that people need to interact socially and seek for intrinsic motivations such as enjoyment. In the past three decades, several researchers have sought to determine the effects of factors that could influence online customer engagement. Intrinsic motivations have been the common research topic within these studies. Intrinsic enjoyment has been related to the behavioural aspects of CE as it is one of the key fostering elements that triggers the interest and curiosity of an online customer to get more involved (Calder et al., 2009). Customers are intrinsically enjoying SM when they read pleasant posts with interesting, creative and entertaining information and watch funny videos.

III. Format/Type

According to Malthouse and Calder (2011), context related customer experiences are the focal points for understanding CE. In an online community, the initial reason behind people's participation to a blog or a social network page is their value expectations derived from the community. However, although this seems to be an individual act, the accumulation of other member experiences turns the individual behaviour into a community behaviour. When the brand posts are personally and/or socially valuable for the users, they start to think about active membership and participation. And when it happens, users start to imitate the community behaviour through a stronger participation and interaction in order to feel community belonging more (Brodie et al., 2011; Hollebeek et al., 2014; Van Doorn et al., 2010).

The content format or type can be extrinsic or intrinsic or in some cases both. In the case of extrinsic experiences, the motivational values are utility-focused (e.g. accessing an information on product use or learning from others) whereas, in intrinsic experiences, they are social, hedonic or entertainment values (e.g. fun, fantasy, amusement or playfulness) (Dholakia et al., 2004). Playfulness is one of the active sources within intrinsic value and it involves enjoyment and escapism which express the pleasure acquired from the activities that are absorbing and makes the users feel like getting away from their daily routine (Mathwick,

Malhotra, & Rigdon, 2001). Consequently, the format type of content makes a significant difference in customers' intention to involve in a SM community and with a more accurate expression influences customers' way of engagement with the content.

Thus, the hypotheses regarding the relationships between brand-related, customer-related and content-related factors and behavioural CE are hypothesized as follows:

H1: Blogs that possess higher levels of (a) vividness (b) brand trust and (c) temporal mobility will foster more behavioural CE.

H2: Consumers' (a) utility-oriented consumption (b) social facilitation and (c) community interaction goals will foster more behavioural CE.

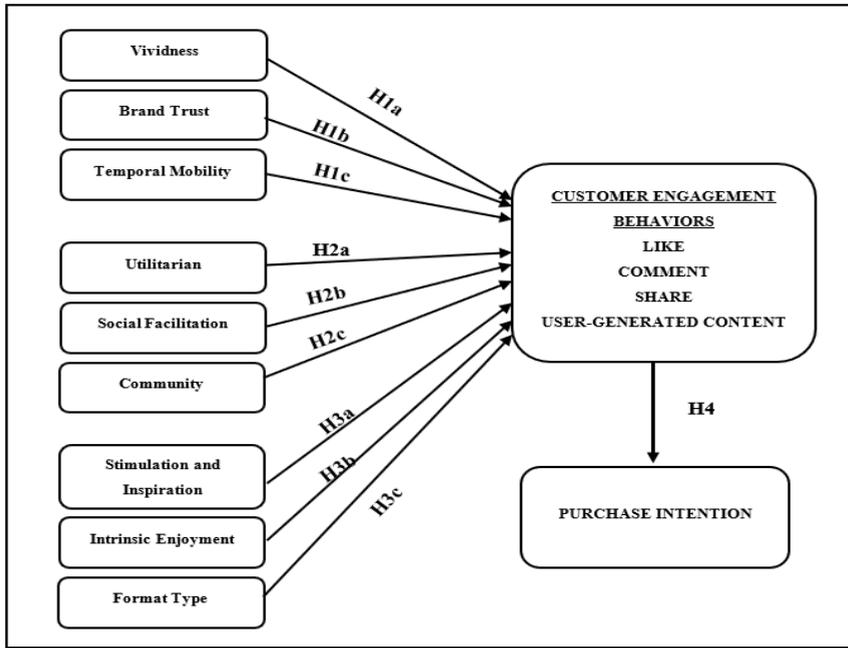
H3: Contents which (a) stimulate and inspire customers, (b) which provide intrinsic enjoyment and (c) are playful will foster more behavioural CE.

With the fast advancement of social media, managing customer interactions in the online environment has become a key challenge for companies (Muntinga, Smit, & Moorman, 2011). CE in an online environment is triggered by positive perceptions and experiences of a customer which further directs consumers towards an interactive relationship between the brand and the customer. Web 2.0 tools such as blogs, media sharing sites and social network sites have changed the way and the depth of the interactions between customers and the brands (Christodoulides, 2009). Customers who are triggered by those positive perceptions, engage in different levels with the brand by liking, commenting, sharing and/or generating a new content derived from the brand's online content. These actions also have been strongly related to customer loyalty and commitment to the company as they foster customers to get more about the brand and buy the company's products (Dholakia & Bagozzi, 2006). Additionally, customers who intend to engage with the online brand posts also have a positive orientation to visit the online store of the brand (Dholakia & Durham, 2010). Thompson and Sinha (2009) revealed that customers who interact with the brand have positive intentions to adopt the brand's new products. Other studies also indicated the significant and direct influence of online customer interactivity on purchase intention (Chniti & Bouslama, 2015; Wu et al., 2010). Therefore, the following hypothesis is formulated in order to investigate the relationship between behavioural CE and purchase intention.

H4: The behavioural aspects of behavioural customer engagement are positively associated with purchasing intention.

The research model of this study is shown in Figure 1 below.

Figure 1: Theoretical Model and Hypotheses

II. METHODOLOGY

A. Research Design and Data Collection

To measure the proposed relationships, two different blogs were designed for this study and distributed to the respondents with a link. The first blog *www.benbero.com* was designed for women users and included posts about interior design, fashion, lifestyle, and manages an online store. The latter was *www.manolog.me* and was designed for men and included posts about manly fashion, lifestyle, technology and manages an online store. The online stores offered both utilitarian and hedonic products to the customers. Examples from the blog page content are presented in the Appendix 1. After the blogs were seen by the respondents, a detailed information page was both added to the home page of the questionnaire and to the start page of the questions to avoid any misunderstanding for evaluation. Moreover, the screen shots taken from both blog pages were also placed in the questionnaire to ensure the respondents could investigate the related pages at any stage of the questionnaire without leaving the survey. The online questionnaire was composed of totally 46 items. The scale items for the brand factors – *vividness*, *brand trust*, *temporal mobility*– were adapted from Lyin (2009), Schaufeli et al. (2002) and Delgado and Ballester (2001) customer factors – *utilitarian*, *social facilitation*, *community* – and content factors – *stimulation and inspiration*, *intrinsic enjoyment*, *format/type* – were drawn from the research of Gutiérrez and Cillánetal (2017) and Calder et al. (2009). The purchase behaviour scale items were adapted from Fahmy and Ghoneim (2016).

And finally, the scale items for engagement behaviour intentions were drawn from the research operationalized by Schivinski et al. (2016). Five-point Likert scale was used to measure all items, with the anchors being “strongly disagree” and “strongly agree.” Daily internet usage frequency was measured with anchors as “not frequent”, “less than 2 hours”, “2-4 hours”, “4-8 hours”, “more than 8 hours”. All items were translated into Turkish as it would be administered in Turkish. To ensure the translation equivalence, back translation was also performed. Next, descriptive data of the respondents were collected. After nomological validity check, a pilot test was conducted with 50 people to check the questionnaire’s accuracy and to clear the possible misunderstandings or misinterpretations of the items.

III. RESULTS

A. Descriptive Analysis

The questionnaire was distributed through convenience sampling to 351 respondents from different demographics all around Turkey. The distribution was done over SM sites such as Facebook, Instagram, LinkedIn, and Twitter, by doing so the SN usage of all respondents is validated. Accordingly, 68.4 percent of the respondents are female, and 31.6 percent are male. The majority of the respondents are in the range of 31-40 years old and cover 44.2 percent of the total sample group. The second dominant age group is in the range of 21-30 years old which is represented as 24.2 percent in the sample group. The next age groups respectively are 41-50 years old with 20.5 percent; respondents over 50 years old with 8.3 percent and the last group is under 20 years old with 2.8 percent.

The results regarding internet usage frequencies show that 36.8 percent of the respondents are online between 2-4 hours on a daily basis. The next group which covers 31.6 percent of the sample group has 4-8 hours internet usage frequency. According to the findings, 15.1 percent of the sample group use internet less than 2 hours per day whereas 13.7 percent use internet more than 8 hours per day. 2.8 percent of the respondents are not frequent internet users on a daily basis.

B. Factor and Reliability Analyses

An exploratory factor analysis (EFA) and reliability analyses were run to specify the dimensions of brand-related, customer-related and content-related factors. The items that measure CE behaviours include Liking Intention, Commenting Intention, Sharing Intention and Intention for User Generated Content. Results of the factor analysis for CEB ($KMO=0.859$, χ^2 Bartlett test (351) =1370,543, $p=0.000$) were satisfactory and a single factor emerged. After the factor analysis, reliability analysis was run and a Cronbach’s Alpha value of 0,945 was obtained. Similarly, the exploratory factor analysis for purchase intention ($KMO=0.768$, χ^2 Bartlett test (351) =989,612, $p=0.000$) was satisfactory. As a result, a single factor was extracted. The Cronbach’s Alpha for 3 items was 0,945 which shows the consistency of each question with each other and compatibility of the scale. The results of the factor and reliability analyses for all constructs in the study are reported in Table 2.

Next, a confirmatory factor analysis (CFA) was done with Amos 22 version to all constructs in the model to confirm the corresponding item structure. The

model showed an acceptable model fit with $\chi^2 / df = 2.614$ and CFI = 0.963, TLI = 0.944 and RMSEA = 0.065. According to Hair et al. (2010), these values are good representations of model fit. Also, the loadings did not differ significantly from the loadings in EFA, confirming the structural stability. Next, composite reliabilities (CR) and average variance extracted (AVE) values were calculated again provided by Hair et al. (2010). All values were satisfactory exceeding the thresholds of 0.7 and 0.5 (Fornell & Larcker, 1981). The results of the CFA analysis are also reported in Table 2.

C. Hypotheses Testing

In order to test all relationships proposed in the research model altogether and see the model fit with data, SEM was performed. The fit indices were $\chi^2 / df = 2.088$, CFI = 0.976, GFI = 0.911, NFI = 0.911 and RMSEA = 0.068 and were therefore within the acceptable limits according to Hair et al. (2010). Next, the path coefficients were examined. According to the results, Vividness, Brand Trust, Utilitarian, Social Facilitation, Stimulation and Inspiration variables are insignificant predictors and they don't contribute to the CE behaviour. However, intrinsic enjoyment ($\beta=0.30$), temporal ($\beta=0.25$) and playful format type ($\beta=0.24$) are almost equally powerful in influencing customer behavioural engagement intentions. On the other hand, community displays a lower influence ($\beta=0.15$). In terms of the analysis covering the investigation of purchasing behaviour resulting from the CE, according to the results customer engagement behaviours have a strong impact on purchase intention ($\beta=0.85$). Overall, hypotheses H1c, H2c, H3b, H3c and H4 were all supported at $p < .01$ level.

Table 2. CFA and EFA Factor and Reliability Analyses Results

Construct	Questions	Loadings	Chronbach's Alpha Reliability	CR	AVE
Vividness	Q1 This blog has a vivid interface and beautiful page design.	0.789	0.884	0.82	0.69
	Q2 This blog has reasonable arrangement of resources which makes it easy to find what I want.	0.833			
	Q3 The application of multimedia technologies is satisfying.	0.814			
Brand Trust	Q4 This blog will help me to solve any problems that I may have with the product.	0.747	0.856	0.83	0.65
	Q5 This blog will offer me new products I may need.	0.749			
	Q6 The feeling of trust provided by this blog is (very low/very high).	0.836			
Temporal Mobility	Q7 This blog would be part of my daily routine.	0.895	0.939	0.89	0.71
	Q8 This blog would be one of the blogs I've always wanted to go on the web.	0.909			
	Q9 This blog would help me to get my day started.	0.87			
Utilitarian	Q10 This blog provides information that helps me make important decisions	0.802	0.895	0.85	0.7
	Q11 You can learn how to improve yourself from this blog	0.859			
	Q12 I can give advice and tips to people I know based on things I've read on this blog.	0.83			
Social Facilitation	Q13 I can bring up things I have seen in this blog in conversations with many other people.	0.902	0.942	0.82	0.66
	Q14 This blog often gives me something to talk about.	0.901			
	Q15 I can use things from this blog in discussions or arguments with people I know	0.888			
Community	Q16 I'm as interested in input from other users as I am in the regular content on this blog.	0.817	0.877	0.91	0.72
	Q17 This blog does a good job of getting its visitors to contribute or provide feedback.	0.809			
	Q18 A big reason I like this blog is what I get from other users.	0.798			
Stimulation	Q19 This blog can inspire me in my own life.	0.879	0.914	0.9	0.7
	Q20 This blog can stimulate my thinking about lots of different topics.	0.878			
	Q21 Some stories on this blog touch me deep down.	0.807			

Table 2. CFA and EFA Factor and Reliability Analyses Results continued

Construct	Questions	Loadings	Chronbach's Alpha Reliability	CR	AVE
Intrinsic Enjoyment	Q22 Exploring this blog, is a treat for me.	0.881	0.928	0.88	0.68
	Q23 This blog improves my mood, makes me happier.	0.88			
	Q24 I like to explore this blog when I am eating or taking a break.	0.863			
Format Type	Q25 This blog provides a welcome distraction from my daily routine.	0.881	0.91	0.79	0.67
	Q26 This blog offers me useful information	0.88			
	Q27 This blog has an entertaining format.	0.863			
CEB	Q29 Liking Intention	0.903	0.945	0.92	0.74
	Q30 Commenting Intention	0.904			
	Q31 Sharing Intention	0.878			
	Q32 Intention for User Generated Content	0.898			
Purchase Intention	Q33 The likelihood that I would shop on this blog's online store is high.	0.923	0.945	0.81	0.61
	Q34 I would be willing to buy a product on this blog's online store.	0.934			
	Q35 I would recommend this blog and its online store to my friends.	0.867			

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study has been conducted with a systematic approach to explore the effects of CE antecedents and establish a meaningful relationship between them and engagement behaviours. The second objective of the study was to understand whether CE may also further lead to purchase intention. The research model of this study is conceptualized by applying Barger et al. (2016)’s theory regarding CE on SM and adopted to the blog setting, which has not been studied in the literature, even though it is highly used by many companies. As a result, the findings of the study are specifically useful not only for blog owners, but also for brand managers that are employing blogs in their marketing programs.

According to the findings, not all factors related with the brand, customer and content create CE. In fact, blogs’ vividness and brand trust, consumers’ utility and social orientation and inspiring contents were found to not influence CE. However, blogs that enable consumers to engage with the post freely (temporal mobility) and contents that provide an intrinsic enjoyment and are playful foster online CE. Temporal regularity in online media defines the customers’ mobility and interest in a brand and creates online interactivity which also premises online CE. In other words, when individuals are interested in a blog page, they tend to like, share or comment on content in the page or even generate a more individual content from the blog page and share it with others. These findings further confirm the importance of engaging content in creating CE to enhance purchase intentions.

This finding also explains the effect of community interactions motivation of consumers on CE behaviours. As found, social media with its multifunctional

power which enables people to share their opinions about a brand or product, give advice, learn from others and involve in community conversations create interactive experiences that foster consumer-brand closeness.

Further, the findings show that content has the strongest contribution to online CE. Previous research proved the relationship between intrinsic enjoyment and the behavioural aspects of CE and defined it as one of the key fostering elements that trigger the interest and curiosity of an online customer to be more involved (Calder et al. 2009), which was confirmed within the context of blogs in this study. Customers are intrinsically enjoying the blog when they read pleasant posts with interesting, creative and entertaining information and watch funny videos. Hence, CE in blogs is triggered by positive perceptions and experiences of customers which creates an interactive relationship between the brand and customer and thus eventually strongly leads to purchase intention.

As a conclusion, bloggers or brands that use bloggers to promote their products need to initially concentrate on the content to make people enjoy and be inherently satisfied with the playful content that enables them to interact with the like-minded blog community. These will foster CE and in return strongly influence purchase intentions. Nevertheless, although some aspects such as informative or inspiring content has not been found significantly in this research, this might be because of the blog type or because of the respondents. Customer engagement behaviours cover a comprehensive research area which needs to be explored within a wider context. Although this study is useful for brands that use blogs to communicate with their consumers, there are as predicted several shortcomings of the study apart from general shortcomings that are due to the nature of research in social sciences. For instance, the study is a cross-sectional study and measure only current intentions of the consumers. Further, time and money constraints disabled researchers to let respondents spend more time on blogs. Apart from those, there are also other factors that may play a role in CE, however, to be able to capture the antecedents parsimoniously, researchers only used the ones in the study. Future researchers may focus on online engagement by implementing and conceptualizing “other possible” antecedents in the model, such as the influence of word-of-mouth, collective self-esteem or social identity and investigate their contributions and use other “types” of blogs targeting different consumers.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Çalışma Beril Erem'in 551998 no'lu yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarların herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

REFERENCES

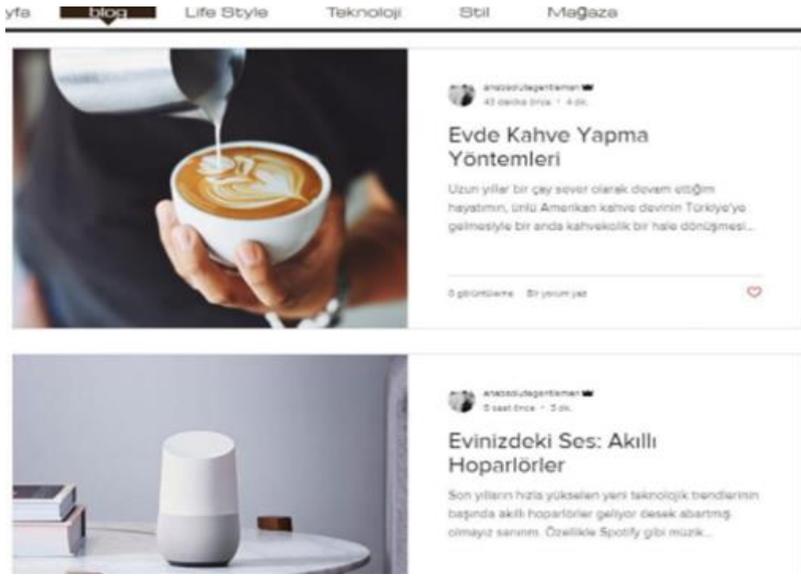
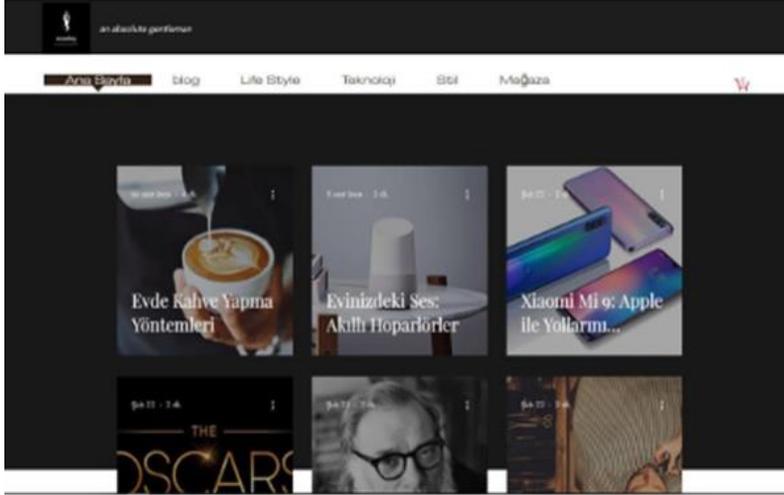
- Algesheimer, R., Dholakia, U.M. and Hermann, A. (2005). The social influence of brand community: evidence from European car clubs. *Journal of Marketing*, 19-34.
- Alloza, A. (2008). Brand engagement and brand experience at BBVA, the transformation of a 150 years old company. *Corporate Reputation Review*, 371-379.
- Baird, C.H. and Parasnis, G. (2011). From social media to social customer relationship management. *Journal of Strategy & Leadership*, 30-37.
- Barger, V., Peltier, J. and Schultz, D.E. (2016). Social media and consumer engagement: a review and research agenda. *Journal of Research in Interactive Marketing*, 268-287.
- Batra, R. and Ahtola, O.T. (1991). Measuring the hedonic and utilitarian sources of consumer attitudes. *Marketing Letters*, Vol. 2, Iss. 2, 159-17.
- Bolton, R. N. and Lemon, K. N. (1999). A dynamic model of customers' usage of services: usage as an antecedent and consequence of satisfaction. *Journal of Marketing Research*, Vol. 36, Iss. 2, 171-186.
- Brodie, R. J., Hollebeck, L. D., Jurić, B. and Ilić, A. (2011). Customer engagement: conceptual domain, fundamental propositions, and implications for research. *Journal of Service Research*, Vol. 14, Iss. 3, 252-271.
- Brodie, R.J., Ilic, A., Juric, B. and Hollebeck, L.D. (2013). Consumer engagement in a virtual brand community: an exploratory analysis. *Journal of Business Research*, 105-114.
- Calder, B.J., Malthouse, E.C. and Schaedel, U. (2009). An experimental study of the relationship between online engagement and advertising effectiveness. *Journal of Interactive Marketing*, 321-331.
- Chaudhuri, A. and Holbrook, M.B. (2001). The chain of effects from brand trust and brand affect to brand performance: The role of brand loyalty. *Journal of Marketing*, Vol. 65, Iss. 2, 81-93.
- Chen, Y., Fay, S. and Wang, Q. (2011). The role of marketing in social media: how online consumer reviews evolve. *Journal of Interactive Marketing*, 85-94.
- Christodoulides, G. (2009). Branding in the post-internet era. *Marketing Theory*, Vol. 9, Iss. 1, 141-144.
- Coyle, J.R. and Thorson, E. (2001). The effects of progressive levels of interactivity and vividness in webmarketing sites. *Journal of Advertising*, 66-77.
- Cyr, D., Hassanein, K., Head, M. and Ivanov, A. (2007). The role of social presence in establishing loyalty in e-service environments. *Interacting with Computers*, Vol. 19, Iss. 1, 43-56
- Dessart, L., Veloutsou, C. and Morgan-Thomas, A. (2016). Capturing consumer engagement: duality, dimensionality and measurement. *Journal of Marketing Management*, 399-426.
- De Vries, L., Gensler, S. and Leeflang, P.S.H. (2012). Popularity of brand posts on brand fan pages: an investigation of the effects of social media marketing. *Journal of Interactive Marketing*, 83-92.
- De Vries, N. and Carlson, J. (2014). Examining the drivers and brand performance implications of customer engagement with brands in the social media environment. *Journal of Brand Management*, 495-515.
- Dholakia, Utpal, M., Bagozzi, Richard P. and Klein Pearo, L., A. (2004). Social influence model of consumer participation in network- and small-group-based virtual communities. *International Journal of Research in Marketing*, 241 – 263.
- Dholakia, U. M. and Durham, E. (2010). One café chain's Facebook experiment. *Harvard Business Review*, Vol. 88, Iss. 3, 26.
- Donthu, N. and Gilliland, D. (1996). Observations: the infomercial shopper. *Journal of Advertising Research*, Vol. 36, Iss. 2, 69-76.
- Fornell, C. and Larcker, D.F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra and statistics, *Journal of Marketing Research*, 382-388.
- Gefen, D. and Detmar, S. (2003). Managing user trust in B2C e-Services. *e-Service Journal*, Vol. 2, Iss. 2, 7-24.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., and Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. Essex: Pearson Education Limited.

- Hassanein, K., Head, M. and Ju, C. (2009). A cross-cultural comparison of the impact of social presence on website trust, usefulness and enjoyment. *International Journal of Electronic Business*, Vol. 7, Iss. 6, 625 – 641.
- Hennig-Thurau, T., Malhouse, E.C., Frieger, C., Gensler, S., Lobschat, L., Rangaswamy, A. and Skiera, B. (2010). The impact of new media on customer relationships. *Journal of Service Research*, 311-330.
- Hess, J. and Story, J., 2005. Trust-based commitment: multidimensional consumer-brand relationships. *Journal of Consumer Marketing*, Vol. 22, Iss. 6, 313-322.
- Hoffman, D. L., and Novak, T. P., 1996. Marketing in hypermedia computer-mediated environments: conceptual foundations. *Journal of Marketing*, Vol. 60, Iss. 3, 50–68.
- Hollebeek, L.D., Glynn, M.S. and Brodie, R.J. (2014). Consumer brand engagement in social media: conceptualization, scale, development and validation. *Journal of Interactive Marketing*, 149-165.
- Hollebeek, L.D. (2011). Exploring customer brand engagement: definition and themes. *Journal of Strategic Marketing*, 555-573.
- Huang, J., Su, S., Zhou, L. and Liu, X. (2013). Attitude toward the viral ad: expanding traditional advertising models to interactive advertising. *Journal of Interactive Marketing*, 36-46.
- Hughes, C., Swaminathan, V., & Brooks, G. (2019). Driving brand engagement through online social influencers: An empirical investigation of sponsored blogging campaigns. *Journal of Marketing*, Vol. 83, Iss.5, 78-96.
- Jarvenpaa, S.L., Tractinsky, N. and Vitale, M. (2000). Consumer trust in an Internet store. *Information Technology and Management*, 1- 45.
- Javadi, M.R.H., Dolatabadi, H.R., Nourbakhsh, M., Poursaeedi A. and Asadollahi, A. (2012). An analysis of factors affecting on online shopping behavior of consumers. *International Journal of Marketing Studies*, Vol. 4, Iss. 5, 81-98.
- Kähr, A., Nyffenegger, B., Krohmer, H. and Hoyer, W. D. (2016). When hostile consumers wreak havoc on your brand: The phenomenon of consumer brand sabotage. *Journal of Marketing*, Vol. 80, Iss. 3, 25-41.
- Kaplan, A.M. and Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 59-68.
- Kerr, B. (2009). Shopping for loyalty. *Journal of Consumer Marketing*, 49-51.
- Koufaris, M. (2002). Applying the technology acceptance model and flow theory to online consumer behavior. *Information Systems Research*, Vol. 13, Iss. 2, 205-223.
- Kumar, V., Aksoy, L., Donkers, B., Vankatesan, R., Wiesel, T. and Tillmanns, S. (2010). Undervalued or overvalued customers: capturing total customer engagement value. *Journal of Service Research*, 297-310.
- Lohtia, R., Naveen, D. and Hershberger, E.K. (2003). The impact of content and design elements on banner advertising click-through rates. *Journal of Advertising Research*, Vol. 43, Iss. 4, 410–418.
- Lay, J. and Bowden, H. (2009). The process of customer engagement: a conceptual framework. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 63-74.
- Malone, T. (1981). What makes computer games really fun? *Proceeding CHI '81 Proceedings of the Joint Conference on Easier and More Productive Use of Computer Systems*.
- Malhouse, E.C. and Calder, B.J. (2011). Engagement and experiences: comment on Brodie, Hollebeek, Juric, Ilic. *Journal of Service Research*, 277-279.
- Maslowska, E. Malhouse, E.C. and Collinger, T. (2016). The customer engagement ecosystem. *Journal of Marketing Management*, Vol. 32, Iss. 5-6, 469-501.
- Mathwick, C. (2002). Understanding the online consumer: a typology of online relational norms and behavior. *Journal of Interactive Marketing*, Vol. 16, Iss. 1, 40.
- Mathwick, C., Malhotra, N. and Rigdon, E. (2001). Experiential value: Conceptualization, measurement and application in the catalog and Internet shopping environment. *Journal of Retailing*, Vol. 77, Iss. 1, 39-56.
- McEwen, W. (2004). Why satisfaction isn't satisfying. *Gallup Management Journal*, 1-4.

- McQuail, D. (1985). Sociology of mass communication. *Annual Review of Sociology*, Vol. 11, Iss. 1, 93-111.
- Mollen, A. and Wilson, H. (2010). Engagement, telepresence and interactivity in online consumer experience: reconciling scholastic and managerial perspectives. *Journal of Business Research*, 919-925.
- Mittal, V., Kumar, P. and Tsiros, M. (1999). Attribute-level performance, satisfaction, and behavioral intentions over time: a consumption-system approach. *Journal of Marketing*, Vol. 63, Iss. 2, 88-101.
- Muniz, A.M. and O'Guinn, T.C. (2001). Brand community. *Journal of Consumer Research*, Vol. 27, Iss. 4, 412-432.
- Muntinga, D., Smit, E.G. and Moorman, M. (2011). Introducing COBRA. *International Journal of Advertising*, 13-46.
- Patterson, P., Yu, T. and Ruyter, K.D. (2006). Understanding customer engagement in services, *Proceedings of ANZMAC 2006 Conference*, 4-6.
- Rappaport, S. (2007). Lessons from online practice: new advertising models. *Journal of Advertising Research*, Vol. 47, Iss. 2, 135.
- Reinartz, W., Krafft, M. and Hoyer, W. (2004). The customer relationship management process: its measurement and impact on performance. *Journal of Marketing Research*, Vol. 41, Iss. 3, 293-305.
- Sashi, C.M. (2012). Customer engagement, buyer-seller relationships and social media. *Management Decision*, 253-272.
- Schau, H.J., Muñoz, A.J. and Arnould, E.J. (2009). How brand community practices create value? *Journal of Marketing*, Vol. 73, Iss. 5, 30-51.
- Sprott, D., Czellar, S. and Spangenberg, E. (2009). The importance of a general measure of brand engagement on market behavior: development and validation of a scale. *Journal of Marketing Research*, 92-104.
- Thompson, S. A and Sinha, R.K. (2008). Brand communities and new product adoption: the influence and limits of oppositional loyalty. *Journal of Marketing*, Vol. 72, Iss. 6, 65-80.
- Van Der Heide, B., D'Angelo, J.D. and Schumaker, E.M. (2012). The effects of verbal versus photographic self-presentation on impression formation in Facebook. *Journal of Communication*, Vol. 62, 98-116.
- Van Doorn, J., Lemon, K.N., Mittal, V., Nass, S., Pick, D., Pirner, P. and Verhoef, C. (2010). Customer engagement behaviour: theoretical foundations and research directions. *Journal of Service Research*, 253-266.
- Vivek, S.D., Beatty, S.E. and Morgan, R.M. (2012). Customer engagement: exploring customer relationships beyond purchase. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 127-145.
- Venkatesh, V. and Brown, S.A. (2001). A longitudinal investigation of personal computers in homes: adoption determinants and emerging challenges. *MIS Quarterly*, Vol. 25, 71-102.
- Wagner, C. and Majchrzak, A. (2007). Enabling customer-centricity using wiki the wiki way. *Journal of Management Information Systems*, 17-43.
- Wang, Z., Tcherney, J.M. and Solloway, T. (2012). A dynamic longitudinal examination of social media use, needs, and gratifications among college students. *Computers in Human Behavior*. Vol. 28, 1829-1839.
- Whiting, A. and Deshpande, A. (2016). Towards greater understanding of social media marketing: A review. *Journal of Applied Business and Economic*, 82-91.
- Wirtz, B.W., Schilke, O. and Ullrich, S. (2010). Strategic Development of business models: implications of the web 2.0 for creating value on the internet. *Long Range Planning*, 272-290.
- Zeithaml, V. A. (1988). Consumer perceptions of price, quality, and value: a means-end model and synthesis of evidence. *Journal of Marketing*, Vol. 52, Iss. 3, 2-22.

Appendix 1. Examples from Blog Posts

www.manolog.me ANA SAYFA

Bireylerin Sigara Alışkanlıklarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Negatif Binom Regresyon Analizi

Burcu DURMUŞ*

Öznur İŞÇİ GÜNERİ**

Aynur İNCEKIRIK***

ÖZ

Sigara içmek önemli bir halk sağlığı sorunudur. Yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi ve stres gibi birçok faktör günlük sigara tüketimini etkiler. Sigara bağımlılığıyla mücadelede bu nedenleri belirlemek çok önemlidir. Bu çalışma, bireylerin sigara içme alışkanlıklarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla planlanmıştır. Anket, Ekim-Aralık 2019 tarihleri arasında araştırmaya katılmayı kabul eden 304 katılımcıya uygulanmıştır. Verilerden medyan, ortalama ve frekans gibi tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Buna göre katılımcıların %62,8'i kadın, %37,2'si erkektir. Yaş ortalaması 33.18'dir. Katılımcıların %62,8'i sigara içmediğini belirtmiştir. Frekans tablosuna göre sigara kullanan katılımcıların çoğu günde 10 sigara içmektedir. Değişkenler arasındaki uyumu karşılaştırmak için Spearman korelasyon testi kullanılmıştır. Sigara içme alışkanlıklarını etkileyen faktörleri belirlemek için Negatif Binom regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli sonuçları yaş, eğitim, gelir, çocuk sayısı, ailede ve arkadaşlarda sigara kullanan olup olmaması, sigara öyküsü değişkenlerinin bireylerin sigara içme alışkanlıkları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Sigara içmeyenleri toplumda ve ailelerde rol model almak önemlidir. Bu nedenle, sigaraya neden olan faktörler belirlenerek ve gerekli önlemler alınarak topluma sağlıklı bir yaşam tarzı aşılanabilir.

Anahtar Kelimeler: Sigara Alışkanlığı, Halk Sağlığı, İstatistiksel Analiz, Negatif Binom Regresyon, Genelleştirilmiş Doğrusal Modeller

JEL Sınıflandırması: I12, I18, C1, C35

Determining the Factors Affecting the Smoking Habits of Individuals: Negative Binomial Regression Analysis

ABSTRACT

Smoking is an important public health problem. Many factors such as age, gender, education, income level and stress affect daily cigarette consumption. Identifying these causes is very important in combating smoking addiction. This study was planned to determine the factors affecting the smoking habits of individuals. The questionnaire was applied to 304 participants who accepted to participate in the study between October and December 2019. Descriptive statistics such as median, mean and frequency were calculated from the data. According to this; 62.8% of the participants are women and 37.2% are men. Average age is 33.18. 62.8% of the participants stated that they do not smoke. Most of the participants who smoke, according to the frequency table, smoke 10 cigarettes a day. Spearman correlation test was used to compare the fit between variables. Negative Binomial regression analyzes were performed to determine the factors affecting smoking habits. Regression models results; it shows that age, education, income, number of children, presence of a smoker in the family, presence of smoker in friends, smoking history variables are effective on individuals' smoking

* Öğr.Gör. Burcu Durmuş Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü. burcudurmus@mu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-0298-0802.

** Prof.Dr. Öznur İşçi Güneri Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü. oznur.isci@mu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-3677-7121.

*** Dr.Öğr.Üyesi Aynur İncekırık Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü. aynur.incekirik@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-5029-6036.

(Makale Gönderim Tarihi: 24.03.2021 / Yayına Kabul Tarihi: 13.10.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.902532

Makale Türü: Araştırma Makalesi

habits. It is important to take non-smokers as role models in society and families. For this reason, a healthy lifestyle can be instilled in the society by determining the factors that cause smoking and taking necessary precautions.

Key Words: *Smoking Habit, Public Health, Statistical Analysis, Negative Binomial Regression, Generalized Linear Models*

JEL Classification: *I12, I18, C1, C35*

GİRİŞ

Günümüzde tüm dünyada yaygın bir sorun olan sigara alışkanlığı, insan sağlığını bozan ciddi bir halk sağlığı sorunudur. Sigara içme alanlarında kısıtlamalar olmakla birlikte, sigara içenlerin yanı sıra aktif olarak sigara içmeyenler de toplumda sigara dumanına maruz kalmaktadırlar. Halk sağlığını tehdit eden bu alışkanlık, gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir (Kartal vd., 2012:12). Sonuç olarak sigara üreticileri gelişmekte olan ülkelere yönlendirilmekte, reklam ve gizli kampanyalarla sigara tüketimini teşvik etmeye çalışmaktadır. Sigara içmenin akciğer kanseri ve bronşit gibi hastalıklarla yakın ilişkisi literatürden bilinmektedir (Stabile vd., 2016: 51; Carbone vd., 2016: 74). Ülkemizde her yıl sigara içmeyle bağlantılı hastalıklardan ölen insanların sayısı yaklaşık olarak 110000'dir ve bu rakamın 2030 yılı itibariyle 240000'e ulaşması beklenmektedir (Mucan vd., 2018:631). Ülkemizde tütün ile ilgili çalışmalar 2008-2012 dönemleri arasında hız kazanmıştır. Bununla birlikte "Tütün Kontrolü Ulusal Eylem Planı" geliştirilmiş ve sigara kullanımında %12'lik bir azalma gerçekleşmiştir (Mucan vd., 2018:30).

Bireylerin sigara kullanımı birçok araştırmacı tarafından farklı açılardan incelenmiştir. Doğan ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada, sigara kullanımına yol açan ve bu alışkanlıklara neden olan sosyokültürel faktörlerin belirlenmesi, öğrencilerin sigaranın sağlığa olan zararları ile ilgili bilgi düzeyinin ölçülmesi ve tutumlarının belirlenmesi, çocuk hekimi ve öğrencilerin katıldığı sigara karşıtı farklı eğitim modellerinin etkinliğinin saptanması amaçlanmıştır (Doğan vd., 2010:180).

Baykan ve arkadaşlarının tıp fakültesi öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada, öğrencilerin yarısının erken yaşlarda sigara içmeyi denediği ve ebeveynlerin bu konuda önemli birer rol model olduğu sonucuna varılmıştır (Baykan vd., 2014: 483-490).

Tanrıkulu ve arkadaşlarının üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları bir başka çalışmada, sigara kullanımında yaşanan sosyal çevre ve insan ilişkilerinin belirleyici olabildiğini ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılar arkadaşların rolü de dikkate alınarak, okul çağı bireylerde eğitim, medya ve benzeri enstrümanların bu konudaki farkındalığı arttırmak için kullanılması gerektiğini dile getirmişlerdir (Tanrıkulu vd., 2009:101-106).

Güler ve arkadaşlarının lise öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada ise, öğrencilerin %18,9'unun son bir yılda intiharı düşündüğü, %15,5'inin sigara, %4,4'ünün alkol kullandığı belirlenmiştir. Çalışma sonunda, öğrencilerde sigara kullanım sıklığı Türkiye ve diğer ülkelerde yapılan çalışma sonuçları ile benzerlik gösterdiği ortaya çıkmıştır (Guler vd., 2009:340-345).

Özer ise çalışmasında, sigaraya başlama yaşının 7-12 yaş grubuna kadar düştüğünü ve anne ve babaların çocuklara öğüt vermek yerine kendi tecrübelerinden yararlanarak çocuklarını sigara içme alışkanlığından vazgeçirmeleri gerektiğini dile getirmiştir (Özer, 2003:1-4).

Dinç ve arkadaşlarının çalışan ve çalışmayan gençler üzerine yaptıkları çalışmada, çalışan gençlerde sigara içmenin oldukça yaygın olduğu ve sigaradan korunma konusunda yürütülecek sağlık eğitimi programlarında çalışan gençlerin öncelikli bir grup olarak ele alınması gerektiği ortaya konmuştur (Dinç vd., 2014:13-22).

Marakoğlu ve arkadaşlarının gebeler üzerinde yaptıkları araştırmada ise gebelikte sigara içme oranı %17 ve eşlerde de sigara içme oranı %68 olarak ortaya konmuştur. Bu sonucun toplum genelindeki oranlarla uyumlu görünüş sigara salgınının sürdüğü ve gebeliklerinde sigara içenlerin, sigara bırakma konusunda bir hekim veya hemşireden gerekli bırakma tavsiyesi ve desteğini yeterli düzeyde almadıkları tespit edilmiştir (Marakoğlu vd., 2003:157-164).

Literatürden de bilindiği üzere sigara içme alışkanlığında birçok faktör rol oynamaktadır. Stresli bir yaşam tarzı, spor, arkadaşlar ve aile ortamı bilinen ana faktörlerdir (Lalithambigai vd., 2016: 48). Sigara içme alışkanlığını etkileyen bu faktörlerin belirlenmesinde kullanılan yöntemler bilimsel gerçekliği arttırmakta ve alınacak önlemlerin başarısını etkilemektedir.

Sigara kullanımından kaynaklı rahatsızlıkların önüne geçmek için halkı ve özellikle gençleri sigara hakkında bilgilendirmek önemlidir. Bu bağlamda, sigarayı etkileyen faktörlerin belirlenmesi araştırmanın birincil amacı olmalıdır. Bu tür araştırmalar sadece kamuoyunu bilgilendirmek için değil, aynı zamanda bu ciddi sorunun ortadan kaldırılması için daha etkili yöntemler ve reklamlar geliştirmek için de çok faydalı olmaktadır.

Bu çalışmada, sigara içme alışkanlığını etkileyen faktörler istatistiksel yöntemlerle incelenmiştir. Günlük sigara içme miktarını etkileyen faktörler incelenirken bağımlı değişken olarak sigara tüketim miktarı alınmıştır. Bu değişken sayım verilerinden oluşur ve doğrusal olmayan bir dağılım gösterir. Bu nedenle, verilerin yapısına uygun iki model seçilmiştir: Poisson ve Negatif Binom regresyon. Poisson dağılımının varyansının, dağılımının ortalamasından büyük olduğu durumda Negatif Binom regresyon modeli kullanılır. Bu durumlarda negatif iki terimli modelin Poisson regresyonuna göre daha anlamlı sonuçlar verdiği bilinmektedir (Pamukçu vd., 2014: 90-91).

Bu çalışmada ele alınan sigara tüketim miktarı verilerinde aşırı yayılım söz konusudur. Bu nedenle sonuçlar Negatif Binom regresyon analizi için yorumlanmıştır.

I. MATERYAL VE YÖNTEM

A. Veri Seti

Sigara içme alışkanlığını etkileyen faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma, Ekim-Aralık 2019 tarihleri arasında gönüllü katılımcıların dijital ortamda yapılan anket sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen veriler ile yapılmıştır. Bireylere çalışma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü olarak anketi doldurmaları

istenmiştir. Ankete katılmayı kabul eden ve dolduran kişi sayısı 304'tür. Ankete katılmayı kabul eden katılımcılar Tekirdağ, İstanbul, İzmir ve Muğla illerine bağlı bölgelerde ikamet etmektedirler. Anket, katılımcıların yaş, cinsiyet gibi özelliklerinin yanı sıra sosyo-demografik özellikleri, sosyal çevrede sigara içmeleri, evde sigara içme kuralları, sigara öyküsü ve kronik hastalık varlığı gibi bilgileri ortaya çıkaran 17 soru içermektedir.

Çalışmada günlük sigara tüketim miktarı bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bağımsız değişkenler; yaş, cinsiyet, yaşadığı yer, ikamet ettiği yer, eğitim, kurum, gelir düzeyi, stres düzeyi, memnuniyet düzeyi, medeni durum, sağlık öyküsü, çocuk sayısı, aile ve arkadaş çevresi, evde sigara içme kuralları, sigara öyküsüdür. Bu çalışmada değişkenler arası ilişkiler Spearman korelasyon testi ile incelenmiştir. Günlük sigara tüketimini etkileyen faktörleri belirlemek için de Negatif Binom Regresyon modeli kullanılmıştır.

İstatistiksel anlamlılık için p değeri <0.05 olarak kabul edilmiştir. İstatistiksel analizler için 'Stata 11' paket programı kullanılmıştır (StataCorp, 2009). Stata, veri analizi, veri yönetimi ve grafik alanlarında çalışmalar yapılabilen, kendi kodlama dili bulunan bir istatistiksel yazılımdır (Citak, 2019: 4).

B. Spearman Korelasyon Katsayısı

Spearman korelasyon testi, normallik varsayımının karşılanmadığı veya mevcut çalışmada olduğu gibi kategorik verilerle analiz yapılmak istendiği durumlarda kullanılan istatistiksel bir karşılaştırma yöntemidir (Myers vd., 2006: 1). Pearson korelasyon katsayısı'nın parametrik olmayan karşılığı olarak da bilinir.

X ve Y herhangi iki değişken, $i=1, 2, \dots, n$ olmak üzere (x_i, y_i) nokta ikilisi bu değişkenlere göre i .nci birimin ölçüm değeri olsun. X değişkenine ait gözlem (ölçüm) değerlerine kendi içinde ve Y değişkenine ait gözlem (ölçüm) değerlerine de kendi içinde küçükten büyüğe doğru (en küçük gözlem değerine 1, bundan sonara en küçük gözlem değerine 2 ve bu şekilde devam ederek en büyük gözlem değerine ise n olmak üzere) sıra sayıları verilir. Bu takdirde X ve Y arasındaki Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı Eşitlik 1 ile hesaplanır ve $-1 \leq r_s \leq 1$ aralığında değerler alır (Tarkun, 1996: 238).

$$r_s = 1 - \frac{6 \sum_{i=1}^n d_i^2}{n(n^2 - 1)} \quad (1)$$

C. Negatif Binom Regresyon Analizi

Bağımlı değişkenin sayma verilerinden oluştuğu durumlarda genelleştirilmiş doğrusal modeller ailesine ait en yaygın kullanılan yöntemler Poisson regresyon ve Negatif Binom regresyon modelleridir. Poisson regresyon modeli dağılımın ortalamasının varyansına eşit olduğu durumlarda kullanılır. Fakat uygulamada bu durumla nadir olarak karşılaşılır.

Dağılımının varyansının, dağılımının ortalamasından büyük olduğu durumda gerçekleşen aşırı yayılım (overdispersion) sonucunda, parametre tahminlerinin etkinliğini sağlayan Negatif Binom regresyon modeli kullanılır (Agresti, 2007: 81). Uygulamalarda sayma değişkenler genellikle ortalamadan daha büyük varyansa sahip olduklarından aşırı yayılım gösterirler. Bu gibi durumlarda Poisson regresyon

modeli yerine Negatif Binom regresyon uygulanmalı ya da yayılım parametresi ile test istatistikleri ve artıklar düzeltilmelidir.

Negatif Binom regresyonu, varyansın Poisson modeli tarafından hesaplanan ortalamaya eşit olduğu ve kısıtlayıcı varsayımı gevşeten Poisson regresyonunun bir genellemesidir. Bu model Poisson-Gama karışımı bir dağılıma dayanmaktadır. Negatif Binom modeli için varyans Eşitlik 1 ile verilir.

$$Var(y_i|x_i) = \lambda_i + \alpha\lambda_i^2 \quad (2)$$

Bu modele göre Negatif Binom regresyon modeli Eşitlik 2'deki gibi ifade edilir.

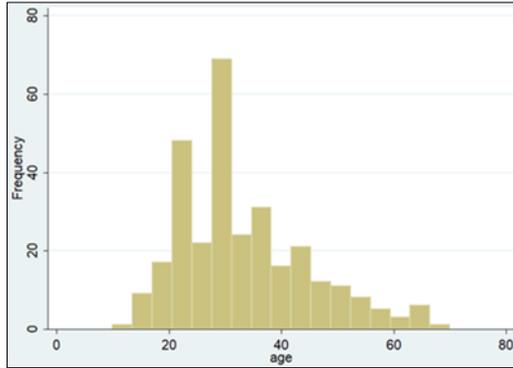
$$\lambda_i = \exp(\ln(t_i) \beta_{1i}x_{1i} + \beta_{2i}x_{2i}, \dots, \beta_{ki}x_{ki}) \quad (3)$$

Bu modelde $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_k$ bilinmeyen parametreleri gösterir.

II. BULGULAR

Anket çalışmasına katılmayı kabul eden 304 kişiden 191'i kadın (%62,8), 113'ü erkektir (%37,2). Bireylerin yaşları sayısal olarak kaydedilmiş ve Şekil 1'de sunulmuştur. Ortalama yaş 33.18 olarak hesaplanmıştır.

Şekil 1. Yaş Değişkeni İçin Frekans Dağılımı

İl merkezinde 114 kişi (%47,4), ilçede 115 kişi (%37,8) ve köyde 48 kişi (%15,8) yaşamaktadır. Katılımcıların 195'i (%64,1) kendi evinde, 93'ü (%30,6) kiralık konutta ve 16'sı (%5,3) yurttta yaşamaktadır. Katılımcıların %58,9'u önlisans veya lisans düzeyinde diploması olan kişilerdir. 94 kişi kamu kurumlarında, 102 kişi özel kurumlarda, 54 kişi öğrenci ve 57 kişi emekli veya işsizdir. Aylık gelirler kategorik olarak Tablo 1'de verilmiştir. 174 kişinin (%57,2) stres düzeyi orta, diğerlerinin ise düşük ya da yüksektir. Katılımcıların %68,1'i sahip oldukları işten veya gittikleri okuldan memnun olduklarını belirtmiştir. 304 kişinin 167'si evli ve %51'inin çocuğu yoktur. %21,4'ünün 1 çocuğu, %27,6'sının 2 veya daha fazla çocuğu vardır.

304 kişiden 259'unun hastalık geçmişine ilişkin kayda değer bir bilgi yoktur. Geçmişte 45 kişinin ciddi sağlık sorunları veya kronik hastalıkları olduğu görülmektedir. 192 kişi ailesinde sigara içen olduğunu, 263 kişi yakın arkadaşlarında sigara içen olduğunu beyan etmiştir. 207 kişinin evde sigara içmesi

yasaklanırken, 44 kişinin evde sigara içmesi yasak değildir. Diğerleri ise evde herhangi bir kural olmadığını belirtmiştir. 82 katılımcı geçmişte ara sıra sigara içtiğini ve 97 katılımcı geçmişte düzenli olarak sigara içtiğini bildirmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcılara Yöneltilen Anket Soruları ve Cevapların Özet İstatistikleri

	n	%
Günlük ortalama kaç adet sigara tüketiyorsunuz?		
Kullanmıyorum (0)	113	37.02
Halen kullananlar	191	62.98
Yaşınız?		
10-17	10	3.3
18-40	223	73.4
41-60	61	20.0
60 üstü	10	3.3
Cinsiyetiniz?		
Kadın	191	62.8
Erkek	113	37.2
Yaşadığınız yer?		
İl merkezi	144	47.4
İlçe	115	37.8
Köy/mahalle	48	15.8
İkamet ettiğiniz yer?		
Kendi evi	195	64.1
Kira	93	30.6
Yurt-apart	16	5.3
Eğitim durumunuz?		
Lisansüstü	44	14.5
Lisans/Önlisans	179	58.9
Lise	51	16.8
İlkokul	24	7.9
Okul bitirmedi	6	2.0
Çalıştığınız kurum?		
Kamu	94	30.9
Özel	102	33.6
Öğrenci	54	17.8
Çalışmıyor	57	18.8
Gelir düzeyiniz? (Öğrenci iseniz harçlık, burs vs. toplamı) (₺)		
0-1000	65	21.4
1001-2000	29	9.5
2001-3000	52	17.1
3001-5000	99	32.6
5000 üstü	59	19.4
İş ve sosyal yaşamınızdaki stres düzeyiniz nedir?		
Düşük	30	9.9
Orta	174	57.2
Yüksek	101	33.2
Çalıştığınız işten/okuduğunuz okuldan memnun musunuz?		
Evet	207	68.1
Hayır	98	32.2
Medeni durumunuz?		
Evli	167	54.9
Bekar	137	45.1
Çocuğunuz var mı?		
Yok	51	15.5
1	21.4	65
2 ve üstü	27.6	84

Geçmişte herhangi ciddi bir rahatsızlık geçirdiniz mi? Ya da kronik bir rahatsızlığınız var mı?		
Evet	45	14.8
Hayır	259	85.2
Ailenizde (anne, baba, kardeş) sigara içen var mı?		
Evet	192	63.2
Hayır	112	36.8
Yakın arkadaşlarınızda sigara içen var mı?		
Evet	263	86.5
Hayır	42	13.8
Evinizde sigara içme kuralınız hangisidir?		
Evde sigara içilebilir	44	14.5
Evde sigara içilemez	207	68.1
Herhangi bir kural yok	55	18.1
Geçmişte sigara kullandınız mı?		
Aras sıra kullandım	82	27.0
Düzenli kullandım	97	31.9
Hiç kullanmadım	126	41.4

Tablo 2’de sigara alışkanlığı için frekans dağılımı verilmiştir. Buna göre katılımcıların yaklaşık %62,8’inin hiç sigara tüketmediği görülmektedir.

Tablo 2. Sigara Alışkanlığı İçin Frekans Dağılımı

Sigara	Frekans	%	Kümülatif
0	191	62.83	62.83
1	7	2.3	65.13
2	9	2.96	68.09
3	1	0.33	68.42
4	1	0.33	68.75
5	10	3.29	72.04
6	6	1.97	74.01
7	2	0.66	74.67
8	1	0.33	75.00
10	27	8.88	83.88
12	2	0.66	84.54
14	1	0.33	84.87
15	15	4.93	89.80
17	3	0.99	90.79
20	18	5.92	96.71
25	3	0.99	97.70
30	3	0.99	98.68
35	1	0.33	99.01
40	2	0.66	99.67
60	1	0.33	100.00
Toplam	304	100.00	

Bu çalışmada, katılmayı kabul eden bireylerin verdiği cevaplar doğrultusunda, sigara içme miktarını etkileyebilecek faktörler Spearman korelasyon testi ile analiz edilmiştir. Tablo 3’te sunulan sonuçlara göre;

- Yaş ve sigara içme miktarı arasında güçlü ve önemli bir ilişki vardır. Yaş küçüldükçe içilen sigara miktarı artar (Şekil 2-a).
- Stres ve sigara içme arasında düşük pozitif bir ilişki vardır. Stres seviyesi arttıkça içilen sigara miktarı da artar (Şekil 2-b).
- Ev sahipliği ile içilen sigara miktarı arasında düşük pozitif bir ilişki vardır. Kendi evi olan kişi, kiralık bir evde veya yurttta yaşayan bireye göre biraz daha fazla sigara içme eğilimindedir (Şekil 2-c).
- Gelir düzeyi ile günlük içilen sigara miktarı arasında negatif bir korelasyon vardır. Gelir düzeyi düştükçe sigara içme eğilimi artmaktadır (Şekil 2-d).

- Bireyin çalıştığı kurum / okuduğu okul ile sigara içme miktarı arasında orta derecede pozitif bir ilişki vardır. Şekil 2-e'ye göre özel kuruluşlarda çalışan bireylerin sigara içme miktarı diğer bireylere göre daha fazladır.
- Sigara içme miktarı ile bireyin medeni durumu arasında negatif bir ilişki vardır. Bekar bireylerin günlük sigara içme miktarı evli bireylere göre daha yüksektir (Şekil 2-f).
- Çocuk sahibi olmak ile sigara tüketimi arasında negatif bir ilişki vardır. Çocuk sayısı arttıkça içilen sigara miktarı azalmaktadır (Şekil 2-g).
- Sigara içen aile üyeleri ve arkadaşların varlığı ile günlük sigara tüketimi arasında pozitif bir korelasyon vardır. Ailede veya arkadaşlar arasında sigara içenler varsa günlük sigara içme miktarı artar (Şekil 2-h ve Şekil 2-i).
- Sigara içme öyküsü ile evde sigara içme kuralları ile günlük sigara tüketimi arasında da pozitif bir ilişki vardır. Daha uzun süre sigara içen bir bireyin günlük sigara tüketimi biraz daha fazladır (Şekil 2-j). Benzer şekilde evde sigara içilmesi ile ilgili bir kural varsa bu da günlük sigara tüketimini azaltır (Şekil 2-k).

Tablo 3. Spearman Korelasyon Testi Sonuçları

sigara ~ yaş		
Spearman's rho	=	-0.8642
prob > t	=	0.0000
sigara ~ stres		
Spearman's rho	=	0.1243
prob > t	=	0.0302
sigara ~ ev sahipliği		
Spearman's rho	=	0.1249
prob > t	=	0.0295
sigara ~ gelir		
Spearman's rho	=	-0.5448
prob > t	=	0.0000
sigara ~ kurum		
Spearman's rho	=	0.5343
prob > t	=	0.0000
sigara ~ evlilik		
Spearman's rho	=	-0.6590
prob > t	=	0.0000
sigara ~ çocuk		
Spearman's rho	=	-0.6542
prob > t	=	0.0000
sigara ~ ailede sigara		
Spearman's rho	=	0.2143
prob > t	=	0.0002

sigara ~ arkadaşlarda sigara		
Spearman's rho	=	0.2457
prob > t	=	0.0000
sigara ~ sigara geçmişi		
Spearman's rho	=	0.3495
prob > t	=	0.0000
sigara ~ evde sigara kuralı		
Spearman's rho	=	0.1802
prob > t	=	0.0016

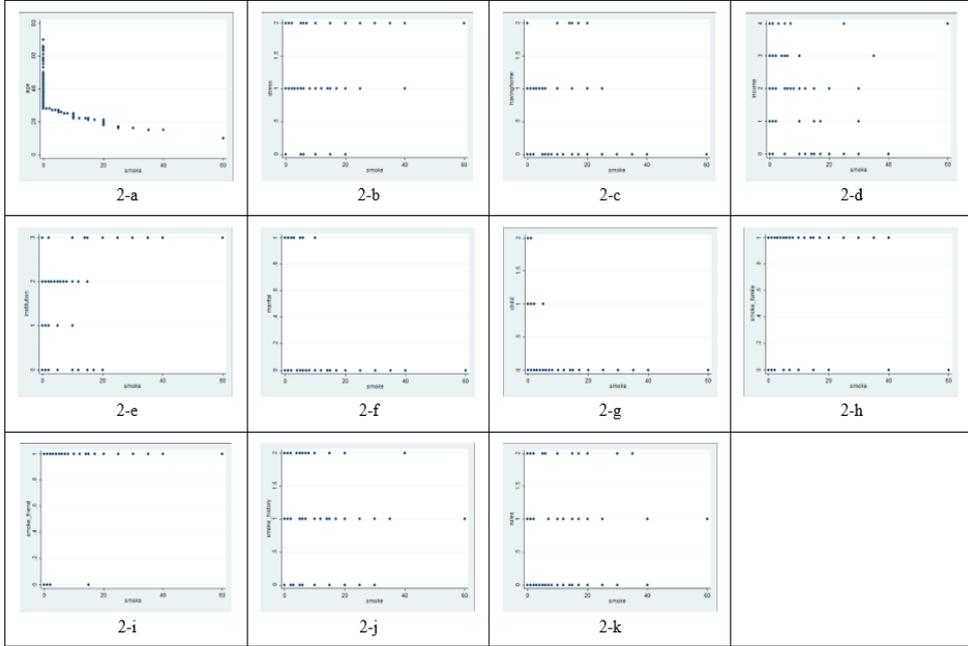
Daha önce de belirtildiği üzere sigara tüketim miktarı verileri sayma verilerinden oluşmaktadır. Verilerde aşırı yayılım olup olmadığını kontrol etmek için değişkene ait ortalama ve varyans değerleri hesaplanmıştır. Elde edilen sonuca göre dağılımın varyansı (70.14), dağılımın ortalamasından (4.68) oldukça yüksektir. Bu sonuç karma bir Poisson modeli yaklaşımı olan Negatif Binom modelinin analiz için kullanılmasının daha uygun olduğunu ortaya koymaktadır.

Anketten elde edilen bilgilere dayanarak, günlük sigara tüketimini etkileyen faktörler Negatif Binom regresyon modeli ile tahmin edilmiştir. Negatif Binom regresyon analizi, anlamsız değişkenler göz ardı edilerek birkaç kez tekrarlanmıştır ($p > 0.05$).

Modele önemli katkılar sağlayan değişkenler ile analize devam edilmiştir. Modele önemli katkı sağlayan değişkenlerin nihai model sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Model sonuçlarına göre yaş, eğitim düzeyi, gelir, çocuk sahibi olma, ailede sigara kullanımı ve sigara öyküsü günlük sigara tüketimini etkileyen faktörler olarak bulunmuştur. Özel olarak; arkadaşlarda sigara kullanımı varlığı hem Spearman sonuçlarında anlamlı çıktığından hem de p anlamlılık düzeyinden çok uzak bir değer olmamasından dolayı olması göz ardı edilmiş ve bu değişken de modele dahil edilmiştir ($p=0.068$). Ayrıca özellikle gençlerin arkadaş çevrelerinden etkilenerek sigara kullanımına başlaması da göz önüne alındığında bu yorumun literatüre paralel bir sonuç getirdiği düşünülmektedir (Boz, 2019: 15; Rençber vd. 2019: 1347; Aksoy vd., 2019: 91).

Şekil 2. Sigara Tüketim Miktarını Etkileyen Faktörlerin Dağılımı

Tablo 4. Negatif Binom Regresyon Model Sonucu

Sigara	β	std. err.	z	prob > chi2	0.00	
				p > z	[95% conf.	interval]
Yaş	-0.21	0.00	-26.24	0.000	-0.22	-0.19
Eğitim	0.11	0.03	2.91	0.004	0.03	0.19
Gelir	-0.09	0.02	-4.93	0.000	-0.13	-0.06
Çocuk	-1.63	0.28	-5.75	0.000	-2.19	-1.08
Ailede sigara	0.23	0.06	3.55	0.000	0.10	0.35
Arkadaşlarda sigara	0.44	0.24	1.83	0.068	-0.03	0.91
Sigara geçmişi	0.21	0.04	4.48	0.000	0.12	0.31
Sabit	5.95	0.29	20.26	0.000	5.38	6.53

SONUÇ

Bireylerin neden sigara içmeyi tercih ettiğini belirlemek oldukça zordur. Bazı kişiler bu tutumu sadece arkadaşlarının özentisi yüzünden gösterirken, diğerleri bunu stres altında oldukları için gösterirler. Bu çalışma kapsamında hazırlanan anket ile bireyleri sigara içme davranışına iten nedenlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Günlük sigara tüketimi ile diğer değişkenler arasındaki ilişki Spearman korelasyon testi ile analiz edilmiştir. Buna göre yaş ve gelir azaldıkça günlük sigara tüketimi artmaktadır. Stres ile sigara tüketimi arasındaki ilişki pozitifdir. Stres arttıkça sigara içme miktarı artar. Düşük gelirli bir kişinin günlük yaşamında daha stresli hissedeceği düşünüldüğünde, beklenen bulgu buna uygundur. Evli olmakla çocuk sahibi olmak ve sigara tüketimi arasında da olumsuz bir ilişki vardır. Evli veya çocuğu olan kişilerde sigara içme oranı daha düşüktür. Bireyin aile içinde veya arkadaşları arasında sigara içen bulunması ile sigara tüketim miktarı arasında da pozitif bir ilişki vardır. Bu sonuç, aile ve arkadaş çevresinin sigara içme

üzerindeki etkisini göstermektedir. Ev sahibi olmanın sigara miktarı ile pozitif bir ilişkisi vardır. Örneğin, bir yurttan veya kiralık evde öğrencilerin sınırlı yaşamları göz önüne alındığında, sigara miktarları üzerindeki bu etki mantıklıdır. Evde sigara içme kurallarının varlığı ile sigara miktarı arasında pozitif bir ilişki vardır. Sigara içme kuralı varsa sigara miktarı azalıyor. Evli veya çocuklu bireylerin evlerinde sigara içmek genellikle yasaktır. Bu nedenle, aile yaşamıyla ilişkilendirildiğinde sonuçlar tutarlıdır. Sigara öyküsü ile sigara tüketimi arasındaki ilişki pozitifdir.

Sigara içmenin bağımlılık yapıcı maddeler içerdiği düşünüldüğünde, geçmiş sigara alışkanlıkları insanların az ya da çok sigara tüketimini etkilemektedir. Bireyin çalıştığı kurum ile sigara miktarı arasında da pozitif bir ilişki vardır. Özel sektörde çalışan bireylerin sigara içme oranları daha yüksektir. Spearman korelasyon testi ile elde edilen bu sonuçlar, birbirleriyle ilişkilendirildiğinde tutarlı sonuçlar vermektedir.

Negatif Binom regresyon analizi yapılırken yukarıda belirtilen tüm değişkenler modele dahil edilmiştir. Anlamsız çıkan değişkenler modelden kaldırılmış ve analiz tekrar edilmiştir. Sonuçta, modele önemli ölçüde katkıda bulunan değişkenler ortaya çıkarılmıştır. Model sonuçlarının birbirleriyle oldukça uyumlu olduğu görülmüştür. Sonuçlara göre sigara tüketimi yaş, eğitim, gelir, çocuk sahibi olma, ailede veya arkadaşlarda sigara kullanımı ve sigara öyküsü ile ilişkilendirilmiştir. Arkadaş çevresinde sigara içenlerin varlığı yorumlanırken $p < 0.05$ anlamlılık düzeyi göz ardı edilmiştir. Bunun nedeni, bu değişkenin literatürde göz önüne alındığında modele önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Modelde de yaş, gelir ve çocuk sayısının artması günlük sigara tüketimini azaltıcı etkiye sahiptir. Eğitim, ailede veya arkadaşlarda sigara kullanma ve sigara öyküsü günlük sigara tüketimini artırmaktadır.

Bireylerin sigara içme alışkanlıkları hem kendi sağlıkları hem de halk sağlığı açısından önemlidir. Bireylerin sigara içmesine neden olan faktörlerin belirlenmesi, bireylerin sigara içme konusundaki farkındalıklarının artırılması için alınacak önlemlerin ön şartıdır. Bu çalışmanın amacı, bu faktörleri istatistiksel modeller yardımıyla belirlemektir. Buna bağlı olarak, farkındalık yaratma konusu bu faktörlerle bağlantılı olarak ele alınmalı ve bu faktörler temelinde halkın nasıl bilgilendirilmesi gerektiği ele alınmalıdır. Ayrıca örneklem hacmi artırılarak sigara tüketimini etkileyen değişkenlerin önem sırası da daha iyi ortaya konulabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarların herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Agresti, A. (2007). *An Introduction to Categorical Data Analysis*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., Hoboken.
- Aksoy, F., Kaya, K., Kızılkaya, Z.T., Çot, S.N., Batu, H.F., Hasoğlu, İ., Bıçak, G. (2019). Bir Tıp Fakültesi 3. Sınıf Öğrencilerinin Sigara ile İlgili Bilgi ve Görüş Durumları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Vol. 26, No. 1, 90-95. Doi: 10.17343/sdutfd.516785
- Baykan, Z., Naçar, M. (2014). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sigara Kullanımı Ve Tütün Kanununa İlişkin Görüşleri. *Dicle Tıp Dergisi*, Vol. 41, No. 3, 483-490. Doi: 10.5798/diclemedj.0921.2014.03.0459Boz, A.N. (2019). *Sigara Kullanan Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Öz-Etkinlik Algısının Sigara İçme Beklentileriyle İlişkisi*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Türkiye.
- Carbone, S., Gumina, S. (2016). *Smoking Habit*. Springer, Cham. 71-74. Doi: 10.1007/978-3-319-33355-7_7
- Citak, F. (2019). *Stata Programına Giriş*. Hitit Üniversitesi, Ders Notları, Çorum, Türkiye.
- Dinç, G., Altıparmak, S., Yılmaz, Ö., Yaşlı G., Ermertcane, A.T., Aydın, N., Özcan, C. (2014). Çalışan Ve Çalışmayan Gençlerde Sigara Kullanımı, Manisa 2008. *Turkish Journal of Public Health*, Vol. 12, No. 1, 13-22. <https://www.proquest.com/docview/1615189938?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>
- Doğan, D.G., Ulukol, B. (2010). Ergenlerin Sigara İçmesini Etkileyen Faktörler ve Sigara Karşıtı İki Eğitim Modelinin Etkinliği. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Vol. 17, 179-185. http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11616/787/2010_17_3_4.pdf?sequence=1
- Guler, N., Güler, G., Ulusoy, H., Bekar, M. (2009). Lise Öğrencileri Arasında Sigara, Alkol Kullanımı Ve İntihar Düşüncesi Sıklığı. *Cumhuriyet Medical Journal*, Vol. 31, No. 4, 340-345. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cmj/issue/4211/55738>
- Kartal, M., Mıdık, Ö., Büyükakkuş, A. (2012). Tobacco Smoking and its Effect on Quality of Life of Medical Students in Ondokuz Mayıs University. *Smoking and Health. Turkish Thoracic Journal*, Vol. 13, No. 4, 11-17. Doi: 10.5152/ttd.2012.03
- Lalithambigai, G., Rao, A., Rajesh, G., Ramya, S., Pai, BHM. (2016). Predictors of Cigarette Smoking among Young Adults in Mangalore, India. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*, Vol. 17, No. 1, 45-50. <http://eprints.manipal.edu/id/eprint/145305>
- Marakoğlu, K., Sezer, R.E. (2003). Sivas'ta Gebelikte Sigara Kullanımı, C.Ü. *Tıp Fakültesi Dergisi*. Vol. 25, No. 4, 157-164. <http://eski.dergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/469.pdf>
- Mucan, B., Moodie, C. (2018). Young Adult Smokers' Perceptions Of Plain Packs, Numbered Packs And Pack Inserts In Turkey: A Focus Group Study. *Tobacco Control*. Vol. 27, No. 6, 631-636. Doi:10.1136/tobaccocontrol-2017-053902.
- Mucan, B. (2018). Sosyo Ekonomik Durum Ve Sigara İçme Davranışı Arasındaki İlişki. *EKEV Akademi Dergisi*. Vol. 22, No. 75, 29-38. http://www.ekevakademi.org/Makaleler/1783244961_03%20Burcu%20MUCAN%20OZCAN.pdf
- Myers, L., Sirois, M.J. (2006). *Spearman Correlation Coefficients, Differences between*. John Wiley & Sons, Inc. All.
- Özer, M. (2003). Sigara Alışkanlığı, *Aile ve Toplum*, Vol. 2, No. 6, 1-4. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/198169>
- Pamukçu, E., Çolak, C., Halisdemir, N. (2014). Modeling of The Number of Divorce in Turkey Using The Generalized Poisson, Quasi-Poisson and Negative Binomial Regression. *Turkish Journal of Science & Technology*, Vol. 9, No. 1, 89-96. <https://www.researchgate.net/publication/259828024>
- Rençber, S.Y., Ceylan, A., Kurt, M.E., Saka, G. (2019). Bir Üniversitenin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Bölümü Öğrencilerinde Sigara İçme Sıklığı ve Etkileyen Faktörler. *3.International 21.National Public Health Congress, Antalya, Türkiye*

- Stabile, L., Buonanno, G., Ficco, G., Scungio, M. (2016). Smokers' Lung Cancer Risk Related to The Cigarette-Generated mainstream Particles. *Journal of Aerosol Science*, Vol. 107, 41-54. <https://doi.org/10.1016/j.jaerosci.2017.02.004>
- StataCorp (2009). *Stata Statistical Software: Release 11*. College Station, TX: StataCorp LP.
- Tanrikulu, A.Ç., Çarman, K.B., Palancı, Y., Çetin D., Karaca M. (2009). Kars İl Merkezinde Çeşitli Üniversite Öğrencileri Arasında Sigara Kullanım Sıklığı ve Risk Faktörleri. *Tur Toraks Der.*, Vol.10, 101-106. https://www.turkthoracj.org/content/files/sayilar/163/buyuk/pdf_Toraksder_640.pdf
- Tarkun, E.T. (1996). Alternatif Korelasyon Teknikleri. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 8, 237-249. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1800>

SUMMARY

Today, smoking is a serious public health problem that disrupts human health. Among the individuals in the community who smoke, as well as those who do not actively smoke, are also affected by inhaling cigarette smoke. This habit, which threatens public health, is higher in developing countries compared to developed countries. Therefore, cigarette manufacturers are directed to developing countries and try to encourage cigarette consumption with advertising and secret campaigns. It is known from the literature that smoking has a close relationship with diseases such as lung cancer and bronchitis. It is important to inform the public and especially young people about smoking in order to prevent such serious illnesses. In this context, determining the factors affecting smoking habits is the primary aim of the study. This type of research is very useful not only to inform the public, but also to develop more effective methods and advertisements to eliminate this serious problem. It is very important to identify these causes in combating cigarette addiction. This study was planned to determine the factors affecting the smoking habits of individuals.

As it is known, many factors play a role in smoking habit. A stressful lifestyle, sports activities, friendships and family atmosphere are the main known factors. The methods used in determining these factors affecting the smoking habit increase the scientific reality and affect the success of the measures to be taken. For this purpose, factors affecting smoking habits were analyzed and analyzed using statistical methods in this study.

In the study, the daily cigarette consumption amount of the individuals was modeled as the dependent variable. Independent variables in the model; age, gender, place of residence, place of residence, education, institution, income level, stress level, satisfaction level, marital status, health history, number of children, family and friends, home smoking rules and smoking history. In this study, the relationships between variables were analyzed and examined using the Spearman correlation test. Negative Binomial Regression model was used to determine the factors affecting daily cigarette consumption.

This study, which aims to reveal the factors affecting smoking habits, was conducted with the data obtained from the responses of the volunteer participants to the questions in the questionnaire form. The individuals participating in the survey were informed about the study and were asked to fill out the questionnaire voluntarily. The number of respondents who accepted to participate in the

questionnaire and completed it is 304. The data of this research were collected between October and December 2019. In the questionnaire form used in the study, there are 17 questions that reveal information such as age of the participants, gender of the participants, as well as socio-demographic characteristics, smoking in the social environment, smoking rules at home, smoking history and presence of chronic diseases.

Descriptive statistics such as median, mean and frequency were calculated from the data obtained as a result of the questionnaire. Accordingly, 62.8% of the survey participants are women and 37.2% are men. Besides, the average age of the participants is 33.18. 62.8% of the participants stated that they do not smoke. Looking at the frequency table, most of the participants smoking 10 cigarettes a day. Spearman correlation test was used to compare the fit between variables. Negative inomial regression analysis was performed to determine the factors affecting smoking habits. Regression model results show that age, education, income, number of children, family and friends smoking status, and smoking history variables are effective on individuals' smoking habits. It is important to take non-smokers as a role model in society and families. For this reason, individuals in the society can be directed to a healthy lifestyle by determining the factors that cause smoking and taking necessary precautions.

Türkiye ve PIIGS Ülkelerinde İkiz Açık Hipotezinin Testi: Panel Veri Analizi*

Burcu GEDİZ ORAL**

Tuğba ARPAZLI FAZLILAR***

ÖZ

Bu çalışma 1986-2018 döneminde Türkiye ve PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan, İspanya) ülkelerinde İkiz Açık Hipotezi'nin geçerliliğini test etmektedir. Ülkelere ait 33 yıllık verilerde rasgele dağılım gösteren eksik gözlemler bulunmaktadır. Bu nedenle çalışma dengesiz panel veri analizine uygun gerçekleştirilmiştir. Veri koşullarına uygun olarak, otokorelasyon ve birim kök testlerinin ardından, kısa ve uzun dönemli katsayıların tahmini için Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincileri (PMGs) kullanılmıştır. Modelde uzun dönemde panel ortalaması için İkiz Açık Hipotezi doğrulanmıştır. Ancak modelin birimlere özgü sonuçlarına bakıldığında İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya için uzun dönemli katsayılar anlamlı çıkmıştır. Portekiz ve Türkiye için kısa ya da uzun dönemli anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: İkiz Açık, Türkiye, PIIGS, PMGs

JEL Sınıflandırması:H62, F00, E60, C23

Testing of Twin Deficit Hypothesis in Turkey and PIIGS Countries: Panel Data Analysis

ABSTRACT

This study tests the validity of Twin Deficit Hypothesis for Turkey and PIIGS (Portugues, Ireland, Italy, Greece, Spain) for period 1986-2018. There are incomplete observations showing random distribution in 33 years of data for countries. For this reason, the study was carried out in accordance with the unbalanced panel data analysis. Following autocorrelation and unit root tests in accordance with the data conditions, we have used Pooled Mean Group Estimators (PMGs) for estimation of short and long term coefficients. In the model, the Twin Deficit Hypothesis was confirmed for the panel mean in the long run. However, when the unit-specific results of the model are examined, the long-term coefficients for Ireland, Italy, Greece and Spain are significant. No significant short- or long-term relationship could be found for Portugal and Turkey.

Key Words: Twin Deficit, Turkey, PIIGS, PMGS

JEL Classification: H62, F00, E60, C23

GİRİŞ

1980'lerde ABD'nin dış açığı ve bütçe açığında belirgin bir artış yaşanmıştır. Bütçe açığı (BA) ve cari açık (CA) arasındaki ilişki argümanı ABD'de "Reagan Mali Deneyi" altında ortaya çıkmasının ardından birçok iktisatçı dış

* Bu çalışma, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 2017-182 No'lu "Türkiye ve PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan, İspanya) Ülkelerinde Dördüz Açık Analizi" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir. Desteklerinden dolayı Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'ne teşekkür ederiz.

** Doç.Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü. burcu.gediz@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0001-7096-9288

*** Araş.Gör.Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü. tugba.arpazli@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0001-8838-8959

(Makale Gönderim Tarihi: 19.03.2021 / Yayına Kabul Tarihi: 15.10.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.899874

Makale Türü: Araştırma Makalesi

dengede bozulmanın önemli bir kısmını BA rekorunun ortaya çıkmasına bağlamış ve bu nedensellik ilişkisi “İkiz Açık Hipotezi” (İAH) olarak literatüre geçmiştir. Geleneksel Keynesyen gelir-gider yaklaşımındaki bu bağlantının temel aktarım mekanizması, BA’daki artışın, toplam talebin artmasına ya da CA’ya neden olan ithalatı teşvik eden emilimin artmasına neden olmasıdır. Mundell-Fleming analizi çerçevesinde BA, sermaye girişlerini tetikleyen faiz oranları ve ticaret hesabında bozulmaya yol açan para biriminin değerlendirilmesi yönünde yukarı yönlü baskı yaratmaktadır (Shastri vd., 2017: 293).

2008 Küresel Kriziyle başlayan 2010’da bir borç krizine dönüşen AB Borç Krizi, PIIGS ülkelerinde fiyat ve ücret artışlarının AB ortalamasından daha yüksek oranda gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu da söz konusu ülkelerde iç ve dış dengesizlikleri arttırmış, kırılğan yapılarının daha da derinleşmesine neden olmuştur. Bu durum bütçe açıklarının cari açıkları etkileyip etkilemediği konusundaki tartışmaları tekrar başlatmıştır. Kamu borcu, aslında gelecekteki vergi mükellefleri için bir yük ve dolayısıyla bütçe finansmanı için tehlikeli bir yol olduğundan, uygulanan mali tedbirler cari hesabı da etkileyebilir. Türkiye ise 2008 Küresel Krizine cari açık ve dış borçlarla yakalanmış ve reel sektörün krizin küresel yapısından ihracat ve üretim daralmaları yolu ile etkilenmesi sonucu bir süre sonra tüm sektörlerde yansımalar baş göstermiştir. 2008 Küresel Krizi sonrası ise cari açığın sürdürülebilirliği ülkemizin en önemli yapısal sorunu haline gelmiştir.

Çalışmanın amacı; literatürde tartışma konusu olan PIIGS ülkeleri ile Türkiye’de ikiz açıklardan söz edilip edilemeyeceğini sınamaktır. Türk literatüründe PIIGS-Türkiye yakınsamasına ilişkin çalışmalar mevcutken, meseleyi ampirik olarak ikiz açık teorisi bağlamında ele alınan çalışmaların olmaması yönüyle çalışma literatüre katkı sağlayacaktır. Bu amaçla çalışmada öncelikle ikiz açık hipotezi, hipotezi açıklayan yaklaşımlarla birlikte ele alınmıştır. Ardından konuyu farklı ülke gruplarıyla ele alan ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Son olarak Türkiye ve PIIGS ülkeleri için ikiz açık hipotezi test edilmiştir.

I. ANALİTİK ÇERÇEVE

Ulusal hesaplar çerçevesinde makroekonomik denge için, özel kesimin ve kamu kesiminin iç dengeleri toplamının cari dengeye eşit olması gerekmektedir. Bu durum 1 nolu eşitlikle açıklanabilir (Eğilmez, 2016):

$$(S-I)+(T-G)=(X-M) \quad (1)$$

1 nolu denklemde; (S): özel kesim tasarrufları, (I): özel kesim yatırımları, (T): kamu gelirlerini, (G): kamu giderlerini, (X): ihracatı, (M): ithalatı temsil etmektedir. (S-I) net tasarruf, (T-G) bütçe dengesi ve (X-M) cari dengeyi vermektedir. Dolayısıyla burada eşitliğin sol tarafının bir ekonominin iç dengesini ve sağ tarafının dış dengeyi yansıttığını söylemek mümkündür. Ekonomik dengeden söz etmek için iç denge ile dış denge birbirine eşit olmalıdır. Bir ekonomide özel kesim ya da kamu kesimi iç dengelerinden biri bozulup açık verdiğinde dış denge de bozulacak ve açık verecektir (Eğilmez, 2012). Eğer bütçe açığı söz konusu ise tüketimi karşılamak için ithalat artacak ve (1) nolu eşitlik gereği bütçe açığı cari açığa neden olacaktır.

A. Geleneksel Keynesyen Teori ve Mundell-Fleming Yaklaşımı

İkiz açık hipotezi, bütçe açığının cari açığı yarattığını iddia etmektedir. Artan kamu harcamaları yerli üretim tarafından tam olarak karşılanamadığında ithalat gereklidir. Bu durum diğer şartlar sabitken cari açığa neden olacaktır. Bu olgu iki olası yaklaşımla açıklığa kavuşturulmuştur (Sinicakova vd., 2017: 145):

1) Mundell-Fleming Yaklaşımı: Mundell-Fleming yaklaşımı, bütçe açığının yükselmesinin reel iç faiz oranlarında bir artışa işaret etmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, bu sermaye girişlerine ve döviz kurlarında düşüşe yol açacaktır. Bu nedenle, ithalat nispeten daha ucuz olacak ve ihracat da daha az rekabetçi olacaktır. Bu durum cari açığı tetikleyecektir.

2) Geleneksel Keynesyen Teori: Bu teori, bütçe açığının yükselmesinin iç tüketim üzerinde bir baskı oluşturduğu prensibine dayanmaktadır. Bu da cari açığı artırmaktadır.

Kapalı bir ekonomide, borçla finanse edilen bir açık artışı, beklenen vergi artışı nedeniyle toplam talebi etkilemez. Tüketim mevcut iç fonlarla finanse ediliyorsa veya dış borç tarafından finanse edilen tüketimin gelecekte bir cari hesap fazlasıyla değiştirilmesi bekleniyorsa, aynı prensip açık ekonomide de geçerlidir. Rasyonel Beklentiler Hipotezi altında, borç veya vergi tarafından finanse edilen bütçe harcamaları cari hesabın dönemsel akışını etkilemez. Bütçe açığı, ulusal ekonominin gelecekteki eğilimi hakkında bilgi eksikliği varsa, zamanlar arası iç ve dış dengeyi değiştirebilir. Dolayısıyla faiz oranlarındaki artış, iç tasarrufla finanse edilemeyen borç fazlasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan Keynesyen çerçeveye ilgili "İkiz Açık Hipotezi"ne göre, bütçe açığındaki bir artış, yurtiçi talebi artırarak toplam talebin büyümesini ve dolayısıyla ithalattaki artışı tetikleyerek cari açığın daha da kötüleşmesine neden olacaktır. Keynesçi çerçevede ters nedensellik de vardır. Bu nedenle, rekabet edebilirlik kaybı cari açığı artıracak ve toplam talebi azaltacak, bütçe harcamalarına olan ihtiyacı artıracak ve böylece daha fazla borç yaratacaktır. Bu, dış pozisyonda daha fazla bozulmaya neden olan daha yüksek faiz oranlarına yol açacaktır (Canale ve Marani, 2015).

B. Ricardocu Denklik Hipotezi (Kamu Borçları ve İkiz Açıklar)

Cari hesap ile bütçe açıkları arasındaki ilişkiye göre, kamu sektöründeki istikrar veya istikrarsızlığın bir sonucu olarak cari hesaptaki değişimleri açıklayan iki farklı görüş bulunmaktadır. Geleneksel görünümde, bütçe açıkları cari açıklara neden olmaktadır. Bununla birlikte, geleneksel görüşe, bütçe açığındaki bir artışın (azalan vergiler yoluyla) özel tasarruflardaki artışlarla dengeleneceğini belirten Ricardian Denklik Hipotezi- RDH (Barro 1989) taraftarları geleneksel görüşe karşı çıkmaktadır (Bolat vd., 2014: 604).

Barro (1989) bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkiyi farklı bir bakış açısı ile sunmakta ve Ricardian denkliğini ortaya koymaktadır. Barro (1989) genişletici maliye politikasının toplam iç talebi etkilemediğini açıklamaktadır. Devlet harcamaları arttığında, yerli tüketiciler artan kamu borcunu ve gelecekteki vergileri dikkate alarak tüketimini azaltmaktadır. Diğer bir deyişle, devlet tasarruflarındaki düşüş, özel tasarruflardaki artışla tam olarak telafi edilmektedir. Bu nedenle, kamu harcamalarındaki artışın cari işlemler dengesi üzerinde bir etkisi

bulunmamaktadır. Özel tasarruflar arttıkça ve özel yatırımlar azaldıkça, yurt dışından borçlanmaya gerek yoktur, yani cari işlemler açığı yoktur. Bu nedenle, bütçe açığı cari açık ile bağlantılı değildir ve ikiz dengesizlikleri dikkate almaya gerek yoktur.

Özetle RDH, maliye politikasının genellikle tasarruf/yatırım kararları ve dolayısıyla cari işlemler dengesi açısından nötr olduğunu savunmaktadır. Eğer hanehalkı devlet borcunda bir artış gözlemlemektenyse, gelecekteki vergi artışı dengelemek için daha fazla tasarruf sağlayacaktır. Artan tasarruf, ithal malların tüketimini de azaltacak ve dolayısıyla cari işlemler dengesini pozitif yönlü etkileyecektir (Caivano ve Coniglio, 2016).

II. İKİZ AÇIK LİTERATÜRÜ

İkiz dengesizlikler üzerine yapılan ampirik araştırmalar, iki açık arasındaki ilişkinin farklı biçimlerini vermekte, sonuçlar belirsizliğini korumaktadır. Literatürdeki ikiz açıklara ilişkin çalışmalar; i) BA ile CA arasında pozitif ilişki olduğunu doğrulayanlar (Keynesyen), ii) BA ile CA arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna varanlar (Ricardian), iii) BA ile CA arasında tersine bir ilişki olduğunu (cari hesap hedeflemesi) ya da iki değişkenin çift yönlü olarak birbirini etkilediğini iddia edenler ve son olarak, iv) sadece belirli koşullar altında ya da kısa/uzun vadeye göre ilişkinin ortaya çıktığını öne sürenler olarak dört gruba ayrılabilir. Ayrıca iki değişkenin arasındaki nedensellik ilişkisinin ülkelere göre değiştiğini oraya koyan çalışmalara rastlamak mümkündür.

A. İkiz Açık Hipotezini / Geleneksel Keynesyen Teoriyi Destekleyen Çalışmalar

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için “ikiz açık” ilişkisinin varlığını araştıran çalışmalardan örneğin, Abell (1990), Andersen (1990), Bernheim (1988), Bachman (1992), Bahmani Oskooee (1992), Islam (1998), Rault ve Afonso (2009), Salvatore (2006) ve Vamvoukas (1999) geleneksel (Keynesyen) açık ekonomi hipotezini ampirik olarak destekleyen çalışmalardır.

Vamvoukas (1999), Lau ve Tang (2009) BA'nın CA üzerine doğrudan bir nedensellik etkisinin olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Eşanlı denklem sistemleri çerçevesinde Zietz ve Pemberton (1990) BA'nın CA üzerindeki etkisini, artan ithalattan kaynaklandığını göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri için 1979-1985 dönemi için (VAR) modelini kullanan Abell (1990) BA'nın ticaret açığını dolaylı olarak etkilediğini tespit etmiştir. Birincil bağlantı kümesi, BA'dan yüksek faiz oranına, yabancı sermaye girişlerine, döviz kurunun değerine ve son olarak ticaret açığına olan nedenselliği içermektedir.

Toda Yamamoto nedenselliğini kullanan Lau ve Haw (2003) BA'larının nedensel zincirinin bir versiyonunu desteklemesi durumunda, Tayland'da hem dolaylı hem de dolaysız olarak cari hesabın bozulmasına yol açtığını tespit etmiştir. Osoro vd. (2014) Granger nedensellik testini kullanarak, BA'nın 1963-2012 döneminde Kenya'daki faiz oranı ve döviz kuruyla birlikte BA'nın CA üzerindeki dolaylı etkisini ortaya koymuştur. Tang (2015) genel bir denge perspektifinde tasarruf ve yatırımın davranış belirleyicilerini dikkate alıp BA'nın ABD için kısa vadeli faiz oranı ve reel gelir yoluyla CA'ya neden olduğunu tespit etmiştir.

Abbas vd. (2011) gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler örneğini kullanarak BA ve CA arasındaki ilişkiyi panel regresyonu ve vektör oto regresyonu kullanarak incelemiştir. Xie ve Chen (2014) 1980-2010 dönemi için 11 OECD ülkesinden oluşan bir örnekleme, Granger nedensellik testinde BA ve CA arasında iki yönlü bir nedensellik bulmuştur. Şengönül (2008) Türkiye için kısa dönemde cari işlemler açığı ve bütçe açığı ile uzun dönemde de net tasarruf arasındaki ikiz açığı desteklemektedir. Acaravcı ve Öztürk (2008) 1987-2005 döneminde Türkiye için, RDH'yi reddetmekte ve BA ile cari hesap dengesizlikleri arasında uzun süreli bir ilişki olduğu sonucuna varmaktadır. Çalışmanın ampirik sonuçları nedensellik yönünün BA'dan CA'ya doğru olduğunu göstermektedir.

Sulikova vd. (2014) VECM modeliyle Baltık ülkeleri için ikiz açık hipotezini doğrulamaktadır. Piersanti (2000), OECD ülkeleri için iki denge, genel denge modelini optimize ederek pozitif bir ilişkide olduğunu teyit etmektedir. Chinn ve Prasad (2003) 18 sanayileşmiş ülke ve 71 gelişmekte olan ülke için kesit ve panel veri regresyonlarını uygulamasında, cari hesap dengelerinin kamu bütçesi dengeleri ve net dış varlık stokları ile pozitif korelasyonlu olduğu ortaya konmuş, gelişmekte olan ülkelerde cari denge ile finansal derinleşme pozitif, uluslararası ticaret açıklıkları ise negatif korelasyonlu bulunmuştur. Salvatore (2006) G7 ülkelerinin gecikmeli değişkenleri olan regresyonları uygularken, bütçe dengesinin cari hesap üzerindeki olumlu etkisini de teyit etmektedir. Beetsma vd. (2008) 14 Avrupa ülkesi için VAR panelini tahmin etmekte ve hükümet harcamalarındaki artışın dış dengeyi bozduğunu ortaya koymaktadır. Bussière vd. (2010) 33 OECD ülkesi için panel regresyonları uygulamakta ve benzer şekilde bütçe açığının cari hesabın önemli bir belirleyicisi olduğunu teyit etmektedir. Forte ve Magazzino (2013) 33 Avrupa ülkesi için sabit etkiler içeren bir panel veri modeli ve kronik bütçe açıklarının cari açık yarattığını ortaya koyan dinamik bir panel veri modelini tahmin etmektedir. Uçal ve Bölükbaş (2013) Türkiye için cari açıktan bütçe açığına doğru bir ilişki tespit etmiştir. Bölükbaş, Topal ve Hotunluoğlu (2018) 27 Avrupa Birliği üyesi ülke ve Türkiye için, Portekiz, Slovenya ve İsveç dışındaki diğer 25 ülkede ikiz açık sorunu doğrulamıştır.

Tablo 1. İkiz Açık Hipotezini / Geleneksel Keynesyen Teoriyi Destekleyen Çalışmalar

Yazar(lar)	Ülke	Dönem	Yöntem
Bernheim (1988)	ABD, Kanada, İngiltere, B. Almanya, Japonya, Meksika	1960-1984	Zaman Serisi, Yatay Kesit Analizi
Abell (1990)	ABD	1979-1985	VAR Model
Andersen (1990)	16 ülke grubu	1960-1989	Zaman Serisi, Engle-Granger İki Aşamalı Eşbütünleşme Testi
Zietz ve Pemberton (1990)	ABD	1972-1987	Eşanlı Denklem Modeli
Bachman (1992)	ABD	1974-1988	VAR Model
Bahmani Oskooee (1992)	ABD	1971-1989	Eşbütünleşme Analizi
Islam, 1998	Brezilya	1973-1991	Granger Nedensellik Testi
Vamvoukas (1999)	Yunanistan	1948-1994	Hata Düzeltme Modeli ve Granger Nedensellik Testi
Chinn ve Prasad (2003)	18 sanayileşmiş 71 gelişmekte olan ülke	1971-1995	Yatay Kesit Analizi, Panel Regresyon Analizi
Lau ve Haw (2003)	Malezya ve Tayland	1976-2000	Toda- Yamamoto Nedensellik Testi
Salvatore, 2006	G-7 Ülkeleri	1973-2005	Regresyon Analizi

Acaravcı ve Öztürk (2008)	Türkiye	1987-2005	ARDL Yaklaşımı
Beetsma vd. (2008)	14 AB ülkesi	1970-2004	Panel VAR Model
Şengönül (2008)	Türkiye	1994-2006	ARDL Yaklaşımı
Lau ve Tang (2009)	Kamboçya	1996-2006	Granger Nedensellik Testi
Rault ve Afonso, 2009	AB 15, AB 25	1970-2007	Dengesiz Panel Veri Analizi, Granger Nedensellik Testi
Bussière vd. (2010)	33 OECD ülkesi AB katılım ülkeleri	1980-2002 1995-2002	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM)
Abbas vd. (2011)	30 gelişmiş ülke 58 gelişmekte olan ülke	1970-2007	Panel VAR Model
Forte ve Magazzino (2013)	33 AB ülkesi	1970-2010	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM), Granger Nedensellik Testi
Uçal ve Bölükbaş (2013)	Türkiye	1996-2010	Johansen Eşbütünleşme Analizi
Osoro vd. (2014)	Kenya	1963-2012	Hata Düzeltme Modeli
Sulikova vd. (2014)	Estonya, Letonya, Litvanya	1992-2010	Vektör Hata Düzeltme Modeli, Granger Nedensellik Testi
Xie ve Chen (2014)	11 OECD ülkesi	1980-2010	Panel Granger Nedensellik Testi
Tang (2015)	ABD	1970-2011	Granger Nedensellik Testi
Sinicakova vd. (2017)	28 AB ülkesi	2000-2014	Panel Granger Nedensellik Analizi
Bölükbaş, Topal ve Hotunluoğlu (2018)	27 AB Üyesi Ülke ve Türkiye	2002-2014	Panel Granger Nedensellik Analizi
Panouis ve Koukouritakis (2020)	Portekiz, İtalya, İspanya ve Yunanistan	1999-2017	Panel Eşbütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi
Furceri ve Zdzienicka (2020)	114 gelişmekte olan ülke	1990-2015	Dengesiz Panel Veri Analizi

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Sinicakova vd. (2017) Granger nedensellik testini kullanarak beş AB ülkesinde (Hollanda, Yunanistan, İtalya, Portekiz, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan) geleneksel ikiz açık hipotezini doğrulamıştır. Söz konusu çalışmada PIIGS ülkeleri ayrıca ele alınmış ve ikiz açık sorununun bu ülke grubu için geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Panousis ve Koukouritakis (2020) 1999-2017 dönemi için Portekiz, İtalya, İspanya ve Yunanistan için İAH'yi yalnızca İtalya ve Yunanistan'da destekleyen kanıtlara ulaşmıştır. Furceri ve Zdzienicka (2020) gelişmekte olan ekonomilerdeki ikiz açıkların varlığı ve büyüklüğüne ilişkin kanıtlar sunmaktadır.

B. İkiz Açıkları Reddeden/ Ricardocu Denklik Hipotezini Destekleyen Çalışmalar

RDH'in teorik paradigması, Enders ve Lee (1990) tarafından ampirik olarak desteklenmektedir. Temel olarak VECM ve Granger nedensellik testi kullanan ampirik çalışmalar bütçe dengesi ile cari işlemler dengesi arasında pozitif ilişki olmadığı sonucuna varmıştır (Kouassi vd. 2004). Corsetti ve Muller (2006) Yapısal VAR ile ABD ve Avustralya'da bütçe dengesinin dış dengedeki sınırlı etkisini ortaya koymaktadır. Kim ve Roubini (2008), Muller (2008) tahmin edilen VAR'ın cari hesap bakiyesinin bir bütçe açığı şokundan sonra fazlaya yol açtığını ortaya koyması nedeniyle, ABD'deki ikiz açık farkını teyit etmektedir. Algieri (2013), Granger nedensellik testi ile PIIGS ülkelerindeki ikiz açıkları test etmekte ve bütçe dengesi ile cari hesap arasında net bir ilişki bulunmadığı sonucuna varmaktadır. Gabrisch (2011), Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya için yaptığı çalışmanın tüm sonuçları ikiz açıklar hipotezini reddetmektedir.

Tablo 2. İkiz Açık Hipotezini Reddeden/ Ricardocu Denklik Hipotezini Destekleyen Çalışmalar

Yazar(lar)	Ülke	Dönem	Yöntem
Miller ve Russek (1989)	ABD	1946-1971	Eşbütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi
Bovenberg ve Evans (1990)	ABD	1950-1979	Regresyon Analizi
Haug (1990)	ABD	1929-1985	Regresyon Analizi
Enders ve Lee (1990)	ABD	1947-1987	VAR Model
Normandin (1999)	Kanada, ABD	1950-1992	GMM, Granger Nedensellik
Kouassi vd. (2004)	10 Gelişmiş ülke 10 Gelişmekte olan ülke	1969-1999	VAR Model, Granger Nedensellik
Garcia ve Ramajo (2004)	İspanya	1964-2000	İki Aşamalı En Küçük Kareler (2SLS) Yöntemi
Corsetti ve Muller (2006)	Avusturya, Kanada, İngiltere ve ABD	1980-2004	VAR Model
Kim ve Roubini (2008)	ABD	1973-2004	VAR Model
Muller (2008)	ABD	1973-2005	VAR Model
Aristovnik ve Djuric (2010)	30 AB ülkesi	1995-2008	En Küçük Kareler (OLS) Yöntemi
Gabrisch (2011)	Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya	1995-2010	GMM, Granger Nedensellik Testi
Algieri (2013)	PIIGS ülkeleri	1980-2012	Toda- Yamamoto Nedensellik Testi
Belke ve Dreger (2013)	11 AB ülkesi	1982-2008	Panel Eşbütünleşme Analizi
Gossé ve Serranito (2014)	21 OECD ülkesi	1974-2009	Panel Vektör Hata Düzeltme (VECM) Modeli
Caivano ve Coniglio (2016)	15 AB ülkesi	1974-2011	Panel Eşbütünleşme Analizi
Magazzino (2020)	ASEAN-6 ve ASEAN-10 ülkeleri	1980-2012	Panel Eşbütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Belke ve Dreger (2013), 1982-2008 döneminde, Güney Avrupa ülkelerinde (başta Yunanistan, İspanya ve Portekiz) uzun dönemde kamu borçları/GSYİH oranı ve cari işlemler dengesi arasında negatif bir ilişki saptamıştır. Gossé ve Serranito (2014) de benzer bir sonuç bulmuştur. Aristovnik ve Djuric (2010) mali hesaplar ve cari işlemler dengesi arasında zayıf bir ilişki olduğunu ve AB üye ülkeleri için İAH'nin reddedildiğini göstermektedir. Bovenberg ve Evans (1990), Miller ve Russek (1989), Haug (1990) ve Enders ve Lee (1990) RHD'yi destekleyen bulgulara ulaşmışlardır. Magazzino'nun (2020), hem ASEAN-6 hem de ASEAN-10 ülkeleri için yaptığı analizde, ASEAN-10 ülkesinden beşinde (Brunei, Kamboçya, Filipinler, Vietnam ve Tayland) RDH doğrulanmıştır.

C. Bütçe Açığı ve Cari Açık Arasında Ters/Çift Yönlü İlişkiyi Destekleyen Çalışmalar

İAH ve RDH'den başka, ampirik literatür, CA'dan BA'ye ters yönlü nedenselliği de desteklemektedir. Cari hesaptaki bozulma, ekonomik büyümenin daha yavaş gerçekleşmesine neden olmakta ve bu nedenle BA'yı, düşen ihracattan etkilenen sektörlere yapılan harcamalar nedeniyle bir gelir kaybıyla artırmaktadır (Kouassi vd., 2004).

Darrat (1988), Saysombath ve Kyophilavong (2013), BA ve CA arasında çift yönlü nedensellik ya da ters nedensellik etkisini desteklemektedir. Öte yandan, çeşitli yazarlar, örneğin Anoruo ve Ramchander (1998), Marinheiro (2008) dış ve iç açık arasındaki ters yönlü ilişkinin olduğuna dair bulgulara ulaşmışlardır. Bu ilişki daha önceki yıllarda Summers (1988) tarafından "cari hesap hedeflemesi"

olarak adlandırılmıştır. Cari hesaplardaki bozulma diğer şartlar sabitken büyük olasılıkla ekonomik büyümeyi yavaşlatacak, vergi gelirleri düşecek ve bu durum bütçe açığını artıracaktır.

Sinicakova vd. (2017) AB ülkelerinin tamamına yönelik yaptığı çalışmada Belçika, Finlandiya, Fransa, İrlanda, Malta ve Romanya'da cari hesap hedeflemesi bulunduğunu ortaya koymuştur. İspanya ve Macaristan'da ise çift yönlü nedensellik gözlemlenmiştir. Çift yönlü nedenselliğin varlığı, gerçek bir kısır döngü olarak kabul edilmekte ve pratikte en karmaşık durum olarak görülmektedir.

Tablo 3. Bütçe Açığı ve Cari Açık Arasında Ters/Çift Yönlü İlişkiyi Destekleyen Çalışmalar

Yazar(lar)	Ülke	Dönem	Yöntem
Darrat (1988)	ABD	1960-1974	Granger Nedensellik Testi
Khalid ve Guan (1999)	ABD, İngiltere, Fransa, Kanada, Avustralya, Hindistan, Endonezya, Pakistan, Meksika, Mısır	1950-1994	Panel Eşbütünleşme Analizi
Anoruo ve Ramchander (1998)	Hindistan, Endonezya, Malezya, Kore, Filipinler	1957-1993	VAR Model, Granger Nedensellik Testi
Alkswani (2000)	Suudi Arabistan	1970-1999	Vektör Hata Düzeltme Modeli
Kouassi vd. (2004)	10 Gelişmiş ülke 10 Gelişmekte olan ülke	1969-1999	VAR Model, Granger Nedensellik
Kim ve Roubini (2008)	ABD	1973-2004	VAR Model
Marinheiro (2008)	Mısır	1974-1989	Granger Nedensellik Testi
Saysombath ve Kyophilavong (2013)	Laos	1980-2010	SVAR, Granger Nedensellik Testi
Sinicakova vd. (2017)	28 AB ülkesi	2000-2014	Panel Granger Nedensellik Analizi
Ahmad ve Aworinde (2019)	12 Afrika ülkesi	1980-2018	Panel Nedensellik Testi

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Kim ve Roubini (2008) de bütçe açığı üzerindeki olumlu özel tasarruf-yatırım dengesinin hâkimiyeti nedeniyle kısa vadede bütçe ve cari işlemler açığı arasındaki ters bir ilişkiyi “İkiz Iraksama” olarak adlandırmıştır. Ahmad ve Aworinde (2019), 12 Afrika ülkesi için yaptıkları panel nedensellik testi sonucunda, ülkelerdeki ikiz açıkların çift yönlü nedenselliğinin kanıtlarını ortaya koymuştur.

D. Belirli Koşullar Altında İkiz Açığı Destekleyen Çalışmalar

Literatürde sadece belirli koşullar altında ikiz açıkları doğrulayan ampirik araştırmalar da mevcuttur. Nickel ve Tudyka (2014), hükümet harcama şoklarının ticaret dengesi üzerindeki etkisinin negatif olduğunu (ikiz açıkların teyit edildiğini) ancak belli bir kamu borcu seviyesinin (pozitif sapmanın ortaya çıktığı) ötesinde olumlu bir etki yarattığını ortaya koymaktadır. Holmes (2011), bütçe dengesi ile cari hesap arasındaki ilişkiyi inceleyerek sadece bütçe bakiyesinin belirli bir eşik değerini geçmesi durumunda ikiz açıkların teyit edildiğini tespit etmiştir.

Sinicakova vd. (2017) eşik panel veri modelini kullanarak, araştırma yapılan ülkelerdeki potansiyel ikiz açıklarla ilgili iki önemli eşığı hesaplamışlardır. Kamu borçlarının GSYİH'ya oranı %30,688'den daha düşük ülkelerde, ikiz açık (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya ve Lüksemburg) bulunmamaktadır. Ricardian denkliğinin esas olarak bu ülkelerde geçerli olduğu görülmektedir. %30.688 ile %98.126 arasında kamu borcu/GSYİH'ya sahip olan ülkeler, ikiz açık

riskine maruz kalmaktadır. Uzun vadede %98,126'nın üzerinde (Yunanistan, İtalya ve Portekiz) kamu borcu/GSYİH olan ülkeler, yüksek ve kalıcı ikiz dengesizlik sorunu yaşamaktadır. Bu nedenle, yakınsama kriterlerinin tekrar gözden geçirilmesi ve en azından kamu borcuna ilişkin kriterin %30'a düşürülmesi önerilmektedir.

Bolat vd. (2011) Türkiye için ikiz açıklar arasında uzun süreli bir ilişki olmadığı ancak kısa vadede güçlü bir pozitif ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Tablo 4. Belirli Koşullar Altında İkiz Açığı Destekleyen Çalışmalar

Yazar(lar)	Ülke	Dönem	Yöntem
Agenor vd. (1997)	Türkiye	1980-1995	VAR Model
Holmes (2011)	ABD	1947-2009	VAR Model
Bolat vd. (2011)	Türkiye	1998-2010	Sınır Testi Yaklaşımı
Nickel ve Tudyka (2014)	17 AB ülkesi	1970-2010	Panel VAR Model
Sinicakova vd. (2017)	28 AB ülkesi	2000-2014	Panel Granger Nedensellik Analizi
Afonso vd. (2018)	193 ülke	1980-2016	GMM
Bilman ve Karaoğlan (2020)	25 OECD ülkesi	2005-2016	Non-linear Panel Eşik Modeli

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Agenor vd. (1997) kamu harcamalarına ve sermaye girişlerine yönelik pozitif şokların reel döviz kurunun geçici bileşenini desteklediğini gösterirken, faiz oranındaki değişimin pozitif bir şokunun sermaye girişlerine yol açtığını ve reel döviz kurunun değerlenmesine neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Yine Bolat vd (2014)'ten aktarılan Kırmacı ve Özçelik (1999) net kısa vadeli sermaye akımlarının etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, sermaye girişlerinin faiz oranlarını geçici olarak düşürdüğü ve yatırımları ve ekonomik büyümeyi teşvik ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Afonso vd. (2018) mali kuralların yokluğunda, ikiz açık hipotezinin doğrulandığı, ancak mali kuralların varlığı durumunda, bütçe dengesinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkisinin büyük ölçüde azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Bilman ve Karaoğlan (2020) bütçe açığı ile ticaret dengesi arasında, reel faiz oranlarında kritik bir eşik seviyesinden kaynaklanan doğrusal olmayan bir ilişkinin var olduğunu tespit etmişlerdir. Buna göre, ikiz açık hipotezi yalnızca düşük reel faiz rejimi altında geçerli olmakta, yani bütçe açıklarındaki artışlar, reel faiz oranının eşik seviyesinin altına düştüğünde ticaret dengesinde bozulmalara neden olmaktadır.

III. VERİ SETİ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Ele alınan veri seti, IMF ve OECD tarafından yayınlanan "Economic Outlook" serileri ve interaktif veri sorgulamalarına dayalı olarak elde edilmiştir. Dönem olarak Türkiye dışındaki ülkelerin AB üyeliklerinin ilk yılından başlamakta 1986-2018 aralığında 33 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Ancak ilgili yıl aralığında birimlere ait eksik gözlemler bulunduğu ve gözlem eksiklikleri rasgele dağılım gösterdiğinden, uygulama dengesiz panel veri kısıtı altında gerçekleştirilmiştir. Verilere ait özet değerler ele alındıktan sonra, zaman boyutunun yeterli uzunlukta olması dolayısıyla literatürde genel kabul gören yapıya uygun olarak modellemede rassal etkiler tahmincileri kullanılmıştır. Bu yaklaşımla birlikte verilere yatay kesit bağımlılık testleri ardından birim kök testleri uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre seriler durağan kabul edilmemiş, durağan olmayan serilere uygun kısa ve uzun

dönem katsayı tahminleri ile hem tüm panelde hem de tek tek birimlere ait katsayılar ortaya konmuştur. Buna ek olarak uzun dönem katsayısını bir kez de Sistem GMM ile tahminlenerek panelin tamamı için sonuç kıyaslamalı olarak ortaya konmuştur.

A. Model Tahmini ve Bulgular

Ülkelere ait verilerin özet değerleri Tablo 5’te görüldüğü gibidir.

Tablo 5. Özet Veri Değerleri

R-sq: within: 0.0078 between: 0.4335 overall: 0.226	$cor(u_i, Xb)$ =0	Wald $\chi^2(4)=2.63$ Prob $\chi^2=0.0260$	theta min=0.1129 max=0.1542 %5=0.1129 %95=0.1542 median=0.1486		%95 güven aralığı
ca	Katsayı	Std. Hata	z	P> z 	
ba	-0,103	0,0638	-1,62	0,105	-0,228 0,021
_cons	-2,435	1,150	-2,12	0,034	-4,689 -0,180
rho_ar: 0.843 sigma_u: 1,368 sigma_e:2,246 rho_fov: 0,270					
modified Bhargava et al. Durbin-Watson = 0.350 Baltagi-Wu LBI = 0.465					

Tablo 5’e bakıldığında; olasılık değeri 0,05’ten küçük olduğundan Wald testinin anlamlı olduğu yani regresyonun geçerli olduğu sonucuna varılır. Regresyon için tahminlenen katsayılarda, bütçe açığını temsil eden bb değişkenine ait katsayının anlamlı olmadığı olasılık değerine (p) bakıldığında görülmektedir. Ancak bu durumun modelde yer alan tüm birimler için ayrı ayrı geçerli olup olmadığı ve panel dinamik bir yaklaşımla ele alındığında ulaşılabilecek dirençli katsayı sonuçları iki değişken arasındaki ilişkinin daha net ortaya konmasını sağlayacağından uygulanan test yalnızca otokorelasyon açısından değerlendirilmiştir. Modelde tahminlenen otokorelasyon katsayısı 0,46’dır. Bununla birlikte DW ve Baltagi-Wu LBI değerlerinin her ikisi de 2’den küçüktür. Dolayısıyla H_0 reddedilir. Bu durumda modelde otokorelasyon olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

1. Yatay Kesit Bağımlılığının Araştırılması

Dengesiz panel verilerde uygulanabilecek yatay kesit bağımlılığı testlerinde özellikle Ditzgen (2019) tarafından geliştirilen test sağlamalı bir test olması açısından öne çıkmaktadır. Bu test heterojen eğilimlere izin vermektedir. Testte kesitsel bağımlılık, üretilen alfa (α) değeri ile yorumlanmaktadır. Eğer α değeri 0,5’in üzerindeyse güçlü bir yatay kesit bağımlılığından söz edilmektedir (Chudick vd., 2011). Ayrıca Pesaran (2015) tarafından üretilen zayıf yatay kesit bağımlılığı testi ile de üretilen α değerinin doğruluğu sınanmış olur.

Tablo 6a verilere ilişkin üretilmiş olan α değerleri görülmektedir.

Tablo 6a. Yatay Kesit Bağımlılığı α Değerleri

Değişkenler	α Değeri	Std. Sapma	%95 Güven Aralığı
ca	0,99	0,09	0.807-1.188
bb	1,013	0,237	0.546-1,479

$0,5 \leq \alpha < 1$ ise güçlü yatay kesit bağımlılığını gösterir.

Tablo 6a'da görüldüğü gibi her iki değişkenin de α değerleri 0,5'den büyük ve güven aralığı içerisinde. Bunun anlamı seriler arasında güçlü yatay kesit bağımlılığı olduğudur. Testin ikinci aşaması olan Pesaran (2015) testi ile α değerlerinin sağlaması yapılmaktadır. Değerler Tablo 6b'de görülmektedir.

Tablo 6b. Zayıf Yatay Kesit Bağımlılığı için Pesaran (2015) Testi

Değişkenler	Yatay Kesit Bağımlılık	p	N	T
ca	8,117	0,0000	6	24
ba	4,038	0,0000	6	19

H_0 = Hata terimleri arasında zayıf yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 6b'ye göre α değerleri doğrulanmakta ve güçlü yatay kesit bağımlılığının varlığı kabul edilmektedir. Çalışmaya dahil edilen altı ülkeden beşinin aynı birlik içerisinde olması, aynı politikalara maruz kalmaları ve 2008 krizi ile birlikte altı ülkenin makro ekonomik göstergelerinin paralellik taşıması bu noktada yatay kesit bağımlılığını güçlendiren unsur olarak düşünülebilir.

Yatay kesit bağımlılığı bulunan serilerde dikkat edilmesi gereken nokta ikinci nesil birim kök testlerinin uygulanmasının gerekliliğidir.

2. Panel Birim Kök Testi

İkinci nesil birim kök testlerinden Pesaran (2007), birimler arası korelasyonu yani yatay kesit bağımlılığını ortadan kaldırabilmek için standart genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) regresyonlarının, gecikmeli düzeyde kesit ortalamaları ve serilerin birinci farkları alınarak genişletildiği basit bir alternatif ortaya koymuştur. Bunlar yatay kesitsel olarak genişletilmiş istatistiklerdir (Cross-sectionally Augmented Dickey-Fuller/CADF) (Pesaran, 2007: 266). Söz konusu istatistiğin ifadesi 2 nolu denklemdeki gibidir (Yerdelen Tatoğlu, 2012:224).

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i * Y_{it-1} + d_0 \bar{Y}_{t-1} + \sum_{j=0}^p d_{j+1} \Delta \bar{Y}_{t-j} + \sum_{k=1}^p \sigma_k \Delta Y_{i,t-k} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

Pesaran (2007)'in bu testi gözlem eksikliğinin bulunduğu serilerde yalnızca Z(t-bar) değerini hesaplamaktadır. Elde edilen değerler Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Pesaran Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Z(t-bar)	P
ca (düzey)	-1,570	0,058
ba (düzey)	-1,393	0,082

H_0 : seri durağan değildir (Seriye ait birim kök vardır).

Tablo 7’de hem cari açık (ca) hem de bütçe açığına (ba) ilişkin birim kök testleri yapılmıştır. Değerlere bakıldığında %90 güven aralığında değişkenler düzeyde durağan kabul edilmiştir. Bu durumda değişkenler arası kısa ve uzun dönemli ilişkinin incelenmesi için modellemeye geçilmiştir.

3. Kısa ve Uzun Dönemli Katsayıların Tahmini

Çalışmada ele alınan değişkenlerin kısa ve uzun dönemli katsayı tahminlerinin araştırılması, aralarındaki ilişkiyi anlamamız açısından önemlidir. Bu nedenle Pesaran, Shin ve Smith (1999) tarafından önerilen Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi yaklaşımı ile tahminleme yapmak anlamlı olacaktır. Bu yöntemde özellikle yatay kesit bağımlılığı içeren ve durağan olmayan panel veri analizlerinde tahmincilerin tutarlılığı daha güçlüdür. Uzun dönem parametresi 3 nolu eşitlikle tahmin edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2018: 273):

$$\Delta Y_{it} = \phi_i (Y_{it-1} - \theta' X_{it-1}) + \sum_{j=1}^{p-1} \lambda_{ij}^* \Delta Y_{it-j} + \sum_{j=0}^{p-1} \delta_{ij} \Delta X_{it-j} + \mu_i + e_{it} \quad (3)$$

Denklemden ϕ uzun dönem parametresi olup homojenlik taşımaktadır. Ancak diğer parametrelere bakıldığında her bir parametrenin birimlere göre değer aldığı görülmektedir. Buna göre test sonuçları Tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 9. Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi (Ortalama)

Ortalama Grup Tahmincisi						
D.ca	Katsayı	Std. Hata	z	P> z	Güven Aralığı (%95)	
ec ba	1,045	0,211	4,93	0,000	0,629/1,460	
Sr ec	0,181	0,054	3,36	0,001	0,075/0,288	
ba D1.	-0,228	0,144	-1,58	0,114	-0,510/0,054	
sabit	-0,161	0,107	-1,50	0,133	-0,372/0,049	

Tablo 9’da görülen değerlere göre hata düzeltme parametresi (0,181) pozitif ve anlamlıdır. Dolayısıyla cari açık ve bütçe açığı arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Buna göre serilerin durağan olmamasından kaynaklanan kısa dönem sapmaların %18’i bir sonraki dönemde düzelecek ve her bir dönemde uzun dönem dengesine bir önceki dönemin %18’i kadar yaklaşılacaktır. Ayrıca ba değişkeninin uzun dönem katsayısı 1,04 olarak belirlenmiştir ve olasılık değerine baktığımızda anlamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla uzun dönemde bütçe açığında meydana gelen %1’lik artış cari açığı %1,04 oranında artıracaktır. Ancak değişkenin kısa dönem parametresi (-0,228) anlamsızdır.

Test değerlerine her birim için bakıldığında Tablo 10’daki sonuçlara ulaşılır.

Tablo 10. Birimler İçin Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi

D.cab	Katsayı	Std. Hata	Z	P> z	Güven Aralığı (%95)	
ec ba	1,045	0,211	4,93	0,000	0,629/1,460	
Portekiz	ec	0,065	0,070	0,92	0,355	-0,073/0,204
	ba D1	0,055	0,167	0,33	0,739	-0,271/0,383
	Sabit	-0,215	0,380	-0,57	0,572	-0,960/0,530
İrlanda	ec	0,207	0,080	2,56	0,010	0,048/0,365
	ba D1	-0,002	0,106	-0,02	0,981	-0,211/0,206
	Sabit	-0,386	0,692	-0,56	0,577	-1,744/0,971
İtalya	ec	0,112	0,061	2,00	0,046	0,002/0,242

	ba D1	-0,048	0,178	-0,27	0,786	-0,397/0,300
	Sabit	-0,494	0,345	-1,43	0,153	-1,172/0,183
Yunanistan	ec	0,425	0,110	3,86	0,000	0,209/0,642
	ba D1	-0,019	0,168	-0,11	0,909	-0,350/0,311
	Sabit	0,198	0,673	0,29	0,768	-1,121/1,518
İspanya	ec	0,192	0,053	3,58	0,000	0,086/0,297
	ba D1	-0,595	0,155	-3,83	0,000	-0,899/-0,290
	Sabit	-0,139	0,349	-0,40	0,689	-0,824/0,545
Türkiye	ec	0,077	0,070	1,10	0,270	-0,605/0,216
	ba D1	-0,758	0,188	-4,02	0,000	-1,127/-0,388
	Sabit	0,067	0,390	0,17	0,862	-0,697/0,833

Tablo 10'da görülen uzun dönem parametresi daha önce yorumlanmıştır. Bu tabloda birimlere ait katsayılar da yer almaktadır. İspanya ve Türkiye için kısa dönem katsayıları olasılık değerlerine bakıldığında anlamlı görünse de negatif değer taşımaları (sırasıyla -0,59 ve -0,75) literatüre ters düşmektedir. Değişkenlerin uzun dönem ilişkilerinde, hata düzeltme katsayılarının İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya için anlamlı olduğu görülmektedir. Kısa dönemde bütçe açığında meydana gelen sapmaların bir sonraki dönemde dengeye yaklaşma hızları İrlanda için %2, İtalya için %11, Yunanistan için %4 ve İspanya için %19'dur. Bununla birlikte Portekiz için kısa ve uzun dönemde anlamlı bir ilişkiden söz etmek mümkün görünmemektedir.

Genel olarak ele alınan 1986-2018 yılları aralığında kısa dönemde ülkeler için iki değişken arasında anlamlı bir ilişkiye ratlanamamıştır. Uzun dönemde ise Türkiye ve Portekiz dışında diğer dört ülkede (İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) anlamlı ilişkinin olduğu ortaya konmuştur.

SONUÇ

2008 Küresel Krizi ile birlikte birçok AB ülkesinde borç krizlerinin patlak vermesi, AB içindeki ekonomik dengesizlikler konusundaki tartışmaların genişlemesine yol açmıştır. Avro Bölgesi'nin en kırılgan ekonomileri olarak görülen ve krizi ağır biçimde yüklenmek zorunda kalan PIIGS ülkeleri literatürde yerini almıştır.

2008 Küresel Krizi sonrası Türkiye'nin bütçe açığında nispeten bir iyileşme görülse de giderek artan cari açık sorunu ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu durum açıkça göstermektedir ki sadece bütçe açığını azaltmaya yönelik politikalar cari açık sorununu çözmek için yetersiz kalmaktadır. Meselenin mutlaka faiz, kur politikası ve dış ticaret politikaları ile birlikte ele alınması ve desteklenmesi aciliyetini sürdürmektedir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye ve PIIGS ülkelerinde ikiz açıklardan bahsetmenin mümkün olup olmadığını tartışmaktır. Literatürde PIIGS-Türkiye yakınsama çalışmalarının varlığı, çalışma konusunun İkiz Açık Teorisi bağlamında tartışılarak ampirik çalışmaların literatür yönüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümünde Teori, hipotezi açıklayan Keynesyen ve Ricardocu yaklaşımlarla birlikte ele alınmıştır. Ardından konuyu farklı ülke gruplarıyla ele alan ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Son olarak Türkiye ve PIIGS ülkeleri için ikiz açık hipotezi test edilmiştir.

Bu çalışma, 1986-2018 dönemi için Türkiye ve PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Gecce, İspanya) için İkiz Açık Hipotezi'nin geçerliliğini test etmektedir.

Ülkeler için 33 yıllık verilerde rastgele dağılım gösteren eksik gözlemler bulunmaktadır. Bu nedenle çalışma dengesiz panel veri analizine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Veri koşullarına uygun olarak otokorelasyon ve birim kök testlerinin ardından kısa ve uzun dönem katsayılarının tahmini için Pooled Mean Group Estimators (PMGs) kullanılmıştır. Çalışmada ele alınan altı ülke için bütçe açığı ve cari açık arasında kısa dönemde anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Ele alınan ülkelerden Türkiye ve Portekiz için bütçe açığı ve cari açık arasında uzun dönemde de İkiz Açık Hipotezi'nin geçerli olmadığı görülmüştür. İspanya, İrlanda, İtalya ve Yunanistan için bakıldığında, değişkenler arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki saptanmış ve bu ülkeler için ikiz açığın varlığı ortaya konmuştur. Panel ortalamasına göre bu ülkelerde uzun dönemde bütçe açığında meydana gelecek %1'lik bir artış cari açığı ortalama olarak %1,04 oranında artıracaktır. Hesaplanan bu esneklik oranları dikkate alındığında politika yapıcıların uzun dönemli kararlarında ortaya çıkan bu ilişkiyi göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Hata düzeltme katsayılarına göre bütçe açıklarında kısa dönemde yaşanan sapmaların uzun dönem dengesine yaklaşma hızları çok yüksek değildir. Örneğin Yunanistan için %4 olan bu hız, her dönem %4 düzeltme ile 25 dönemde uzun dönem dengesinin sağlanacağı anlamına gelmemektedir. Yunanistan için her yıl bir önceki dönemden kalan dengesizliğin %4'ünün giderileceği anlamına gelmektedir. Bunun anlamı; kısa dönemde bütçe açığında ortaya çıkan dengesizliklerin etkilerinin uzun vadede kümülatif olarak ekonomiye yansıtacağıdır. Benzer şekilde diğer ülkelere baktığımızda bu düzeltme hızının İrlanda için %2, İtalya için %11 ve İspanya için %19 olduğu görülmektedir.

Türkiye ve PIIGS ülkeleri için kamunun gelir-gider dengesinin kısa vadedeki durumu her ne kadar bir ikiz açık sorunu yaratmıyor gibi görünse de konuyla ilgili alınacak kararların uzun vadeli etkilerinin çok iyi düşünülmesi ve politika kararlarının sağlam bir plana oturtulması önem taşımaktadır. Çünkü özellikle kırılgan ekonomilerin yapısal sorunları ekonomik dengesizliklerdeki aktarım mekanizmalarının çok hızlı çalışmasına neden olmaktadır. Buradan yola çıkarak ekonomilerde kırılganlığa yol açan sorunların tespit edilmesinin öncelik taşıdığını söylemek mümkündür. Çalışma temelinde ele alındığında ortaya çıkan sonuçlar, kamu gelir-gider dengesizliğini gidermeye yönelik politikaların cari dengeyi sağlamaya yönelik etkisini de doğrulamıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Abbas, S.M., Hegbe, J.B., Fatas, A., Mauro, P. & Velloso, R.C. (2011). Fiscal Policy And The Current Account. *IMF Economic Review*, 59, 603-629.
- Abell, J.D. (1990). Twin Deficits During the 1980s: An Empirical Investigation. *Journal of Macroeconomics*, 2(1), 81-96.
- Acaravcı, A. ve Öztürk, İ. (2008). Twin Deficits Phenomenon: Empirical Evidence From the ARDL Bound Test Approach for Turkey. *Bulletin of Statistics & Economics*, 2(A08), 57-64.
- Afonso, A., Huart, F., Jalles, J. T. & Stanek, P. L. (2018). Twin Deficits Revisited: A Role for Fiscal Institutions? REM Working Paper 031-2018, <https://ssrn.com/abstract=3142627> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3142627>, 02.01.2021.
- Agenor, P.R., McDermott, C.J. & Üçer, M. (1997). Fiscal imbalances, capital inflows, and the real exchange rate: The case of Turkey. *European Economic Review*, 41(3-5), 819-825.
- Ahmad, H. A. & Aworinde, O. B. (2020). Revisiting the twin deficits hypothesis: new evidence from nonlinear tests. *Applied Economics Letters*, 27(19), 1602-1606.
- Algieri, B. (2013). An Empirical Analysis of the Nexus Between External Balance and Government Budget Balance: The Case of the GIIPS Countries. *Economic Systems*, 37(2), 233-253.
- Alkswani, M. A. (2000). The Twin Deficits Phenomenon in Petroleum Economy: Evidence from Saudi Arabia. *Seventh Annual Conference, Economic Research Forum (ERF)*, 26-29 October, Amman, Jordan, <http://www.mafhoum.com/press2/79E15.pdf>, (15.04.2017).
- Andersen, P.S. (1990). "Developments in External and Internal Balances: A Selective and Eclectic Review". *Bank for International Settlements, Monetary and Economy Department. BIS Economic Papers* (29), <https://www.bis.org/publ/econ29.pdf>. (20.02.2018).
- Anoruo, E. & Ramchander, S. (1998). Current account and fiscal deficits: Evidence from five developing economies of Asia. *Journal of Asian Economics*, 9(3), 487-501.
- Aristovnik, A. & Djuric, S. (2010). Twin deficits and the Feldstein-Horioka puzzle: a comparison of the EU member states and candidate countries. *MPRA Paper No. 24149*, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/24149/1/MPRA_paper_24149.pdf. (03.07.2018).
- Bachman, D.D (1992). Why Is the U. S. Current Account Deficit so Large? Evidence from Vector Autoregressions. *Southern Economic Journal*, 59(2), 232-240.
- Bahmani Oskooee, M. (1992). What Are the Long-Run Determinants of the U.S. Trade Balance? *Journal of Post Keynesian Economics*, 15(1), 85-97.
- Barro, J.R. (1989). The Ricardian Approach to Budget Deficits. *Journal Of Economic Perspectives*, 3(2), 37-54.
- Beetsma, R, Giuliodori, M., Klaassen, F. (2008). The effects of public spending shocks on trade balances and budget deficits in the European Union. *Journal of the European Economic Association*, 6(2-3), 414-423.
- Belke, A. H. & Dreger, C. (2011). Current Account Imbalances in the Euro Area: Catching Up or Competitiveness?. *Ruhr Economic Paper*. No: 241. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1776984, (16.11.2017).
- Bernheim, B.D. (1988). *Budget Deficits And The Balance Of Trade*. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdfplus/10.1086/tpe.2.20061771>. (12.12.2017).
- Bilman, M. E. & Karaoğlan, S. (2020). Does the twin deficit hypothesis hold in the OECD countries under different real interest rate regimes? *Journal of Policy Modeling*, 42(1), 205-215.
- Bolat, S., Belke, M. & Aras, O. (2011). Türkiye’de İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Sınır Testi Yaklaşımı. *Maliye Dergisi*, 161, 347-364.
- Bolat, S., Değirmen, S. & Şengönül, A. (2014). Does Triple Deficits Have (Un)Stable Causality For The EU Members? Evidence From Bootstrap-Corrected Causality Tests. *Procedia Economics and Finance*, 16, 603-612.
- Bovenberg, A. L. & Evans, O. (1990). National and Personal Saving in the United States: Measurement and Analysis of Recent Trends. *IMF Economic Review. Staff Papers*, 37(3), 636-669.
- Bölükbaş, M., Topal, M.H. & Hotunluoğlu, H. (2018). Testing Twin Deficit Hypotesis for EU-27 and Turkey: A Panel Granger Causality Approach Under Cross-sectional Dependence. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, XXI(4), 101-119.

- Bussière, M., Fratzscher, M. & Müller, G.J. (2004). Current Account Dynamics in OECD and EU Acceding Countries - an Intertemporal Approach. *ECB Working Paper No: 311*, <https://ssrn.com/abstract=515074>, (16.11.2017).
- Caivano, G. & Coniglio, N.D. (2016). Long-Run Drivers of Current Account Imbalances in the EU: the Role of Trade Openness. *University of Bari "Aldo Moro" Series Working Papers*, No: 03/2016, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2781929, (01.05.2018).
- Canale, R. R. & Marani, U. (2015). Current Account and Fiscal Imbalances in The Eurozone: Siamese Twins in an Asymmetrical Currency Union. *International Economics and Economic Policy*, 12, 189-203.
- Chinn, M. & Prasad, E.S. (2003). Medium-Term Determinants Of Current Accounts In Industrial And Developing Countries: An Empirical Exploration. *Journal of International Economics*, 59, 47-76.
- Corsetti, M. & Müller, J.G. (2006). Twin Deficits: Squaring Theory, Evidence And Common Sense. *Economic Policy*, 21(48), 598-638.
- Darrat, A.F. (1988). Have Large Budget Deficit Caused Rising Trade Deficit? *Southern Economic Journal*, 54(4), 879-887.
- Eğilmez, M. (2016). Üçüz Açık Çıktı Meydana. *Kendime Yazılar*, <http://www.mahfiegilmez.com/2016/10/ucuz-ack-ckt-meydana.html>, (06.06.2017).
- Enders W. & Lee, B.S. (1990). Current Account and Budget Deficits: Twins or Distant Cousins? *The Review of Economics and Statistics*, 72(3), 373-381.
- Forte, F. & Magazzino, C. (2013). Twin Deficits in the European Countries. *International Advances in Economic Research*, 19(3), 289-310.
- Furceri, D. & Zdzienicka, A. (2020). Twin Deficits in Developing Economies, Open Economies Review, 31, 1-23, <https://doi.org/10.1007/s11079-019-09575-1>, 03.01.2021.
- Gabrisch, H. (2011). On the Twin Deficits Hypothesis and the Import Propensity in Transition Countries. *IWH Discussion Papers, No. 20/2011*, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:101:1-201206114350>, (12.11.2017).
- Garcia, A. & Ramajo, J. (2004). Budget Deficit And Interest Rates: Empirical Evidence For Spain. *Applied Economics Letters*, 11(11), 715-718.
- Gengenbach, C., Urbain, J.P. & Westerlund, J. (2016). Error Correction Testing in Panels with Common Stochastic Trends. *Journal of Applied Econometrics*, 31, 982-1004.
- Gossé, J. B. & Serrano, F. (2014). Long-Run Determinants Of Current Accounts In OECD Countries: Lessons For Intra-European Imbalances. *Economic Modelling*, 38, 451-462.
- Haug, A. A. (1990). Ricardian Equivalence, Rational Expectations and the Permanent Income Hypothesis. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 22, 305-326.
- Holinski, N., Kool, C. J. M. & Muysken, J. (2010). Origins of Persistent Macroeconomic Imbalances in the Euro Area. *METEOR, Maastricht Research School Of Economics Of Technology And Organizations*, <https://cris.maastrichtuniversity.nl/portal/files/1503783/guid-8e25ff2c-0981-4dac-86fb-d9cfe0e94122-ASSET1.0>, (21.09.2018).
- Holmes, M. J. (2011). Threshold Cointegration and the Short-run Dynamics of Twin Deficit Behaviour. *Research in Economics*, 65(3), 271-277.
- Islam, M. F. (1998). Brazil's Twin Deficits: An Empirical Examination. *Atlantic Economic Journal*, 26(2), 121-128.
- Khalid, A.M. & Guan, T.W. (1999). Causality Tests of Budget and Current Account Deficits: Cross-country Comparisons. *Empirical Economics*, 24(3), 389-402.
- Kim, S. & Roubini, N. (2008). Twin Deficit or Twin Divergence? Fiscal Policy, Current Account and Real Exchange Rate in the U.S. *Journal of International Economics*, 74(2), 362-383.
- Kirmanoglu, H. & Ozelik, O. (1999). The Effect of Short-Term Capital Inflow on the Turkish Economy, *Yapı Kredi Economic Review*, 10 (1), 27-34.
- Kouassi, E., Mougoué, M. & Kymn, K.O. (2004). Causality tests of the relationship between the twin deficits. *Empirical Economics*, 29(3), 503-525.
- Lau, E. & Haw, C.T. (2003). Transmission Mechanism of Twin Deficits Hypothesis: Evidence from Two Neighbouring Countries. *Inti Journal*, 1(3), 159-166.

- Lau, E. & Tang, T.C. (2009). Twin Deficits in Cambodia: an Empirical Study. *Economics Bulletin*, 29(4), 2783-2794.
- Magazzino, C. (2020). The twin deficits in the ASEAN countries. <https://doi.org/10.1007/s40844-020-00173-2>, 02.02.2021.
- Marinho, C. F. (2008). Ricardian Equivalence, Twin Deficits, and the Feldstein–Horioka Puzzle in Egypt. *Journal of Policy Modeling*, 30(6), 1041-1056.
- Miller, S.M. & Russek, F.S. (1989). Are The Twin Deficits Really Related?. *Contemporary Economic Policy*, 7(4), 91-115.
- Muller, G.J. (2008). Understanding the Dynamic Effects of Government Spending on Foreign Trade. *Journal of International Money and Finance*, 27(3), 345-371.
- Nickel, C. & Tudyka, A. (2014). Fiscal Stimulus in Times of High Debt: Reconsidering Multipliers and Twin Deficits. *Journal of Money, Credit and Banking*, 46(7), 1313-1344.
- Normandin, M. (1999). Budget Deficit Persistence and the Twin Deficits Hypothesis. *Journal of International Economics*, 49(1), 171-193.
- Osoro, K.O., Gor, S.O. & Mbiti, M.L. (2014). The Twin Deficits and the Macroeconomic Variables in Kenya. *International Journal for Innovation Education and Research*, 2(9), 64-85.
- Rault, C. & Afonso, A. (2009). Bootstrap Panel Granger-Causality Between Government Budget and External Deficits for the EU. *Economic Bulletin*, 29(2), 1027-1034.
- Panousis, K.P. & Koukouritakis, M. (2020). Twin Deficits: Evidence From Portugal, Italy, Spain and Greece. *Intereconomics*, 55, 332-338, <https://doi.org/10.1007/s10272-020-0924-y>, 02.01.2021.
- Rosensweig, J.A. & Tallman E.W. (1993). Fiscal Policy and Trade Adjustment: Are The Deficits Really Twins? *Economic Inquiry*, XXXI, 580-594.
- Salvatore, D. (2006). Twin Deficits in the G-7 Countries and Global Structural Imbalances. *Journal of Policy Modeling*, 28(6), 701-712.
- Saysombath, P. & Kyophilavong, P. (2013). Budget Deficit and Real Exchange Rate: Further Evidence from Cointegration and Causality Test for in the Lao PDR. *World Applied Sciences Journal*, 28, 43-51.
- Shastri, S, Giri, A. K. & Mohapatra, G. (2017). Assessing the Triple Deficit Hypothesis for Major South Asian Countries: A Panel Data Analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(4), 292-299.
- Sulikova, V., Sinicakova, M. & Horvath, D. (2014). Twin Deficits in Small Open Baltic Economies. *Panoeconomicus*, 2, 227-239.
- Summers, H. L. (1988). Tax Policy and International Competitiveness. *In International Aspects of Fiscal Policies*, 349-386, University of Chicago Press.
- Şengönül, A. (2008). Different Twin Deficit in Different Time Intervals: Evidence From Turkey. *Asian-African Journals of Economics and Econometrics*, 8(1), 29-42.
- Tang, T.C. (2015). General Equilibrium Perspective on Twin Deficits Hypothesis: An Empirical Study with US Results. *Journal Global Economic Review Perspectives on East Asian Economics and Industries*, 44(2), 184-201.
- Uçal, H. & Bölükbaş, M. (2013). The Role of Twin Deficit Problem in Sustainable Growth: An Econometric Analysis for Turkey. *Journal of Economic and Social Studies*, 3(2), 39-52.
- Vamvoukas, G.D. (1999). The Twin Deficits Phenomenon: Evidence from Greece. *Journal Applied Economics*, 31(9), 1093-1100.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı. Beta Basım A.Ş. İstanbul.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2018). Panel Zaman Serileri Analizi Stata Uygulamalı (2.Baskı). Beta Basım A.Ş. İstanbul.
- Xie, Z. & Chen, S.W. (2014). Untangling the Causal Relationship Between Government Budget and Current Account Deficits in OECD Countries: Evidence from Bootstrap Panel Granger Causality. *International Review of Economics & Finance*, 31, 95-104.
- Zietz, J. & Pemberton, D.K. (1990). The US Budget and Trade Deficits: A Simultaneous Equation Model. *Southern Economic Journal*, 57(1), 23-34.

SUMMARY

The eruption of debt crises in many EU countries with the 2008 Global Crisis led to the widening of the debate on economic imbalances within the EU. PIIGS countries, which are seen as the most fragile economies of the Euro Zone and had to bear the crisis heavily, have taken their place in the literature.

After the 2008 Global Crisis, although Turkey's budget deficit showed a relative improvement, it was faced with the problem of increasing current account deficit. This clearly shows that policies aimed at reducing the budget deficit alone are insufficient to solve the current account deficit problem. The urgency of addressing and supporting the issue with interest, exchange rate policy and foreign trade policies continues.

The aim of this study is; discussion with the PIIGS countries in the literature to examine whether it was possible to mention the twin deficits in Turkey. In literature related to the presence of the PIIGS-Turkey convergence studies, discussed the issue of the lack of work in the context of twin deficit theory as empirical studies will contribute to the literature aspect. For this purpose, in the first part of the study, the twin deficit hypothesis is discussed together with the Keynesian and Ricardian approaches explaining the hypothesis. Then, empirical studies addressing the subject with different country groups are included. Finally twin deficit hypothesis for Turkey and PIIGS countries were tested.

This study tests validity of Twin Deficit Hypotesis for Turkey and PIIGS (Portugues, İreland, İtaly, Gerece, Spain) for period 1986-2018. There are incomplete observations showing random distribution in 33 years of data for countries. For this reason, the study was carried out in accordance with the unbalanced panel data analysis. Following autocorrelation and unit root tests in accordance with the data conditions, we have used Pooled Mean Group Estimators (PMGs) for estimation of short and long term coefficients. For the six countries covered in the study, no significant relationship was found between the budget deficit and the current account deficit in the short run. It has been seen that the Twin Deficit Hypotesis is not valid in the long run between the budget deficit and the current account deficit for Turkey and Portugal, which are the countries considered. For Spain, Ireland, Italy and Greece, a significant long-term relationship was found between the variables and the existence of a twin deficit was revealed for these countries. According to the panel average, a 1% increase in the long-term budget deficit in these countries will increase the current account deficit by 1.04% on average. Considering these calculated flexibility rates, policy makers should consider this relationship in their long-term decisions. According to the error correction coefficients, the short-term deviations in budget deficits do not approach the long-term balance very quickly. For example, this rate of 4% for Greece does not mean that a long-term balance will be achieved in 25 terms with a 4% improvement in each term. For Greece, it means that 4% of the imbalance remaining from the previous period will be eliminated every year. This means; The short-term effects of the imbalances in the budget deficit will be reflected to the

economy cumulatively in the long-term. Similarly, when we look at other countries, it is seen that this recovery rate is 2% for Ireland, 11% for Italy and 19% for Spain.

Although the short-term situation of the income-expenditure balance of the public for Turkey and PIIGS countries does not seem to create a twin deficit problem, it is important that the long-term effects of the decisions to be taken on the subject are well thought out and that policy decisions are based on a solid plan. Because the structural problems of especially fragile economies cause the transmission mechanisms in economic imbalances to work very quickly. From this point of view, it is possible to say that identifying the problems that cause fragility in economies is a priority. The results, when considered on the basis of the study, also confirmed the effect of policies aimed at eliminating the public income-expenditure imbalance towards maintaining the current account balance.

Tüketicilerin Geri Dönüştürülmüş Maddelerden Yapılmış Kıyafetleri Satın Alma İsteğini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi

İbrahim YEMEZ* Murat Fatih TUNA**

ÖZ

Çevre bilincinin artmasıyla tüketicilerin doğayı daha fazla koruma bilincine sahip olması, mevcut kaynakların gereksiz yere kullanımını engellemeye ve yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalara imkân sağlamıştır. Geri dönüştürülmüş maddelerden yapılan ürünleri kullanmak da bu anlayışın bir tezahürüdür. Bu bağlamda bu çalışmada, tüketicilerin geri dönüştürülmüş maddelerden yapılmış kıyafetleri satın alma niyetleri üzerinde etkili olan faktörlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla 25 Ocak-3 Şubat 2021 tarihlerinde çevrimiçi olarak, 18 yaşından büyük toplam 462 kişiden veri toplanmıştır. Çalışmada ilk olarak Türkçeye çevrilen ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği ortaya konulmuştur. Daha sonra PLS-SEM ile araştırma modeli Yol Analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda tüketicilerin geri dönüştürülmüş kıyafetleri satın alma niyetleri üzerinde çevresel kaygının, ödeme istekliliğinin ve algılanan değerın pozitif bir etkisinin olduğu ama kişisel normların ise bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Ancak genel olarak bu dört faktöründe tüketicilerin geri dönüştürülmüş kıyafetleri satın alma niyetleri üzerinde yaklaşık %63 etkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Geri Dönüştürülmüş Kıyafet, Çevresel Kaygı, PLS-SEM
JEL Sınıflandırması:M11, M31

Investigation of the Factors Affecting Consumers Willingness to Buy Clothes Made from Recycled Materials

ABSTRACT

Consumers' awareness of protecting nature has enabled studies to prevent unnecessary use of existing resources and to increase the use of renewable energy resources with the increase in environmental awareness. It is a manifestation of this understanding of using products made from recycled materials. In this context, this study aims to reveal the factors that affect the consumers' intention to buy clothes made from recycled materials. For this purpose, data were collected online from a total of 462 people over the age of 18 on 25 January-3 February 2021. In the study, the validity and reliability of the scale, which was first translated into Turkish, were revealed. Then, the research model was subjected to Path Analysis with PLS-SEM. As a result of the analysis, it was seen that environmental concern, willingness to pay and perceived value had a positive effect on consumers' intention to buy recycled clothes, but personal norms did not. However, in general, these four factors have been found to have an effect of approximately 63% on the consumers' intention to buy recycled clothes.

Key Words: Recycled Clothing, Environmental Concern, PLS-SEM
JEL Classification: M11, M31

* Dr. Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ibrahimyemez@hotmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0003-3176-6394

** Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, Yönetim Bilişim Sistemleri, mftuna@cumhuriyet.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-8634-8643

(Makale Gönderim Tarihi: 26.03.2021 / Yayına Kabul Tarihi:20.12.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.903885

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GİRİŞ

Sanayi devriminin makineleşmiş endüstriyi doğurması, ihtiyaç temelinde şekillenen el ile üretimin talebin üstünde üretime dönüşmesinin miladı olarak kabul edilebilir. Günümüze kadar gelen süreçte işletmeler, üretimi artırmaya odaklandıkları kadar, ürettikleri miktarları etkili bir biçimde pazarlamayı da kavramışlardır. Güçlü bir silah olduğunun anlaşılması ile pazarlama, başlarda sadece ürettiğini olabildiğince hızlı ve fazla miktarlarda satabilmenin yegâne aracı olarak benimsenmiş, zaman içinde ise tüketicilerin taleplerini dikkate alır hale gelmiştir. Post-modern pazarlama döneminde ise üretim ve tüketim kavramında köklü değişimler yaşanmıştır. Bunlardan biri, üretilen ürünlerin tüketiciler tarafından satın alınmasının beklenmesi yerine, tüketicilerin kendi imajlarını oluşturmak için üretim süreçlerine dâhil olabilmenin yollarına kavuşmuş olmalarıdır (Uyar, 2017). Tüketicilerin imaj kaygısı ile üretim süreçlerine dâhil olması olarak özetlenebilecek bu durum, pazarlama çabalarında insan odaklı anlayışın imge ve sembollere indirgenmesine, buna paralel olarak alt tüketim amaçlarının ortaya çıkmasına öncülük etmiştir.

Ülkelerin yalın biçimde ekonomik kalkınma düzeyinin artmasına odaklanması çevresel sorunların artmasına sebep olmuştur. Bu sorunlar ekolojik dengenin sarsılmasına ve çevrenin bozulmasına yol açmıştır. Çevresel bozulma, bir işletme kaynağı olarak görülebilecek çevrenin, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılama kapasitesinin azalmasının bir göstergesi olup; çevresel kaynakların azalması, yaban hayatının sonlanması ve ekosistemin tahribatı konularını içermektedir (Casaló ve Escario, 2018). Post-modern pazarlama döneminde bu olguya tepki olarak ortaya çıkan alt tüketim amaçlarından biri, yeşil tüketim anlayışıdır. Bu anlayış sayesinde temelde çevre dostu olmanın önemini benimseyen tüketicinin tutum ve inançları ön plana çıkmış (Yahya vd., 2016) ve bu sayede çevresel bozulmanın etkilerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu anlayışa katılan işletmeler ürettikleri ürünün doğaya zarar vermesinin önüne geçmeyi amaçlarken, tüketiciler de talep edecekleri ürününün çekirdek faydasının yanında, çevreyi kötü etkileyecek ürün özelliklerinin talebinden kaçınma eğilimindedirler.

Tekstil sektörü dünyada birçok ülkenin pay sahibi olduğu büyük bir sektördür. Bununla birlikte çevresel birçok kaynağın yoğun bir biçimde tüketildiği bu sektör, her yıl ciddi miktarda ürettiği atıklar yüzünden doğal kaynakların kirlenmesine ve dolayısıyla çevrenin zarar görmesine de sebep olmaktadır. Nitekim dünyadaki toplam CO₂ salımının %10'unun bu sektöre ait olması, çevrenin zarar gördüğünü gösteren rakamsal bir bulgudur (Khan ve Malik, 2014). Bu durum aşırı ve ihtiyaçtan bağımsız kıyafet tüketiminin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dahası moda kavramı ve yüksek ürün devir hızı, tekstil sektörünü çevre için gerçek bir zarar mekanizması haline getirmektedir. Örneğin 2021 yılında hazır giyim sektöründeki hızlı tüketimin sonucu olarak Şili'nin Atacama çölünde 39 bin ton kıyafet atığı olduğu ve bunun çevreye zarar verdiği haberlere konu olmuştur. Yine tüm dünya genelinde tahmini olarak her yıl 92 milyon ton tekstil atığının olduğu ve bunun her saniye de bir çöp kamyonu büyüklüğünde tekstil atığına eşdeğer

olduğu da ifade edilmektedir (<https://tr.sputniknews.com/20211109/hizli-moda-silinin-atacama-columu-dev-bir-copluge-donusturdu-1050627089.html>).

Tekstil sektörünün sürdürülebilirliğinin diğer birçok sektörde olduğu gibi geri dönüştürülmüş hammaddeye dayandığının anlaşılması ile yeniden üretilmiş kıyafet kavramı ön plana çıkmıştır. Geri dönüştürülmüş kıyafetler elden çıkarılmış giysilerin tıpkı doğadaki diğer bir çok atık gibi dönüştürülmesini sağlamakta, bu sayede ekolojik dengeyi korunmasına destek olmaktadır (Young vd., 2004). Bu kıyafetlerin üretimi temelde atık kıyafetlerin iplerinin geri dönüştürülerek kullanılmasına dayanmaktadır. Yoğun bir kaynak gereksinimi olan tekstil sektörünün tüketicilerindeki çevresel risk algısının ve çevresel davranış niyetlerinin geri dönüştürülmüş kıyafet üretimi ile yeniden şekillenebileceği düşünülmektedir (Kim vd., 2021). Dahası tüketicilerdeki çevresel etik anlayışının ve çevreci düşünce yapısının bu tarz kıyafetlerin üretimi ile kalıcı hale getirilebileceği düşünülmektedir (Niinimäki, 2010).

Geri dönüştürülmüş kıyafetleri tekstil sektörünün dinamiklerini kökten değiştirebilecek ölçüde tutundurabilmenin yolu, onları satın alma niyeti gösterecek tüketicilerin niyetlerinin hangi faktörler kapsamında şekilleneceğinin saptanabilmesine bağlıdır. Bu amaçla bu çalışmada çevresel kaygı, kişisel norm, ödeme istekliliği ve algılanan değer faktörlerinin geri dönüştürülmüş maddelerden yapılmış kıyafetleri satın alma isteğine etkisi araştırılmıştır.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde geri dönüştürülmüş kıyafet, kavramsal açıdan ele alınacaktır. Ardından çalışmaya konu olan değişkenler bölümler halinde literatür destekli biçimde açıklanacak ve bu bölümlerin sonunda araştırmanın hipotezleri belirtilecektir.

A. Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Kavramı

Aşırı üretimden kaynaklanan atıkları yok edebilmek için su ve enerji tüketimi artmakta, bu da küresel ısınmayı kayda değer biçimde artırmaktadır (Fitzpatrick vd., 2012). Bu durum özellikle hızlı moda etkisinin yaşandığı giyim sektöründe aşırı ve ihtiyaçtan bağımsız tüketimin varlığından ötürü daha yoğun yaşanmaktadır (Meng ve Leary, 2021). Dahası bu sektörde üretilen ürünlerin devir hızı yüksek olduğundan kullanılmayıp atıl konumda kalan ve satılma şansı bulamayan birçok ürün ortaya çıkmaktadır (Tan, 2016). Böylelikle bu ürünlerin doğaya tekrardan kazandırılma şansı oldukça düşüktür.

Tekstil sektörü, yerleşik hayata ilk geçildiği andan bu yana varlığını devam ettiren ve giderek çağın gereklilik ve teknolojik imkânlarından yoğun biçimde yararlanan bir sektördür. Dünya nüfusundaki artışın doğal bir sonucu olarak büyümesini sürekli devam ettirebilen bu sektör, bünyesindeki diğer alt sektörler ile birlikte birçok ülkenin lokomotif sektörü olma özelliği taşımaktadır. Ülkemiz için de sektörün durumu benzerdir. İstihdamda Türkiye genelinin %6'sını ve imalat sanayinin %25'ini oluşturan tekstil sektörü, aynı zamanda kadın istihdamının %40'lık kısmını oluşturmaktadır (Kaya, 2019).

Bununla birlikte, bu büyük sektörün çevreye ciddi olumsuz etkisinin bulunduğu bilinmektedir. Bu olumsuz etkilerin başında çevre kirliliği gelmektedir.

Tekstil sektörü devamlılığını sağlayabilmek için çok fazla kaynak kullanımına (su, hammadde ve enerji gibi) ihtiyaç duymakta, doğaya da çeşitli atıkların bırakılmasına (zehirli gaz salımı ve su kirliliği gibi) sebep olmaktadır (Eser vd., 2016).

Dünyada üretilen tüm tekstil ürünlerinin yaklaşık %10 ila %20'si israf olmaktadır (Pensupa vd., 2017). Bu durum diğer tüm endüstrilerde olduğu gibi tekstil endüstrisinin de sürdürülebilirliğinin önündeki en büyük engellerden biridir. Ayrıca işleyen bir tekstil endüstrisi aynı zamanda yoğun biçimde su, doğal gaz, petrol vb. kaynakların tüketilmesine yol açmaktadır (Pensupa vd., 2017). Öte yandan hane halklarının genel katılımıyla oluşan geri dönüşüm faaliyetlerinin ekonomik ve çevresel amaçları gerçekleştirmenin anahtarı olduğu bilinmektedir. (Sorkun, 2018). Dolayısıyla yüksek katılım oranlı bir geri dönüştürme politikasının tekstil sektörü içinde uygulanması gerekmektedir (Parung, 2019).

Tekstil sektöründeki sürdürülebilirlik sorunlarının çözülmesi için alternatif bir yol olarak geri dönüştürülmüş kıyafet kavramı ortaya çıkmıştır. Yakın zamanda ortaya çıkan bu kavram, kullanılmış kıyafetlerin geri dönüşümü ile üretilen iplerin; kıyafet ve tekstil sektörü dışındaki ürünlerde de kullanılmasını ifade etmektedir (Vehmas vd., 2018). Bu sayede ilave yeni ip kullanımı (ki bu doğal kaynakların daha fazla harcanması anlamına gelmektedir) olmadan yeni kıyafetlerin üretilmesi mümkün olabilmektedir. Yeniden üretilmiş kıyafetlerin kullanılmasının, kıyafet tüketicilerinin artan çevreyle ilgili kaygılarının azalmasına katkıda bulunabileceği (Parung, 2019), dolayısıyla geri dönüştürülmüş kıyafetlere olan ilginin giderek artacağı düşünülmektedir (Chaturvedi vd., 2020).

B. Kişisel Normlar

Schwartz (1968)'a göre kişisel normlar, içsel değerler ve benlik temelinde şekillenen ve belirli bir davranışı gerçekleştirmek için gerekli ahlaki bir yükümlülüğün getirdiği duygulara karşılık gelmektedir. Dolayısıyla davranışların temelinde bireyi huzursuz etmeyen ahlaki sorumluluğun yerine getirilmiş olma hissinin yakalanabilmesi adına davranışlar aktif hale gelebilmektedir (Harland vd., 1999). Bu da kişisel normların dışsal olduğu kadar içsel bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Nitekim bireylerin sergilediği davranışlar, bireylerin sosyal beklentilerden bağımsız olarak ayrıntılı içsel muhakemelerine ve düşüncelerine bağlanmakta ve bu oluşumun sınırını kişisel normlar belirlemektedir (Doran ve Larsen, 2016).

Kişisel normlarına uygun davranan bireyler, davranmayan bireylere göre birtakım farklı altüstistik duygulara sahip olabilmektedir (Schwartz, 1977) ki bu duygular, tüketicilerin yaşadıkları toplumun değer yargılarına yönelik normatif adaptasyondan (Wiidegren, 1998), tükettikleri ürünlerin ve benimseyecekleri ürünlerin ve markaların neler olduğuna (Kim ve Seock, 2019) kadar etki edebilmektedir. Kişisel normların dışında hareket eden bireyler suçluluk ve gurur incinmesi gibi duygulara kapılmakta, hatta kendilerine saygısızlık yaptıklarını düşünmektedir (Schwartz, 1973). Bu bulguları destekleyen bir araştırmada; kişisel normları ile uyum gösteren bireylerin hissettiği temel duygunun gurur olduğu, buna

karşın uyum göstermeyen bireylerin hissettikleri temel duygunun ise suçluluk olduğu tespit edilmiştir (Onwezen vd., 2013).

Normların çevresel açıdan duyarlı (Culiberg ve Elgaaied-Gambier, 2016) ve kaygılı (Gifford ve Nilsson, 2014) davranış niyeti sergileme üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Dahası bireylerin çevresel değerleri korumaya değer vermeyi kişisel normlarına eklemesi, onların çevreyi ve biyoçeşitliliği korumaya bağlılık göstermelerine imkan sağlamaktadır (Menzel ve Bögeholz, 2010). Literatürde kişisel normları ve çevreci tüketim davranışını farklı açılardan birlikte ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Stern vd. (2000), çevreyi koruma eğiliminin geliştirilmesinde davranışsal programların rolünü araştırdıkları araştırmada, kişisel normların ve davranışsal inançların çevreci tüketim davranışını etkilediğini ifade etmiştir. Menzel ve Bögeholz (2010), Şili ve Almanya kökenli öğrencilerin biyoçeşitliliği koruma bağlılığını araştırdığı çalışmalarında, bu bağlılığın önemli bir göstergesi olarak kişisel normları göstermişlerdir. Ay (2017) ise çalışmasında kişisel normların çevreci davranış üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu, kişisel normların ayrıca yüklenilen çevresel sorumlulukla çevreci davranış arasındaki ilişki üstünde kısmen aracı etkiye de sahip olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşın Atay vd. (2019), doğal destinasyonlarda yapılan rekreatif faaliyetlere katılan bireylerde çevresel dostu davranışın çevresel fedakârlık ve kişisel normlardan önemli ölçüde etkilendiğini ifade etmiştir. Aynı yöndeki bir diğer araştırmada sosyal normlarla birlikte kişisel normların, çevreci ürün satın alma niyetini etkilediği görülmüştür (Kim ve Seock, 2019).

Bu araştırmaya temel teşkil eden geri dönüştürülmüş maddelerden yapılmış kıyafet satın alma niyetine kişisel normların etki edip etmediğinin araştırılmasında fayda görülmüştür. Tüketicilerin geri dönüştürülmüş maddelerden yapılmış kıyafet tüketimindeki temel etkenin içsel bir güdüden mi yoksa dıştan bir yaptırımdan mı geldiğinin anlaşılması, bu tüketicilerin davranışlarını anlamada yardımcı olabilecektir. Bu amaçla, kişisel normların geri dönüştürülmüş maddelerden yapılmış kıyafet satın alma niyeti üzerindeki etkisini ölçmek üzere aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H1: Kişisel normlar, geri dönüştürülmüş kıyafet satın alma niyetini olumlu (pozitif) yönde etkilemektedir.

C. Çevresel Kaygı

Tüketicilerin satın aldıkları ürünlerin değer yaratabilmesi için ürünlerin hem vadettiği özellikleri karşılama (Olshavsky ve Miller, 1972) hem de muhtemel tüketici kaygılarını ortadan kaldıracı cevaplara sahip olması (Mohd Suki, 2016) beklenmektedir. Bu kaygılardan önemli biri de çevresel kaygıdır. Çevresel kaygı; bireylerin çevre sorunlarının bilincinde olarak endüstriyel sürdürülebilirliğin ve ekolojik dengenin sağlanması yönündeki endişelerini ifade etmektedir (Hirsh, 2010). Pazarlama perspektifinden çevresel kaygı, satın alma davranış niyetlerine etki eden dolaylı ve küresel çapta bir tüketici tutumu olarak değerlendirilebileceği gibi (Newman vd., 2015), çevreyi koruma amacını taşıyan pozitif yönlü güçlü bir tutum (Minton ve Rose, 1997) olarak da ele alınabilmektedir.

Çevresel kaygı, çevresel sorunlar karşısında belirli bir bilimsel gerçek temelinde şekillenen duygusal temelli bir tür tüketici tepkisidir. (Ling-Yee, 1997). Ürünlerin tercih edilme sürecinde çevresel kaygının ortaya çıkması birtakım faktörlere dayanmaktadır. Maloney vd. (1975) tarafından bu faktörler; çevre sorunlarından duygusal olarak etkilenme, sorunlar hakkında bilgi sahibi olma, çevreyi korumaya yönelik sözlü bağlılık ve yine aynı amaca yönelik aktüel bağlılık olarak belirlenmiştir. Buradan hareketle çevresel kaygının sadece duygusal etkilenme sürecinden ibaret olmadığı, aynı zamanda eyleme geçilmesini de gerektirdiği anlaşılmaktadır.

Her ne kadar çevresel kaygı birtakım çalışmalar tarafından basit bir tutum gibi ele alınsa da Gifford ve Nilsson (2014) bu tutumun toplam 18 adet kişisel (çocukluk deneyimi, bilgi ve eğitim, karakter ve öz benlik, kontrol duygusu, değerler, politik ve dünyevi görüş, amaçlar, sorumluluk hissi, bilişsel önyargı, aidiyet duygusu, yaş, cinsiyet ve aktivite tercihleri) ve sosyal (din, köy-kent farklılıkları, normlar, sosyal sınıf, problemler çevresel yönler, kültürel ve etnik farklılıklar) faktörün etkisinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca çevresel kaygı ve çevreci tüketim davranışını farklı açılardan birlikte ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Hirsh (2010), yetişkin Alman bireyler üzerine yaptığı çalışmada kişilik ve çevresel kaygı arasında bir bağ bulunduğunu ve bu bağın çevreci tüketim davranışı ölçmede sağlam bir gösterge olduğunu vurgulamıştır. Gifford ve Nilsson (2014), çevresel kaygının çevreci davranışı etkileyen 18 kişisel ve sosyal faktörden biri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte Ha ve Kwon (2016), yeşil giysi alışveriş davranışının belirleyicilerinden birinin çevresel kaygı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunu paralel bir diğer çalışmada Görgülü vd. (2019), yeşil tüketim tercihlerinde algılanan tüketici etkililiği ile birlikte çevresel kaygılarının rolü olduğunu ifade etmişlerdir.

Çevresel kaygının çok çeşitli faktörlere bağlı karmaşık yapısı ve literatürde geniş yere sahip olması sebebiyle bu araştırmaya temel teşkil eden geri dönüştürülmüş maddelerden yapılmış kıyafet satın alma niyetinde etkili olup olmadığı araştırılmak istenmiştir. Bu amaçla çevresel kaygının yeniden üretilen kıyafet üzerindeki etkisini araştırmak üzere aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H2: Çevresel kaygı, geri dönüştürülmüş kıyafet satın alma niyetini olumlu (pozitif) yönde etkilemektedir.

D. Ödeme İstekliliği

Tüketicilerin sergiledikleri davranışları ölçmeyi mümkün kılan araçlardan biri olan ödeme istekliliği, tüketicilerin belirli bir ürün için ödemeye hazır buldukları maksimum fiyatı belirlemeyi amaçlayan bir pazarlama metriğidir (Braidert vd., 2006). Bir işletmenin üretmiş olduğu ürünlere ilişkin kaygıları ortadan kaldırmaları ile tüketicilerin o ürünlere ödeme istekliliği arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır (Xia ve Zeng, 2006). Bu kaygılardan çevresel olanlar, ürünlerin doğaya verdiği zararın tüketici tarafından fark edilmesi ile ortaya çıkmaktadır (Görgülü vd., 2019). Bu noktada çevre dostu ürünlere yönelik tüketici tutumlarının ve daha da somut biçimde ürün için ne kadar ödemeye hazır olduklarının belirlenmesi önem kazanmaktadır (Pratiwi ve Pratomo, 2017).

Özellikle genç tüketicilerin çevre dostu ürünlere göreceli olarak daha fazla ödeme isteklisi oldukları yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Chaturvedi vd., 2020).

Çevre dostu ürünlerin muadillerine göre daha farklı fiyatlandırılıyor olması, tüketici tutumlarından ödeme istekliliğinin göreceli önemini ön plana çıkarmaktadır (Arce Salazar ve Oerlemans, 2016). Burada önem arz eden nokta, çevre dostu ürünlere tüketicilerin ödemeye istekli olacakları maksimum fiyat seviyesinin nereye kadar ulaşabileceğinin anlaşılmasıdır (de-Magistris ve Gracia, 2016). Yapılan çalışmalar tüketicilerin genel olarak çevre dostu ürünlere daha fazla ödeme isteklisi olduğunu (Liebe, 2014), bu istekliliğin eğitim düzeyi yükseldikçe artan çevresel duyarlılığa bağlı olarak arttığını göstermektedir (Adnan vd., 2017). Dahası uzun vadede çevresel açıdan sürdürülebilir markaların yeni nesil tüketiciler tarafından daha yüksek oranda tercih edildiği görülmüştür (Petro, 2020). Literatürde ödeme istekliliği ve çevreci tüketim davranışını farklı açılardan birlikte ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Xia ve Zeng (2006), Çin’de yaptıkları çalışmalarında tüketicilerin yeşil gıdalara dolayısıyla çevreci tüketime yönelik ödeme istekliliği tutumu sergiledikleri ortaya konulmuştur. Bunu destekleyen bir diğer araştırmada Arce Salazar ve Oerlemans (2016), çevresel açıdan sürdürülebilir ürünlerde ödeme istekliliğinin oluştuğunu ve bu istekliliğin kitle psikolojisi ile dışsal etki yarattığını ileri sürmüşlerdir. Buna ek olarak de-Magistris ve Gracia (2016), İspanya’da yetiştirilen organik bademlere yönelik ödeme istekliliğinin çevreci tutum ekseninde arttığını ortaya koymuşlardır. Bunlara paralel bir diğer çalışmada (Pratiwi ve Pratomo, 2017), çevreci ve yeşil ürünlere yönelik bir ödeme istekliliğinin bulunduğu, fakat bu istekliliğin belirli öncüllere göre oluşabileceği öne sürülmüştür.

Tüketicilerin yer yer sürdürülebilir kıyafetler için ödeme istekliliği gösterebildiği (Hustvedt ve Bernard, 2008) bilirse de yeni nesil tüketicilerin bu konuda diğer tüketicilere göre daha hassas davranabildiği araştırmaların sonucunda anlaşılmıştır (Chaturvedi vd., 2020). Buna karşın tüketicilerin bazıları her ne kadar etik açıdan uygun bulsalar da kirlilik algısı sebebiyle geri dönüştürülmüş ürünlerden elde edilen kıyafetleri satın alma isteklisi olmamaktadırlar (Meng ve Leary, 2021). Buradaki karmaşanın ortadan kaldırılmasında izlenecek yollardan biri, tüketicilerin çevreye duyarlı bir ürün grubu olan geri dönüştürülmüş kıyafetlere yönelik satın alma niyetinin anlaşılması için ödeme istekliliğinin etkisinin tespit edilmesidir. Ödeme istekliliğinin, çevre dostu ürünlerden bu araştırma kapsamına alınan yeniden üretilen kıyafetlere yönelik satın alma niyeti üzerindeki etkisini araştırmak üzere aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H3: Ödeme istekliliği, geri dönüştürülmüş kıyafet satın alma niyetini olumlu (pozitif) yönde etkilemektedir.

E. Algılanan Değer

Zeithaml (1988)’a göre algılanan değer, ürünün vaatlerinin ne kadarını karşıladığına dair tüketici değerlendirmesidir. Daha geniş bir ifadeyle, bir tüketicinin, belirli bir fiziki ürün ya da hizmetin beklentilerini karşılama düzeyini temel alacak şekilde, zihninde belirlediği net değere ilişkin algısıdır (Paulose ve

Shakeel, 2021). Bu tanımlar, algılanan değerın tüketicinin beklentilerinin karşılanmasında ne derece etkili olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu çevre dostu ürünler olduğunda, algılanan değerın satın alma niyetini nispeten daha yoğun etkilediği (Cheung vd., 2015; Wang vd., 2019) ve çevresel sorumluluk bilinci ile ilintili olduğu (Chiu vd., 2014) yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Algılanan değerın tüketicinin satın alma niyetinin önemli bir belirleyicisi olması (Zhuang, 2010), tüketicinin satın alma karar süreci ve sergilediği davranışlarında bu değerın göreceli önemini artırmaktadır (Dodds vd., 1991). Çevre dostu ürünlerin algılanan değerının yükselmesi durumunda, satın alma davranışlarının buna göre planlandığı da bilinen bir olgudur (Yadav ve Pathak, 2017).

Çevre dostu ürünlerin bu iddiayı taşımayan ve marka iletişimde çevre dostu vurgusunu yapmayan ürünlerden daha pahalı olduğu bilinmektedir (Chen ve Chang, 2012). Bu durum, çevre dostu ürünlerin etkin fiyatlandırılmasını zorlaştırmaktadır. Bu ürünlerden biri olarak geri dönüştürülmüş kıyafetler için değer temelli bir fiyatlandırma stratejilerinin benimsenmesi ve bu doğrultuda tüketicilerin değer algılarına ve çevresel farkındalıklarına göre fiyat belirlenmesi gerekmektedir (Chaturvedi vd., 2020). Nitekim algılanan değer çevreye duyarlı davranış sergileme noktasında önemli bir belirleyicidir (Chiu vd., 2014). Yeniden dönüştürülmüş kıyafet tüketiminin özendirilmesinde ünlülerden yararlanılması ile bu kıyafetlerinin algılanan değerleri yükseltilmesi (Chan vd., 2013) bu temele dayanmaktadır. Literatürde algılanan değer ve çevreci tüketim davranışını farklı açılardan birlikte ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Li vd. (2020), çevreci tarım ürünlerine yönelik davranışsal niyeti araştırdıkları çalışmalarında politika ve kişisel normlarla birlikte algılanan değerın de davranışsal niyete etki ettiğini saptamışlardır. Ruangkanjanases vd. (2020), Tayvanlı tüketicilerin yeşil ürünleri satın alma niyeti üzerinde algılanan değerın pozitif etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Chaturvedi vd. (2020) yaptıkları çalışmada algılanan değerın geri dönüştürülmüş kıyafetleri satın alma niyeti üzerinde etkisi olduğunu ifade etmişlerdir.

Yukarıdaki bilgiler çevreye duyarlı bir ürün grubu olan geri dönüştürülmüş kıyafet tüketiminde algılanan değerın önemini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle algılanan değerın yeniden üretilen kıyafet üzerindeki etkisini araştırmak üzere aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir:

H4: Algılanan değer, geri dönüştürülmüş kıyafet satın alma niyetini olumlu (pozitif) yönde etkilemektedir

F. Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti

Tüketiciler kıyafet satın alma kararlarını ihtiyaçlarının yanı sıra isteklerinin temelinde almaktadırlar (Xu ve Chen, 2017). Bir tür etki-tepki modeli olarak adlandırılabilir bu plansız satın alma türü (Jisana, 2014), tüketicilerin ihtiyaç duymadıkları kıyafetleri anlık kararlar vererek satın almalarına sebep olabilmektedir. Öte yandan plansız satın alma davranışının ortaya çıkmasında ürün-tüketici arasındaki bağlar ve bu bağların tüketici açısından anlamı belirleyici olmaktadır (Öztürk ve Nart, 2016).

Geri dönüştürülmüş kıyafetler, plansız kıyafet satın alma eğilimi sonucunda gelişen aşırı ve ihtiyaçtan bağımsız kıyafet tüketimi ile ortaya çıkan israfın önlenmesi fikri temelinde ortaya çıkmıştır (Chaturvedi vd., 2020). Bu fikrin ortaya çıkışında tüketicilerin zaman içinde değişen çevresel algılarının önemi büyüktür. Aşırı tüketimin çevresel kaynaklara zarar verdiği günümüz tüketicileri tarafından daha fazla algılanmış, sürdürülebilir alışveriş için birtakım çözümlerin üretilmesi gerektiği anlaşılmıştır (Kenner, 2015). Hatta aşırı tüketimin bazı bireylerde farkındalıktan daha öte ciddi bir suçluluk duygusu oluşturduğu ve bireylerin bu suçluluk duygusuna bağlı olarak huzursuzluk yaşadıkları gözlemlenmektedir (Ha ve Kwon, 2016).

Bahsedilen duyguları yaşamama düşüncesi, kıyafet satın alan tüketicilerin giderek artan biçimde geri dönüştürülmüş kıyafete yöneleceği varsayımını güçlü bir zemine oturtmaktadır. Geri dönüştürülmüş kıyafete oluşacak satın alma niyetinin bir diğer fonksiyonu da tekstil sektöründeki sürdürülebilirliğin gelişmesine sağlamakta olduğu katkıdır (Eser vd., 2016). Bunun temel sebebi, geri dönüştürülmüş kıyafetlerin gelecek nesillerin kendi gereksinmelerini karşılayabilmelerini tehlikeye atmadan bugünün giyim ihtiyaçlarını karşılamak anlamına geliyor olmasıdır (Yıldırım, 2017).

Literatürde geri dönüştürülmüş kıyafet satın alma isteğine odaklanan birtakım teorik ve uygulamalı çalışmalar bulunmaktadır. Literatürdeki teorik çalışmaların genel olarak geri dönüştürülmüş kıyafetlerin iplerinden elde edilen endüstriyel ürünlere ve geri dönüştürme yöntemlerinin ortaya konulmasına dayandığı görülmüştür. Buna örnek bir çalışmada Chang vd., (1999), geri dönüştürülmüş iplerin ev izolasyonu, ev tekstili ve beton güçlendirme gibi birçok farklı alanda kullanıldığını vurgulamışlardır. Teorik temelli bir başka çalışmada Young vd., (2004), sürdürülebilir tasarımın sağlanabilmesi adına tüketim sonrası geri dönüştürülmüş kıyafetlerin önemini vurgulayarak, kadın kıyafetlerin geri dönüştürülme yöntemlerini ele almışlardır. Yıldırım, (2017), yapmış olduğu çalışmada atık konumundaki kıyafetlerin geri dönüşümünde kullanılan yöntemler ve hali hazırda yürütülen aktif projeler hakkında teorik bilgi vermiştir. Koszewska, (2018) ise tekstil sektörünün dönüşümsel ekonomi kavramını tekstil sektörü üzerinden ele almıştır.

Literatürdeki uygulamalı çalışmalar ise geri dönüştürülmüş kıyafet ile alakalı farklı noktaları nitel ve nicel yöntemlerle ele almışlardır. Örneğin Kim ve Damhorst (1998) kıyafet tüketimindeki çevresel kaygıyı ölçmüşler ve tüketicilerin çevresel sorunlara etkisi hakkında tam bir bilgi sahibi olmasa da çevresel kaygılarının ürün satın alma davranışlarına etki ettiğini saptamışlardır. Ekström ve Salomonson (2014) ise Batı dünyasının giderek artan tekstil atıklarının ekonomik sürdürülebilirliğe etkisini araştırmış, toplumsal anlamda ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanmasında moda ve sembolik tüketimin bir araç olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir. Kim vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada ise tüketicilerin atık kıyafetlerden yeniden üretilen kıyafetlere yönelik tutumları üzerinde duygusal değer etkisinin en yüksekken, ekonomik ve performans risk algısının en düşük olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan Jägel vd., (2012), etik

kıyafet tüketim davranışının araştırıldığı ve geri dönüştürülmüş kıyafetlerin bir alt boyut olarak ele alındığı bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmada etik kıyafet tüketim algısının aynı zamanda tüketicinin parasal değer algısı, kişisel imajı ve refahı ile de ilişkili olduğu saptanmıştır. Lee vd. (2012), üniversite öğrencilerin çevre dostu geri dönüştürülmüş kıyafetlere yönelik farkındalığı araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda üniversite öğrencilerinin çevre dostu ürünlerin çevreye katkısının farkında oldukları, genel olarak kullanmadıkları kıyafetleri geri dönüşüm noktalarına bırakmaya çalıştıkları ve organik pamuğu en çok çevre dostu olan geri dönüştürülmüş tekstil hammaddesi olarak gördükleri ortaya konulmuştur.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu kısmında çalışmanın örnekleme, veri toplama aracı, araştırmanın modeli ve kullanılan istatistiksel teknikler hakkında bilgi verilmiştir.

A. Araştırmanın Evreni ve Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan tüketiciler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ise 18 yaşından büyük ve çevrimiçi olarak alışveriş yapan toplam 462 kişi oluşturmaktadır. Çalışmada tesadüfi olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada zaman, maliyet ve pandemi koşulları nedeniyle çevrimiçi anket yöntemi tercih edilmiştir. Veriler 25 Ocak-3 Şubat 2021 tarihleri içerisinde toplanmıştır. Çeşitli sosyal medya siteleri ve mobil uygulamalardan paylaşılan anket linki ile bireylerin çalışmaya katılması istenmiştir. Çağrıya olumlu dönüş yapan ve geçerli olan toplam 462 anket üzerinden ise analizler gerçekleştirilmiştir.

B. Veri Toplama Aracı

Çalışmada beşli Likert tipinde (1-Kesinlikle Katılmıyorum...3-Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum...5-Kesinlikle Katılıyorum) toplam 19 adet ifadeden oluşan anket kullanılmıştır. Ankette yer alan ifadeler Chaturvedi vd. (2020)’nin çalışmasından alınmış ve araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yine faktörlerin adlandırılması da aynı çalışmadan olduğu gibi alınmıştır. Ayrıca ölçüm aracında katılımcıların demografik özelliklerini ölçen toplam 7 adet ifade daha vardır. Çalışmada kullanılan anket ifadeleri aşağıdaki gibidir:

Çevresel Kaygı: Çevresel sorunlar beni endişelendirir, Çevreyi korumaya yardımcı olsun diye tüketim miktarımı azaltabilirim, Doğal çevreyi koruyabilmek için büyük sosyal değişiklikler(çevre yasalarının çıkması, çevreci derneklerin çalışma yapması vb. gibi) gereklidir, Çevreyi koruma/kirlilikle mücadele yasaları daha güçlü bir şekilde uygulanmalıdır.

Kişisel Normlar: Mümkün olduğunca çevreyi koruma zorunluluğu hissederim, Doğal kaynakları korumak için elimden geleni yaparım, Geri dönüştürülmüş kıyafetler kullanmak için güçlü bir kişisel zorunluluk hissederim

Ödeme İstekliliği: Sürdürülebilir bir doğal çevrenin var olabilmesi için geri dönüştürülmüş şeylerden yapılmış kumaşlara daha fazla para ödeyebilirim, İşletmelerin sürdürülebilir bir çevre için ürettikleri geri dönüştürülmüş kumaşlardan yapılmış giysilere daha fazla para ödeyerek onları desteklerim, Geri dönüştürülmüş giysilere normal giysilerden daha fazla ödeyerek, bunu üreten işletmelerin çevreyi koruma anlayışlarını/düşüncelerine destek olurum, Geleneksel

ürünlerden daha maliyetli olmasına rağmen gardırobumda geri dönüştürülmüş kıyafetler buldurmaktan gurur duyuyorum.

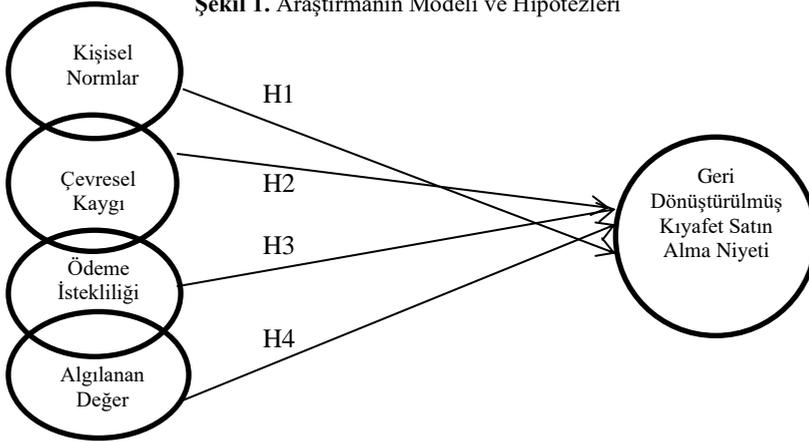
Algılanan Değer: Geri dönüştürülmüş giysilerin çevresel işlevleri/yararları bana iyi bir değer/kazanım sağlar, Geri dönüştürülmüş giysiler satın alıyorum çünkü geleneksel olarak üretilen giysilerden daha fazla çevresel kaygıya sahip olduğumu/çevreyi koruyacağına inanıyorum, Çevre dostu olduğu için geri dönüştürülmüş kıyafetler satın alıyorum, Geri dönüştürülmüş giysiler satın alıyorum çünkü geleneksel olarak üretilen giysilerden daha fazla çevresel faydaya sahiptir.

Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti: Önümüzdeki dönemde çevreyi daha az kirletecekleri için geri dönüştürülmüş giysiler satın almayı düşünmeyeceğim, Geleneksel olarak üretilen kıyafetler yerine geri dönüştürülmüş kıyafetlere daha fazla para harcamayı planlıyorum, Olumlu çevresel katkısı nedeniyle gelecekte geri dönüştürülmüş giysiler satın almayı umuyorum, Yakın gelecekte kesinlikle geri dönüştürülmüş kıyafetler satın almak istiyorum.

C. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Tüketicilerin geri dönüştürülmüş/yeniden üretilmiş kıyafet satın alma niyeti üzerinde etkili olan faktörlerin ortaya konulması bu çalışmanın amacını ifade etmektedir. Buna göre araştırmanın modeli aşağıdaki Şekil 1'deki gibidir:

Şekil 1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

D. Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Çalışmada ilk olarak PLS-SEM ile Faktör Analizi yapılmış ve araştırmada kullanılan ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğine bakılmıştır. Daha sonra araştırma modelinin PLS-SEM aracılığıyla Yol Analizi ile test edilmesine geçilmiştir.

PLS-SEM yönteminde daha çok küçük örneklem (30-100 arası) üzerinden analizin gerçekleştirilmesi önerilse de örneklemin sayısı ile ilgili kesin bir kural olmadığı da bilinmektedir (Chin ve Newsted, 1999). Ancak örneklem sayısı 250 ve üzeri olduğunda ve dört ya da daha fazla değişken varsa, her bir yapıyı ölçmek için kullanılan diğer yapısal eşitlik modelleriyle (AMOS, LISREL vb.) PLS-SEM'in sonuçları neredeyse aynı doğruluktur (Hair vd., 2016). Dolayısıyla

bu çalışmada araştırma modelinin test edilmesinde PLS-SEM yöntemi tercih edilmiştir.

PLS yöntemi ile yapılan YEM’de herkes tarafından kabul edilmiş uyum indeksi skorları yoktur. Dolayısıyla modelin geçerliliği ve uyumu için çoğunlukla faktör yükleri, yol katsayıları, R^2 , f^2 ve Q^2 istatistikleri kullanılmaktadır (Kline, 2011: akt.: Yılmaz ve Kınaş, 2020: 441). Ayrıca modelin kabul edilebilir uyumu için SRMR, NFI ve Chi^2 değerleri kullanılabilir (<https://www.smartpls.com/documentation/algorithms-and-techniques/model-fit>). Bu çalışmada ilgili program kullanıldığından yapısal uyum için AVE, CR, VIF, R^2 , f^2 ve Q^2 değerleri, modelin anlamlılığı içinse SRMR, NFI ve Chi^2 değerleri kullanılmıştır.

IV. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak katılımcıların demografik özellikleri ele alınmış daha sonra kullanılan ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği incelendikten sonra son aşamada araştırma modeli test edilmiştir.

A. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan bireylere ait demografik özellikler aşağıdaki Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Çal. Sektör/Meslek	Frekans	Yüzde
Kadın	256	55,4	Kamu Sektörü	83	18,0
Erkek	206	44,6	Özel Sektör	98	21,2
Yaş	Frekans	Yüzde	Serbest Meslek	38	8,2
18-25	287	62,1	Esnaf/Tüccar	21	4,5
26-33	103	22,3	Öğrenci	150	32,5
34-41	55	11,9	Diğer	72	15,6
42-49	10	2,2	Ay. Ort. Aile Geliri	Frekans	Yüzde
50 yaş ve üzeri	7	1,5	3000 TL ve altı	217	47,0
Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	3001-4500 TL	101	21,9
İlköğretim ve altı	30	6,5	4501-6000 TL	66	14,3
Lise	118	25,5	6001-7500 TL	27	5,8
Ön Lisans	80	17,3	7501 TL ve üstü	51	11,0
Lisans	169	36,6	Çocuk Sahibi Olma Durumu	Frekans	Yüzde
Lisansüstü	65	14,1	Evet	108	23,4
Medeni Durum	Frekans	Yüzde	Hayır	354	76,6
Evli	131	28,4			
Bekâr	331	71,6			
Toplam	462	100	Toplam	462	100

Tablo 1’e göre çalışmaya katılanların %55,4’ü kadınlardan, %44,6’sı ise erkeklerden oluşmaktadır. Yaş dağılımına bakıldığında en çok katılımın %62,1 ile 18-25 yaş, en az katılımın ise %1,5 ile 50 yaş ve üzeri kişilerde olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre bakıldığında en yüksek katılımın %36,6 lisans mezunlarında, en az katılımın ise %6,5 ile ilköğretim ve altı eğitim seviyesinde olan kişilerde olduğu görülmektedir. Medeni duruma göre bakıldığında katılımcıların % 28,4’ü evlilerden, %71,6’sı bekarlardan oluşmaktadır. Çalışılan sektöre göre bakıldığında en yüksek katılımın %32,5 ile öğrencilerde, en az katılımın ise %4,5 ile esnaf/tüccar kesiminde olduğu görülmektedir. Aylık ortalama aile gelirine göre bakıldığından en yüksek katılımın %47,0 ile 3000 TL ve altı geliri olanlarda, en az katılımın ise %5,8 ile 6001-7500 TL geliri olanlarda olduğu

görülmektedir. Son olarak çocuk sahibi olma durumuna göre katılımcıların %23,4'ü çocuğu olanlardan, %76,6'sı ise çocuğu olmayanlardan oluşmaktadır.

B. Ölçek Geçerliliği ve Güvenirliğine İlişkin Bulgular

PLS-SEM ile model ilk olarak faktör analizine tabi tutulmuş ve araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilen ölçeğe ait yakınsak, uyum ve ayrışma geçerliliği ve güvenilirlik katsayılarına bakılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 2. Ölçeğe İlişkin Bulgular

Faktörler	Maddeler	Faktör Yükleri	VIF Değerleri	Cronbach α	rho_A	CR	AVE
Çevresel Kaygı	ÇK1	0,823	1,592	,826	,836	,884	,656
	ÇK2	0,851	1,666				
	ÇK3	0,786	2,131				
	ÇK4	0,778	1,851				
Kişisel Normlar	KN1	0,783	1,818	,748	,780	,851	,655
	KN2	0,821	1,960				
	KN3	0,823	1,271				
Ödeme İstekliliği	Öİ1	0,878	2,795	,906	,908	,934	,780
	Öİ2	0,889	2,978				
	Öİ3	0,900	2,991				
	Öİ4	0,864	2,273				
Algılanan Değer	AD1	0,823	1,993	,907	,907	,935	,784
	AD2	0,910	3,277				
	AD3	0,914	3,813				
	AD4	0,892	3,322				
Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti	GDKSAN1	0,871	2,429	,900	,901	,930	,770
GDKSAN 2	0,868	2,314					
GDKSAN 3	0,896	3,048					
GDKSAN 4	0,874	2,599					

Tablo 2'ye göre faktör yük değerlerinin hepsi 0,700'ün üzerindedir. Ayrıca faktörlerin tamamının AVE (0,7-1 arası olmalı) ve CR (0,5'ten büyük olmalı) değerleri istenilen aralıktadır. Dolayısıyla araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilen ölçeğin uyum geçerliliğine sahip olduğu görülmektedir (Hair vd., 2016). Yine ölçek maddelerinin iç tutarlığı için Cronbach Alfa değerlerine bakıldığında faktörlerden birinin oldukça güvenilir iken diğer dördünün ise yüksek güvenilir olduğu görülmektedir (Tavşancıl 2014: 29). Ayrıca rho_A (Veri Tutarlılık Katsayısı) katsayıları da tüm faktörlerde 0,7'nin üzerindedir. Dolayısıyla kullanılan ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğu görülmektedir. Son olarak VIF (varyans genişlik faktörü) değerlerinin de 1-4 arasında olduğu ve çoklu bağlantı probleminin olmadığı da görülmektedir.

Ayrışma geçerliliği için ilk olarak Fornell ve Larcker (1981) tarafından önerilen Fornell-Larcker kriter katsayılarına bakılmıştır. Bulgular ise aşağıdaki Tablo 3'teki gibidir.

Tablo 3. Fornell-Larcker Kriter Katsayıları

Faktörler	Algılanan Değer	Kişisel Normlar	GDKSAN	Çevresel Kaygı	Ödeme İstekliliği
Algılanan Değer	0,885*				
Kişisel Normlar	0,577	0,809*			
GDKSAN	0,750	0,550	0,877*		
Çevresel Kaygı	0,344	0,684	0,444	0,810*	
Ödeme İstekliliği	0,759	0,572	0,696	0,349	0,883*

*Köşegen elemanlarda AVE değerlerinin karekökü yer almaktadır.

Fornell ve Larcker kriterinde AVE değerlerinin kareköklerinin faktörler arasındaki korelasyon katsayılarından yüksek olması gerekir (Fornell ve Larcker, 1981). Tablo 3'teki bulgulara göre tüm faktörlerin bu şartı sağladığı görülmektedir. Ayrıca Korelasyon katsayısının 0,41-0,50 arası olması "çok az zayıf"; 0,51-0,60 arası olması "çok az güçlü"; 0,61-0,70 arası olması "nispeten güçlü" ve 0,71-0,80 arası olması ise "güçlü" bir ilişki olarak ifade edilebilir (Nakip, 2013:427). Tablo 3'e göre Algılanan Değer ile Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti arasında pozitif yönlü %75 oranında güçlü bir ilişki vardır. Kişisel Normlar ile Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti arasında pozitif yönlü %55 oranında çok az güçlü bir ilişki vardır. Yine Çevresel Kaygı ile Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti arasında pozitif yönlü %44 oranında çok az zayıf bir ilişki vardır. Son olarak ise Ödeme İstekliliği ile Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti arasında pozitif yönlü yaklaşık %70 oranında nispeten güçlü bir ilişki vardır.

Çalışmada ayrıca Henseler vd. (2015) tarafından önerilen Heterotrait-Monotrait oranı katsayılarına da bakılmıştır. Bulgular ise aşağıdaki Tablo 4'teki gibidir.

Tablo 4. Heterotrait-Monotrait Oran Katsayıları

Faktörler	Algılanan Değer	Kişisel Normlar	GDKSAN	Çevresel Kaygı	Ödeme İstekliliği
Algılanan Değer					
Kişisel Normlar	0,653				
GDKSAN	0,828	0,638			
Çevresel Kaygı	0,385	0,894	0,509		
Ödeme İstekliliği	0,834	0,630	0,764	0,386	

Heterotrait-Monotrait oranı modelde yer alan faktöre ait korelasyon ortalamasının yine aynı faktöre ait korelasyon katsayısının geometrik ortalamasına oranıdır ve oranın 0,85 veya 0,90'dan küçük olması beklenir (Henseler vd.,2015). Yukarıdaki Tablo 4'deki bulgulara göre tüm faktörlerin katsayıları 0,90'ın altındadır. Dolayısıyla ölçeğin bu şartı da sağladığı görülmektedir.

PLS-SEM'de kurulan modelin anlamlılığını test etmede SRMR, NFI ve χ^2 değerleri olacak şekilde üç farklı uyum indeksi kullanılır (Hair vd., 2016). SRMR<0.08 ve NFI>0,90 olması gerekmektedir. Bu bağlamda araştırma modelinin uyum iyiliği skorlarından SRMR=0,075; NFI=0,908 ve $\chi^2= 1300,568$ bulunmuştur. Bu skora göre modelin iyi uyum gösterdiği söylenebilir.

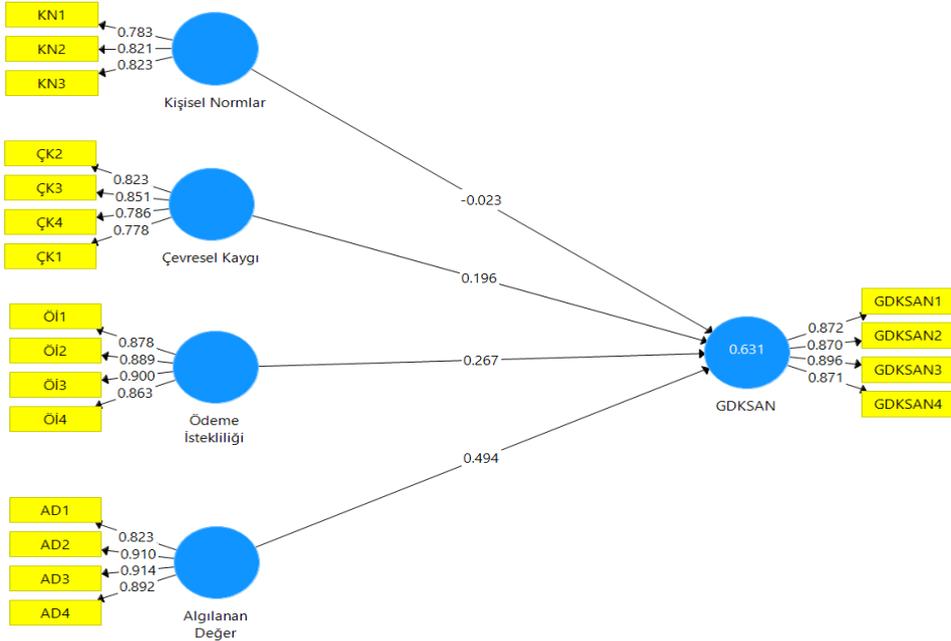
Dolayısıyla araştırmacı tarafından kurulan model istatistiksel olarak anlamlı ve geçerlidir denebilir.

Faktör Analizi sonucunda ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğine ilişkin katsayılar ortaya konulmuş ve elde edilen bulgulara göre çalışmada kullanılan ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu ve modelin yapısal uyumu sağladığı görülmüştür. Ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğinden sonra modelin Yol Analizi ile test edilmesine geçilmiştir.

C. Yol Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmacılar tarafından tasarlanan model aşağıdaki Şekil 3'deki gibidir. Araştırma modeli biçimlendirici bir modeldir ve toplamda beş faktör ve 19 gözlenen değişkenden oluşmaktadır.

Şekil 2. Modelin Yol Analizi Diyagramı

Şekil 2'ye göre modelde Çevresel Kaygı, Kişisel Normlar, Ödeme İstekliliği ve Algılanan Değer faktörleri bağımsız değişkenleri; Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti (GDKSAN) ise bağımlı değişkeni ifade etmektedir. PLS-SEM' de 5000 birimlik bootstrap uygulanarak modeldeki yolların anlamlılığı test edilmiştir. Buna göre modelde yer alan yol katsayılarının anlamlılığı aşağıdaki Tablo 5'de verilmiştir.

PLS-SEM'de yol katsayılarının anlamlı olabilmesi için t değerlerinin 1,96'dan büyük olması gerekir. Aşağıdaki Tablo 5'e göre modelde yer alan Kişisel Normlar -> GDKSAN yolunun t değeri 1,96'dan küçük olduğu için anlamlı değilken diğer yollar anlamlıdır. Başka bir ifadeyle Kişisel Normlar faktörünün Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur ve H1 hipotezi reddedilmiştir ($p > 0,05$). Çevresel Kaygıdan Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetine giden yol istatistiksel olarak anlamlı ve geçerlidir ve

dolayısıyla H2 hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle Çevresel Kaygı, Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte ve yaklaşık olarak %20 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,196$; $t=3,980$; $p=0,00<0,05$). Ödeme İstekliliğinden, Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetine giden yol istatistiksel olarak anlamlı ve geçerlidir ve buna göre H3 hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle Ödeme İstekliliği, Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte ve yaklaşık olarak %27 oranında açıklamaktadır ($R^2= 0,267$; $t=4,167$; $p=0,00<0,05$). Son olarak Algılanan Değerden, Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetine giden yol istatistiksel olarak anlamlı ve geçerlidir ve buna göre H4 hipotezi kabul edilmiştir. Başka bir ifadeyle Algılanan Değer, Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte ve yaklaşık olarak %49 oranında açıklamaktadır ($R^2=0,494$; $t=8,048$; $p=0,00<0,05$). Tüm faktörlerin belirlilik katsayısı ise yaklaşık %63 olarak bulunmuştur ($R^2=0,631$; **Düzeltilmiş $R^2=0,628$**). Buna göre araştırmacılar tarafından kurulan model ve H2, H3 ve H4 hipotezleri istatistiki olarak anlamlı ve geçerli olduğu için kabul edilmiştir.

Tablo 5. Yol Katsayılarının Anlamlılığı

Yollar	Araştırma Örnekleme (O)	Örneklem Ortalaması (M)	Standart Sapma (STDEV)	T İstatistiği (O/STDEV)	P Değerleri
H1:Kişisel Normlar -> GDKSAN	-0,023	-0,023	0,060	0,380	0,704
H2:Çevresel Kaygı -> GDKSAN	0,196	0,196	0,049	3,980	0,000
H3:Ödeme İstekliliği -> GDKSAN	0,267	0,267	0,064	4,167	0,000
H4:Algılanan Değer -> GDKSAN	0,494	0,495	0,061	8,048	0,000

Modelin yapısal uyumu için f^2 ve Q^2 değerlerine bakılmıştır. f^2 (Etki Büyüklüğü) değerinde en büyük etki düzeyine Algılanan Değer ($f^2=0,26$) faktörün sahip olduğu ve orta düzeyde etkilediği, diğer faktörlerin (Çevresel Kaygı $f^2=0,055$; Ödeme İstekliliği $f^2 =0,077$) ise düşük düzeyde bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur(Cohen, 1988). Q^2 (Kesitirimsel Uygunluk) değerinde ise GDKSAN faktörünün 0,471 değerine sahip olduğu ve pozitif olduğu için kestirimsel uygunluğu sağladığı bulunmuştur (Chin, 1998). Dolayısıyla araştırma modeli yapısal uyuma sahiptir.

VI. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Ülkelerin yalın biçimde ekonomik kalkınma düzeyinin artmasına odaklanması çevresel sorunların artmasına sebep olmuştur. Bu sorunlar ekolojik dengenin sarsılmasına ve çevrenin bozulmasına yol açmıştır. Öte yandan tekstil sektörü dünyada birçok ülkenin pay sahibi olduğu büyük bir sektördür. Bununla birlikte çevresel birçok kaynağın yoğun bir biçimde tüketildiği bu sektör, her yıl ciddi miktarda ürettiği atıklar yüzünden doğal kaynakların kirlenmesine ve zarar görmesine de sebep olmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada çevresel kaygı, kişisel norm, ödeme istekliliği ve algılanan değer ger i dönüştürülmüş maddelerden yapılmış kıyafetleri satın alma isteğine etkisi araştırılmıştır.

Çalışmada ilk olarak araştırma modeli SMARTPLS ile Faktör Analizine tabi tutulmuş, araştırmada kullanılan ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğine bakılmış,

ölçeğin uyum geçerliliğini sağladığı ve ayrıca tüm faktörlerin ve ölçeğin tümünün güvenilir olduğu görülmüştür. Yine ölçeğin ayrışma geçerliliği katsayılarından Fornell-Larcker kriter katsayısı ve Heterotrait-Monotrait oranı katsayılarında istenen skorlara sahip olduğu ve ayrışma geçerliliğini de sağladığı görülmüştür.

Çalışmanın ikinci kısmında araştırma modeli Yol Analizi ile test edilmiştir. Modelin uyum iyiliği skorlarının kabul edilebilir aralıkta olduğu ve modelin iyi uyum gösterdiği bulunmuştur. Yine modelde faktörler arasında kurulan yol ilişkilerinden üçünün katsayılarının anlamlı birinin ise anlamlı olmadığı görülmüştür. Buna göre Kişisel Normlar faktörünün Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyeti üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Çevresel Kaygı, Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetini %20 oranında pozitif etkilemektedir. Yine Ödeme İstekliliği, Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetini %27 oranında pozitif etkilemektedir. Son olarak ise Algılanan Değer, Geri Dönüştürülmüş Kıyafet Satın Alma Niyetini %49 oranında pozitif etkilemektedir. Ayrıca tüm faktörlerin tüketicilerin geri dönüştürülmüş maddelerden yapılmış kıyafetleri satın alma niyetleri üzerinde yaklaşık %63 etkisi olduğu görülmüştür.

Çalışmada elde edilen sonuçlar literatürde daha önce yapılan Cowan ve Kinley (2014), Chang ve Watchravesringkan (2018) ve Chaturvedi vd. (2020) çalışmalarının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Cowan ve Kinley (2014) Planlı Davranış Teorisi kapsamında bireysel çevresel tutumların, çevresel kaygı ve bilginin, çevre dostu bir şekilde davranmaya yönelik sosyal baskının, çevresel suçluluğun, algılanan çevresel etkinin, geçmiş çevre dostu giysi satın almalarının, erişilebilirlik ve çevre dostu giyim maliyetinin tüketicilerin çevre dostu giyim satın alma niyetleri üzerinde etkisinin olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmada da çevresel kaygı, ödeme istekliliği ve algılanan değer tüketicilerin geri dönüştürülmüş ürünlerden yapılmış kıyafetleri satın alma niyetleri üzerinde pozitif etkisinin olduğu bulunmuştur.

Chang ve Watchravesringkan (2018), Planlı Davranış Teorisinin sürdürülebilir giyim satın alma davranışı üzerinde etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada da kişisel normlar dışındaki çevresel kaygı, algılanan değer ve ödeme istekliliğinin tüketicilerin geri dönüştürülmüş ürünlerden yapılmış kıyafetleri satın alma niyetleri üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur. Farklılık olarak ise Chang ve Watchravesringkan (2018)'in çalışmasında kişisel normlarda etkiliyken bu çalışmada etkisi olmadığı görülmüştür. Bu farklılığın nedeni olarak ilgili çalışmanın sadece üniversite öğrencileri üzerinde yapılması ancak bu çalışmada ise tüm gruplardan tüketicilerin dâhil olduğu bir örneklemin kullanılmasının buna neden olduğu ileri sürülebilir.

Chaturvedi vd. (2020) çalışmasında ödeme istekliliğinin, çevresel kaygının, algılanan değer ve sübjektif normların geri dönüştürülmüş kıyafetleri satın alma niyeti üzerinde etkisi olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada da çevresel kaygı, algılanan değer ve ödeme istekliliğinin tüketicilerin geri dönüştürülmüş ürünlerden yapılmış kıyafetleri satın alma niyetleri üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur. Ancak kişisel normların etkisinin olmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın ilgili çalışmadan bu anlamda farklılık göstermesinin nedeni olarak ilgili

çalışmanın sadece Z kuşağından tüketiciler üzerinden gerçekleştirilmesi ancak bu çalışmanın tüm kuşaklardan tüketiciler üzerinde gerçekleştirilmesi ileri sürülebilir. Bu bağlamda kuşaklar arasındaki farklılığın onların hayata bakış açıları, yaşam tarzları ve olguları yorumlayışı üzerinde etkili olmasının bu sonuca sebep olduğu ileri sürülebilir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulardan yola çıkılarak giyim işletmeleri için ve genel anlamda şu tavsiyelerde bulunulabilir:

- İşletmeler tüketicilerin çevresel kaygılarını ele alacak şekilde üretimlerinde aşırı su kullanımı en aza indirmelidir,
- İşletmeler kıyafet üretiminde kullanılan ve doğaya zarar verdiği kesinleşmiş çeşitli kimyasalları üretim hatlarından çıkarmalı ya da mümkün olduğunca az kullanmalıdır,
- İşletmeler tüketicilerin ve toplumun çevresel kaygılarını dikkate alarak karbon salınımlarını da asgariye düşürmeye çalışmalıdır,
- İşletmeler geri dönüştürülmüş ürünlerden ürettikleri kıyafetlerin tanıtımını daha geniş kitlelere duyuracak şekilde yapmalı ve bu ürünlerin tüketimini teşvik etmelidir,
- İşletmeler, geri dönüştürülmüş ürünlerden yapılan kıyafetlerin fiyatlarını diğer ürünlerle rekabet edecek seviyede belirlemelidir,
- Devletler çeşitli yollarla kıyafet üretimi yapan işletmelerin doğaya zarar verici eylemlerini en aza indirmeye çalışmalı ve sürdürülebilir giysi üretiminde bulunan işletmelere çeşitli teşvikler sağlamalıdır.

Araştırmanın en büyük kısıtlarının çevrimi örnekleme yöntemiyle verilerin toplanması ve kullanılan istatistiksel teknikler olduğu söylenebilir. Gelecek çalışmalarda daha farklı örnekleme yöntemleri kullanılarak ve nicel olmayan farklı analiz yöntemleriyle daha farklı sonuçlara ulaşılması mümkün olacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarların herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Adnan, A., Ahmad, A., ve Khan, M. N. (2017). Examining the Role of Consumer Lifestyles on Ecological Behavior among Young Indian Consumers. *Young Consumers*, 18(4), 348-377.
- Arce Salazar, H., ve Oerlemans, L. (2016). Do We Follow the Leader or the Masses? Antecedents of the Willingness to Pay Extra for Eco-Products. *Journal of Consumer Affairs*, 50(2), 286-314.
- Atay, D. D. L., Soylu, Y., ve Gökdemir, S. (2019). Çevre Endişesi, Çevresel Fedakârlık, Normlar ve Yer Tutumunun Çevre Dostu Davranışa Etkisi: Kapadokya/Göreme Milli Parkı Örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(3), 398-417.

- Ay, U. (2017). Çevreci Tüketim Davranışlarının Değer-İnanç-Norm Kuramı Temelinde İncelenmesi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 1-33.
- Breidert, C., Hahsler, M., ve Reutterer, T. (2006). A Review of Methods for Measuring Willingness-to-Pay. *Innovative Marketing*, 2(4), 8-32. Scopus.
- Casaló, L. V., ve Escario, J.-J. (2018). Heterogeneity in the Association Between Environmental Attitudes and Pro-Environmental Behavior: A Multilevel Regression Approach. *Journal of Cleaner Production*, 175, 155-163.
- Chan, K., Leung Ng, Y., ve Luk, E. K. (2013). Impact of Celebrity Endorsement in Advertising on Brand Image Among Chinese Adolescents. *Young Consumers*, 14(2), 167-179.
- Chang, H. ve Watchravesringkan, K. (2018). Who Are Sustainably Minded Apparel Shoppers? An Investigation to The Influencing Factors of Sustainable Apparel Consumption. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 46(2), pp. 148-162.
- Chang, Y., Chen, H.-L., ve Francis, S. (1999). Market Applications for Recycled Postconsumer Fibers. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 27(3), 320-340.
- Chaturvedi, P., Kulshreshtha, K., ve Tripathi, V. (2020). Investigating the Determinants of Behavioral Intentions of Generation Z for Recycled Clothing: An Evidence from a Developing Economy. *Young Consumers*, 21(4), 403-417.
- Chen, Y., ve Chang, C. (2012). Enhance Green Purchase Intentions: The Roles of Green Perceived Value, Green Perceived Risk, and Green Trust. *Management Decision*, 50(3), 502-520.
- Cheung, R., Lam, A. Y. C., ve Lau, M. M. (2015). Drivers of Green Product Adoption: The Role of Green Perceived Value, Green Trust and Perceived Quality. *Journal of Global Scholars of Marketing Science*, 25(3), 232-245.
- Chin, W. W. (1998). The partial least squares approach to structural equation modeling. in: G. A. Marcoulides (Ed.), *Modern Methods for Business Research* (pp. 295–358).
- Chin, W. W., ve Newsted, P. R. (1999). Structural Equation modeling analysis with small samples using partial least squares. In: Hoyle R (Ed.), *Statistical strategies for small sample research* (pp.307-341). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Chiu, Y.-T. H., Lee, W.-I., ve Chen, T.-H. (2014). Environmentally Responsible Behavior in Ecotourism: Antecedents and Implications. *Tourism Management*, 40, 321-329.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Cowan, K. ve Kinley, T. (2014). Green Spirit: Consumer Empathies for Green Apparel. *International Journal of Consumer Studies*, 38(5), pp. 493-499. doi: 10.1111/ijcs.12125
- Culiberg, B., ve Elgaaid-Gambier, L. (2016). Going Green to Fit in – Understanding the Impact of Social Norms on Pro-Environmental Behaviour, A Cross-Cultural Approach. *International Journal of Consumer Studies*, 40(2), 179-185.
- de-Magistris, T., ve Gracia, A. (2016). Consumers' Willingness-To-Pay For Sustainable Food Products: The Case of Organically and Locally Grown Almonds in Spain. *Journal of Cleaner Production*, 118, 97-104.
- Dodds, W. B., Monroe, K. B., ve Grewal, D. (1991). Effects of Price, Brand, and Store Information on Buyers' Product Evaluations. *Journal of Marketing Research*, 28(3), 307-319.
- Doran, R., ve Larsen, S. (2016). The Relative Importance of Social and Personal Norms in Explaining Intentions to Choose Eco-Friendly Travel Options. *International Journal of Tourism Research*, 18(2), 159-166.
- Ekström, K. M., ve Salomonson, N. (2014). Reuse and Recycling of Clothing and Textiles—A Network Approach. *Journal of Macromarketing*, 34(3), 383-399.
- Eser, B., Çelik, P., Çay, A., ve Akgümüş, D. (2016). Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründe Sürdürülebilirlik ve Geri Dönüşüm Olanakları. *Tekstil ve Mühendis*, 23(101), 43-60.
- Fitzpatrick, L., Verghese, K., ve Lewis, H. (2012). Developing The Strategy. In K. Verghese, H. Lewis, & L. Fitzpatrick (Eds.), *Packaging forsustainability* (pp. 1–39). Heidelberg, Germany: Springer.
- Fornell, C. ve Larcker, D.F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18, 39-50.

- Gifford, R., ve Nilsson, A. (2014). Personal and Social Factors that Influence Pro-Environmental Concern and Behaviour: A Review. *International Journal of Psychology: Journal International De Psychologie*, 49(3), 141-157.
- Görgülü, O., Cop, R., ve Yılmaz, G. H. (2019). The Role of Environmental Concern and Perceived Consumer Effectiveness in the Preference of Green Products: An Examination of Mothers with Babies. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 1081-1098.
- Ha, S., ve Kwon, S. (2016). Spillover From Past Recycling to Green Apparel Shopping Behavior: The Role Of Environmental Concern and Anticipated Guilt. *Fashion and Textiles*, 3(1), 16.
- Hair, J.F. Jr., Tomas, G., Hult, M., Ringle, C., Sarstedt, M. (2016). A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) Edition 2. Sage Publications Inc.
- Harland, P., Staats, H., ve Wilke, H. A. M. (1999). Explaining Proenvironmental Intention and Behavior by Personal Norms and the Theory of Planned Behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(12), 2505-2528.
- Henseler, J., Christian M.R. ve Sarstedt, M. (2015). A New Criterion For Assessing Discriminant Validity in Variance-Based Structural Equation Modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43, 115-135
- Hirsh, J. B. (2010). Personality and Environmental Concern. *Journal of Environmental Psychology*, 30(2), 245-248.
- Hustvedt, G., ve Bernard, J. C. (2008). Consumer Willingness to Pay for Sustainable Apparel: The Influence of Labelling for Fibre Origin and Production Methods. *International Journal of Consumer Studies*, 32(5), 491-498.
- Jägel, T., Keeling, K., Reppel, A., ve Gruber, T. (2012). Individual Values and Motivational Complexities in Ethical Clothing Consumption: A Means-end Approach. *Journal of Marketing Management*, 28(3-4), 373-396.
- Jisana, T. K. (2014). Consumer Behaviour Models: An Overview. *Sai Om Journal of Commerce & Management*, 1(5), 34-43.
- Kaya, Y. (2019, Nisan 12). Türkiye’de Tekstil Sektörü. Ekovitrin. <https://www.ekovitrin.com/turkiye-de-tekstil-sektoru-makale,1482.html>
- Kenner, D. (2015). Inequality of Overconsumption: The Ecological Footprint of the Richest (ss. 1-18). Anglia Ruskin University/Global Sustainability Institute.
- Khan, S., ve Malik, A. (2014). Environmental and Health Effects of Textile Industry Wastewater. İçinde A. Malik, E. Grohmann, ve R. Akhtar (Ed.), *Environmental Deterioration and Human Health: Natural and anthropogenic determinants* (ss. 55-71). Springer Netherlands.
- Kim, H.-S., ve Damhorst, M. L. (1998). Environmental Concern and Apparel Consumption. *Clothing and Textiles Research Journal*, 16(3), 126-133.
- Kim, I., Jung, H. J., ve Lee, Y. (2021). Consumers’ Value and Risk Perceptions of Circular Fashion: Comparison between Secondhand, Upcycled, and Recycled Clothing. *Sustainability*, 13(3), 1208.
- Kim, S. H., ve Seock, Y.-K. (2019). The Roles of Values and Social Norm on Personal Norms and Pro-Environmentally Friendly Apparel Product Purchasing Behavior: The Mediating Role of Personal Norms. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 51, 83-90.
- Koszewska, M. (2018). Circular Economy—Challenges for the Textile and Clothing Industry. *Autex Research Journal*, 18(4), 337-347.
- Lee, S. Y., Lee, S. G., Kim, J. H., ve Lee, J. S. (2012). University Students’ Awareness of Eco-friendly Textile Fiber. *Korean Journal of Human Ecology*, 21(4), 781-790.
- Li, L., Long, X., Laubayeva, A., Cai, X. ve Zhu, B. (2020). Behavioral Intention of Environmentally Friendly Agricultural Food: The Role Of Policy, Perceived Value, Subjective Norm. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 18949-18961.
- Liebe, U. (2014). Willingness to Pay for Private Environmental Goods. İçinde A. C. Michalos (Ed.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (ss. 7131-7137). Springer Netherlands.
- Ling-Yee, L. (1997). Effect of Collectivist Orientation and Ecological Attitude on Actual Environmental Commitment. *Journal of International Consumer Marketing*, 9(4), 31-53.

- Maloney, M. P., Ward, M. P., ve Braucht, G. N. (1975). A Revised Scale for the Measurement of Ecological Attitudes and Knowledge. *American Psychologist*, 30(7), 787-790.
- Meng, M. D., ve Leary, R. B. (2021). It Might Be Ethical, But I Won't Buy It: Perceived Contamination of, and Disgust towards, Clothing Made from Recycled Plastic Bottles. *Psychology ve Marketing*, 38(2), 298-312.
- Menzel, S., ve Böggeholz, S. (2010). Values, Beliefs and Norms that Foster Chilean and German Pupils' Commitment to Protect Biodiversity. *International Journal of Environmental & Science Education*, 5(1), 31-49.
- Minton, A. P., ve Rose, R. L. (1997). The Effects of Environmental Concern on Environmentally Friendly Consumer Behavior: An Exploratory Study. *Journal of Business Research*, 40(1), 37-48.
- Mohd Suki, N. (2016). Consumer Environmental Concern and Green Product Purchase in Malaysia: Structural Effects of Consumption Values. *Journal of Cleaner Production*, 132, 204-214.
- Nakip, Mahir. (2013). Pazarlama Araştırma Teknikleri: SPSS Uygulamalı. Seçkin Yayıncılık.
- Newman, C. L., Howlett, E., Burton, S., Kozup, J. C., ve Tangari, A. H. (2015). The Influence of Consumer Concern about Global Climate Change on Framing Effects for Environmental Sustainability Messages. *International Journal of Advertising*, 31(3), 511-527.
- Niimimäki, K. (2010). Eco-Clothing, Consumer Identity and Ideology. *Sustainable Development*, 18(3), 150-162.
- Olshavsky, R. W., ve Miller, J. A. (1972). Consumer Expectations, Product Performance, and Perceived Product Quality. *Journal of Marketing Research*, 9(1), 19-21.
- Onwezen, M. C., Antonides, G., ve Bartels, J. (2013). The Norm Activation Model: An exploration of the functions of anticipated pride and guilt in pro-environmental behaviour. *Journal of Economic Psychology*, 39, 141-153.
- Öztürk, A., ve Nart, S. (2016). Materyalizm - Moda Giyim ilgilenimi - Plansız Satına Alma İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 45-55.
- Parung, C. A. (2019). How do the Indonesian Ecologically Conscious Millennials Value Upcycled Clothing? IOP Conference Series Materials Science and Engineering 703:012031.
- Paulose, D., ve Shakeel, A. (2021). Perceived Experience, Perceived Value and Customer Satisfaction as Antecedents to Loyalty among Hotel Guests. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 0(0), 1-35.
- Pensupa, N., Leu, S.-Y., Hu, Y., Du, C., Liu, H., Jing, H., Wang, H., ve Lin, C. S. K. (2017). Recent Trends in Sustainable Textile Waste Recycling Methods: Current Situation and Future Prospects. *Topics in Current Chemistry*, 375(5), 76.
- Petro, G. (2020). Sustainable Retail: How Gen Z is Leading the Pack. Forbes Online. <https://www.forbes.com/sites/gregpetro/2020/01/31/sustainable-retail-how-gen-z-is-leading-the-pack/>. (06.11.2021).
- Pratiwi, S. I., ve Pratomo, L. A. (2017, Ağustos 9). Antecedents of Willingness to Pay for Green Products. The 4th International Seminar on Sustainable Urban Development, Jakarta, Indonesia.
- Ruangkanjanases, A., You, J.-J., Chien, S.-W., Ma, Y., Chen, S.-C. ve Chao, L.-C. (2020). Elucidating the Effect of Antecedents on Consumers' Green Purchase Intention: An Extension of the Theory of Planned Behavior. *Frontier in Psychology*, 11, 1-13.
- Schwartz, S. H. (1968). Words, Deeds and the Perception of Consequences and Responsibility in Action Situations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 10(3), 232-242.
- Schwartz, S. H. (1973). Normative Explanations of Helping Behavior: A Critique, Proposal, and Empirical Test. *Journal of Experimental Social Psychology*, 9(4), 349-364.
- Schwartz, S. H. (1977). Normative Influences on Altruism. İçinde L. Berkowitz (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (C. 10, ss. 221-279). Academic Press.
- Sorkun, M. F. (2018). How do social norms influence recycling behavior in a collectivistic society? A case study from Turkey. *Waste Management*, 80, 359-370.
- Stern, P. C. (2000). Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424.

- Tan, Z. Y. (2016). What Happens When Fashion Becomes Fast, Disposable, and Cheap. *NPR*.
<https://www.npr.org/2016/04/08/4735> (03.11.2021).
- Tavşancıl, E. (2014). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Uyar, A. (2017). Postmodern Pazarlama. *Pazarlama Türkiye*.
<https://pazarlamaturkiye.com/postmodern-pazarlama/> (05.11.2021).
- Vehmas, K., Raudaskoski, A., Heikkilä, P., Harlin, A., ve Mensonen, A. (2018). Consumer attitudes and communication in circular fashion. *Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal*, 22(3), 286-300.
- Wang, H., Liu, H., Kim, S. J., ve Kim, K. H. (2019). Sustainable fashion index model and its implication. *Journal of Business Research*, 99, 430-437.
- Wiidegren, Ö. (1998). The New Environmental Paradigm and Personal Norms. *Environment and Behavior*, 30(1), 75-100.
- Xia, W., ve Zeng, Y. (2006). Consumer's Attitudes and Willingness-to-Pay for Green Food in Beijing, *SSRN Scholarly Paper*, 18169, 1-10.
- Xu, B., ve Chen, J. (2017). Consumer Purchase Decision- Making Process Based on the Traditional Clothing Shopping Form. *Journal of Fashion Technology & Textile Engineering*, 05(03).
- Yadav, R., ve Pathak, G. S. (2017). Determinants of Consumers' Green Purchase Behavior in a Developing Nation: Applying and Extending the Theory of Planned Behavior. *Ecological Economics*, 134, 114-122.
- Yahya, W. K., Musa, N., ve Hashim, N. (2016). Understanding Environmentally Friendly *Consumer Behavior*: (ss. 909-921).
- Yıldırım, L. (2017). Geri Dönüşüm/İleri Dönüşüm/Tekrar Kullanım Kapsamında İkinci El Giysiler ve Sürdürülebilirlik. *Art-e Sanat Dergisi*, 10(20), 484-503.
- Yılmaz, V. ve Kınaş, Y. (2020). Kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesiyle bir elektrik dağıtım şirketinin hizmet kalitesinin araştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 437-456. DOI: 10.17153/oguiibf.534641
- Young, C., Jirousek, C., ve Ashdown, S. (2004). Undesigned: A Study in Sustainable Design of Apparel Using Post-Consumer Recycled Clothing. *Clothing and Textiles Research Journal*, 22(1-2), 61-68.
- Zeithaml, V. A. (1988). Consumer Perceptions of Price, Quality, and Value: A Means-End Model and Synthesis of Evidence. *Journal of Marketing*, 52(3), 2-22.
- Zhuang, W. (2010). The Impact of Perceived Value on Behavior Intention: An Empirical Study. *Journal of Global Business Management*, 6(2), 1-7.

İnternet Kaynakları

- <https://tr.sputniknews.com/20211109/hizli-moda-silinin-atacama-colunu-dev-bir-copluge-donusturdu-1050627089.html> (E.T.: 09.11.2021)
- <https://www.smartpls.com/documentation/algorithms-and-techniques/model-fit> (E.T.: 26.11.2021)

SUMMARY

The fact that countries simply focus on increasing the level of economic development has led to an increase in environmental problems. These problems caused the ecological balance to be shaken and the environment to deteriorate. On the other hand, the textile industry is a large sector in which many countries in the world have a share. In addition to this, this sector, where many environmental resources are consumed intensively, causes pollution and damage to natural resources due to the wastes it produces every year. In this context, the effects of environmental concern, personal norm, willingness to pay and perceived value on the desire to buy clothes made from recycled materials were investigated in this study.

In the study, firstly, the research model was subjected to Factor Analysis with PLS-SEM, the validity and reliability of the scale used in the study were examined, and it was seen that the scale provided convergent validity, and also that all factors and the scale had a coefficient of 0.7 and above, that is, it was reliable. Again, it was observed that the scale had the desired scores in the Fornell-Larcker criterion coefficient and the Heterotrait-Monotrait ratio coefficients, which are among the dissociation validity coefficients, and also provided the discrimination validity. Finally, it was observed that the VIF values of the items were below 5 and there was no multiple connection problem. In addition, the correlation coefficients between the factors were also examined, and it was found that there is a 75% strong positive correlation between Perceived Value and Recycled Clothing Purchase Intention; There is a slightly positive 55% positive relationship between Personal Norms and Recycled Clothing Purchase Intention; It was found that there is a very slightly weak 44% positive correlation between Environmental Anxiety and Recycled Clothing Purchase Intention, and finally, there is a relatively strong positive correlation of approximately 70% between Willingness to Pay and the Intention to Buy Recycled Clothes.

In the second part of the study, the research model with PLS-SEM was tested by Path Analysis. It was found that the goodness of fit scores of the model were in the acceptable range and the model fit well. Again, in the model, it was observed that the coefficients of three of the road relations established between the factors were higher than 1.96, but one of them was small and therefore not significant. Accordingly, the Personal Norms factor does not have a significant effect on the Intention to Purchase Recycled Clothes and the H1 hypothesis was rejected ($p > 0.05$). However, Environmental Anxiety positively affects the Intention to Purchase Recycled Clothes by 20% and H2 has been accepted. Again, Willingness to Pay positively affects the Intention to Purchase Recycled Clothes by 27% and was accepted as H3. Finally, Perceived Value positively affects the Intention to Buy Recycled Clothes by 49%, and it was accepted as H4. In addition, all factors were found to have an approximate 63% effect on consumers' intention to purchase clothes made from recycled materials.

It can be said that the biggest constraints of the study are the collection of data by online sampling method and the statistical techniques used. In future studies, it will be possible to reach different results by using different sampling methods and different non-quantitative analysis methods.

Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin 26 Yılı: Bibliyometrik Bir İnceleme

Kadir KARAGÖZ*

ÖZ

Akademik dergiler bilimsel bilginin yayılması ve paylaşılmasında ifa ettikleri önemli rol nedeniyle bilim dünyasının çok önemli bir unsurunu oluşturmaktadırlar. Son yıllarda sayıları hızla artan resmî ve özel akademik dergiler bu misyonu gerçekleştirme konusunda ciddi katkı sağlamaktadırlar. Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin bir yayını olarak 1995 yılında yayın hayatına başlayan Yönetim ve Ekonomi Dergisi de uzun yıllara dayanan birikimi ve alanında edindiği saygın yer ile bu görevi başarıyla yerine getirmektedir. Bu çalışmada, derginin 1995 – 2020 döneminde yayınlanan 51 sayısındaki makaleler bibliyometrik açıdan incelenmiştir.

Yapılan incelemeden elde edilen bulgular işbirliği oranının zamanla arttığını, MCBÜ üyelerinin nisbî olarak daha fazla katkıda bulunduğunu, makale değerlendirme süresinin uzun olduğunu, uluslararasılaşma oranının düşük kaldığını, en fazla işletme alanında makalelerin yayımlandığını ortaya koymaktadır. Bibliyometrik açıdan yürütülen analizler derginin belli başlı metrik kurallarla uyumlu olmadığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Akademik Dergi Yayıncılığı, Bibliyometrik Analiz.

JEL sınıflandırması: C40, C80, C81.

26 Years of the Journal of Management and Economics: A Bibliometric Investigation

ABSTRACT

Academic journals constitute a very important element of the scientific world due to the important role they play in the dissemination and sharing of scientific knowledge. Official and private academic journals, the number of which has increased rapidly in recent years, make a serious contribution to realizing this mission. The Journal of Management and Economics, which started its publication life in 1995 as a publication of Manisa Celal Bayar University Faculty of Economics and Administrative Sciences, successfully fulfills this task with its long years of experience and a respected place in the field. In this study, the articles in the 51 issues of the journal published between 1995 and 2020 were examined bibliometrical and descriptive statistical point of view.

The findings obtained from the examinations revealed that the cooperation rate increased over time, MCBÜ members relatively contributed more, the article evaluation period was long, the internationalization rate remained low, and the articles in the field of business were mostly published. The bibliometric analyzes show that the journal is not in compliance with main bibliometric rules.

Key Words: Journal of Management and Economics, Academic Journal Publishing, Bibliometric Analysis.

JEL Classification: C40, C80, C81.

*Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, kadir.karagoz@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-4435-9235

(Makale Gönderim Tarihi: 12.10.2021 / Yayına Kabul Tarihi:20.12.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.1004424

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GİRİŞ

Bilimsel ve akademik dergiler, gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların sonuçlarının kamuoyuna sunulduğu, gerek yöntem ve gerekse bulgular bakımından tartışmaya açıldığı, mevcut literatürün zenginleşmesine katkıda bulunan mecralardır (Budak vd., 2017). Akademik çalışmaların geçmişi incelendiğinde, fikirlerin tartışılması ve bilgi alış-verişi açısından akademik dergilerin en önemli araç olduğu görülebilir. Dergiler aynı zamanda bilimsel bilginin arşivi olma görevini de icra etmektedirler (Rousseau vd., 2018: 23). Bugün dünya genelinde başta üniversiteler ve dergi yayıncılığı konusunda uzmanlaşmış yayınevleri olmak üzere çeşitli kuruluşlar tarafından yayınlanan on binlerce akademik dergi faaliyet göstermektedir. Türkiye'de de 19. yüzyıl ortalarında yayınlanmaya başlayan ilk akademik dergilerden ve özellikle 1933 Üniversite reformundan bu yana, giderek artan sayıda akademik dergi bilimsel bilginin üretim ve yayımında önemli bir misyon üstlenmiştir (Özdemir ve Alpaydın, 2017).

1990'lı yıllardan itibaren kendini iyiden iyiye hissettiren Dijital Devrim'e bağlı olarak hızla gelişen ve değişen bilgi-iletişim teknolojileri birçok alanda olduğu gibi akademik dergi yayıncılığında da son 20 yılda önemli değişimlere neden olmuştur. Ayrıca, dijitalleşme ve internet teknolojisinin kalite ve içerik açısından karşılaştırma imkânlarını artırması sayesinde ortaya çıkan kurumsal baskının da bu değişimde etkili olduğu söylenebilir (Tisdell, 2020). Hızla gelişen teknoloji ile birlikte ortaya çıkan veya dönüşen kitlesel iletişim araçları günlük hayatta olduğu kadar akademik dünyada da önemli değişimlere yol açmış, bilgi alış-verişi ve deneyimlerin paylaşılması ivme kazanmış, bilimsel iletişimdeki etkinlik artmıştır (Polat ve Alkan, 2015). Dijitalleşme ve internet teknolojisinin sunduğu kolaylıklara ilaveten, artan üniversite sayısının da etkisi ile Türkiye'de 90'lı yıllarda birçok fakülte dergisi yayın hayatına atılmıştır.

Bununla birlikte, nicelik açısından artışın beraberinde niteliksel gelişmeyi de getirmesinin garantisi yoktur. Bu noktada bibliyometrik analizler, çeşitli açılardan dergilerin karakteristiklerini inceleyerek daha gerçekçi bir değerlendirmeye imkân vermektedir. Son yıllarda popüler hâle gelen bibliyometrik analiz kavramı, bir tek ya da bir grup dergi için veya belirli bir araştırma konusu hakkında yürütülebilmektedir. Tek bir dergiye odaklanan bibliyometrik analiz, derginin kalitesini, olgunluğunu ve üretkenliğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, derginin alanındaki etki derecesi, bilginin yayılımına katkısı, yazarlık ve işbirliği kalıpları, ulusal ve uluslararası konumu ile popülerliği başlıca inceleme başlıklarını oluşturmaktadır (Anyi vd., 2009).

Bu çalışmada, çeyrek asrı aşan geçmişi ile özelde iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergileri ve genelde akademik dergi yayıncılığı açısından Türkiye'de saygın bir yer edinmiş bulunan, Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından yayınlanan *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*'nin 1995 – 2020 döneminde fiilen yayınlanmış olan 26 cildindeki makaleler betimsel istatistiksel ve bibliyometrik açıdan incelenmektedir.

II. BİBLİYOMETRİ VE BENZER İÇERİKTE DAHA ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Bibliyometri terimini basılı ortamda ilk defa kullanan Pritchard (1969) bunu “istatistiksel ve matematiksel yöntemlerin kitap ve benzeri iletişim araçlarına uygulanması” şeklinde tanımlamakta ve bu terimi, ilk olarak E. W. Hulme tarafından 1922’de kullanılan “istatistiksel bibliyografi”ye tercih etmektedir. Bibliyometri terimi Kuzey Amerika’da hızla yaygınlaşırken, bununla çok yakın içeriğe sahip bir diğer alanı belirten “scientometrics” terimi Avrupa’da daha fazla benimsenmiştir. İki terim arasında önceleri fark gözetilirken zamanla eşanlamlı olarak kullanılır olmuşlardır (Andrés, 2009: 2).

Terim yeni olsa da bibliyometrik çalışmaların daha uzun bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Amerikan Kimya Derneği Dergisi’nde yayınlanan makalelerin kaynakçalarının değerlendirildiği 1927 tarihli inceleme ilk bibliyometrik çalışma olarak kabul edilmektedir (Polat vd., 2013). Sengupta (1992) ise Campbell tarafından 1896’da yayımlanan “Theory of the National and International Bibliography” adlı çalışmanın içeriği dikkate alındığında ilk bibliyometrik çalışma olarak kabul edilebileceğini öne sürmektedir. Türkiye’de bu alandaki öncü çalışma ise 1970 yılında A. Kemal Özınönü tarafından gerçekleştirilen “Growth in Turkish Positive Basic Sciences” başlıklı araştırmadır (Al, 2008).

Bir yayın organı veya konuya ilişkin bibliyometrik incelemenin standart bir sürecin izlendiği, bütüncül bir sistematik yaklaşım olduğu söylenemez. Bibliyometrik araştırma bir dizi betimsel istatistikler, birtakım oransal hesaplamalar ve hipotez testlerinden oluşmaktadır. Betimsel istatistikler genel olarak dergiye/alana katkıda bulunan yazarlar, yayınlanan makaleler ve makalelere yapılan atıflar hakkındaki çeşitli sayısal bilgilerden ibarettir. Lotka, Price ve Pareto tarafından ileri sürülen yazar performansı kalıplarına dair bazı oranların geçerliliğinin belirlenmesinin yanı sıra, atıf dağılımı ve grup ortalamaları arasındaki farklılıklar gibi konuların hipotez testleri ile araştırılması da bibliyometrik incelemenin başlıca araçlarını oluşturmaktadır.

Türkiye’de yayınlanan birçok dergi için gerçekleştirilen bibliyometrik araştırmalarda incelenen yayınlar çeşitli açılardan değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Ancak her bir dergi kendine özgüdür, dolayısıyla belirli bir dergiye ilişkin bibliyometrik inceleme de aynı şekilde özgündür. Araştırma alanlarının doğalarındaki farklılık, alana özgü dergilerin birbirleriyle bibliyometrik açıdan karşılaştırılmasını da zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, aynı veya benzer alanda yayın yapan dergiler arasında belki bir karşılaştırma yapmak mümkün olabilir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’de iktisadi ve idari bilimler alanında yayın yapan dergilere ilişkin bibliyometrik değerlendirmelerin çok az sayıda olduğu görülmektedir. Bu tür çalışmalardan birinde Polat vd. (2013) Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi’nde 2005-2012 arasında yayınlanan 550 yazarın katkıda bulunduğu 434 makaleyi incelemişlerdir. Makale başına 1,26 yazar düşerken en fazla makale yayınlayan 10 yazardan altısı Atatürk Üniversitesi mensubudur. Unvan açısından dağılımda ise ilk üç sırayı doktor öğretim üyesi, araştırma görevlisi ve doçentler almaktadır. Metrik analizlerde derginin Pareto

kanununun öngördüğü orana yakın bir değere sahip olduğu, Lotka ve Price kanunlarına ise uymadığı belirlenmiştir. Makalelerin %37,8'i tek, %47,3'ü ise iki yazarlıdır. En çok üretim ve organizasyon alanında çalışma yayınlanmıştır.

1965 yılında yayın hayatına başlayan ve Türkiye'nin en eski fakülte dergilerinden biri olan Eskişehir İktisadi ve Ticaret İlimler Akademisi Dergisi, 1983 yılından 2003 yılı sonuna kadar Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi olarak yayınlanmaya devam etmiştir. Dergi, 2004 yılında yayın hayatını sonlandırmış ancak 2018 Eylül ayından itibaren elektronik olarak tekrar yayına başlamıştır. Yılmazel (2019), 1965'ten 2003 sonuna kadar dergide yayınlanan 969 makaleyi bibliyometrik incelemeye tâbi tutmuştur. Akademi döneminde dergide çeviri makale ve kitap tanıtımı yazılarına da yer verilirken, fakülte dergisine dönüştüğü 1985'ten sonraki sayılarında sadece araştırma makaleleri yayınlanmıştır. Söz konusu dönemde yayınlanan makalelerin ezici bir çoğunluğu (%92) tek yazarlı, %6,5'i ise iki yazarlıdır. Yayınlanan 969 makalede 310 farklı isme rastlanırken en fazla makalenin yönetim-organizasyon dalında yayımlandığı anlaşılmaktadır. Derginin Price, Lotka ve Pareto kanunlarıyla uyumsuz olduğu da bulgular arasındadır.

Doğan ve Kılıçaslan (2021) Sakarya Üniversitesi tarafından 2012'de yayınlanmaya başlayan Sakarya İktisat Dergisi'ni bibliyometrik açıdan incelemişlerdir. 2012-2020 döneminde yayınlanan 194 makalenin %39'unu tek, %46'sını iki yazarlı makaleler oluşturmaktadır. 279 yazarın %35'i doktor öğretim üyesi, %19'u doçent, %16,1'i araştırma görevlisi unvanına sahiptir. En çok çalışması yayınlanan 15 yazarın çoğunluğu Sakarya Üniversitesi'nde görev yapmaktadır. Katkıda bulunan tüm yazarlar dikkate alındığında ise bu oran %40'tır.

Bu dergilerin yanı sıra, iktisadi ve idari bilimler fakülteleri dışında çeşitli kurumlar tarafından yayınlanan, iktisat, maliye ve işletme alanlarında çalışmalara yer veren bazı dergiler için de bibliyometrik incelemeler yürütülmüştür. Beşel ve Yardımcıoğlu (2017) Maliye Bakanlığı'nın yayınladığı Maliye Dergisi'nde 2005-2016 yılları arasında yayınlanan 330 makaleye ilişkin incelemelerinde makalelerin %50'sinin tek, %41'inin iki yazarlı olduğunu, toplam 377 farklı yazarın katkıda bulunduğunu belirlemişlerdir. Yine, sırasıyla en fazla doktor öğretim üyesi, araştırma görevlisi ve doçent unvanlı yazarların adlarına rastlanmaktadır. Metrik kuralları açısından yapılan incelemede derginin Pareto, Price ve Lotka oranlarıyla uyumlu olmadığı ortaya çıkmıştır.

Polat (2020), 2005 yılından beri Hacettepe Üniversitesi bünyesinde yayınlanan Sosyoekonomi dergisinde 2005-2019 arasında çıkan 481 makaleyi bibliyometrik açıdan incelediği çalışmasında makalelerin %44'ünün tek, %45'inin ise iki yazarlı olduğu, adına rastlanan 818 yazar içinde en fazla Hacettepe (%21), Dokuz Eylül (%15) ve Pamukkale (%7) üniversitelerinden akademisyenlerin bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Derginin Pareto, Price ve Lotka oranlarıyla uyumlu olmadığı da ortaya koyulmuştur.

Maliye ve Finans Yazıları dergisi için Kayakıran ve Doğan (2019) ile Balı ve Dündar (2019) tarafından ayrı ayrı yürütülen bibliyometrik analizlerde sırasıyla 186 ve 159 makale incelenmiş, tek yazarlı makale oranı yaklaşık %49, iki yazarlı

makale oranı yaklaşık %35 bulunmuştur. Her iki araştırmaya göre en fazla doktor öğretim üyesi (yaklaşık %32) ve doçent (yaklaşık %14,5) unvanlı yazarlara rastlanmaktadır. Balı ve Dünder (2019) derginin Pareto, Price ve Lotka kanunlarının öngördüğü oranlara uygun olmadığını belirlemiştir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi tarafından yayınlanan Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, her ne kadar ağırlıklı olarak girişimcilik konusundaki araştırmalara yer verse de başta ekonomi ve finans olmak üzere diğer yakın alanlardan çalışmalar da görülmektedir. Çetinkaya-Bozkurt ve Çetin (2016), dergide 2006-2015 arasında yayınlanan 153 makaleye dayalı olarak yürüttükleri bibliyometrik analizde 257 yazarın %30'unun ÇOMÜ bünyesinde görev yaptığı, en fazla doktor öğretim üyesi ve araştırma görevlilerinin katkıda bulunduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Makalelerin %50'si tek, %30'u iki yazarlıdır. Doğal olarak makalelerin büyük çoğunluğunun konusunu girişimcilik ve girişim kültürü oluştururken onu iktisat ve pazarlama alanları izlemektedir. Diğer dergiler gibi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi'nin de Pareto, Price ve Lotka oranlarıyla uyumlu olmadığı belirlenmiştir.

III. DERGİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin bir yayını olarak 1995 yılında yılda bir sayı ile yayın hayatına başlayan *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* (bundan sonra *YED* olarak anılacaktır) başından beri hakemli bir akademik dergi olarak faaliyet göstermektedir. 2001 yılından itibaren yılda iki sayı, 2016'dan sonra ise üç sayı olarak yayınlanmaya devam eden *YED*, 2020 sonu itibarıyla 27. cildinin 3. sayısı ile akademik câmianın huzuruna çıkmıştır. 2021 yılından itibaren ise yılda dört sayı yayınlanmasına karar verilmiştir. 1995-2020 dönemi içerisinde yayınlanan 26 ciltteki¹ 51 sayıda toplam 807 orijinal araştırma makalesi 2 çeviri makale yayınlanmıştır². Buna göre sayı başına 16,41 makale düşmektedir, ki bu değer kâr amacı gütmeyen bir akademik dergi için yüksek sayılabilir. *YED*, hâlihazırda Econlit (2009), Ulakbim-TRDizin (2003), EbscoHost (2008), Index Copernicus (2013), ASOS INDEX (2005), SOBİAD (2016), ProQuest (2015), Dergipark (2014), DOAJ (2011) gibi tanınmış veri tabanı ve indekslerce taranmaktadır.

Geçmiş 26 yıllık sayıları incelendiğinde, Türkiye'de yayınlanan diğer iktisadi ve idari bilimler fakültesi dergileri gibi *YED*'de de çok geniş bir konu yelpazesinde makaleler yayımlandığı görülmektedir. Ekonomi ve yönetim bilimlerinin her dalı ve bunlarla ilişkili hemen her konuda çalışmalar dergide yer bulabilmektedir. Bu bakımdan *YED*'in dar anlamda bir tematik dergi olmadığı söylenebilir.

YED'in ilk sayılarında ortak/çok yazarlı ve MCBÜ dışından yazarların azınlıkta olduğu görülmektedir. Bu durum kısmen derginin yayın hayatına yeni

¹ 2000 yılındaki 6. ciltten sonra 2001 yılında 7. cilt ile devam edilmesi gerekirken 8. cilt ile devam edilmiş, 7. cilt atlanmıştır. Bu nedenle 2020 yılı sonunda resmi olarak 27. cilt yayınlanmış olsa da fiilen 26 cilt yayınlanmış bulunmaktadır.

² Çevirilere sadece 1995 yılındaki ilk sayıda yer verilmiş, sonraki hiçbir sayıda çeviri makale yayınlanmamıştır. Ayrıca *YED*'de kitap tanıtımı ve editoryal bölümleri de bulunmamaktadır.

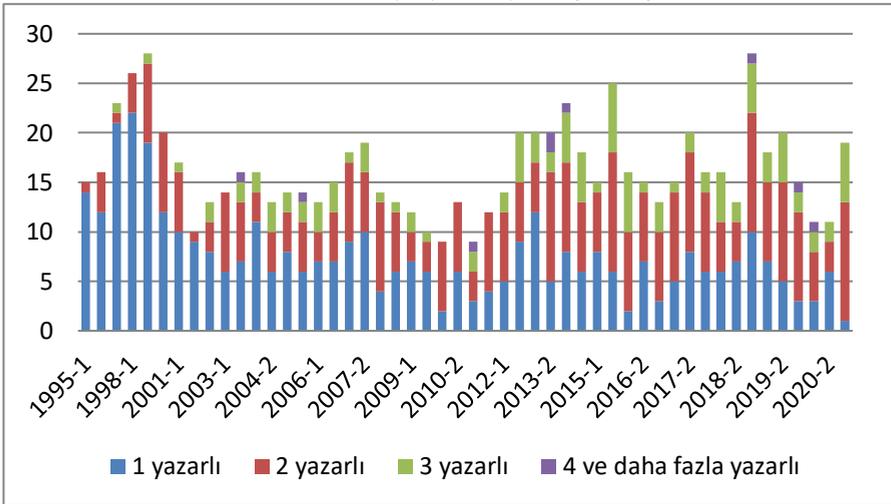
atılmış olması nedeniyle akademik camiada henüz tanınmamasıyla, kısmen de bilgi-iletişim mecralarının (internet, sosyal medya vb.) bugünkü kadar gelişmemiş olmasıyla açıklanabilir. Bu nedenle, diğer birçok örnekte olduğu gibi, derginin ilk sayılarında çoğu MCBÜ'de görev yapan belirli bir akademisyen grubunun isimlerine sıklıkla rastlanması doğaldır.

Başından beri aynı ekiple yayınlanan *YED*'de editoryal takdim yazılarına yer verilmemektedir. Bu nedenle, örneğin bazı sayıların ağırlıklı olarak belirli kongrelerde sunulan bildirilerden oluşup oluşmadığı, tümüyle elektronik yayıncılığa ne zaman geçildiği, internet sayfasının ne zaman faaliyete geçtiği gibi derginin yayın hayatındaki bazı önemli değişim ve gelişmeler konusunda kronolojik olarak bilgi edinmek maalesef mümkün olmamaktadır.

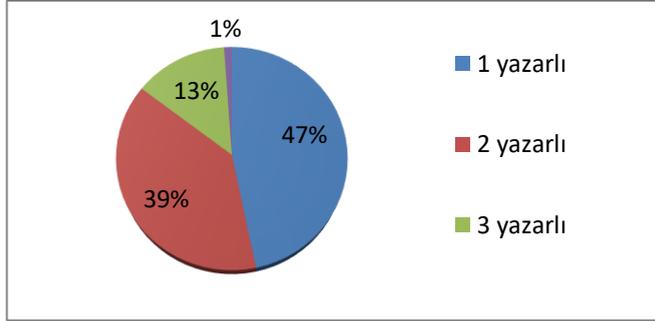
IV. YAZAR VE MAKALE SAYISINA GÖRE DAĞILIM

YED'de yayınlanan makalelerin yazar sayısı itibariyle dağılımı incelendiğinde çalışmaların en fazla tek yazarlı olduğu (toplam 378 adet, %46,8), bunu iki (toplam 312 adet, %38,7) ve üç yazarlı (toplam 106 adet, %13,1) çalışmaların izlediği görülmektedir. Dergide yayınlanan dört yazarlı (toplam 10 adet, %1,2) ve beş yazarlı (1 adet) çalışmalar ise oldukça az sayıdadır. Fen bilimlerinden farklı olarak sosyal bilimlerde büyük ölçekli araştırma projeleri dışında kalabalık ekip çalışmalarına pek rastlanmadığından dört veya daha fazla yazarlı çalışmaların yaygın olmaması normal karşılanabilir. Şekil 1'deki dağılım incelendiğinde derginin ilk sayılarında tek yazarlı makalelerin oranı oldukça yüksek iken zaman içerisinde çok yazarlı çalışmaların ağırlık kazandığı gözlenmektedir.

Şekil 1. Yıllar itibariyle yazar sayısına göre dağılım.

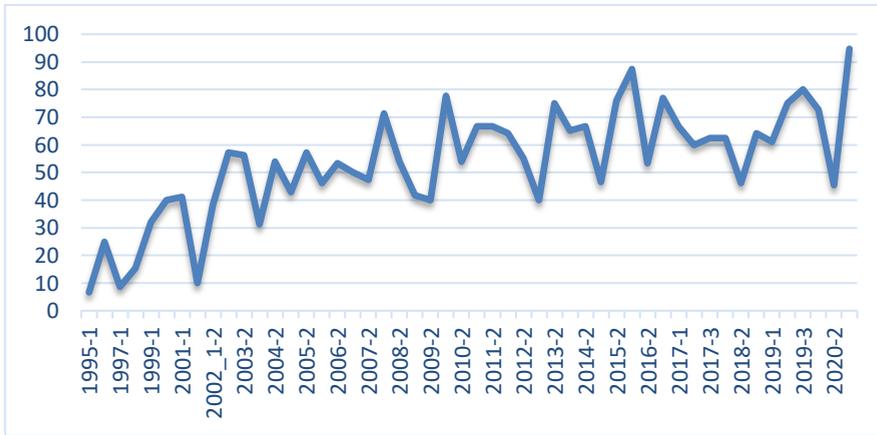

Şekil 2. Yazar sayısına göre makalelerin oranı.

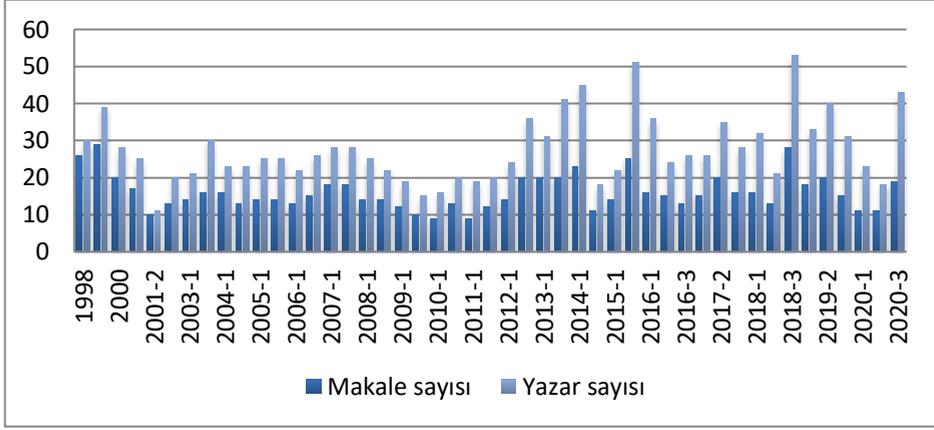
Sözü edilen olgu, işbirliği oranının zaman içindeki seyrini gösteren Şekil 3’de daha açık biçimde görülebilmektedir. Zaman içinde dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, ilk sayılarda işbirliği oranı %40’ı pek bulmazken 2000’li yıllarda tam aksine %40’ın altına düşmemektedir.

Şekil 3. İşbirliği oranının zaman içindeki seyri (%).

Derginin yayınlanan sayılarına göre makale ve yazar sayısı arasındaki ilişkinin izi Şekil 4’te de sürülebilir. İlk sayılarda makale ve yazar sayısı neredeyse başa baş giderken 2000’li yıllarla birlikte yazar sayısının makale sayısının çok üzerinde seyrettiği gözlenmektedir. Bu durum, kısmen derginin ilk sayılarında bilinirliğinin az olması nedeniyle bireysel çabalarla ve ağırlıklı olarak MCBÜ içinden çalışmalarla sayıların hazırlandığının bir işareti olarak görülebileceği gibi, 2000’li yıllardan itibaren internet ve cep telefonlarıyla haberleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte Türkiye’de akademik işbirliğindeki artışın bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Rousseau vd. (2018) tarafından belirtildiği gibi, genel olarak bilim dünyasında işbirliğinin ve çok yazarlı makalelerin giderek yaygınlaştığı uzun zaman önce fark edilmiş bir olgudur.

Şekil 4. Sayılara göre makale ve yazar sayısının dağılımı.

V. EN ÜRETKEN YAZARLAR

Makale sayısına göre ilk 15 yazar incelendiğinde en fazla yayın yapan yazarların 11'er çalışmaya sahip oldukları görülmektedir³ (Tablo 1). Tablodaki yazarlardan biri (Yazar 2) dışında diğerlerinin tümü MCBÜ öğretim elemanıdır. Bunların da 10 tanesi hâlihazırda MCBÜ-İİBF'de görev yapmaktadırlar⁴.

Yazarların üretkenlikleri bibliyometrik analizlerde yaygın bir şekilde başvurulan Lotka kanunu açısından da incelenmiştir. Lotka (1926), bir dergide makalesi yayınlanan bütün yazarların %60,8'inin 1 makale, %15,2'sinin 2 makale, %6,8'inin ise 3 makale ile dergiye katkıda bulduklarını iddia etmiştir. *YED*'deki dağılım incelendiğinde 1 makalesi yayınlanan 519 yazarın toplamın %84,8'ini, 2 makalesi yayınlananların %9,97'sini, 3 makalesi yayınlananların ise %1,80'ini oluşturduğu görülmüştür. Bu değerlerden hareketle Lotka kanununun *YED* örneğinde geçerli olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Literatürdeki yoğunlaşmayı ölçmek üzere kullanılan Price kanununa göre belirli bir alanda yazılan makalelerin yarısı, bu makalelerin yayınlandığı dergi sayısının karekökü kadar dergi tarafından yayınlanmaktadır (Egghe, 2005: 188). Bu kural tek dergi durumuna uyarlandığında, dergide yayınlanan makalelerin yarısının tüm yazar sayısının karekökü kadar yazar tarafından yazılmış olması beklenir. İncelenen dönemde *YED*'de yayınlanan 807 makale 612 farklı yazar tarafından yazılmıştır. Bu durumda Price kanununa göre 403,5 makalenin 24,74 yazar tarafından yazılmış olması gerekmektedir. Oysa en üretken 25 yazar tarafından toplam 147 makale yazılmıştır. Buna göre *YED*'in Price kanununun öngördüğü yoğunlaşmadan oldukça uzak olduğu söylenebilir.

³ *YED* editörlüğünün talebine uyularak yazar isimleri açıkça verilmemiştir.

⁴ 2021 itibarıyla Yazar 1 ve Yazar 3 emekli olmuşlardır.

Tablo 1. En fazla makalesi yayınlanan ilk 15 yazar.

Yazar adı	Tek yazarlı	İki yazarlı	Üç veya daha fazla yazarlı	Toplam makale sayısı
Yazar 1	3	6	2	11
Yazar 2	1	5	5	11
Yazar 3	–	7	4	11
Yazar 4	5	3	–	8
Yazar 5	2	3	3	8
Yazar 6	5	2	–	7
Yazar 7	1	4	2	7
Yazar 8	1	2	4	7
Yazar 9	1	5	–	6
Yazar 10	–	3	3	6
Yazar 11	–	3	3	6
Yazar 12	–	4	2	6
Yazar 13	–	4	1	5
Yazar 14	–	4	1	5
Yazar 15	1	2	2	5

Yazarların üretkenliklerinin bir diğer ölçüsü 80/20 kuralı olarak da bilinen Pareto kanunudur. Bu genel kurala göre, bir dergide yayınlanan makalelerin %80'i yayın yapan yazarların %20'si tarafından yazılmaktadır (Birinci, 2008). *YED*'de yayınlanan makaleler incelendiğinde üretkenlik sırasına göre ilk %20'lik dilimdeki yazarların 317 makaleye katkıda buldukları belirlenmiştir. Bunun da makalelerin %80'ini oluşturan 645 değerinin oldukça aşağısında kaldığı, dolayısıyla *YED*'in Pareto kanununa uymadığı anlaşılmaktadır.

VI. YAZARLARIN KURUMLARA GÖRE DAĞILIMI

YED'de 1995-2020 döneminde 110'u Türkiye'de faaliyet gösteren, 14'ü yabancı üniversite olmak üzere 124 farklı üniversiteden toplam 1.157 yazarın çalışması yayınlanmıştır. Üniversite dışından yazarların oranı yaklaşık %8 kadardır (Tablo 2). Yazarların 11'i Türkiye içinde veya dışında yaşayan yabancı uyruklulardan oluşmaktadır. Buna göre yabancı yazar oranı yaklaşık %1'dir.

Tablo 2. Yazarların bağlı oldukları kuruma göre makalelerin dağılımı.

Kurum	Yazar Sayısı	Oran (%)
Üniversite	1.157	90,96
Üniversite dışı eğitim kurumu	14	1,10
Kamu kurumu/kuruluşu	36	2,83
Yarı resmi kuruluş	3	0,24
Özel sektör	16	1,26
Bağımsız/belirsiz	46	3,62
Toplam	1.272	100,00

Üniversite mensubu yazarların %26'sını MCBÜ mensubu yazarlar oluşturmaktadır. MCBÜ'de derginin hitap ettiği alanlara yönelik üç fakülte (İİBF, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, İşletme Fakültesi) bulunduğu dikkate alındığında bu oranın yüksek olmadığı söylenebilir. İkinci sırada ise yaklaşık %9 pay ile Dokuz Eylül Üniversitesi yer almaktadır. %74 oranındaki dış katkı *YED*'in alanındaki tanınırlığının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Tablo 3 incelendiğinde ilk 7 sırada Ege Bölgesi'ndeki üniversitelerin yer aldığı görülmektedir. Bu da genel olarak araştırmacıların yakındaki üniversitenin dergisini tercih etme eğiliminde oldukları şeklinde değerlendirilebilir.

Tablo 3. Yazarların bağlı oldukları üniversitelere göre makalelerin dağılımı.

Kurum Adı	Yazar Sayısı ⁵	Oran (%)	Kurum Adı	Yazar Sayısı	Oran (%)
Manisa C. Bayar Ü.	301	26,02	19 Mayıs Ü.	3	0,26
Dokuz Eylül Ü.	101	8,73	İstanbul Aydın Ü.	3	0,26
Muğla S. Koçman Ü.	54	4,67	Bayburt Ü.	3	0,26
Afyon Kocatepe Ü.	38	3,28	İstanbul Kültür Ü.	3	0,26
Balıkesir Ü.	37	3,20	Kafkas Ü.	3	0,26
Aydın A. Menderes Ü.	29	2,51	Muş Alpaslan Ü.	3	0,26
Kütahya Dumlupınar Ü.	24	2,07	Batman Ü.	3	0,26
Selçuk Ü.	24	2,07	Haliç Ü.	3	0,26
Ege Ü.	23	1,99	Yıldız Teknik Ü.	3	0,26
İstanbul Ü.	22	1,90	Fırat Ü.	3	0,26
Kahramanmaraş S. İ. Ü.	22	1,90	Harran Ü.	3	0,26
İsparta S. Demirel Ü.	20	1,73	Bilecik Ü.	3	0,26
Niğde Ö. Halisdemir Ü.	19	1,64	Kastamonu Ü.	2	0,17
Gebze T. Ü.	17	1,47	Nişantaşı Ü.	2	0,17
Uludağ Ü.	16	1,38	Arel Ü.	2	0,17
Tokat Gaziosmanpaşa Ü.	14	1,21	Bursa T. Ü.	2	0,17
Akdeniz Ü.	13	1,12	Sakarya U. Bilimler Ü.	2	0,17
Karadeniz T. Ü.	13	1,12	Gaziantep Ü.	2	0,17
Kırkkale Ü.	13	1,12	T. Özal Ü.	2	0,17
Anadolu Ü.	13	1,12	Işık Ü.	2	0,17
Hacettepe Ü.	11	0,95	Artvin Coruh Ü.	2	0,17
Bandırma 17 Eylül Ü.	11	0,95	İnönü Ü.	2	0,17
Sakarya Ü.	11	0,95	Süleymanşah Ü.	2	0,17
Başkent Ü.	11	0,95	Hakkâri Ü.	2	0,17
Uşak Ü.	10	0,86	İzmir Demokrasi Ü.	2	0,17
Çanakkale 18 Mart Ü.	10	0,86	Bakırçay Ü.	2	0,17
Cumhuriyet Ü.	10	0,86	İstanbul Teknik Ü.	2	0,17
Hitit Ü.	10	0,86	Bolu İzzet Baysal Ü.	2	0,17
Çukurova Ü.	9	0,78	M. Kemal Ü.	2	0,17
Gazi Ü.	9	0,78	Galatasaray Ü.	2	0,17
Eskişehir Osmangazi Ü.	8	0,69	Kilis 7 Aralık Ü.	2	0,17
Erciyes Ü.	8	0,69	Sinop Ü.	2	0,17
Kocaeli Ü.	7	0,61	Konya Gıda ve Tarım Ü.	2	0,17
Aksaray Ü.	7	0,61	Osmaniye K. Ata Ü.	1	0,09
Yozgat Bozok Ü.	7	0,61	Düzce Ü.	1	0,09
Kırşehir A. Evran Ü.	7	0,61	THK Ü.	1	0,09
Trakya Ü.	7	0,61	Avrasya Ü.	1	0,09
Fatih Ü.	6	0,52	Alanya A. Keykubat Ü.	1	0,09
Marmara Ü.	6	0,52	Ankara Ü.	1	0,09
Mersin Ü.	6	0,52	Yalova Ü.	1	0,09
Pamukkale Ü.	6	0,52	Van Yüzüncü Yıl Ü.	1	0,09
Dicle Ü.	6	0,52	Gelişim Ü.	1	0,09
Yaşar Ü.	6	0,52	Erzincan Ü.	1	0,09
Nevşehir H. B. Veli Ü.	6	0,52	Türk – Alman Ü.	1	0,09
Karabük Ü.	5	0,43	N. N. Yazgan Ü.	1	0,09
Giresun Ü.	5	0,43	Kadir Has Ü.	1	0,09
Ordu Ü.	5	0,43	Gedik Ü.	1	0,09
Ankara Y. Beyazıt Ü.	5	0,43	R. T. Erdoğan Ü.	1	0,09
Atatürk Ü.	5	0,43	Bingöl Ü.	1	0,09
Medipol Ü.	4	0,35	Adıyaman Ü.	1	0,09
Gümüşhane Ü.	4	0,35	İzmir Ekonomi Ü.	1	0,09
Konya N. Erbakan Ü.	4	0,35	Kırklareli Ü.	1	0,09
Tekirdağ N. Kemal Ü.	4	0,35	Bartın Ü.	1	0,09
Çankırı Karatekin Ü.	4	0,35	Maltepe Ü.	1	0,09
Burdur M. A. Ersoy Ü.	4	0,35	Siirt Ü.	1	0,09
			Toplam	1.157	100,00

⁵ Makalenin yayınladığı tarihte yazarın bağlı üniversite dikkate alınmıştır.

VII. YAZARLARIN CİNSİYET VE UNVANA GÖRE DAĞILIMI

Yayınlanan 26 ciltte yer alan çalışmalarda toplam 611 farklı yazarın adı geçmektedir. Bunların 204'ü kadın (%33,39), 407'si erkektir (%66,61). 2020 yılı itibariyle Türkiye üniversitelerinde görev yapmakta olan akademisyenlerin %45'i kadınlardan oluşmaktadır (Anadolu Ajansı, 2021). İnceleme dönemi içerisinde kadın araştırmacıların sayısının giderek arttığı dikkate alındığında belirtilen cinsiyet oranlarının bu değişimi yansıttığı düşünülebilir.

Çalışmaya katkıda bulunan yazarların unvanları itibariyle *YED*'de yayınlanan makalelerin dağılımı Tablo 4'de verilmiştir. Yazarların unvanları belirlenirken makalenin yayımlandığı dönemdeki unvanları dikkate alınmıştır. Görüldüğü gibi en fazla yayın, akademik camiada öğretim üyeleri içinde en kalabalık kesimi oluşturmaları ve doçentliğe hazırlık amacıyla yayına ağırlık vermeleri gibi öngörülebilir nedenlerle Dr. öğretim üyesi⁶ sınıfına aittir (%37,13). Genel sınıflandırmada ikinci sırada araştırma görevlileri sınıfı gelmektedir (toplam %21,76). Öğretim üyeleri grubunda en düşük yayın oranı profesör sınıfına aittir (%9,59).

Tablo 4. Makalelerin yazar unvanı ve sırasına göre dağılımı.

Unvan	1. isim	%	2. isim	%	3. isim	%	4. isim	%	Toplam	%
Arş. Gör.	113	0,14	82	0,21	24	0,25	–	–	215	16,77
Arş. Gör. Dr.	43	0,05	16	0,04	4	0,04	1	0,20	64	4,99
Öğr. Gör.	23	0,03	18	0,05	6	0,06	–	–	45	3,51
Öğr. Gör. Dr.	17	0,02	4	0,01	–	–	–	–	21	1,64
Dr. Öğr. Üyesi	342	0,43	121	0,30	12	0,12	1	0,20	476	37,13
Doç. Dr.	126	0,16	57	0,14	12	0,12	1	0,20	195	15,21
Prof. Dr.	56	0,07	55	0,14	11	0,11	1	0,20	123	9,59
YL öğrencisi	7	0,01	3	0,01	12	0,12	1	0,20	23	1,79
Doktora öğrencisi	9	0,01	18	0,05	6	0,06	–	–	33	2,57
Dr.	45	0,06	13	0,03	5	0,05	–	–	63	4,91
Bilim uzmanı	8	0,01	11	0,03	5	0,05	–	–	24	1,87
Toplam	789		398		97		5		1.282	

VIII. MAKALELERİN ALANLARA GÖRE DAĞILIMI

Bir fakülte dergisi olması hasebiyle *YED*'in genel kapsamının iktisadi ve idari bilimlerden oluşması beklenmekle birlikte hukuk, iletişim, sosyoloji gibi diğer bazı bilim dallarıyla ilişkili çalışmalara da rastlanmaktadır. Yayınlanan çalışmalar alanlarına göre değerlendirilirken işletme alanını oluşturan alt bilim dalları birbirlerinden oldukça farklılaştıkları için alt bilim dalları itibariyle değerlendirilmiştir⁷. Buna göre yönetim-organizasyon ve iktisat dallarıyla ilişkili çalışmalar yayınlanan 807 makale içinde en büyük paya sahiptirler (sırasıyla %26,15 ve %25,16). Onları yaklaşık %12'lik paylarla muhasebe-finance ve maliye dallarından çalışmalar izlemektedir (Tablo 5).

⁶ 6 Mart 2018 tarihinde yürürlüğe giren kanunla "yardımcı doçent" unvanı kaldırılarak "doktor öğretim üyesi" unvanı getirilmiştir. Burada verilen oran her iki unvanı kapsamaktadır.

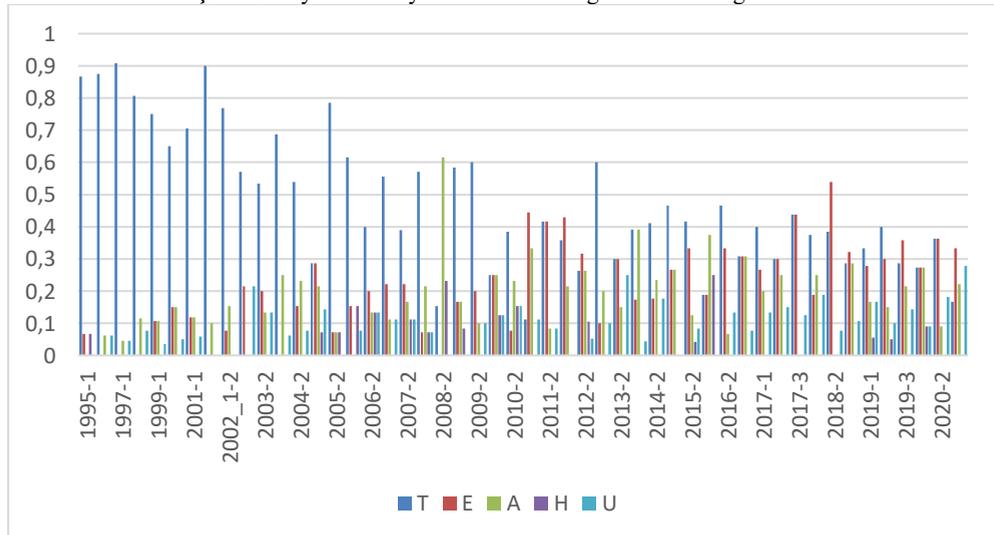
⁷ Ekonometrik analiz içeren çalışmalar pür teorik olmadıkları için ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmemiş, genellikle (ampirik) iktisat, duruma göre de ya istatistik ya da asıl konuya göre ait olduğu bilim grubuna (finans, maliye vb.) dâhil edilmiştir. Benzer şekilde, yönelyem analizi içeren çalışmalar da sayısal yöntemler grubuna dâhil edilmiştir.

Tablo 5. Makalelerin bilim dallarına göre dağılımı.

Alan Adı	Makale Sayısı	Oran (%)
Yönetim – Organizasyon	211	26,146
İktisat	203	25,155
Muhasebe – Finansman	101	12,515
Maliye	99	12,268
Pazarlama	65	8,055
Sayısal Yöntemler	43	5,328
Kamu Yönetimi	32	3,965
Siyaset Bilimi	23	2,850
Çalışma Ekonomisi	14	1,735
İstatistik	7	0,867
İletişim	3	0,372
Hukuk	3	0,372
Uluslararası İlişkiler	2	0,248
Sosyoloji	1	0,124
Toplam	807	100,00

IX. MAKALELERİN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Çok farklı alanlarda çok çeşitli konuların ele alındığı makaleleri katı bir sınıflandırmaya tâbi tutmak zor olmakla birlikte araştırmada kullanılan aracın niteliğine göre gevşek bir ayırım yapılabilir. Bir kısım makaleler konuyu pür teorik açıdan ele alırken diğer bazı makalelerde istatistiksel, ekonometrik veya spesifik bir araştırma yöntemine başvurulduğu gözlenmektedir. Makaleler inceleme konusuna yaklaşımları ve yöntemleri açısından beş gruba ayrılarak sınıflandırılmıştır: hiçbir ampirik araca başvurulmayan, betimsel veya yorum türü çalışmalar (T – teorik), ekonometrik yöntemlere dayalı analiz içeren çalışmalar (E – ampirik), uygulanan anketten elde edilen verilerin kategorik sunum ve yorumundan ibaret olan çalışmalar (A – ankete dayalı), anket verilerine dayalı olarak birtakım hipotez testlerinin uygulandığı çalışmalar (H – hipotez) ve belirli bir yöntemin uygulanmasına yönelik çalışmalar (U – uygulama).

Şekil 5. Sayılar itibarıyla makale türüne göre oransal dağılım.

Makalelerin türlerine göre oransal dağılımının zaman içindeki seyri Şekil 5'te verilmiştir. Derginin her bir sayısı itibariyle makale adedi değişkenlik gösterdiği için oransal gösterim daha uygun bulunmuştur. Verilen oranlar incelendiğinde ilk yıllarda teorik çalışmaların oransal olarak çok baskın olduğu, ancak zaman içinde diğer türlerde çalışmaların artış gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu olgu kısmen, 90'lı yılların sonlarında Türkiye'de ampirik analiz araçlarının henüz pek yaygınlaşmamış olmasıyla, kısmen de ilk sayılarda yazar kümesinin daha homojen olması ve sözkonusu yazar kümesinin o dönemki tercihleriyle açıklanabilir. Bununla birlikte yazar eğilimlerinin zamanla değiştiği söylenebilir. Sözgelimi, ilk sayılarda anket verisi kullanmayan bir yazar sonraki yıllarda çalışmalarında anket uygulamış ve verileri hipotez testlerinde kullanmıştır. Benzer durum makroiktisadi araştırmalar için de geçerlidir.

Önceki bölümde de gösterildiği gibi çalışmaların önemli bir kısmının (%26) yönetim-organizasyon dalında olması ankete dayalı deskriptif analizler ve hipotez testlerinin kullanım oranına da yansımaktadır. Yine, tüm makalelerin dörtte birini oluşturan iktisadi araştırmalarda son dönemde ekonometrik analiz araçlarının gitgide daha yoğun olarak kullanılması da ampirik çalışmaların oransal olarak giderek artmasına neden olmaktadır.

X. MAKALELERİN ALDIĞI ATIFLARIN DAĞILIMI⁸

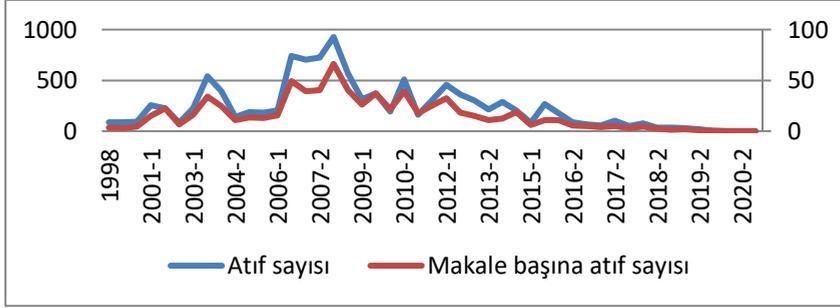
Makalelerin aldıkları atıflar Google-Akademik üzerinden yapılan araştırmaya dayanmaktadır. Google-Akademik'te rapor edilen "alıntılanma sayısı" bazı mükerrer kayıtlar içerebildiğinden buradaki sayıların yaklaşık değerler olarak kabul edilmesi uygun olacaktır. Diğer taraftan, tüm makaleler için benzer süreç izlendiğinden söz konusu sapma olasılığının aşağı yukarı aynı olacağı söylenebilir. Bu itibarla, atıf sayıları için yapılacak karşılaştırmanın bu sapmadan ciddi oranda etkilenmeyeceği düşünülmektedir.

1995 – 2020 döneminde YED'de yayınlanan 807 çalışmaya Ocak 2021 itibariyle toplam 12.295 atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Yayınlanan sayılara göre makalelerin aldıkları atıfların dağılımı Şekil 6'da verilmiştir. Burada, yayınlanan her bir sayıdaki makale sayısının farklı olduğu ve makalelerin atıf alma olasılığının zaman geçtikçe artabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Şekil incelendiğinde ilk yıllardaki makalelerin eski olmalarına rağmen nispeten düşük atıf sayısına sahip oldukları görülmektedir. Bu durumun, dergi o dönemlerde henüz internet üzerinden yayınlanmadığı için ulaşılabilirliğinin kısıtlı olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. 13, 14 ve 15. ciltlerdeki makalelerin atıf performanslarının nispeten oldukça yüksek olduğu, sonraki ciltlerde ise yakın tarihli olduklarından doğal olarak atıf sayılarının düşme eğilimi sergilediği gözlenmektedir. Sayılar itibariyle makale sayılarındaki farklılığın atıf sayısı üzerindeki olası etkisini hesaba katmak amacıyla her bir sayı için makale başına atıf sayısı da hesaplanmıştır. Şekil 6'da görüldüğü gibi her iki göstergenin zaman içindeki değişimi genel olarak benzerlik göstermektedir. Atıf sayılarının zaman içindeki dağılımı Rousseau vd. (2018:

⁸ Atıf bilgisi 10 Ocak 2021 itibariyledir.

196,197)'nin işaret ettiği “yakınlık etkisi” (immediacy effect) olgusuyla uyumludur.

Şekil 6. Sayılara göre atıf sayısının dağılımı.

XI. EN FAZLA ATIF ALAN MAKALELER

YED’de yayınlanan çalışmaların atıf performanslarına bakıldığında (Tablo 6) yönetim ve organizasyon alanında yayınlanan makalelerin en fazla atıf alan grup oldukları görülmektedir. Ocak 2021 itibariyle, YED’in 26 cildinde yayınlanmış olan makalelerden en fazla atıf alan 15 makalenin 11 tanesi yönetim ve organizasyon alanındadır. Diğerlerinin dağılımı ise 2 pazarlama, 1 iktisat ve 1 turizm işlemeciliği şeklindedir. YED’de iktisat alanında yayınlanan makalelerin oranı yönetim-organizasyon alanındakilere yakın olmakla birlikte (bkz. Tablo 5) atıf sayısı bakımından iki alan arasında büyük fark vardır.

Her ne kadar sıralama sözkonusu makalelerin toplam atıflar içindeki paylarına göre yapılmışsa da kuşkusuz çalışmanın yayımının üzerinden geçen yıl sayısı atıf sayısı üzerinde etkili olmaktadır⁹. Bu nedenle aradan geçen yıl sayısına bölünerek elde edilen yıl ağırlıklı atıf sayısı tablonun son sütununda verilmiştir.

Tablo 6. En fazla atıf alan makaleler (ilk 15).

	Yazar/lar	Alan	Cilt-Sayı	Yıl	Atıf Sayısı	Pay	Atıf/Yıl
1	N. Demircan, A. Ceylan	Yön-Org	10-2	2003	292	2,37	22,46
2	G. S. Arı, E. Ç. Bal	Yön-Org	15-1	2008	290	2,36	23,36
3	Ö. Turunç, M. Çelik	Yön-Org	17-2	2010	256	2,08	25,60
4	S. Köse, S. Tetik, C. Ercan	Yön-Org	8-1	2001	203	1,65	10,41
5	Y. Demirel	Yön-Org	15-2	2008	202	1,64	16,83
6	E. Örcü, R. Kılıç, T. Kılıç	Pazarlama	14-2	2007	194	1,58	14,92
7	M. O. Özkaya, İ. D. Kocakoç, E. Karaa	Yön-Org	13-2	2006	189	1,54	13,50
8	O. Bahar	İktisat	13-2	2006	188	1,53	13,43
9	H. N. Basım, M. Beğenirbaş	Yön-Org	19-1	2012	184	1,50	21,65
10	E. Örcü, A. Kanbur	Pazarlama	15-1	2008	174	1,42	13,92
11	Ş. Aslan	Yön-Org	15-2	2008	161	1,31	13,42
12	İ. Akkoç, A. Çalışkan, Ö. Turunç	Yön-Org	19-1	2012	143	1,16	16,82
13	S. Doğan, Ö. Demiral	Yön-Org	14-1	2007	137	1,11	10,15
14	M. Kozak	Tur. İsl.	14-1	2007	124	1,01	9,19
15	U. Durna	Yön-Org	11-1	2004	121	0,98	7,33
				Toplam	2.858	23,25	

⁹ Bununla birlikte, atıf sayısı ile makalenin yayımı üzerinde geçen süre (yaşı) arasındaki korelasyon pozitif ama çok düşük (0,08) bulunmuştur. Buna karşılık, sayma veri regresyon modeli tahminlerine göre makale yaşı ile atıf sayısı arasında pozitif ve istatistiksel açıdan oldukça anlamlı bir ilişkinin var olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Bu 15 çalışma dergide yayınlanan 807 makalenin %1,86'sını oluştururken aldıkları atıflar toplam atıfların %23,25'ini oluşturmaktadır. Bu bakımdan sözkonusu çalışmaların derginin tanınmasına ve bilinirliğinin artmasına çok büyük katkıda buldukları söylenebilir. Makalelerin geneli incelendiğinde 208 çalışmanın (yayınlanan makalelerin dörtte biri) bugüne kadar hiç atıf almadıkları göze çarpmaktadır. Atıf performansı açısından en büyük grubu (464 çalışma, %57,50) 1 ila 25 arası atıf almış olan makaleler oluşturmaktadır.

Tablo 7. Aldıkları atıf sayılarına göre makalelerin dağılımı.

Atıf Sayısı	Frekans	Oran (%)	Birikimli frekans	Oran (%)
0	208	25,77	208	25,77
1-25	464	57,50	672	83,27
26-50	68	8,43	740	91,70
51-75	32	3,97	772	95,66
76-100	14	1,73	786	97,40
101-125	5	0,62	791	98,02
126-150	3	0,37	794	98,40
151-175	4	0,50	798	98,88
176-200	4	0,50	802	99,38
201-225	2	0,25	804	99,63
226-250	1	0,12	805	99,75
251-275	1	0,12	806	99,88
275-300	1	0,12	807	100,00
Toplam	807	100,00		

Makalelerin aldıkları atıf sayıları Benford Kanunu'na uygunluk açısından araştırılmıştır. "Birinci basamak kanunu" olarak da bilinen Benford Kanunu, sayısal verilerin basamaklarında 0, 1, 2, ..., 9 değerlerinin bulunma olasılıklarının logaritmik olarak değişim gösterdiğini ifade etmektedir. Örneğin, bir sayısal verinin ilk basamağında 1 değeri bulunması olasılığı 0,301 iken 9 değeri bulunması olasılığı 0,046 kadardır. Oysa ikinci basamakta 1 değeri bulunması olasılığı 0,114, buna karşılık 9 bulunması olasılığı 0,085'dir (Alves vd., 2016). Benford Kanunu'nun esas alınan logaritma tabanından ve ölçekten bağımsız olduğu kanıtlanmıştır (Akkaş, 2007).

Birinci ve ikinci basamak değerleri için yürütülen testte χ^2 test istatistiği sırasıyla 4,384 ve 10,275 bulunmuştur. Bu değerler %5 hata payı için 8 ve 9 serbestlik dereceli kritik değerler olan $\chi^2(8) = 15,507$ ve $\chi^2(9) = 16,919$ değerleri ile karşılaştırıldığında "gözlenen olasılıklarla Benford olasılıkları arasında fark yoktur" şeklindeki boş hipotezin reddedilemediği görülmektedir. Buna göre, makalelerin aldıkları atıf sayılarının basamak değerleri Benford Kanunu ile ortaya koyulan doğal süreçle uyumludur.

XII. MAKALE DEĞERLENDİRME SÜRESİ

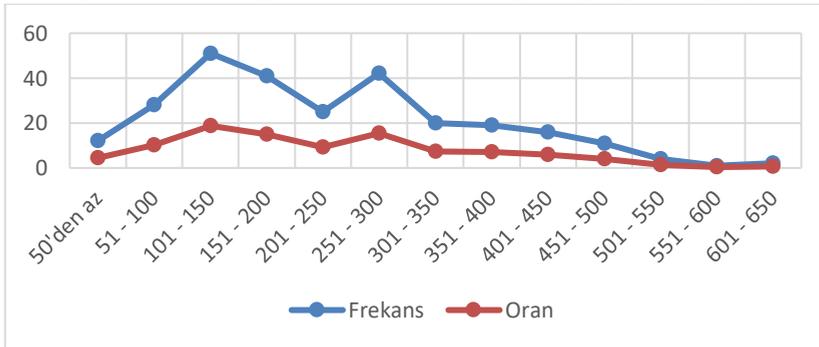
Akademik dergilerde yayın için gönderilen çalışmaların hakem değerlendirme süreçlerinin hızlı bir şekilde sonuçlandırılması arzu edilen bir durumdur. Çünkü makul ölçüdeki bir hızlı değerlendirme süreci çalışmanın verilerinin ve sonuçlarının güncelliğini korumasına, yazarların çalışmaya dair bilgileri henüz sıcak olduğundan talep edilen revizyonların daha kısa sürede yapılmasına, ayrıca dergi yönetiminin sürüncemede kalmış çalışmalar olmadan daha rahat hareket etmesine imkân vermektedir. Kuşkusuz değerlendirme süreci

tümüyle dergi yönetiminin kontrolü altında değildir. Hakemlerin değerlendirme süresi, yazarlardan istenen revizyonların gerçekleştirilme süresi, ikinci tur ve/veya üçüncü hakem değerlendirme süresi ve derginin operasyonel hızı değerlendirme sürecinin uzunluğunu belirleyen başlıca faktörlerdir. Bununla birlikte, dergi yönetiminin her aşamada belirli ölçülerde süreci hızlandırma imkânına sahip olduğu söylenebilir. Son yıllarda birçok akademik dergi makalelerin ilk geliş, revizyon ve yayına kabul tarihlerini paylaşmaktadır. Böylelikle hem şeffaflık konusunda önemli bir adım atılmış olmakta, hem de çalışmaların değerlendirme süreçleri hakkında fikir edinilmektedir.

YED, 2015 yılı (22. cilt) 2. sayısından itibaren değerlendirme sürecine ilişkin olarak makale geliş ve yayına kabul ediliş tarihi şeklindeki kronolojik bilgileri paylaşmaya başlamıştır. Ancak revizyon tarihleri belirtilmediğinden sadece sürecin toplam süresi hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, çoğu makale için uzun zamana yayılan sürecin uzama nedenleri bilinmemektedir.

2020 sonuna kadar yayınlanan 17 sayıdaki toplam 270 makale incelendiğinde medyan değerlendirme süresinin 209, ortalama sürenin yaklaşık 232 gün, standart sapmanın ise 130,23 olduğu görülmüştür. En kısa değerlendirme süresi 24, en uzununu ise 644 gündür. Yayınlanan makalelerin yarısından fazlası (%51,47) için değerlendirme süresi altı aydan daha uzun sürmüştür (Şekil 7). Buna göre *YED*'de makale değerlendirme süresinin genel olarak uzun olduğu söylenebilir.

Şekil 7. Makale değerlendirme sürelerinin dağılımı (yatay eksen; gün).

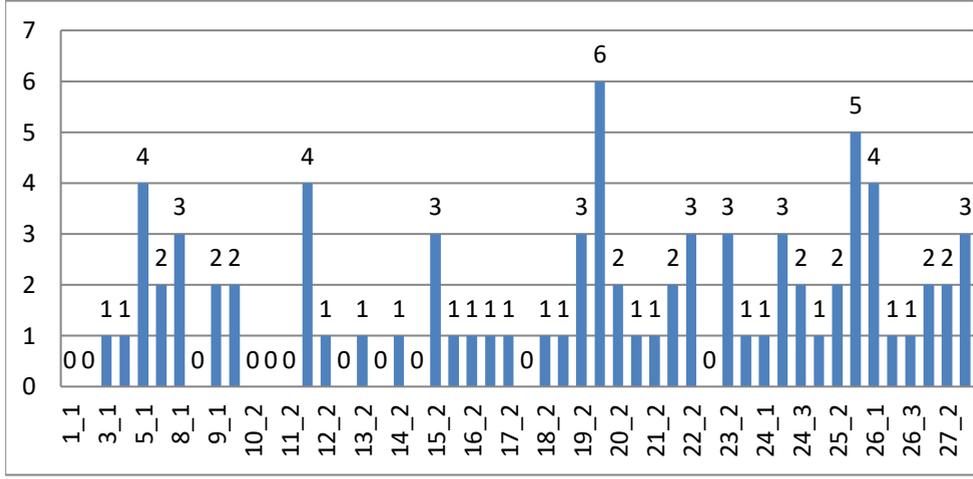
XIII. YABANCI DİLDE MAKALE SAYISI

Günümüzde genel olarak bilim dili İngilizce'dir. Garfield (1990), İngilizce dışında bir dilde yayınlanan belgelerin uluslararası toplum tarafından daha az dikkat çektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, yerel dille duyurulan araştırma sonuçları, doğası gereği daha uluslararası olan ve birçok bilim alanında kabul edilen bilim dili olan İngilizce'de rapor edilen bulgulardan daha yavaş yayılmaktadır. Yazım dilinin İngilizce olması yayınlanan çalışmaların daha fazla atıf almasına ve dolayısıyla derginin bilinirliğinin artmasına da katkı sağlamaktadır. Bu olgunun etkisiyle Türkiye'de ve dünyada tümüyle İngilizce dilinde yayın yapan dergilerin sayısı giderek artmaktadır.

YED'in inceleme döneminde yayınlanan 51 sayısındaki toplam 807 makalenin 78'inin dili İngilizce'dir. Bunun dışında sadece 3 adet Almanca makale

yayınlanmıştır. Buna göre yayınlanan çalışmaların yaklaşık %10'u yabancı dildedir. Yabancı dildeki 81 makalenin sadece 2 tanesi tamamen yabancı yazarlar tarafından yazılmıştır. Şekil 8 incelendiğinde İngilizce makale sayısının 26 yıl içinde kayda değer bir farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Buna göre, *YED*'in uluslararasılaşma bakımından oldukça zayıf kaldığı söylenebilir.

Şekil 8. Sayılara göre yabancı dilde makale sayısı.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin bir yayını olarak 1995 yılında yayın hayatına başlayan *Yönetim ve Ekonomi Dergisi* (*YED*) uzun yıllara dayanan birikimi ve alanında edindiği saygın yer ile bilimsel bilginin yayılması ve paylaşılmasında aracı olma misyonunu başarıyla yerine getirmektedir. Bu çalışmada, *YED*'in 1995 – 2020 döneminde yayınlanan 51 sayısındaki makaleler bibliyometrik açıdan incelenmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda *YED*'in temel karakteristikler açısından bibliyometrik olarak incelenen diğer bazı benzer kapsamlı dergilerle paralellik sergilediği görülmüştür. İncelemelerden elde edilen bulgular aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Makalelerin yarıya yakını (%46,8) tek yazarlıdır. Özellikle ilk yıllarda tek yazarlı makale oranı daha yüksekken son dönemlerde çok yazarlı makalelerin sayısında artış gözlenmektedir.
- En fazla yayın yapan ilk 15 sıradaki yazar incelendiğinde biri dışında diğerlerinin tümünün MCBÜ öğretim elemanı oldukları göze çarpmaktadır. Bunların da 10 tanesi hâlihazırda MCBÜ-İİBF'de görev yapmaktadırlar.
- Yazarların %91'i akademik camiadandır. Bunların da %26'sını MCBÜ mensubu akademisyenler oluşturmaktadır.
- 1995-2020 döneminde 110'u Türkiye'de faaliyet gösteren, 14'ü yabancı üniversite olmak üzere 124 farklı üniversiteden yazarın çalışması

yayınlanmıştır. Yazarların 11'i Türkiye içinde veya dışında yaşayan yabancı uyruklulardan oluşmaktadır. Buna göre yabancı yazar oranı yaklaşık %1'dir. Toplam 611 farklı yazar katkıda bulunmuştur. Yazarların üçte biri kadındır.

- Yazarların unvanlarına göre dağılımına bakıldığında en geniş kesimi Dr. öğretim üyesi (yardımcı doçent) grubunun oluşturduğu (%37,13), onları araştırma görevlileri grubunun izlediği (toplam %21,76) görülmektedir.
- Yayınlanan makalelerin yarısından fazlasını genel olarak işletme alanına dâhil edilebilecek bilim dallarından çalışmalar oluşturmaktadır. Tüm branşlarda en yüksek pay yönetim-organizasyon bilim dalına aittir.
- Makalelerin önemli bir kısmının teorik çalışmalardan oluştuğu, ancak zaman içinde teorik çalışmalar sayı ve oran olarak azalırken ampirik çalışmaların artış gösterdiği gözlenmektedir.
- 1995 – 2020 döneminde *YED*'de yayınlanan 807 çalışmaya Ocak 2021 itibariyle toplam 12.295 atıf yapıldığı tespit edilmiştir. Özellikle 2007 ve 2008 yıllarında yayınlanan makalelerin nispi olarak yüksek atıf düzeyine sahip oldukları göze çarpmaktadır. Makalelerin dörtte biri bugüne kadar hiçbir atıf almamış görünmektedir.
- Bilim dalları itibariyle çalışmaların atıf performanslarına bakıldığında yönetim-organizasyon alanında yayınlanan makalelerin en fazla atıf aldıkları görülmektedir. En fazla atıf alan 15 makalenin 11 tanesi yönetim-organizasyon alanındadır.
- Hakkında süreç bilgisi bulunan toplam 270 makale incelendiğinde ortalama değerlendirme süresinin yaklaşık 232 gün olduğu görülmüştür. En kısa değerlendirme süresi 24, en uzununu ise 644 gündür. Yayınlanan makalelerin yarısından fazlası (%51,47) için değerlendirme süresi altı aydan daha uzun sürmüştür. Buna göre *YED*'de makale değerlendirme süresi genel olarak uzundur.
- Yayınlanan toplam 807 makalenin 80'i yabancı dilde yazılmıştır (%9,9). Yabancı dildeki 80 makalenin sadece 2 tanesi tamamen yabancı yazarlar tarafından yazılmıştır. Dolayısıyla *YED*'in uluslararasılaşma açısından oldukça zayıf kaldığı söylenebilir.
- *YED*'de 2020 yılında alan editörlüğüne geçilmesi kuşkusuz yararlı bir adımdır. Böylece hem çalışmaların uygun hakeme yönlendirilmesi imkânı artırılarak değerlendirme sürecini bir ölçüde kısaltmak mümkün olacak, hem de alana katkı yapma potansiyeli yüksek çalışmaları tespit etmek daha olası hâle gelecektir. Makalelerin dörtte birinin bugüne kadar atıf alamadığı göz önünde bulundurulduğunda, alana katkı açısından çok zayıf çalışmaların daha editörlük değerlendirmesi aşamasında iade edilmesi ve daha nitelikli çalışmaların hakemli sürecine alınması etkinliği ve kaliteyi artıracaktır.
- Elde edilen sonuçlar ve diğer gözlemler dikkate alınarak, aşağıdaki önerilerin *YED*'in daha nitelikli, daha fazla tanınan ve daha işlevsel bir

akademik dergi olması için faydalı ve yol gösterici olacağı düşünülmektedir:

- Yabancı dillerde (özellikle İngilizce) ve yabancı araştırmacılarla ortak çalışmaların artırılması *YED* kaynaklı makalelerin daha fazla atıf almasına, derginin ve MCBÜ'nün bilinirliğinin artmasına önemli ölçüde katkıda bulunacaktır. Bunun için yazarlara çalışmalarını İngilizce veya tercih edecekleri başka bir dilde yazmaları önerilebilir, teşvik edilebilir. Tercüme konusunda destek sağlanabilir. Uluslararası bilim camiasının dikkatini çekmek ve yabancı dillerdeki makalelere bir ivme kazandırmak için, bir süreliğine bile olsa, çeşitli alanlarda tanınmış yabancı akademisyenlerden makale talep edilebilir (invated paper). Yine, dergide en fazla MCBÜ elemanlarının yayın yaptıkları (1/4 ün üzerinde) gözönüne alındığında, MCBÜ mensuplarının *YED*'de yayınlanmak üzere gönderdikleri çalışmalarda diğer üniversitelerden yerli ve yabancı araştırmacılarla daha fazla ortaklık yapmaları ve/veya en azından İngilizce makale yazmaları derginin bilinirliğini artırma konusunda yararlı olacaktır.
- Bazı araştırmacıların çalışmalarını yayınlamak istedikleri derginin sayfa tasarımı ve estetiğine önem verdiği gerçeğinden hareketle, derginin görsel açıdan geliştirilmesi ve ayrıca gerek yayına kabul edilen makale metinlerinde gerekse internet sayfasındaki hataların ortadan kaldırılması derginin imajını daha da güçlendirecektir.
- *YED*'in, MCBÜ olarak paydaş olunan kongrelerde sunulan ve hakemlik sürecinden geçen bildirimler yayınlamasına ortam oluşturduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra, derginin kapsamına giren alanlarda çeşitli güncel ve popüler konularda konuk editör yönetiminde özel sayılar yayınlanabilir. Özellikle İngilizce yayınlanacak bu tür sayıların yerli ve yabancı araştırmacıların ilgisini dergiye çekme ve başvuru kaynağı olma gibi bir işlev üstlenmesi mümkündür.
- Türkçe ve İngilizce dil editörlüğünün hayata geçirilmesi yayınlanan çalışmaların dil ve üslup açısından daha kaliteli olmasına katkıda bulunacaktır. Kimi makalelerde Türkçe'nin kullanımı açısından dâhi birçok sorun gözlenmektedir. Sadece inceledikleri konu ve bunu ele alış biçimleri değil, dil ve üslup bakımından yetkinlikleri de akademik çalışmaların kalitesinin bir ölçütüdür.
- *YED*'in Dergipark sayfasında birçok aksaklık ve hata (çalışmayan link, yanlış künye bilgisi, eksik pdf linki vb.) bulunmaktadır. Bunların tespit edilerek en kısa sürede giderilmesi uygun olacaktır.
- Yayın ve değerlendirme sürecinin hızlandırılması için çözümler geliştirilmelidir. Özellikle hakemlik sürecindeki uzamaların mümkün olduğunca en aza indirilmesi önemlidir. Sorunlu hakemlerin tercih edilmemesi, belki revizyon için yazarlara azamî bir süre tanınması düşünülebilir.
- Derginin kurum içinden makaleler için gayriresmi olarak belirli bir kota prensibi uyguladığı bilinmekle birlikte MCBÜ içinden (özellikle isim

bazında) yazar yoğunlaşmasının azaltılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Örneğin aynı ismin bir cilt/yıl içinde birden fazla çalışmada yer almaması yönünde karar alınabilir. Bu ilke, kimi dergilerde uygulandığı gibi kurum-dışı yazarları da kapsayacak şekilde daha da genelleştirilebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Doç. Dr. Kadir Karagöz tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akkaş, M. E. (2007) "Denetimde Benford Kanunu'nun Uygulanması", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 191 – 206.
- Al, U. (2008) Türkiye'nin Bilimsel yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Alves, A. D., Horacio, H. Y. ve Soma, N. Y. (2016) "An Analysis of Bibliometric Indicators to JCR According to Benford's Law", *Scientometrics*, 107, 1489 – 1499.
- Anadolu Ajansı, "Üniversitelerdeki kadın akademisyen sayısı artıyor", Sefa Şahin'in 06.03.2021 tarihli haberi, Ankara. Erişim: 11.12.2021, <https://www.aa.com.tr/egitim/universitelerdeki-kadin-akademisyen-sayisi-artiyor/2166630>
- Andrés, A. (2019) *Measuring Academic Research: How to Undertake a Bibliometric Study*, Chandos Publishing.
- Anyi, K. W. U., Zainab, A. N. ve Anuar, N. B. (2009) "Bibliometric Studies on Single Journals: A Review", *Malaysian Journal of Library and Information Science*, 14 (1), 17 – 55.
- Balı, S. ve Dündar, D. (2020) "Maliye ve Finans Yazıları Dergisi'nde Yayımlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2009-2018)", *Maliye ve Finans Yazıları*, 113, 153-184.
- Beşel, F. ve Yardımcıoğlu, F. (2017) "Maliye Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi: 2007-2016 Dönemi", *Maliye Dergisi*, 172, 133-151.
- Birinci, H. G. (2008) Turkish Journal of Chemistry'nin Bibliyometrik Analizi, *Bilgi Dünyası*, 9 (2), 348 – 369.
- Budak, Y., Tıngöy, Ö. ve Küçükaraç, H. (2017) "Sayısal Ortamlar ve Yayıncılığın Dönüşümü Bağlamında Türkiye'de Akademik Süreli Yayıncılık", *Online Academic Journal of Information Technology*, Özel Sayı, 8 (30), 325 – 339.
- Çetinkaya-Bozkurt, Ö. ve Çetin, A. (2016) "Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11 (2), 229-263.
- Doğan, Y. ve Kılıçaslan, H. (2021) "Sakarya İktisat Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi", *Sakarya İktisat Dergisi*, 10 (3), 226-239.
- Egghe, L. (2005) *Power Laws in the Information Production Process: Lotkaian Informetrics*, Elsevier Academic Press.
- Garfield, E. (1990) "The languages of science revisited: English (only) spoken here?", *Current Contents*, 31, 3-18.
- Kayakıran, D. ve Doğan, S. (2019) "Maliye ve Finans Yazıları Dergisi'nde Yayımlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2008-2019)", *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 2 (2), 92-102.
- Lotka, A. J. (1926) "The Frequency Distribution of Scientific Productivity", *Journal of the Washington Academy of Sciences*, 16 (12), 317 – 323.

- Özdemir, A. N. ve Alpaydın, Y. (2017) “Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Yayıncılık: Üniversite Dergilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Yükseköğretim Dergisi*, 8 (1), 9 – 22.
- Polat, Ç., Sağlam, M. ve Sarı, T. (2013) “Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 273-288.
- Polat, Z. A. ve Alkan, M. (2015). “Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi'nin bibliyometrik analizi”, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 15. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 25-28 Mart 2015, Ankara. http://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/866fb109cd37ad4_ek.pdf
- Polat, S. (2020) “Sosyoekonomi Dergisinde Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi: 2005-2019 Dönemi”, *Sosyoekonomi*, 28 (45), 281-300.
- Pritchard, A. (1969) “Statistical Bibliography or Bibliometrics?”, *Journal of Documentation*, 25 (4), 348-349.
- Rousseau, R., Egghe, L ve Guns, R (2018) *Becoming Metric-wise: A Bibliometric Guide for Researchers*, Chandos Publishing.
- Sengupta, I. N. (1992) “Bibliometrics, Informetrics, Scientometrics and Librametrics: An Overview”, *Libri*, 42 (2), 75-98.
- Tisdell, C. A. (2020) “The Fiftieth Year of Economic Analysis and Policy: How, Why, and to What Extent Has It Changed?”, *Economic Analysis and Policy*, 68, A1 – A9.
- Yılmazel, Ö. (2019) “Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi”, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 1-13.

SUMMARY

Academic journals constitute a very important element of the scientific world due to the important role they play in the dissemination and sharing of scientific knowledge. Official and private academic journals, the number of which has increased rapidly in recent years, make a serious contribution to realizing this mission. The Journal of Management and Economics (*JME*), which started its publication life in 1995 as a publication of Manisa Celal Bayar University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, successfully fulfills this task with its long years of experience and a respected place in the field. In this study, the articles in the 51 issues of the journal published between 1995 and 2020 were examined bibliometrical and descriptive statistical point of view.

As a result of the examinations, it was seen that the *JME* exhibited parallel features with some other journals which have similar scopes that were examined bibliometrically in terms of basic characteristics. The findings from the reviews can be summarized as follows:

- Nearly half of the articles (46.8%) have a single author. Especially in the first years, while the rate of single-authored articles is higher, there has been an increase in the number of multi-author articles in recent years.
- When the top 15 authors with the highest number of publications are examined, it is seen that all but one of them are MCBU faculty members. 10 of them are currently working in MCBU-FEAS.
- 91% of the authors are from the academic community and 26% of them are from MCBU.

- In the 1995-2020 period, the work of the authors from 124 different universities, 110 operating in Turkey and 14 foreign universities, has been published. 11 of the authors are foreign nationals living in or outside of Turkey. Accordingly, the rate of foreign authorship is approximately 1%. A total of 611 different authors contributed to papers. One-third of the authors are women.
- Considering the distribution of authors according to their titles, the largest group is assistant professors (37.13%), followed by the group of research assistants (21.76% in total).
- More than half of the published articles consist of studies from the branches of science that can be included in the field of business management in general. The highest share in all branches belongs to the branch of management-and-organization.
- It is observed that a significant part of the articles consists of theoretical studies, but while the number and rate of theoretical studies decrease over time, empirical studies increase.
- As of January 2021, a total of 12,295 citations were made to 807 studies published in the *JME* during the 1995 – 2020 period. Especially it is striking that the articles published in 2007 and 2008 have a relatively high citation level. A quarter of the articles seem to have received no citations to date.
- Considering the citation performance of the studies as per discipline it is seen that the articles published in the field of management-and-organization receive the most citations. 11 of the 15 most cited articles are from the field of management-and-organization.
- When a total of 270 articles with process information were examined, it was seen that the average evaluation period was approximately 232 days. The shortest evaluation period is 24 days and the longest is 644 days. For more than half (51.47%) of the published articles, the evaluation period took longer than six months. Accordingly, it can be said that the article evaluation period is generally long for *JME*.
- Out of a total of 807 published articles, 80 were written in a foreign language (9.9%). Only 2 of the 80 articles in a foreign language were written by completely foreign authors. Therefore, it can be said that *JME* is rather weak in terms of internationalization.

Based on the findings obtained from the review, the following suggestions can be made: In order to increase international recognition, the publication of articles in English should be emphasized, the page design of the journal should be improved, special issues can be published under the guest editor's management on current and popular topics, article evaluation period should be shortened, author concentration should be prevented.

The Analysis of Structural Changes in the Reserves of the Bank of England

Mehmet ÇETİN*

ABSTRACT

Bank of England, one of the leading examples of modern banking, has been established at the end of the 17th century. Economic and social turmoils and wars that broke up in the first half of the 19th century have led to a serious debate between the Currency School and Banking School regarding the primary function of BoE. The Bank Charter Act dated 1844 has been enacted to eliminate the ongoing instabilities in the British economy. The act was suspended in 1847, 1857, and 1866 because of the developments. In this study, the effects of economic and non-economic developments on the Bank's reserves are investigated using the structural breakpoint tests for the period between 1844 and 1866. To detect the presence of any regime shifts in both series mean and variance, the Bai and Perron and ICSS algorithm procedures were employed. The findings of the study reveal the effects of domestic and foreign military, political and economic developments directly affecting the UK, on the reserves of the Bank.

Key Words: Bank of England, The Bank Charter Act of 1844, Structural breaks.

JEL Classification: N23, E58, E52

İngiltere Merkez Bankası Rezervlerinde Meydana Gelen Yapısal Değişimlerin Analizi

ÖZ

17. yüzyılın sonunda teşkil edilen Bank of England, modern bankacılığın önde gelen örneklerindedir. 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen ekonomik ve toplumsal çalkantılar ve savaşlar, Bankacılık ve Para okulları arasında BoE'nin öncelikli işlevinin ne olduğuna dair ciddi bir tartışma başlatmıştır. 1844 tarihli Bankacılık Yasası İngiliz ekonomisinde süregelen istikrarsızlığı ortadan kaldırmak amacıyla yürürlüğe konulmuştur. Yasa, 1847, 1856 ve 1866 yıllarında yaşanan gelişmelere bağlı olarak askıya alınmıştır. Bu çalışmada ekonomik ve ekonomi dışı gelişmelerin bankanın rezervleri üzerindeki etkileri 1844-1866 dönemi için yapısal kırılma testleri yardımıyla araştırılmıştır. Serilerin ortalamalarında ve varyanslarında meydana gelen rejim değişikliklerinin tespit edilebilmesi amacıyla Bai-Perron testi ve ICSS algoritması kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, İngiltere'yi doğrudan etkileyen iç ve dış askeri, politik ve ekonomik gelişmelerin Bankanın rezervleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır

Anahtar Kelimeler: İngiltere Merkez Bankası, Yapısal Kırılmalar, 1844 Bankacılık Yasası

JEL Sınıflandırması: N23, E58, E52

INTRODUCTION

The history of modern central banks dates back to the 17th century. Despite the differences across time and regions, the primary target of the central banks is to provide monetary and financial stability. The Bank of England (BoE), one of the oldest banks was established in 1694, to provide financial support for the war

* Doç.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü. mehmet.cetin@deu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-6954-0908

(Makale Gönderim Tarihi: 15.03.2021/ Yayına Kabul Tarihi:09.12.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.896221

Makale Türü: Araştırma Makalesi

against France (De Kock, 1974: 1-17). It was expected to get a cheap loan and to preserve the financial position of the king owing to the establishment of the Bank (Cook, 2005: 193; Adreades, 1909: 44). The interventions of the BoE were quite critical in terms of the circulation of the short term government debts and broadly the functioning of the money market in the following period (Bordo and Eugene, 1991: 303-316; Antiba and Chamley, 2017: 25).

A continuous panic had dominated the British money markets from the beginning to the second quarter of the 19th century. The reason for this situation was the banks that both issue money and give credit. The expectations related to the failure of credits following every bad harvest and commercial bottlenecks caused deposit owners to rush to the banks and demand gold or BoE banknotes. In the case of the imperfect knowledge about the bank, which was the source of risk, the panic became a lending crisis and then turned out to be a liquidity crisis (Quinn, 2001: 31). The most heated arguments on the British economics took place between the Currency and Banking Schools during the second quarter of the 19th century and, the 1844 Bank Charter Act in which the views of the Currency School outweigh was implemented by Robert Peel, the prime minister of its period (Andreades, 1909: 285).

The economic, political, and social developments of the subsequent period required the active intervention of the BoE and also caused the Bank Charter Act to be questioned frequently. The Great Famine of 1846 following the failure of potato harvest in Ireland in 1845, the commercial crisis of 1847 induced by the railway mania, the Chartist movement which affected the real sector seriously, speculative attacks following the end of the Great Exhibition in 1851, the Crimean war of 1853 and the global crisis after the war, and the Overend-Gurney crisis of 1866 are important developments that affected the policies and balance-sheet of the BoE in the period analyzed.

In this study, the breaks in the reserves of the BoE between 1844 and 1866 are analyzed by the Bai-Perron structural breakpoint test and ICSS (Iterative Cumulative Sum of Squares) algorithm. The time period of the study is determined in accordance with the entry of the Bank Charter Act into force in 1844 and the repeal of the act during the 1866 crisis. The regime breaks are identified using the ICSS method, which can serve as a good starting point of a regime shift analysis since it has fewer parameters to be adjusted compared with the recent methods (Rodionov, 2016: 63-78). The consistency of the breakpoint dates obtained as a result of the analysis with the eco-political developments during the period is investigated. Thus an important period regarding the European banking history is tried to be enlightened. The main factor for the 1844 Act to be chosen as a baseline is that the act was mainly conceived and enacted against the crisis which took place in the British economy. The milestones that caused the Act to be repealed will be determined.

In the following section, applied studies that take place in the literature related to the BoE are set forth. The changes in the functioning of the BoE after the 1844 Bank Charter Act will be stated in the context of the controversies between

the Currency and Banking Schools in the third section. And then, general information was given about the suspension of the Act during the crisis in the period. The econometric analysis and test results related to the breakpoint dates in the reserves will be represented in section four. The last section is a brief conclusion.

I. LITERATURE REVIEW

There is a broad spectrum of researches that takes the Victorian age and the BoE as a base, but the number of studies that move through the reserves of the BoE is quite limited. Anson et al. (2017) is the preeminent study among others owing to the datasets compiled and published from the daily transactional ledger data from the BoE's archive. They tested whether and to what extent the Bank's monetary policies conform with the Bagehot rule. Although the findings of the study vary across the 1847, 1857, and 1866 crises, the Bank's behavior broadly conforms to Bagehot's rule.

The policies followed by the BoE are correlated with the Classical Gold Standard in many of the studies that analyze the pre-WWI period. Accordingly, Dornbusch and Frenkel (1984) evaluates the performance of the BoE during the 1847 Crisis. According to the findings, the Bank had to lower the discount rate and issue bonds to provide confidence at the expense of the destructive results of the financial crises. Additionally, the 1844 Bank Charter Act and the strict rules of the Gold Standard System should be repealed to eliminate the confidence loss.

In a similar manner, Dutton (1984), searches for an answer to whether the BoE followed the regulations of the Classical Gold Standard System. According to the results, the Bank does not react countercyclical to domestic activities or price changes, and the reaction is present even controlling for the effects of reserves on Bank policy.

The exogenous shocks that occur in the Gold Standard System could affect the reserves of the BoE via gold outflows. From this point of view, Jeanne (1995) analyzes the relationships between gold outflow, the changes in interest rate policy, and the changes in the monetary base using Vector Auto Regression method. In this sense, the connections between the external monetary disturbances and British economic developments are revealed in the study. According to the results of the study, the Classical Gold Standard operates differently in times of crisis; in other words, external monetary shocks that cause a moderate outflow of gold can be tolerated by slight changes in the interest rates.

Davutyan and Parke (1995), who brings the Classical Gold Standard System into the focus of their study, analyzes the role of the BoE in the success of the system via dynamic probit econometric method and put forth that there is not a negative relationship between the gold stock and discount rate of the Bank. Although the gold outflow causes a sharp increase in the discount rate of the Bank, an asymmetric reaction occurs in the time of gold inflow and this situation proves the non-existence of any relation between the BoE policies and the success of the Gold Standard System.

Toma (1999) develops a model that puts forth the positive relationship between the reserve requirements of the central banks and the interest payments on reserves. The study adopted cointegration, error correction mechanism, and Granger causality tests and put forwards that the government's financing requirements help to clarify the reserve requirement movements and that interest rates on reserves vary with market loans.

Among the recent studies, Kuttner (2010) emphasizes the resemblances between the policies adopted by the BoE who took the responsibility of acting as the last lending resort and as a central bank following the Bank Charter Act in 1844 and the policies adopted by the FED in 2007/8 crisis. According to the findings, the Bank Charter Act obstructed the Bank to show the necessary reaction in the course of financial panic. Nevertheless, the Bank was successful in maintaining price stability. The most important factor that simplified the FED to determine and control the monetary policy during the crisis was bailouts.

Le Maux (2018) develops a critical approach to the comments related to the periodical interest rate policies of the BoE and to the views that support the 1844 Bank Charter Act to be a critical step for the development process of the central banking in Britain. The study bases on the adherence between the monetary history, history of economic analysis, and the institutional approach to money and banking.

Taking up the related studies comprehensively, the central bank policies seemed to be handled independently of the global economic and political developments. In this context when we make an evaluation over the variation in the literature related with the topic and when we take into account that the London was the world's top financial center and the BoE was the main institution that directs the monetary policies of the United Kingdom that was indisputably unrivaled in the global markets between the period starting with the end of Napoleonic Wars to the long depression started at the beginning of 1870s, the contribution of this study is to associate the changes in reserves as a critical indicator of the balance sheet of the Bank to the internal and external dynamics of the post-1844 period. The study not only makes a doctrinal contribution with the parametric approach it brings to the reserve discussion between the Banking and Currency schools, it also sheds light on an important historical case and period, depending on the actuality of the discussion on the national reserves.

II. HISTORICAL BACKGROUND

The BoE was the main institution that issue banknotes and maintained the convertibility of sterling by keeping sufficient gold in its reserves in the first quarter of the 19th century. One of the main missions of the BoE was to preserve the gold reserves of Britain and this situation created expectations of funding the financial institutions and other banks in the country in the time of crisis as the lender of last resort. Many banks located out of London was also authorized to issue banknotes. But the BoE was responsible for the larger part of the currency. The position of the bank got highly difficult by the implementation of the Act of Usury dated to 1833 which limited the maximum lending rate to %5 to all debt transactions in 1839. The

constant fall off in the convertibility of sterling to gold in 1825 and the extreme fall off in the gold reserves to the level of crisis brought forward the support of Bank of France to the BoE to maintain its integrity (Eltis, 2001: 5-6). This situation and similarly the crises of 1825, 1836 and 1839 which occurred between the period of 1821 and 1844 in which Britain turned back to the metallic currency standard, caused a long-lasting discussion between the Currency School and the Banking School on the question of what the main function of the BoE should be (Humphrey and Keleher, 1984: 290).

Although there is not a consensus between the members of both schools, according to the members of the Currency School the amount of money in the circulation will react automatically and in a short time to the gold flows in and out in the systems based on the metallic money. However, in the mixed systems which include convertible paper money, a regulation intended for the issue of paper money is required to provide the auto-mechanism to recover its absence. In the absence of such regulations the persistence of convertibility can not be guaranteed in the situation of possible monetary expansion via an excess issue of paper money and crisis can arise resulting from the fluctuations in the currency. In fact, the provision of convertibility is not sufficient to prevent the short term crisis separately. The BoE and rural banks can issue excess banknotes even in the case of convertibility. In this manner, a specific mechanism that controls the issue of banknotes is required to overcome the financial drawbacks and to provide the permanency of convertibility. This control mechanism turned into an obligatory rule that entitles monopolistic privileges to the BoE about the issue of banknotes and links the banknote issue to the gold flows (Humphrey and Keleher, 1984: 291; Viner, 1955: 220-221).

The Banking School has denied all the assumptions of the Currency School. According to the Banking School, a certain amount of gold is held in the reserves of the BoE and other banks rather than being in the circulation in the pure metallic currency systems. A change in the amount of gold reserves will not affect the price level and relatedly a change in the gold stocks of the country will not cause fluctuations in the currency. Consequently, the Banking School did not put forward a new program alternative to the current regulations about the control over the currency. Because the banknotes in the circulation are controlled sufficiently via the competition between the banks (Viner, 1955: 222-223).

The discrimination between the issue of banknote and the financial mediation functions caused a problem related to the determination of the level of the money supply. At this point, there is a definite difference between the views of the Banking School and the Currency School. Hereof while the members of the Currency School follow a prescriptive way (gold standard – Ricardo, k-percent rule – Friedman, price level rule – Irving Fisher), the members of the Banking School are in the opinion that any rule to be implemented related with the conditions will lose its force because of the astatic structure of the financial system. According to the Currency School, the issue of banknotes done by the private sector is an inappropriate seigniorage transfer from the public sector to the private sector and

this thought lies behind the views of the Currency School related with the discrimination between the issue and financial mediation functions (Goodhart and Jensen, 2015: 3-4).

The short-term liabilities of the BoE related to the short-term deposits were backed one-third by gold and silver specie and the remaining two-thirds by interest-bearing assets following the Palmer Rule adopted by John Horsley Palmer before 1844. A specific link between the Bank's banknote and gold reserves has not been identified. As an intense outflow of gold occurred in the years 1825, 1837, and 1839, the Bank increased the issue of banknotes and sold out its investments to preserve the rule (Eltis, 2001: 8). The Peel government brought into the Bank Charter Act which represents the victory of the Currency School of Ricardo on July 19th, 1844. According to Peel's expression, the purpose of the Act was to hinder the sudden depressions to cause panic and chaos, to forestall the speculative operations which can occur through the abuse of credit given in exchange with bill and maintain the convertibility of currency (De Soto, 2006: 484; Andreades, 1909: 339). In this context, the main basis for the act was the recurrent financial crisis and ongoing instabilities. Especially the banking sector display fragility and the rapid increase in the number of joint-stock companies caused the risk perception to get exacerbated (Arnon, 2010: 187). At the point of implementation, the Currency Theory was applied to the Palmer Rule by the act. According to this, while the Quantity Theory of Money which clarifies the connection between the currency volume, price level, and exchange rates was pursued; the effects of deposits on price and gold flows and the effects of natural reasons like bad harvests on exchange rates were ignored (Horsefield, 1944: 183).

The sterling was taken under preservation by the Act but this preservation was provided not with the flexibility but contrarily with the firm characteristics of ensured by the Act. The split of the BoE into two departments; the banking department and the issue department limited the reserve of the bank in a strict manner (Hughes, 1967: 92). According to the Act, any change in the amount of the banknotes issued by the BoE will be equal to the amount of the change in the precious metal reserves of the issue department. The issue of representative money was limited with 14 million pounds and the issue of supplementary banknotes was limited with the hundred percent of marginal bullion reserves. The issue department will be the sole authority to issue banknotes and the exchange between the gold and banknotes will be done over a fixed rate of one-ounce gold for 3 pounds, 17 shillings, and 10,5 pence (Arnon, 2010: 186; Dornbusch and Frenkel, 1982: 238; Anno Septimo & Octavo, 1844: 331). The issue of new banknotes will be bound up with the amount of gold held in the reserves of the issue department. Thus the legislator aimed to provide price stability and financial stability. The banking department will retain a certain part of the total banknote stocks of the issue department in its reserves and the changes in the liabilities of the banking department in terms of deposits will not depend on the gold reserves. In this way, flexibility will be provided to satisfy the demand for credits (Anson et. al, 2017: 23-24).

Moreover, the banknotes issued by rural banks will not be legal tender. The whole tendency of the 1844 Bank Charter Act was to eliminate the banknotes out of the control of the BoE gradually. If any bank goes bankrupt, it will lose its authorization to issue banknotes. The rural banks can not issue banknotes unless more than six of them come together (Andreades, 1909: 292). Thus the act enabled the BoE to form an efficient monopoly over the issue of new banknotes. It abandoned the responsibilities and measures taken over by the BoE before 1844 and with reference to the monopolistic right to issue banknote is inherent to central banking, give the central bank position to the BoE (Whale, 1944: 109; Anson, et. al, 2017: 23).

In the period of study between 1844 and 1866, the BoE functioned following the principles determined in the 1844 Act and responded to the important economic and political developments via discount rates and relatedly changes in the reserves. According to Eichengreen, central banks that alter discount rates in response to shocks arising in their money markets, operate completely different in periods of crisis, and instead of competing for gold, pool their reserves to improve their ability to avoid convertibility crises in the pre-1914 period (Eichengreen, 1992: 7). Following the repeal of the Usury Law in 1833, the BoE had the authority to exceed the limit of %5 that was in force in the previous period and abled to increase the discount rate over the legal limits in the time of crisis. The 1844 Act brought about a very important change related to the determination of the discount rate. Although the BoE defined a uniform rate for all the bill of exchanges discounted before 1844, minimum rates for the short-term and secured ones and maximum rates for the long-term and low secured ones were defined subsequently (Anson, et. Al, 2017: 37, 39, 50).

The developments affecting the reserves can be originated both externally or internally. The increase in the trading volume, wage payments, etc., can be the reason for the outflow of banknotes from the BoE. While a usual and expected fluctuation (gold outflow related to the domestic operations) did not affect the discount rates, unusual activities, or foreign gold flows altered the case (Andreades, 1909: 326). In this context, one of the most important adversities in the structure of the BoE was its insufficiency of meeting the sudden and excessive demands. Generally speaking, although the Bank Charter Act of 1844 deprived of the BoE to use all facilities it has during the critical periods and could not prevent the crises to occur but owing to the act, the BoE met the crises with much richer reserve of gold when compared with the period before 1844. In the progress of time, the BoE learned how to use its reserves during the crisis via manipulations done over the discount rates. Therefore the act yielded satisfactory results because it did not function as it was designed (Whale, 1944: 111; Marx, 2004: 293; Kindleberger, 1984: 68).

Nevertheless, the main factor affecting the fate of the act was extraordinary reductions in the reserves. The variability in the reserves arose from the fact of gold to be the only legal tender in the United Kingdom. Ultimately the act was suspended partially during the 1847 crisis and suspended temporarily and fringed for the first

time because the reserves of the BoE came to the point of exhaustion during the 1857 crisis which gradually deepened depending on the depressive effects of the Crimean War on economics. Thus crisis management technique worked out in 1847, 1857, and in 1866; it was the BoE suggestion to put an escape hatch into the Act. In principle, the suspension of the act proved to be sufficient to decrease the severity of the crisis exclusively. This was implemented to provide the confidence of British legislation. But in fact, it was the most obvious evidence that shows the weakness of the system (Andreades, 1909: 323, 328, 350; Dornbusch and Frenkel, 1984: 269).

III. DATA SET AND ECONOMETRIC ANALYSIS

In this section, the data analyzed in the study is described initially and then the theoretical information and the application results of the Bai-Perron structural breakpoint test and ICSS algorithm are given.

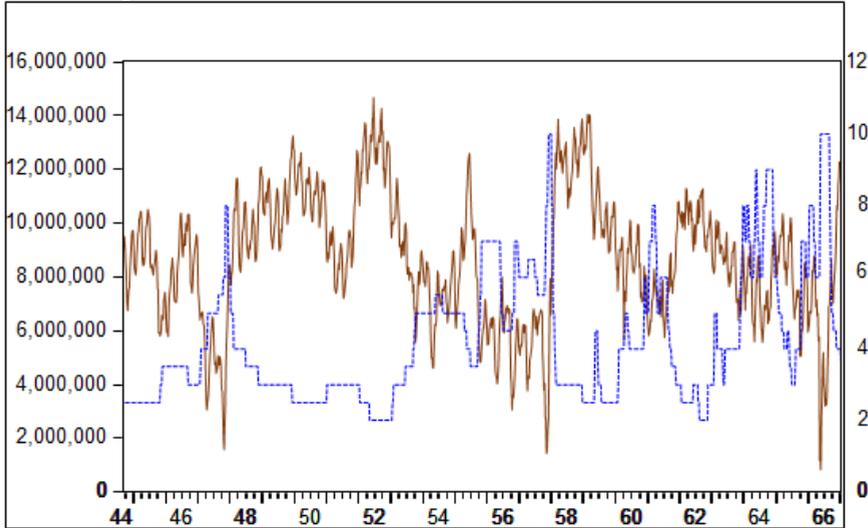
A. Data Specification

BoE reserve data for the dates 07/09/1844 and 26/12/1866 were used in the analysis carried out in the study. The data is weekly and in logarithmic form. Bai-Perron structural breakpoint test is made using Eviews 10 and ICSS algorithm is made using Excel and Gauss 21. The data set is taken from Huang and Thomas (2016). Descriptive statistics for the data set are presented in the table below.

Table 1. Descriptive Statistics

Sample	07/09/1844 – 29/12/1866
Observations	1165
Mean	15.93462
Median	15.98431
Maximum	16.50337
Minimum	13.66466
Standard Deviation	0.326370
Skewness	-1.636843
Kurtosis	8.826169
Jarque-Berra	2167.932
Probability	0.000000

The visual of the data is given together with the discount rate applied by the bank in the graphic below. According to the statistics given in the Table 1, the data is highly skewed and leptokurtic as the value of kurtosis is bigger than three. We can reject the hypothesis of normal distribution at the 1% level till the probability value of Jarque-Berra is smaller than five percent.

Graph 1. BoE Reserves of Notes and Coins (Pounds) and Discount Rates

As can be seen in the Graph 1, serious decreases in the reserves of the Bank especially during the crisis periods are remarkable. There is a connection between the reserves and the changes in the discount rates which is a tool for the Bank to implement a policy. Actually, a considerable decrease in the amount of money would be experienced because of the people who tend to exchange the banknotes they hold, with the gold in the depression periods following the overheated economic conditions. Relatedly it is proposed that the BoE will attract gold from abroad by increasing the discount rates and will decrease the lending rate to retain its reserves. Thus it is thought that the Act will support both financial stability and price stability (Anson et. Al, 2017: 23). In the following section at first the breakpoints in the mean and the variance of the reserve data will be determined and then the connection of breaks in reserves with regional and global economic and political developments will be demonstrated using the Bai-Perron (2003) breakpoint test and ICSS algorithm.

B. Bai-Perron Structural Breakpoint Test and ICSS Algorithm

Economic variables are affected by many factors and have a trend that shows temporary or permanent changes over time. Permanent changes are called a structural break in the literature (Güriş and Çağlayan, 2000: 695). Testing structural breaks have been an important issue in econometrics, as political and economic factors cause the relationships between economic variables to change over time. Among the breakpoints tests in time series, Bai-Perron Multiple breakpoint tests, which analyze breaks in the mean and ICSS breakpoint test which analyze the breaks in variance are commonly used. Bai-Perron (1998, 2003), is a unit root test, developed based on the estimation of the least-squares method for times when multiple breaks are unknown (Bai and Perron, 1998: 47-78). The most important feature of the Bai-Perron test is that it enables the determination of each breaks consistently by following a special to general method in finding the number of breaks (Esteve and Requena, 2006: 119).

Bai-Perron (1998) describes global optimization procedures for identifying the m multiple breaks that minimize the sums of squared residuals of the regression model. The model used for the Bai-Perron multiple structural breakpoint tests considering m breaks and $m+1$ regimes is as shown below (Bai and Perron, 1998: 49).

$$y_t = x_t' \beta + z_t' \delta_j + u_t \quad t = T_{j-1} + 1, \dots, T_j \quad j = 1, \dots, m \quad (1)$$

Here y is the dependent variable, x_t and z_t are vectors of independent variables with dimensions $(p \times 1)$ and $(q \times 1)$, and u_t is the error term. $T_j \dots T_m$ are unknown breakpoints. The model estimation is done by minimizing the squares of the error terms of the coefficients of β and δ_j . Bai-Perron (2003) proposes following three testes in determining the number of breaks; (1) Sup Ft(n;k) test, (2) UDMaxFt (M,q) and WDMaxFt (M, q) tests and (3) Sup Ft (L+1 vs. L) test (Bai and Perron, 2003: 1-22). The number of breaks can also be determined using Schwarz and LWZ information criterias. Liu, Wu, and Zidek (1997) proposed to use the modified Schwarz criterion to determine the number of breaks while LWZ offers theoretical results that display consistency of the estimated number of breakpoints and provide simulation results to guide the preference of the modified penalty criterion (Liu, Wu and Zidek, 1997: 497-525). The results of the Bai-Perron(2003) are as in the table given below.

Table 2. Bai-Perron (2003) Multiple Breakpoint Test Results

Global Information Criteria				
Number of Breaks	Sum of Sq Resids.	Log-L	Schwarz Criterion	LWZ Criterion
0	123.9860	-348.0841	-2.234247	-2.223893
1	117.4767	-316.6706	-2.276055	-2.244990
2	101.5351	-231.7218	-2.409769	-2.357991
3	89.72193	-159.6726	-2.521338	-2.448843
4	80.40748	-95.82587	-2.618825	-2.525610
5	85.70233	-132.9735	-2.542931	-2.428994
Sequential L + 1 Breaks vs. L				
Break Test	F-statistic	Scaled F-statistic		Critical Value**
0 vs 1*	64.44117	64.44117		8.58
1 vs 2*	182.4400	182.4400		10.13
2 vs 3*	152.6112	152.6112		11.14
3 vs 4*	133.8702	133.8702		11.83
4 vs 5	0.000000	0.000000		12.25
Global L breaks vs None				
Breaks	F-statistic	Scaled F-statistic	Weighted F-statistic	Critical Value
1*	64.44117	64.44117	64.44117	8.58
2*	128.4673	128.4673	152.6662	7.22
3*	147.7921	147.7921	212.7611	5.96
4*	157.1716	157.1716	270.2469	4.99
5*	103.5463	103.5463	227.2192	3.91
UDMax statistic*	157.1716		UDMax value** critical	8.88
WDMax statistic*	270.2469		WDMax value** critical	9.91
UDmax determined breaks				4
WDMax determined breaks				4

* Significant at the 0.05 level

** Bai-Perron (2003) critical values

In this study, the number and the dates of breakpoints are initially determined by using the Schwarz and LZW information criterias. Estimated break dates are 12/2/1848, 16/7/1853, 16/1/1858, and 11/7/1863. According to Bai-Perron (2003), the LWZ and Schwarz criterions can yield higher values than they actually are and tend to determine more breaks in the time series in case of autocorrelation in error terms and proposed the supFT (L + 1 | L) test which uses the sequential estimations of breakpoints (Bai and Perron, 2003: 15). Thus the results obtained by Schwarz and LZW information criterias are compared with the other three tests proposed by Bai-Perron (2003). H0 hypothesis, which states that there is no break of the supFT(L) test statistics was rejected at a 99% confidence interval against the alternative hypothesis up to a maximum of 5 breaks. On the other hand, the null hypothesis of the UDmax and WDmax tests, the no structural break hypothesis was rejected at 99% confidence interval against the alternative hypothesis, which expresses the existence of m break at most. According to the results of sequential test supFT (L + 1 | L) the alternative hypothesis with L + 1 break against the H0 hypothesis with L break in case of L = 4 could not be rejected statistically at 99% confidence level. In this case, consecutive test results reveal that BoE reserves have 4 structural breaks and the breakpoint dates are consistent within each test.

To identify any possible regime break in the variance of reserve series, the Iterated Cumulative Sum of Squared Residual (ICSS) Algorithm is adopted. The ICSS algorithm was developed by Inclan and Tiao (1994) in order to detect multiple changes of variance in a sequence of independent observations since there are financial series that don't follow the usual assumption of constant variance underlying in most time series models (Inclan and Tao, 1994: 913; Malik, 2003: 219). The ICSS algorithm uses cumulative sums of squares to find breakpoints in a series by searching different pieces of series systematically and reveals the effect of shocks on the time series as a result of including the breakpoint dates determined in the unconditional variance of the error term into the volatility models used (Bjerkseth, 2006: 4). Thus, unexpected changes in the variance of financial series due to the shocks in financial markets caused by regional or global economic or political events can be identified. The model assumes that the data displays a stationary variance for a certain time until a structural change occurs from an event. The variance reverts to be stationary again until another structural change arises. This process repeats generating a time series of observations with unknown numbers of breakpoints in the variance (Sayani, 2011: 5).

The test statistics of the ICSS algorithm can be identified as $\max \sqrt{(T/2)} |Dk|$, here $Dk = Ck/Ct - k/t$, $k = 1, 2, \dots, T$, $D0=Dt=0$ where Ct is the sum of the squared residuals from the whole period of sample. In order to estimate the number of changes and the point in time of variance shifts, the cumulative sum of square residuals is used.

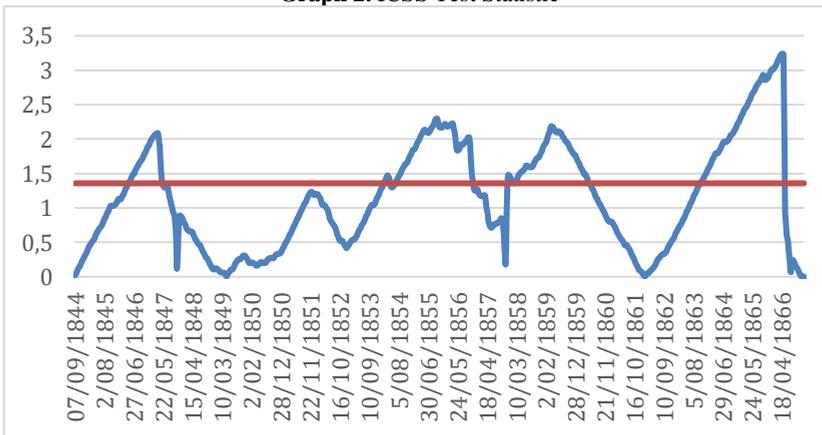
$C_k = \sum_{t=1}^k a_t^2$, C_k is the cumulative sum of squares of the random variable series with no correlation and variance of δt^2 , $t = 1, 2, 3, \dots, T$. For series with homogeneous variances, the plot of Dk fluctuates around zero. When there is an

abrupt change in variance, the graph of D_k patterns around specified boundaries with high probability (Gürsakar, 2009: 325). The critical values that determine the lower and upper limits for the drifts under the null hypothesis of stationary variance, ascertain the significant changes in the variance of the series. If the maximum absolute standardized value of the D_k is greater than the critical value, the null hypothesis of stationary variance is rejected (Sayani, 2011: 6). D_k function can give us only one breakpoint since if we want to find out more breakpoints in variance the D_k function became suspicious. The way to eliminate this drawback is to use iterative cumulative sums of squares. In this situation the test statistic is as below:

$$\max_{t_1 \leq k \leq t} \sqrt{(T - t_1 + 1)/2} |D_k(a[t_1: T])| \quad (2)$$

Using this test statistic and performing multiple iterations, more than one variance breaks in the series can be detected (Inclan and Tiao, 1994: 196). If the test statistic is higher than the critical value, it is concluded that there is a variance break in the series. Then the ICSS process is repeated between t_1 and the breakpoint k^* found. In the end, the ICSS algorithm is continued iteratively until the test statistic is less than the critical value, that is, the no-break hypothesis can not be rejected. The results of the ICSS algorithm can be seen in the graphics below.

Graph 2. ICSS Test Statistic

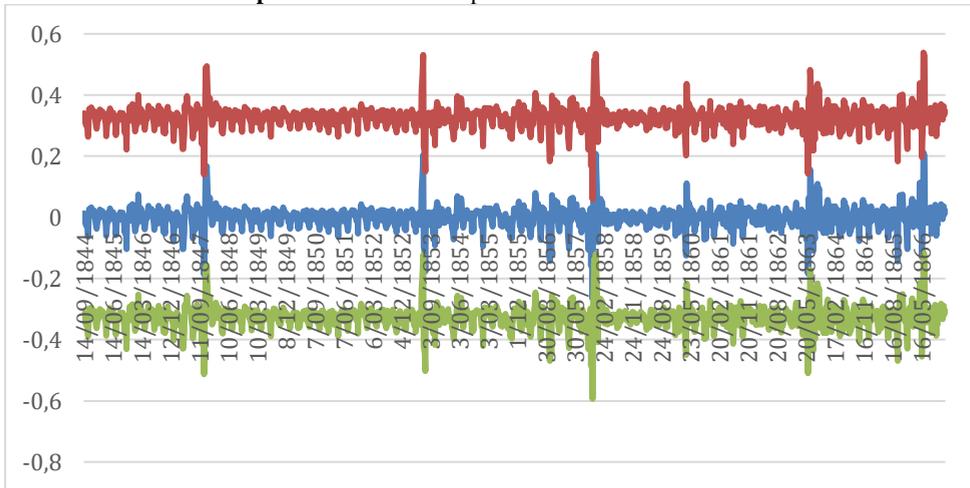
As can be seen from the graph the statistic of ICSS, exceeds the critical value of 1.358 in Inclan and Tiao (1994), many times. So we can decide that there are breaks in variance of the series. After having the signal that there are variance breaks in the series, the Cumulative Sum of Squares Algorithm was repeated iteratively many times to detect multiple variance breaks. As a result, breakpoint dates determined by the algorithm are, 02/05/1846, 18/02/1854-01/07/1854, 02/12/1857 and 28/10/1863. Possible structural breaks in the variance of the series affect the findings obtained from the analyzes made. In order to eliminate this drawback the possible breaks in the series were investigated with the break-in-variance test following Sanso et al. (2004) using Gauss 21 and the results obtained are presented in Table 3.

Table 3. Variance Break Dates for Yield Data

ICSS (IT)	ICSS (Kappa-1)	ICSS (Kappa-2)
03.03.1847	28.10.1863	19.12.1866
23.10.1847	19.12.1866	
01.12.1847		
03.09.1853		
02.12.1857		
28.10.1863		
20.09.1865		
02.05.1866		
22.08.1866		

The ICSS algorithm of Inclan-Tao detected 9 structural breaks while Kappa-1 algorithm detected 2 and Kappa-2 algorithm detected only 1 structural breaks. Because of the frequency effect, the number of structural breaks seem to be more when Sanso et al. (2004) is adopted in the analysis. However the break dates concentrates in the years 1847, 1853, 1857, and 1863 which obtained before.

Graph 3. Yield Data Compared with Standard Deviation

In order to visually demonstrate that the findings obtained from the structural break analysis are compatible with the structural breaks observed in the series, the standard deviation of the yield series of the reserve variable are calculated and presented in the graph below. As shown in the graph the break dates are consistent with the dates obtained from Bai-Perron structural breakpoint test and ICSS Algorithm results. The dates; 12/2/1848, 16/7/1853, 16/1/1858, and 11/7/1863 represent the breaks in the mean of the series and the dates; 02/05/1846, 03/03/1847, 23/10/1847, 01/12/1847, 03/09/1853, 18/02/1854, 01/07/1854, 02/12/1857, 28/10/1863, 02/05/1866, and 19/12/1866 represent the breaks in the variance.

When we evaluate chronologically the British Parliament repealed the Corn Laws, the legislation that controlled the importation of grain and removed the restrictive tariffs from British agriculture in June 1846 during the great famine

prevailing all over the island. But the speech of Prime Minister Sir Robert Peel on the repeal of the Corn Laws was just at the beginning of May 1846.

In 1847, both England and Ireland lived a deep economic crisis originated from the harvest failure in Ireland in 1846. The failure led to food shortages and drove up the commodity prices. As food imports from the USA and elsewhere surged, the trade deficit of Britain turned negative and reserves of the Bank of England drained out to finance food imports. The panic culminated in a “Week of Terror” in October 17-23rd with multiple bankruptcies and payment suspensions. This was the first time that the Bank Charter Act had to be suspended temporarily in response to the demand of London bankers (Dornbusch and Frenkel, 1984: 234).

The year 1848 was under the effect of the French Revolution all over the European continent. The 1848 Revolution in France is also known as the February Revolution. There were uprisings and disturbances in Italy and Denmark in January 1848, in Germany and Belgium in March. Some national banks had to suspend convertibility in the revolutionary troubles of 1848. According to the article of the Economist of Friday on 3 March 1848: the fluctuations in the public securities have been more sudden and greater during the last week of February than any time since the termination of the Continental War (Tooke and New march, 1857: 231; Kindleberger, 1984: 120). Again in February 1848, the Chartist movement which is a working-class movement for political reforms in the United Kingdom increased its activities to a broader extent following the arrival of the news related to the revolution in Paris.

The breaks that occur in 1853 and 1854 are closely linked with the Crimean War referring to the war-time functions of the BoE. The war actually started with the Russian invasion of the Danubian Principalities at the beginning of July 1853. The allies sent Russia an ultimatum to withdraw from Danubian Principalities it has conquered at the end of February 1854. The siege of Silistra was finished on the 23rd of June in 1854 and after the allies effectively involved in the war. The allies participated in the war in March 1854 but they contracted foreign loans for the War. An expenditure of nearly 90 million pounds was estimated to have been incurred by England. The foreign payments were largely made in specie, which to a great extent was hoarded in the East. The discount rate did not vary much but the reserves declined from 11,8 million to 6,9 million pounds in this period (Evans, 1859: 61). The influx of gold from Australia saved Britain from extreme commercial pressure during the early months of 1854. In this period the arrivals of gold and silver from Australia, America, and other quarters have been equal to more than ten million pounds (Francis, 1862: 412).

The breakpoints determined in 1857 and 1858 are closely linked with the commercial crisis of the period. The Crisis of 1857-58 is known as the first intercontinental financial crisis of modern capitalism. The crisis is related to the Crimean War by origin. The decrease in the demand for wheat from the USA after the Crimean War, caused the prices to be crashed. As European banks withdrew their deposits from American banks, the reserves melted and lending power decreased. With the weakening of economic activity and financial transactions

between Europe and the American continent, American railway stocks have shown speculative fluctuations (Allen, 2001: 215). During December 1857, numerous failures went on and as the government letter did not produce the desired relief immediately, it was feared early in the month that the pressure might be prolonged through the continuance of mercantile disasters. The Act of 1844 was suspended from December 12th to December 24th legally. Subsequently, the influx of specie from the USA and Hamburg created confidence and partial recovery. The large arrivals of Australian and American gold, with remittances from Turkey and Russia, rapidly augmented the stock of bullion, and the reserves reached a satisfactory position. Although the bank long previously attained a position to resume its ordinary functions, it was not until February, that the general panic diminished (Evans, 1859: 183; Andreades, 1909: 350). Thus we need to examine the breakpoints 02/12/1857 and 16/1/1858 together because the crisis lasted long and has deep global effects so it caused both the mean and the variance of the series break.

The abolishment of slavery in January 1863 and the American Civil War between 1861 and 1865 were two important developments that took place in the period. The breakpoints determined in 1863, do not directly address the abolition of slavery but correspond to the peak of the American Civil War. The Gettysburg Campaign between the 3rd of June and the 24th of July was the most severe one with 60 thousand losses. Supplies of cotton from America having practically ceased and the demand centered upon India. BoE had to support the drain of silver thither to help the payment for the cotton crop. So the bank rate increased rapidly (Warren, 1906: 190).

On the other hand, the causes of the crisis of 1866 started to show itself. The disorganization of the cotton trade, the confusion due to the export of gold, the fall in the rate of interest, and the accumulation of capital resulting from the extension in the use of machinery gave a speculative character to the English money market. The speculative tendency showed itself especially in a craze for limited liability companies. The shares issued in England reached the sum of 145 million pounds in 1863 (Andreades, 1909: 355). At the same time with the American Civil War there existed the Polish uprising in Russia. The insurrection spread to Lithuania and Belorussia. The newspapers dated October 28th, 1863, wrote about the Polish insurrection and informed that speculation and military reports cause hourly fluctuations in gold as a commercial intelligence (The Daily News, 28 October 1863: 5).

The simultaneous occurrence of many economic and political events, which are closely related to the Britan, has led to breaks in both the mean and the variance of the reserve series of the BoE. In some cases, the dates of breaks in mean and variance are very close to each other. The break in variance may indicate a change in the reserve policy of the BoE and can be interpreted as a shift from one regime to another. However, the Act, allowed the BoE to realize its reserve policy under strict constraints.

CONCLUSION

In this study, the relationship between the breaks in the BoE reserves and economic and non-economic factors was analyzed using structural breakpoint tests. The period of the study has some unique characteristics. This situation also increases the originality of the study. After the frequent and destructive crises at the beginning of the 19th century, the British Parliament both granted some monopolistic privileges and tied the functioning of the balance sheet of the BoE to a certain set of rules with the Act of 1844. The Act was implemented under intense discussions between the Currency and Banking schools. In this sense, the study sheds light partially and refers directly to the doctrinal debates.

Many important military, political, economic, and social developments took place in the period of the study. And it is not possible for Britain, who had absolute global superiority as of the period, not to be affected by regional and global developments. According to the results of the structural breaks tests, it is seen that the BoE reserves are also affected by these economic and non-economic developments and there are breaks in the mean and the variance of the reserve data. The breaks seen in both the mean and the variance of the reserve data occurred within the related event set.

Decisive developments as of the dates indicated by the breakpoints obtained as a result of econometric analysis; the abolition of the Corn Laws in 1846 as one of the most important policy moves to remove the restrictions on the foreign trade, revolutions of 1848 which were an extension of the French Revolution of 1789 and affected Europe severely in general, the Crimean War, the 1857/58 Crisis, the American Civil War and the uprisings in the Eastern Europe which were involved in the chain of events that resulted in the suspension of the Act in 1866. As can be seen, the dates addressed by the breakpoints reflect both economic and political developments. It is possible to further elaborate the reserve policies followed by the BoE with the help of models to be formed by adding discount rate data in the following studies.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Doç. Dr. Mehmet ÇETİN tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

REFERENCES

- Allen, L. (2001). *The Global Financial System: 1750-2000*. London: Reaktion Books Publishing.
- Andreades, A. M. (1909). *History of the Bank of England, 1640 to 1903* (Translated by Christabel Margaret Meredith). London: P. S. King & Son.
- Anno Septimo & Octavo (1844), Act to Regulate the Issue of Bank Notes, and for giving to the Governor and Company of Bank of England Certain Privileges for a Limited Period. *Victoria Regina*, 329-343. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/7-8/32?view=plain>

- Anson, M., Bholat, D., Kang, M. and Ryland, T. (2017). The Bank of England as Lender of Last Resort: New Historical Evidence from Daily Transactional Data. *Bank of England Working Paper No. 691*, 1-80.
- Antipa, P. and Chamley, C. (2017). Monetary and Fiscal Policy in England during the French Wars (1793-1821). *Banque de France Working Papers*. No. 627, 1-40. <https://ideas.repec.org/p/bfr/banfra/627.html>
- Arnon, A. (2010). *Monetary Theory and Policy from Hume and Smith to Wicksell*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bai, J. and Perron, P. (1998). Estimating and Testing Linear Models with Multiple Structural Changes. *Econometrica*, Vol. 66, Iss. 1, 47-78. <https://doi.org/10.2307/2998540>
- Bai, J. and Perron, P. (2003). Computation and Analysis of Multiple Structural Change Models, *Journal of Applied Econometrics*, Vol. 18, Iss. 1, 1-22. <https://doi.org/10.1002/jae.659>
- Bjerkseth, O. S. (2006). *Volatility on Oslo Stock Exchange: Structural Breakpoints in Volatility Using the ICSS Algorithm*. (Master Thesis), Norges Handelshøyskole, Financial Economics.
- Bordo, M. D. and Eugene N. W. (1991). A Tale of Two Currencies: British and French Finance During the Napoleonic Wars. *The Journal of Economic History*, Vol. 51, Iss. 2, 303-316. https://www.jstor.org/stable/2122576?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Cook, C. (2005). Britain in the Nineteenth Century, 1815-1914. London: Routledge.
- Davutyan, N. and Parke, W. R. (1995). The Operations of the Bank of England, 1890-1908: a Dynamic Probit Approach. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 27, Iss. 4, 1099-1112. <https://doi.org/10.2307/2077792>
- De Kock, M. H. (1974). *Central Banking*. London: Crosby Lockwood Staples.
- De Soto, J. H. (2006). *Money, Bank Credit and Economic Cycles* (Translated by Melinda A. Stroup). Alabama: Ludwig von Mises Institute.
- Dornbusch, R. and Frenkel, J. A. (1982). The Gold Standard and the Bank of England in the Crisis of 1847. (Edited by Michael D. Bordo and Anna J. Schwartz). *A Retrospective on the Classical Gold Standard, 1821-1931*. NBER, 233-276. [https://doi.org/10.1016/0022-1996\(84\)90040-0](https://doi.org/10.1016/0022-1996(84)90040-0)
- Dutton, J. (1984). The Bank of England and the Rules of the Game under the International Gold Standard: New Evidence. (Edited by Michael D. Bordo and Anna J. Schwartz). *A Retrospective on the Classical Gold Standard, 1821-1931*. NBER, 173-202.
- Eichengreen, B. (1992). *Golden Fetters: The Gold Standard and the Great Depression*. New York: Oxford University Press.
- Eltis, W. (2001). Lord Overstone and the Establishment of British Nineteenth-Century Monetary Orthodoxy. *University of Oxford Discussion Papers in Economic and Social History*, No. 42, 4-35. https://econpapers.repec.org/paper/oxfesohwp/_5f042.htm
- Esteve, V. and Requena, F. (2006). A Cointegration Analysis of Car Advertising and Sales Data in the Presence of Structural Change. *International Journal of the Economics of Business*, Vol. 13, Iss. 1, 111-128. Doi: 10.1080/13571510500520036
- Evans, D. M. (1859). *The History of the Commercial Crisis, 1857-58 and the Stock Exchange Panic of 1859*. London: Groombridge and Sons.
- Francis, J. (1862). *History of The Bank of England, Its Times and Tradition from 1694 to 1844*. New York: Published at the Office of the Banker's Magazine.
- Goodhart, C. and Meinhard, J. (2015). Currency School versus Banking School: an Ongoing Confrontation. *Economic Thought*, Vol. 4, Iss. 2, 1-16. <http://eprints.lse.ac.uk/64068/1/Currency%20School%20versus%20Banking%20School.pdf>
- Güriş, S. and Çağlayan, E. (2000). *Ekonometri, Temel Kavramlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gürsakal, S. (2009). Varyans Kırılması Gözlemlenen Serilerde Garch Modelleri: Döviz Kuru Oynaklığı Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, No. 32, 319-337. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/5889/77913>
- Horsefield, J. K. (1944). The Origins of the Bank Charter Act, 1844. *Economica*, Vol. 11, Iss. 44, 180-189. <https://doi.org/10.2307/2549352>

- Hughes, J. R. T. (1967). Bank of England Reserve Policy. *The Journal of Economic History*, Vol. 27, Iss. 1, 92-93. <https://doi.org/10.1017/S0022050700070728>
- Humphrey, M. T. and Keleher, R. E. (1984). The Lender of Last Resort, A Historical Perspective. *Cato Journal*, Vol. 4, Iss. 1, 275-321. https://papers.ssm.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2120209
- Inclan, C. and Tiao, G. C. (1994). Use of Cumulative Sums of Squares for Retrospective Detection of Changes of Variance. *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 89, Iss. 427, 913-923. <https://doi.org/10.2307/2290916>
- Jeanne, O. (1995). Monetary Policy in England 1893-1914: A Structural VAR Analysis. *Explorations in Economic History*, No. 32, 302-326. <https://doi.org/10.1006/exeh.1995.1013>
- Kindleberger, C. (1984). A Financial History of Western Europe. London: George Allen & Unwin.
- Kuttner, K. N. (2010). Victorian Financial Crises and Their Implications for the Future. *Business Economics*, Vol. 45, Iss. 2, 102-109. <https://link.springer.com/article/10.1057/be.2010.5>
- Le Maux, L. (2018). The Bank of England, the Interest Rate, and the Bank Act of 1844. *Revue Economique*, Vol. 29, Iss. 4, 541-574. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02854521/document>
- Liu, J., Wu, S. and Zidek, J. V. (1997). On Segmented Multivariate Regression. *Statistica Sinica*, No. 7, 497-525. <http://www3.stat.sinica.edu.tw/statistica/oldpdf/A7n213.pdf>
- Malik, F. (2003). Sudden Changes In Variance And Volatility Persistence In Foreign Exchange Markets. *Journal of Multinational Financial Management*, No. 13, 217-230. [https://doi.org/10.1016/S1042-444X\(02\)00052-X](https://doi.org/10.1016/S1042-444X(02)00052-X)
- Marx, K. (2004). Kapital, Ekonomi Politğin Eleştirisi (Haz. Friedrich Engels). Üçüncü Cilt, Üçüncü Kitap, Eriş Yayınları.
- Quinn, S. (2001). Finance and Capital Markets. (Edited by Roderick Floud and D. N. McCloskey). *The Economic History of Britain Since 1700*, Volume 1, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rodionov, S. N. (2016). A Comparison of Two Methods for Detecting Abrupt Changes in the Variance of Climatic Time Series. *Advances in Statistical Climatology, Meteorology and Oceanography*, Vol. 2, Iss. 1, 63-78. <https://doi.org/10.5194/ascmo-2-63-2016>
- Sayani, H. (2011). Volatility in Emerging Stock Markets: A Study of Karachi Stock Exchange. *The First International ERPBSS Conference*, Vol.1, UAE: Middlesex University Dubai. https://www.academia.edu/14022028/VOLATILITY_IN_EMERGING_STOCK_MARKETS_A_Study_of_Karachi_Stock_Exchange
- The Daily News, Wednesday October 28, 1863, www.newspaperarchive.com (17.08.2020).
- Toma, M. (1999). A Positive Model of Reserve Requirements and Interest on Reserves: A Clearinghouse Interpretation of the Federal Reserve System. *Southern Economic Journal*, Vol. 66, Iss. 1, 101-116. <https://doi.org/10.2307/1060837>
- Tooke, T. and Newmarch, W. (1857). A History of Prices, and of the State of Circulation During the Nine Years 1848 – 1856. *History of Prices from 1792 to the Present Time*, London: Book on Demand Ltd.
- Viner, J. (1955). Studies in the Theory of International Trade. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Warren, H. (1906). The Story of the Bank of England. London: R. A. Everett & Son.
- Whale, P. B. (1944). A Retrospective View of the Bank Charter Act of 1844. *Economica*, Vol. 11, Iss. 43, 109-111. <https://www.jstor.org/stable/2550283>

Gelir ve Eğitim Düzeyinin Erken Yaşta Evlilikler Üzerine Etkisi: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi

Nazife Özge KILIÇ*

Asiye TÜTÜNCÜ**

ÖZ

Erken yaşta evlilikler dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak az gelişmiş toplumlarda ortaya çıkan bu durum ülkemizde de özellikle Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde daha yoğun bir şekilde kendini göstermektedir. Bu nedenle çalışmada Türkiye’de erken yaşta evlilik oranlarının yüksek olduğu ve İstatistik Bölge Sınıflandırmasına göre Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi olarak adlandırılan bölgede yer alan Erzurum, Erzincan ve Bayburt; Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illeri, 2008 – 2018 yıllık veri seti dikkate alınarak incelenmiştir. Bu bölgelerde erken yaşta evlilikleri temsil etmek üzere Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’ndan temin edilen 16-19 yaş arası evlenen kız ve erkek çocuklarının sayıları ele alınmıştır. Makroekonomik değişkenlerdeki değişimin erken yaşta evlenme sayısında yaşanan artışlara etkisi Panel Logit model yardımıyla incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, erken yaşta evlenen kadınların sayısındaki artışa kişi başına düşen milli gelir, erkeklerin sayısındaki artışa ise eğitim seviyesi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etki etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken Yaşta Evlilikler, Kişi Başına Düşen Gelir, Eğitim, Panel Logit Model, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi

JEL Sınıflandırması: J12, C33

The Impact of Income and Education on Early Marriages: The Example of Northeast Anatolia Region

ABSTRACT

Early marriage has emerged as a serious social problem in Turkey as well as in the world. This situation, which generally occurs in underdeveloped societies, is more dominant in our country, especially in the Eastern and South Eastern regions. Therefore, the provinces of Erzurum, Erzincan and Bayburt; Agri, Kars, Iğdır and Ardahan which are located in the region called the Northeast Anatolian Region according to the Statistical Region Classification, where the rates of early marriage are high in Turkey, were examined by considering the 2008-2018 annual data set. To represent marriage at an early age in these regions girls and boys's number married 16-19 aged are provided from Turkey Statistical Institute (TSI). The effect of macroeconomic variables on the increase in the number of early marriages was analyzed with the help of the Panel Logit model. According to the findings, national income per capita has a statistically significant effect on the increase in the number of women married at an early age, and the level of education significantly affects the increase in the number of men.

Key Words: Early Marriages, Per Capita Income, Education, Panel Logit Model, Northeast Anatolian Region

JEL Classification: J12, C33

* Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisat Bölümü. nokilic@agri.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-6738-3638

** Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü. tncasiye@gmail.com, atutuncu@kastamonu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0001-9473-9401

(Makale Gönderim Tarihi: 20.11.2020 / Yayına Kabul Tarihi: 22.12.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.828858

Makale Türü: Araştırma makalesi

GİRİŞ

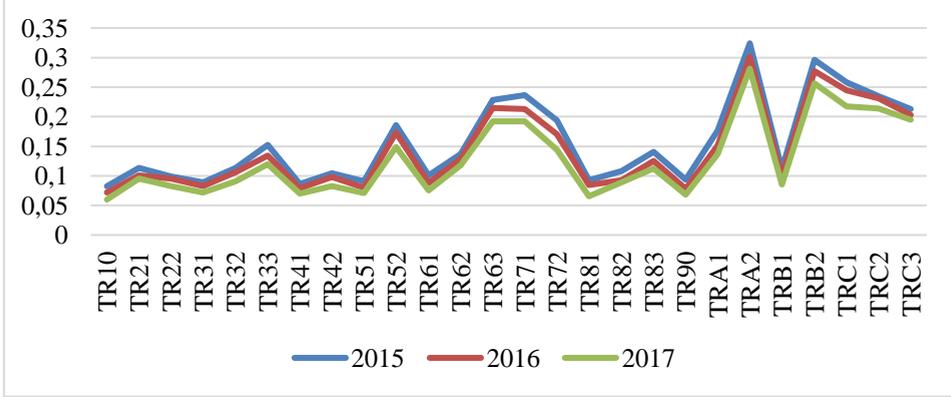
Erken yaşta evlilik, taraflardan en az birinin on sekiz yaşından küçük iki kişinin resmi, dini ya da geleneksel bir evlilik sözleşmesiyle birleşmesi anlamına gelmektedir (Doğan Köroğlu, 2014: 1). Bireyin kendi başına karar verebilmesi ve verilen kararın sorumluluğunun alınabilmesi için belirli bir olgunluğa erişmesi ve analitik düşünme yetisine sahip olması gerekir. Ancak bireyin kendisi hakkında karar alırken neyin iyi neyin kötü olduğu ayrımını bile bilinçli ve doğru bir şekilde yapamadığı bir dönem olan çocukluk çağında evlilik gibi sorumluluk gerektiren bir kararı alması da mümkün değildir. Bireyin belirli bir olgunluğa ulaşip karar verebilmesi için on sekiz yaş sınır olarak kabul edilmektedir (Çağırkan, 2019: 1826). Ayrıca on sekiz yaşın altında kalan birey gerek hukuki gerekse toplumsal açıdan çocuk kabul edilmektedir.

Erken yaşta evlilik problemi dünya üzerinde birçok ülkede yaşanmakla birlikte yaygın biçimde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin görece daha yoksul bölgelerinde ortaya çıkmaktadır. UNFPA (United Nations Population Fund) tarafından yapılan bir çalışmaya göre dünya üzerinde her beş kızdan ikisinin on sekiz yaşından önce evlendirildiği bölgelerin %46 ile Güney Asya, %41 ile ise Batı ve Orta Afrika'da olduğu tespit edilmiştir (www.unicef.org). Aynı zamanda UNICEF (United Nations Children's Fund) tarafından aktarılan verilere göre Sahra Altı Afrika bölgesinde erken yaşta evlilik oranlarının %38 olduğu tespit edilmiştir (Doğan Köroğlu, 2014:11). Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin özellikle kırsal bölgelerinde ekonomik eşitsizlikler de yoğun olarak yaşanmaktadır. Yoksulluk hane halkının karar verme sürecini ciddi bir şekilde etkilemekte ve kız çocuklarının ekonomik bir yük olarak görülmesine sebep olmaktadır. Ayrıca bazı toplumlarda kız çocukları sadece aile için ekonomik bir yük değil aynı zamanda evlilik öncesi istenen başlık parası ve süt hakkı gibi geleneklerden dolayı kız çocukları ailenin bir ekonomik gelir kaynağı olarak da görülmekte ve bu nedenlerle erken yaşta evlendirilmeye çalışılmaktadır (Myers ve Harvey, 2011: 7).

Ülkemizde ise özellikle Doğu ve Güney Doğu Bölgelerinde evlilik yaşı 12'ye kadar düşmektedir. Sosyo-kültürel hayatın töresel uygulamalarla yönlendirildiği bu bölgelerde evlilik için yaşı küçük olan çocuklar aileleri tarafından evlenmeye zorlanmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan yoksul aileler sınırlı gelirlerini ailenin geçici üyesi olarak gördükleri kız çocuklarına harcamak istememektedirler. Kız çocuklarının aileye ekonomik açıdan yük olduğunun düşünüldüğü bu tarz aile yapılarında erken yaşta evlilik kız çocuklarının geleceğini garanti altına almanın ve bu ailelerin ekonomik yükünü hafifletmenin bir yolu olarak görülmektedir (KADEM Rapor, 2020). Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu raporuna göre, ilköğretim çağında 693 öğrenci erken evlilik veya nişanlanma nedeniyle okula devam etmemektedir (https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.a.ciklama?p1=98632). Türkiye İstatistik Kurumu (20209 verileri incelendiğinde bu durumun özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşandığı görülmektedir. Bu bölgelerde milli gelir seviyesinin düşük olması, cinsiyet ayrımına bakılmaksızın her bireyin iş gücü potansiyeli olarak görülmesine ve eğitim olanaklarının yetersiz

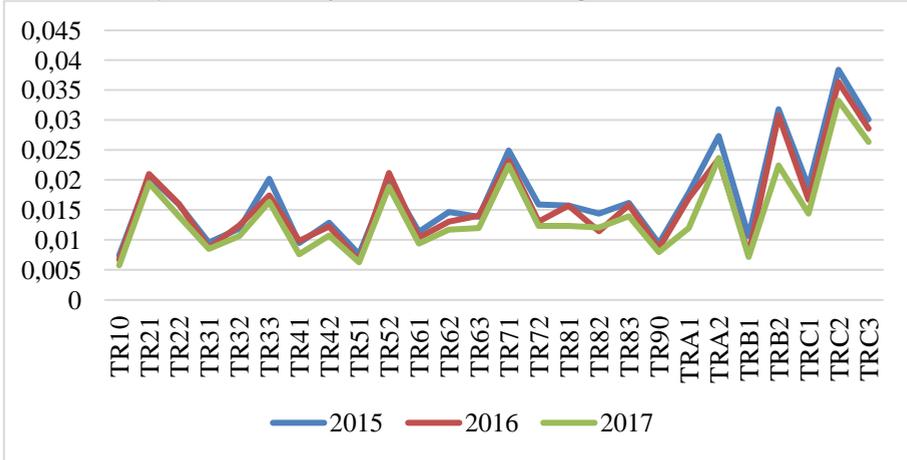
olmasından dolayı erken yaşta evliliklerin sayısında her geçen gün artış yaşanmasına neden olmaktadır. Aşağıda Şekil 1 ve Şekil 2’de Türkiye’de erken yaşta evlenen kadın ve erkeklerin toplam nüfusa oranı gösterilmektedir.

Şekil 1. Erken Yaşta Evlenen Kadınların Toplam Nüfusa Oranı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus ve Demografi İstatistikleri, 2020

Şekil 2. Erken Yaşta Evlenen Erkeklerin Toplam Nüfusa Oranı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus ve Demografi İstatistikleri, 2020

Şekil 1 ve 2’de yer alan İstatistiki Bölge Sınıflamasına¹ göre² 16-19 yaş aralığında evlenen kadın ve erkeklerin toplam nüfus içerisindeki payı

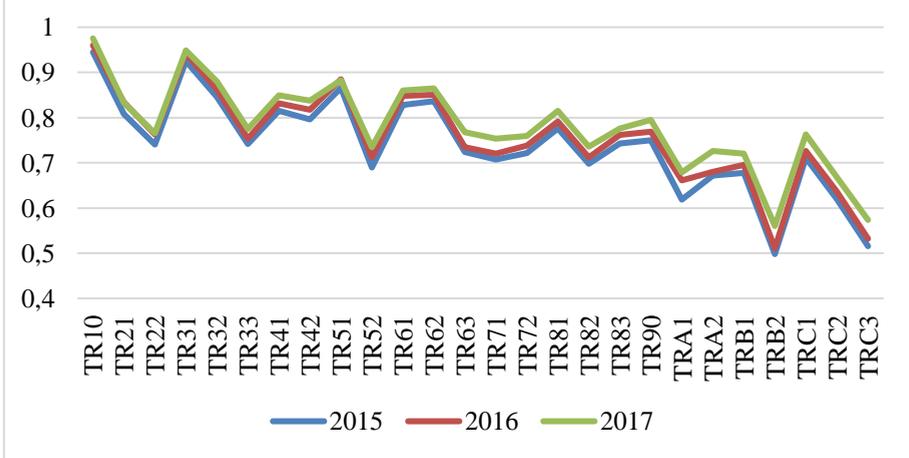
¹ Avrupa Birliği (AB) İstatistik Bürosu (Eurostat) tarafından AB’de üretilecek bölgesel istatistiklerde belli bir yapı oluşturmak için İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) –Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) geliştirilmiştir. NUTS sınıflaması yapısal fonlar üzerine 24 Haziran 1988 tarihinde kabul edilip 15 Temmuz 1988’de resmî gazetede yayımlanan (EEC) 2052/88 Sayılı Topluluk Mevzuatından bu yana kullanılmaktadır. Ancak esas kullanımı, 3 yıllık bir hazırlık çalışması sonrasında, 1059/2003 sayılı NUTS hakkında Mevzuatın Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 26 Mayıs 2003 tarihinde kabulü ile başlamıştır.

² TR10-İstanbul; TR2-Tekirdağ, Edirne, Kırklareli; TR22-Balıkesir, Çanakkale; TR31-İzmir; TR32-Aydın, Denizli, Muğla; TR33-Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak; TR41-Bursa, Eskişehir, Bilecik; TR51-Ankara; TR52-Konya, Karaman; TR61-Adana, Mersin; TR63-Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye; TR71-Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir; TR72-Kayseri, Sivas, Yozgat; TR81-Zonguldak, Karabük, Bartın; TR82-Kastamonu, Çankırı, Sinop; TR83-Samsun, Tokat, Çorum, Amasya; TR90-Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Giresun;

incelediğinde, TRA, TRB ve TRC içerisinde yer alan doğu illerimizde bu oranın yüksek olduğu görülmektedir. Erken yaşta evlenen kadın sayısının en fazla TRA2 ve TRB2 bölgelerinde olduğu görülürken, toplam miktar dikkate alındığında TRA bölgesinde bu oranın daha yüksek olduğu görülmektedir. Bölgesel toplamları olarak dikkate alındığında ise erkeklerde erken yaşta evlenmenin, TRC ve TRA bölgelerinde görülme sıklığının diğer bölgelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

TÜİK verilerine göre en yüksek erken yaşta evlenme oranına sahip ve sosyokültürel hayatın töresel uygulamalarla yönlendirildiği Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde bu bireylerin evlenme kararı özellikle aileleri tarafından verilmektedir. Kendi hayatları hakkında karar verme yetisine sahip olmayan gerek erkek gerekse kız çocukları evlenecekleri kişileri kendileri seçmemekte, bu karar aileler tarafından verilmektedir. Erken yaşta evlilik kız çocuklarında olduğu kadar yaygın olmamakla birlikte erkek çocuklarında da erken yaşta evlenme eğiliminin olduğu görülmektedir. Ancak erkek çocuklarının yeterli eğitimi alıp iş sahibi olduktan sonra evlenmeleri normal karşılanırken, kız çocuklarının eğitimi engellenmekte ve genellikle erken yaşta evlenmesi istenmektedir (Gezer Tuğrul, 2018:6-11). Bu durumu Türkiye alt bölgelerinde ifade edebilmek adına TÜİK (2020) tarafından hesaplanan Yüksekokul veya Fakülte Mezunu (Kadın/Erkek) verilerinden yararlanılmıştır.

Şekil 3. Yüksekokul veya Fakülte Mezunu (Kadın Mezun Sayısı/Erkek Mezun Sayısı)

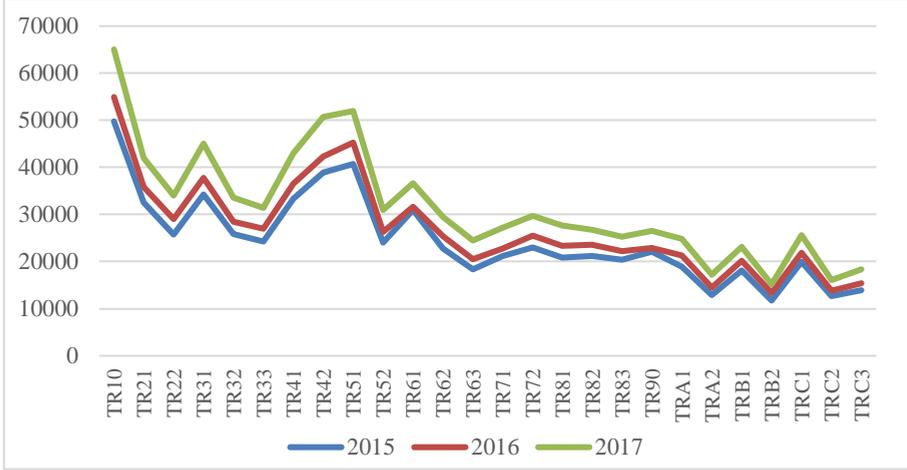
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus ve Demografi İstatistikleri, 2020

Şekil 3'te yer alan İstatistiki Bölge Sınıflandırmasına göre yüksekokul veya fakülte mezunu kadın sayısının erkek sayısına oranı incelendiğinde genel olarak kadınların erkeklere göre daha düşük oranda yükseköğrenimden mezun olduğu görülmektedir. Yükseköğrenim mezun sayısının da TRB ve TRA bölgelerinde diğer bölgelere göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca, Doğu ve Güney

Doğu Anadolu Bölgeleri'nde bireyler diğer bölgelere göre düşük eğitim seviyesine sahiptir.

Şekil 4'te çalışmanın değişkenleri arasında yer alan İstatistiki Bölge Sınıflandırmasına göre KBGSYH rakamları gösterilmektedir. Şekil 3'te yer alan bulgular da dikkate alındığında ekonomik olarak gelişme gösteren bölgelerde yükseköğretim veya fakülte mezunu kadın mezun sayısı/erkek mezun sayısı oranının ve eğitim seviyesinin arttığı gözlenmiştir.

Şekil 4. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla (KBGSYH) (TL)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus ve Demografi İstatistikleri, 2020

2017 yılı rakamlarına göre en düşük kişi başına düşen gelire sahip bölge TRA2, TRB2 ve TRC2 sınıflaması içinde kalan Güney Doğu ve Doğu Anadolu bölgeleridir. Ekonomik olarak sıkıntı içerisinde olan ailelerin kız çocuklarını erken yaşta evliliğe teşvik etmekte, aileler yoksulluktan kurtulmak için talep edeceği başlık parası ile ekonomik olarak rahatlayacaklarını düşünmektedir. Erken yaşta evlendirilerek eğitime de devam edemeyen olan bu kişiler ileride kendi ayaklarının üstünde durmalarını sağlayacak becerilerden de yoksun kalmaktadırlar. Özellikle kadın işsizliğin çok yüksek olduğu ülkemizde yeterli eğitimi alamamış kadınların işgücü piyasasında yer alması oldukça zorlaşmaktadır.

Bu çalışmada toplumsal bir sorun olan erken yaşta evliliğe, ekonomik kalkınmanın göstergeleri arasında yer alan kişi başına düşen gayri safi milli hasıla ve eğitim seviyesinin etkisi Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi örneğinde araştırılmıştır. TÜİK verilerine göre Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi genel olarak ekonomik ve sosyal gelişmenin düşük olduğu ve ayrıca erken yaşta evlenme oranının da görece çok daha yüksek olduğu Erzurum, Erzincan ve Bayburt; Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerini kapsamaktadır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırma kapsamında yer alan değişkenler (erken yaşta evlenen kadın ve erkekler, KBGSYİH ve eğitim seviyesi) arasında ilişkinin incelendiği ampirik literatür özetlenmektedir. İkinci bölümde çalışmada kullanılan veri seti tanıtılmakta, ekonometrik metodoloji açıklanmakta ve ampirik analizden elde edilen bulgular tartışılmaktadır. Çalışmada sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular tartışılmakta ve çözüm önerileri ortaya konulmaktadır.

I. LİTERATÜR

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri farklılaşsa da geleneksel olarak, hane halkı için ekonomik temeli sağlamaktan erkekler sorumlu olmuştur ve kadınlar ev içi uzmanlıklarını erkeklerin işgücüne katılımı ile değiş tokuş ederek tamamlayıcı bir rol üstlenmişlerdir (Schoen ve Wooldredge, 1989: 2). Parsons (1949) ve Becker (1981)'a göre, kadınların ekonomik bağımsızlığının artması evliliğin çekiciliğini azaltmaktadır. Kadınların artan ekonomik bağımsızlığı hem istikrarı hem de evlilik olasılığını düşürmekte, dolayısıyla evlilikte gecikmeyi veya evlenmeme durumunu potansiyel olarak açıklamaktadır. Lichter vd. (1991); Mare ve Winship (1991); Mc Laughlin ve Lichter (1993) çalışmalarında Parsons (1949) ve Becker (1981)'ın aksine kadınlar için olumlu ekonomik durumların evliliği caydırmaktan çok teşvik ettiğini ifade etmektedir. Hofman ve Holmes (1976), Lichter vd. (1992); Lloyd ve South (1996); Oppenheimer (1988); Testa vd. (1989), Wilson (1987) erkeklerin ekonomik durumlarının iyi olması evlilik ilişkisinin daha etkin yürütülmesini sağladığı sonucuna varmışlardır. Bu araştırmacılara göre, ekonomik durumu zayıf olan bir erkeğin durumunu iyileştirmeden evlenme olasılığı daha düşükken ayrılık ve/veya boşanma olasılığı daha yüksektir. Weiss ve Willis (1997) gelir artışı ve evlilikte istikrarsızlık arasında pozitif ilişki olduğunu tespit ederken, benzer eğitim düzeyine sahip çiftlerin evlenme olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna varmışlardır. Diğer bir taraftan Goldscheider ve Waite (1986); Oppenheimer (1995); Qian ve Preston (1993); Sassler ve Goldscheider (1997); Sweeney (1997), tam zamanlı istihdam ve eğitim düzeyinin her iki cinsiyetin evlenme eğiliminde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Literatür dikkate alındığında, evlilik ile ilgili yapılan çalışmaların genellikle cinsiyet üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak erken yaşta evlilik sorunu toplumdan topluma değişebileceği gibi kültürler arasında da değişiklik göstermektedir. Literatür incelendiğinde toplumda yer alan bireylerin erken yaşta evlenmesine neden olan sebeplerin yanı sıra bu evliliklerin neden olduğu sosyoekonomik ve sosyokültürel etkilere ilişkin çalışmaların genellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş toplumlar için gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmaların ortak noktası ise, özellikle ailenin ve bireylerin eğitim durumu üzerine odaklanmasıdır. Gelir, ikamet edilen bölgenin özellikleri, gelenekler gibi konuların ise son dönemlerde çalışmalarda yer aldığı görülmektedir³.

Literatürde erken yaşta evliliklerin sosyokültürel açıdan incelendiği çok sayıda teorik çalışma bulunurken, sosyoekonomik ve ampirik açıdan inceleyen çalışmalara az sayıda rastlanmaktadır. Ayrıca çalışmaların genellikle kadınları veya her iki cinsiyeti birlikte ele alarak erken yaşta evlilik ile ilişkin araştırmalara dayandığı ve her iki cinsiyeti ayrı ayrı dikkate alan bir çalışma olmadığı gözlenmiştir.

³ Sarkar (2009); Yüksel Kaptanoğlu ve Akadlı Ergöçmen (2012); Yüksel Kaptanoğlu ve Akadlı Ergöçmen (2014); Kyari ve Adodele (2014); Jisun (2016); Nwachukwu (2017); Mpilambo vd. (2017); Muhith vd. (2018); Muharry vd. (2018); Rumble vd. (2018); Biswas vd. (2019); Chauhan vd. (2020); Asna- Ashary vd. (2020); Talukder vd. (2020).

Bangladeş için erken yaşta evliliğe ilişkin yapılan ampirik çalışmalardan Sarkar (2009) erken yaşta evliliğin etkileri ve belirleyicilerini birincil veri toplama yöntemi ve İkili Lojistik Regresyon analizi ile araştırdığı çalışmasında kırsal kesimde kadınların erken yaşta evlilik oranlarının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bu durumun ise ülkede düşük eğitim seviyesi, sağlık sorunları ve evlilikte cinsiyet eşitsizliğine neden olduğunu belirlemiştir. Jisun (2016) kadınların erken yaşta evliliğinin belirleyicilerini Bangladeş Demografik ve Sağlık Araştırmaları 2011 verilerinden yararlanarak Cross Tabulation ve Ki-Kare testleri ve Lojistik Regresyon analizi ile araştırmaktadır. Elde edilen bulgular, ülkede erken yaşta evlilik üzerinde katılımcının eğitimi, kocasının eğitimi, ikamet yeri, dini ve çalışma durumunun anlamlı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca erken yaşta evlilik oranı kırsal kesimde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada erken yaşta evliliğe ilişkin literatürden farklı olarak, hanehalkının gelirinin erken yaşta evlilik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Biswas vd. (2019) erken yaşta evliliğe etki eden sosyoekonomik faktörleri 2004-2014 dönemi altında CLMM (Cumulative Link Mixed Models) yöntemi ile belirleye çalışmışlardır. Elde edilen bulgular Sarkar (2009) ve Jisun (2016) çalışmalarına benzer şekilde kırsal ve kentsel alanlar gerçekleşen erken yaşta evliliklerin sıklığı arasında fark olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmada kadın ve erkeklerin eğitim durumunun erken yaşta evliliklere karşı yeterince koruyucu bir faktör olmadığı belirlenmiştir. Talukder vd. (2020) birincil verilerden yararlanarak İkili Lojistik Regresyon modelini ile kadınların erken yaşta evliliklerinin sebeplerini incelemişlerdir. Analiz sonuçları, kadınlar ve eşlerinin eğitim seviyesinin, dindarlığının, yüksek gelire sahip olmasının ve bireylerin coğrafi konumunun erken yaşta evliliğin artması üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir.

Rumble vd. (2018) Endonezya'da kadınları erken yaşta evliliğe iten sebepleri araştırmışlardır. Buna göre eğitim seviyesinin ve yüksek gelir düzeyinin evlilik üzerinde koruyucu etkisi olduğu belirlenmiştir. Ancak aynı çalışma kırsal bölgede ikamet edenler için bu koruyucu etkinin geçerli olmadığını göstermektedir. Ek olarak ikamet edilen bölgeye göre, dini, etnik ve diğer coğrafi olarak farklı faktörlerin erken yaşta evliliği belirleyen rolleri değiştirdiği elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır. Muharry vd. (2018) tarafından Endonezya için yapılan çalışmada ise kadınların erken yaşta evlenmelerinde aile yapılarının etkisi araştırılmıştır. McNemar testi ve Koşullu Lojistik Regresyon analizlerini kullandığı çalışmanın verilerini anket yöntemi ile temin etmiştir. Elde edilen bulgular, erken yaşta evlilikle anlamlı ilişkisi olan değişkenlerin babanın eğitimi, katılımcıların eğitimi ve hane halkının ekonomik durumu olduğunu göstermektedir. Ayrıca aile yapısı ve annenin eğitiminin erken yaşta evlilik ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada genel olarak eğitim düzeyi düşük olan baba ve yoksul ailelerden gelen kadınların erken yaşta evlendirilme ihtimallerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Doğu Endonezya için erken yaşta evliliğin sebeplerini araştıran Muhith vd. (2018) veri setini ve değişkenleri görüşme ve gözlem yöntemini kullanarak elde etmiştir. Elde edilen sonuçlar, erken yaşta evliliğe neden olan etmenlerin ekonomik faktörler, eğitim düzeyi, ebeveynler ve gelenekler

olduğunu içermektedir. Ayrıca ebeveynlerin ailenin ekonomik yükünü azaltmak amacıyla, çocuklarının erken yaşta evlenmesine onay verdiği çalışmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Kyari ve Adodele (2014) Nijerya Zaria bölgesinde erken yaşta evliliğin sosyo-ekonomik etkilerini birincil veri toplama yöntemleri ile araştırmışlardır. Kız çocuklarını dikkate alan çalışmada erken yaşta evliliğin bireylerin eğitim durumunu negatif etkilediği belirlenmiştir. Aynı zamanda erken yaşta evliliklerin bölgedeki kadınlar arasında çeşitli sağlık sorunlarına, eğitimsizliğe ve yoksulluğa neden olduğu çalışmanın dikkat çeken bulguları arasındadır. Mpilambo vd. (2017) Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde kadınları erken yaşta evlenmeye iten sebepleri İkili Lojistik Regresyon yöntemi ile araştırılmıştır. Ülkede 2006 yılında çocuk evliliklere karşı yasa çıkarılmasına rağmen çocuk evliliklerinin azalmadığı ifade edilmektedir. Elde edilen bulgular ise bireylerin eğitim seviyesinin, istihdam durumunun ve ailelerin gelirinin erken yaşta evliliğin önemli belirleyicileri olduğuna işaret etmektedir. Nwachukwu (2017) Sahra Altı Afrika'da erken yaşta evliliklerin ve düşük eğitim seviyesinin tarımsal kalkınma üzerindeki etkisini izlemiştir. Elde edilen bulgular erken yaşta evliliğin çiftçilerin eğitim şanslarını engellediğini; çok az eğitimle veya hiç eğitim almadan erken evlenenlerin geniş ailelere sahip olma eğiliminde olduğunu ve yoksulluk oranının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Çalışmanın dikkat çeken diğer bir bulguları ise, bu tür ailelerden gelen çocuklar genellikle aynı döngüleri tekrarlama eğiliminde olduğu ve böylece yoksulluk içinde sıkışıp kaldığıdır. Ancak bu döngüye devam etmeyen çiftçilerin sosyal sermayelerini ve ailenin sosyoekonomik durumlarını iyileştirmek için daha yüksek motivasyon sergilediği tespit edilmiştir. Asna- Ashary vd. (2020) çalışmasında 2007-2015 dönemi İran'ın alt bölgeleri için erken yaşta evliliğin belirleyicilerini Panel Veri Analizi yöntemleri ile araştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre erken yaşta evliliği KBDGSMH negatif, enflasyon ve gelir eşitsizliği pozitif etkilemektedir. Aynı zamanda erken yaşta evliliklerin temel nedeni hane halkının dini inancından ziyade yoksulluk olarak belirlenmektedir. Chauhan vd. (2020) çalışmalarında erken yaşta yapılan evlilik araştırmalarının genelde kız çocuklarını dikkate aldığını ancak bu durumdan erkek çocuklarının da sıkıntı çektiğini ifade etmektedir. Bu amaçla çalışmada, Hindistan için erkekler arasındaki erken yaşta evlilikle ilişkili çeşitli nedenleri araştırılmaktadır. Elde edilen sonuçlar şu şekildedir, daha yüksek eğitim düzeyine sahip erkeklerin yirmi bir yaşından önce evlenme olasılığı, eğitimi olmayan erkeklere göre daha düşüktür; eğitim, kast, ikamet ve gelir durumunun, erkekler arasında erken evliliklerin ortaya çıkmasında gözlenen eşitsizliğin çoğunluğunu açıklamaktadır.

Türkiye için yapılan çalışmalardan Yüksel Kaptanoğlu ve Akadlı Ergöçmen (2012) eğitim seviyesi düşük ve çocukluğunu kırsal kesimde geçiren kız çocuklarının daha erken yaşlarda evlenme eğiliminde olduğunu belirlemişlerdir. Boran vd. (2013) tarafından yapılan teorik çalışmada ise ekonomik düzey yükseldikçe çocuk yaşta evlilik oranının düştüğü tespit edilmiştir. Yüksel Kaptanoğlu ve Akadlı Ergöçmen (2014) çalışmalarında 1978 ve 2008 yıllarında gerçekleşen erken yaşta evlilik eğilimini yıllar bazında karşılaştırmalı olarak

incelemişlerdir. Bu amaçla kadınların eğitim düzeyi, çocuklukta yaşanan yer, yaşanan yer türü, bölge ve eş yaş farkı, Lojistik Regresyon analizi kullanılarak ele alınmıştır. Elde edilen bulgular erken yaşta evlilik oranını azaldığını gösterse de kadınlar için erken yaşta evlilik, her iki yılda da tüm açıklayıcı değişkenlerle ilişkilendirilmiştir. Bu bulgular ışığında özellikle kadınların eğitiminin artırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayatın her alanında sağlanması, erken yaşta evlilik sorunuyla baş etmek ve çocuk yaşta evlilikleri ortadan kaldırmak için önemli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatür incelendiğinde, Türkiye için yapılan ampirik çalışmaların oldukça az olduğu ve erken yaşta evlilik oranının yüksek olduğu bölgeleri içeren bir çalışmanın olmadığı belirlenmiştir. Bu bağlamda literatüre katkı sağlamak amacıyla bu çalışmada, literatürde erken yaşta evliliğe iten temel değişkenler arasında gösterilen KBGSMH ve eğitim seviyeleri birlikte kullanılarak ve kız ve erkek çocukları için ayrı denklemler oluşturulup ekonometrik analizler ile değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Bunun yanı sıra önceki çalışmaların genellikle anket, görüşme ve gözlem yöntemleri ile birincil veri topladıkları ve bu veriler doğrultuda analizlerini gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada literatürden farklı olarak ikincil veri kullanılmış ve veriler Panel Logit Model yardımıyla incelenerek de literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

II. YÖNTEM VE BULGULAR

A. Veri

Bu çalışmada istatistiki bölge sınıflandırmasına göre Kuzeydoğu Anadolu Bölgesini oluşturan TRA1 ve TRA2 bölgelerinde erken yaşta evlenen kız ve erkek çocuklarının sayılarındaki artış ile kişi başına düşen gelir ve eğitim seviyeleri arasındaki ilişkisi araştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla TÜİK tarafından yayınlanan 2008-2018 yıllık veri seti ele alınarak Panel Logit Modellerden yararlanılmıştır. Analizler sonuçları STATA.15 programı yardımıyla hesaplanmıştır. Çalışmada yer alan değişkenler Tablo 1’de açıklanmıştır.

Tablo 1. Çalışmada kullanılan değişkenler

Değişkenler	Açıklamaları	Kaynak
EK	16-19 Yaş Arası Evli Kadın Sayısı	TÜİK – Nüfus ve Demografi
EE	16-19 Yaş Arası Evli Erkek Sayısı	İstatistikleri
EGK	Eğitim Alan 15 Yaş Üstü Kadın Toplamı	TÜİK – Eğitim İstatistikleri
EGE	Eğitim Alan 15 Yaş Üstü Erkek Toplamı	
Y	Kişi Başına Düşen Milli Gelir	TÜİK – Ulusal Hesaplar

B. Panel Logit Model

Panel veriler değişkenlerin zaman ve yatay boyutlarının birleşiminden meydana gelmektedir. Bu değişkenler nicel yapıya sahip olabildikleri gibi nitel özellik de sergileyebilirler. Nitel özelliğe sahip olan modellerde t zamanda i. birime ait bağımlı değişken genellikle olayın gerçekleşmesi durumunda 1, gerçekleşmemesi durumunda 0 değerini alabilmektedir. Bu durum Panel İkili Tercih modelleri altında incelenmektedir. Panel İkili Tercih modelleri denklem (1) ile ifade edilen bir panel veri modeline ait denklemde gösterilen herhangi bir olayın gerçekleşme olasılığına dayanmaktadır.

$$y_{it} = a_{it} + \beta x_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$P_{it} = Pr(y_{it} = 1) = E(y_{it}/x_{it}) = F(x'_{it}\beta) \quad (2)$$

Denklem (1) ve (2)'de yer alan $i = 1, 2, \dots, N$ 'e kadar birim boyutunu; $t = 1, 2, \dots, T$ 'ye kadar zaman boyutunu; y bağımlı, x bağımsız değişken ve P ise olasılık değerini; F ise kümülatif dağılım fonksiyonunu göstermektedir. F fonksiyonun dağılımı dikkate alınarak, Doğrusal Olasılık, Logit veya Probit modelleri arasında seçim yapılmaktadır (Baltagi, 2014: 239). Doğrusal Olasılık modelleri, En Küçük Kareler varsayımlarını sağlamakta sorun yaşamaktadır. Panel Probit modellerin hesaplama tekniğinin oldukça karmaşık olmasından (Çağlayan Akay, 2018: 205-220) dolayı bu çalışmada Panel Logit model tercih edilmiştir. Logit veya Probit modelleri doğrusallık özelliğinin aksine olasılık dağılımlarından yararlanılarak modelleri çözümlenmektedir. Bu nedenle literatürde genellikle Logit ve Probit modeller sırasıyla, lojistik olasılık birimi (logistic probability unit), normal olasılık birimi (normal probability unit) ifadelerinin kısaltılması ile kullanılmaktadır (Akkuş ve Özkoç, 2016: 41-55).

Panel veri modellerinde olduğu gibi Panel Logit modeller de birimlere ve zamana veya birimlere göre değişkenlerde meydana gelen değişimlerin incelendiği Sabit Etkili Panel Logit modelleri ve Rassal Etkili Panel Logit modelleri olmak üzere iki grupta incelenebilir. Heterojen Panel veri analizleri olan bu modeller genel olarak denklem (3) ve (4) ile gösterilmektedir (Baltagi, 2014: 241).

$$r(y_{it} = 1) = \frac{e^{\mu_i + x'_{it}\beta}}{1 + e^{\mu_i + x'_{it}\beta}} \quad (3)$$

$$Pr(y_{it} = 0) = 1 - \frac{e^{\mu_i + x'_{it}\beta}}{1 + e^{\mu_i + x'_{it}\beta}} = \frac{1}{1 + e^{\mu_i + x'_{it}\beta}} \quad (4)$$

Sabit Etkili Panel Logit model, heterojenliği birimlerin sabit katsayılarındaki değişiklikler ile sağlamaktadır. Bu durumda birimlere ait özellikler sabit katsayı ile karşılanmakta olup tahminler En Çok Benzerlik Yönetimi (Maximum Likelihood) ile gerçekleştirilmektedir. Bu yöntemde katsayıların birlikte anlamlılığının test edilmesinde χ^2 dağılımına sahip LR testi kullanılmaktadır (Demirhan, 2019: 344). Rassal Etkili Logit Modeller ise, birimlere veya birimlere ve zamana göre meydana gelen değişikliği, modele dahil edilen hata terimi yardımıyla incelemektedir. Ayrıca, bağımsız değişkenler ile hata terimleri arasında ilişki bulunmadığını ve bağımsız değişkenler ile heterojenlik arasında ilişki olmadığını varsaymaktadır. Bu yöntemde katsayıların birlikte anlamlılığının test edilmesinde χ^2 dağılımına sahip Wald testi kullanılmaktadır (Çağlayan Akay, 2018: 214).

Sabit ve Rassal Etkili Logit modeller arasında Hausman testi kullanılarak seçim yapılabilmektedir. Bu testte H_0 hipotezi bağımsız değişkenler ile heterojenlik arasında ilişki olmadığını, H_1 hipotezi bağımsız değişkenler ile heterojenlik arasında ilişki olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Panel Logit modellerde bağımlı değişken doğrusal olarak temin edilemediği için katsayı tahminlerinde EKK yöntemi ile hesaplanan değerler doğrudan yorumlanmamalıdır. Katsayı yorumları Odds oranı ve marjinal etkiler yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilebilir. Bu

yöntemler bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığını dikkate alarak katsayı değerlerinin elde edilebilmesine imkân sağlamaktadır.

C. Bulgular

Erken yaşta evlenen bireylerde cinsiyete bağlı bir değişikliğin olup olmadığını belirlenmesi amacıyla bağımlı değişkenin evli kadın ve evli erkeklerden oluştuğu iki ayrı model kurulmuştur. Panel Logit Modelin kullanıldığı çalışmada kukla değişken olarak ifade edilen bağımlı değişkenler aşağıdaki ifadeler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Buna göre;

t yılındaki i . şehrinde bir önceki yıla göre evli kadın sayısı artmış ise, $EK = 1$, azalmışsa $EK = 0$

t yılındaki i . şehrinde bir önceki yıla göre evli erkek sayısı artmış ise, $EE = 1$, azalmışsa $EE = 0$

Panel Logit modelde, açıklayıcı değişkenlerde meydana gelen değişikliğin birimlere ve zamana veya birimlere göre nasıl değiştiği Sabit Etkili Panel Logit modelleri ve Rassal Etkili Panel Logit modelleri olmak üzere aşağıda yer alan ana denklem dikkate alınarak iki grupta incelenmiştir.

$$EK_{it} = a_0 + a_1Y_{it} + a_2EGK_{it} + e_t \quad (5)$$

$$EE_{it} = \beta_0 + \beta_1Y_{it} + \beta_2EGE_{it} + v_t \quad (6)$$

Yukarıda yer alan denklemlerde $i = 1, \dots, N$ değerine kadar olan birim boyutunu; $t = 1, \dots, T$ değerine kadar olan zaman boyutunu; α_p ve β_p katsayı tahminlerini göstermektedir. Denklem (5) ve (6) için Sabit ve Rassal Etkili Panel Logit model arasından hangisinin kullanılacağına Hausman testi ile karar verilmiştir. Hausman testinden elde edilen sonuçlara Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Hausman Test Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Katsayı		(b-B)	Diag (V_b-V_B)
		FE(b)	RE(B)		
EK	Y	-0,00001578	-0,0001271	-0,0000307	0,0000677
	EGK	0,0000662	-0,0000001	0,0000676	0,001153
EE	Y	0,0000124	0,0000306	-0,0000182	0,0000312
	EGE	0,0000861	-0,0000006	0,0000925	0,0001012
Hausman Test İstatistiği	EK	$\chi^2 = 0,38 (0,827)$			
	EE	$\chi^2 = 0,87 (0,675)$			

Tablo 2’de yer alan bilgilere göre, χ^2 test istatistiğine ait olasılık değerleri evli kadın ve evli erkek bireylere ait denklemlerde sırasıyla 0,827 ve 0,675 olarak hesaplanmıştır. Bu nedenle bağımsız değişkenler ile heterojenlik arasında ilişki olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilememiştir. Bu durumda Hausman testi sonuçları, Rassal Etkili Panel Logit modelin kullanılmasının daha etkili olacağını göstermektedir. Aynı zamanda denklem (5) ve (6) Sabit Etkili Panel Logit model ile de çözümlenerek elde edilen sonuçlar incelenmiştir. Ancak denklem (6)’dan elde edilen sonuçlara göre, modelde yer alan katsayıların bütün olarak anlamlı olduğunu sımayan LR testi (3,68)’ne ait olasılık değeri 0,15 olarak belirlenmiştir. Böylece katsayıların birlikte anlamsız olduğunu ifade eden H_0 hipotezi reddedilememiştir. Hausman testi dikkate alındığında kullanımının uygun olduğu belirlenen Rassal Etkili Panel Logit model sonuçları Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Rassal Etkili Panel Logit Model Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Katsayı	Standart Hata	Test İstatistiği	p-değeri	Odds Oranı	Marjinal Etki
EK	Y	-0,0000127	0,0000574	-2,22	0,027	0,99956	-0,0000193
	EGK	-0,0000001	0,0000039	-0,35	0,726	0,99997	-0,0000002
	Sabit	0,4339923	0,8642345	0,50	0,616	2,27706	-
	$\chi^2_{Wald} = 4,92 (0,085)$						
EE	Y	0,0000306	0,0000368	0,83	0,404	0,99994	0,0000056
	EGK	-0,0000006	0,0000004	-1,65	0,090	0,99999	-0,0000012
	Sabit	-0,8544811	0,7479392	-1,14	0,253	2,58245	-
	$\chi^2_{Wald} = 14,88 (0,001)$						

Panel Logit modellerde bağımlı değişken doğrusal olarak temin edilemediği için katsayı tahminlerinin yorumlanmasında Odds oranı ve Marjinal etkiler değerlerinden yararlanılmıştır. Olayın gerçekleşme olasılığının gerçekleşmeme olasılığına oranı ile hesaplanan Odds oranlarının yorumlanabilmesi için katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir. Odds oranının 1 değerine yakın hesaplanması, açıklayıcı değişkenin bağımlı değişken üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını; 1 değerinden büyük olması açıklayıcı değişkenin bağımlı değişken üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ve 0 değerine yakın hesaplanması ise açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkenin değerini düşürücü negatif ve önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Güriş, Topdağ ve Bozkurt, 2019: 748). Marjinal etkiler ise katsayı değerlerini açıklayıcı değişkenlerin ortalamasını kullanarak hesaplamaktadır (Williams, 2012: 312). Hesaplanan katsayı değerinin ise, doğrudan yorumlanabilmesine imkân sağlamaktadır.

Tablo 3'te yer alan analiz sonuçları incelendiğinde, kişi başına düşen milli gelirin (KBGSMH) bir birim artması erken yaşta kadınların evlenme olasılığını 0,000002 azaltmaktadır. Eğitimli kadın sayısının erken yaşta evlenme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Erken yaşta evlenen erkekler dikkate alındığında, eğitim seviyesinin bir birim artmasını erken yaşta erkeklerin evlenme olasılığını 0,0000012 azaltmaktadır. Ancak i. birimdeki milli gelir seviyesi erken yaşta erkeklerin evlenme olasılığını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemediği belirlenmiştir.

Rassal Etkili Panel Logit modellerde Marjinal etkiler altında yapılan katsayı yorumları istatistiksel olarak anlamlı olmasına rağmen etki derecesinin düşük olduğu görülmektedir. Hesaplanan Odds oranların da genel olarak 1 değerine yakın olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde önemli bir etkisi olmadığı ve elde edilen bulguların marjinal etkilerle örtüştüğü söylenebilir.

Bu çalışmada, TRA1 ve TRA2 Bölgelerinde erken yaşta evlenen bireyler ile kişi başına düşen gelir ve eğitim seviyesi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu amaçla çalışmada TRA1 ve TRA2 bölgeleri için erken yaşta evlilikleri temsil etmek üzere TÜİK'te yer alan 16-19 yaş arası evlenen kadın ve erkek sayıları 2008-2018 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılarak ele alınmıştır. Erken yaşta evlenme sayısında yaşanan artışlara makroekonomik değişkenlerin etkisi Panel Logit Model yardımıyla incelenmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde, kişi başına düşen milli gelirin bir birim artması erken yaşta kadınların evlenme olasılığını 0,000002

azaltmaktadır. Eğitimli kadın sayının erken yaşta evlenme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Erken yaşta evlenen erkekler dikkate alındığında, eğitim seviyesinin bir birim artmasını erken yaşta erkeklerin evlenme olasılığını 0,00000012 azaltmaktadır. Ancak i. birimdeki milli gelir seviyesi erken yaşta erkeklerin evlenme olasılığını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemediği belirlenmiştir.

SONUÇ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de erken yaşta evlilikler en önemli toplumsal sorunlar arasında yer almaktadır. Erken yaşta evliliklerin çeşitli sebepleri olmakla birlikte bunlar arasında en önemlileri gelir yetersizlikler ve eğitim eksikliğidir. Ekonomik durumu iyi olmayan bazı aileler için özellikle kız çocukları yük olarak görülmesi nedeniyle kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleri teşvik edici bir unsurdur. Öğrenim durumu düşük ailelerin çocuklarının da benzer bir eğitim durumuna sahip oldukları görülmekte ve erken yaşta evliliklerin daha sık yaşandığı gözlenmektedir.

Çalışmada sırasıyla, Erzurum, Erzincan ve Bayburt; Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerinin yer aldığı TRA1 ve TRA2 bölgeleri incelenmiştir. Bu iller kültürel ve sosyal etkilerin hane içerisinde baskın olduğu yerleşim yerleridir. Analiz sonuçları bu bölgelerde eğitim ve milli gelir seviyesinin erken yaşta evlilik ile ilişkisi olduğunu göstermesine rağmen belirlenen katsayılar beklenilenden daha düşük hesaplanmıştır. Ancak erken yaşta evlenen kadın sayısı üzerinde kişi başına düşen milli gelirin etkili olduğunu tespit edilmesi, kız çocuklarının aileye ekonomik bir getiri (başlık parası vb. gibi) olarak görüldüğü görüşünü desteklemektedir. Erkeklerde ise eğitimin anlamlı bir etkiye sahip olması, gelir seviyesi düşük olsa dahi ailelerin erkek çocuklarının eğitimine daha çok önem verdiğini göstermektedir. KBGSYİH ile erken yaşta evliliğe ilişkin elde edilen bulgular, Sarkar (2009) ve Asra-Ashary (2019) çalışmasını desteklemektedir. Bunun yanı sıra eğitim düzeyi ve erken yaşta evliliğe ilişkin bulgular ise, Mpilambo vd. (2017) ve Rumble vd. (2018) çalışmasından elde edilen bulgular ile tutarlılık göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen ampirik bulgular, KBGSYİH ile erken yaşta evlenen kadınlar arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ülke nüfusunun yarısının kadın olduğu düşünüldüğünde, kadın ve erkeklerin birlikte çalışarak üretim yapacağı bir ülkede ekonomik kalkınmanın daha etkili gerçekleşmesinden söz edilebilecektir. Sosyoekonomik yapısı güçlenen ailelerde bu gibi sorunların ortadan kalkacağı düşünüldüğünde bu konuda devlet tarafından ailelerin sosyal ve ekonomik yapısının desteklenmesi beklenmektedir. Özellikle bu bölgelerde iş olanaklarının ve refah düzeyinin artırılmasıyla ailelerin çocuklarını erken yaşta evlendirme fikrinden uzaklaşması beklenmektedir. Ayrıca eğitim olanaklarının iyileştirilmesi Nwachukwu (2017) çalışmasında tespit ettiği erken yaşta evlilik döngüsünün bozulmasına imkân sunmaktadır. Böylece erken yaşta evlenen bireyler çocuklarının benzer bir durum ile karşı karşıya kalma ihtimalini minimize etmektedir. Aynı zamanda toplumun her kesimi için erken yaşta evlilikler konusunda farkındalık artırılmalı ve bu farkındalıkların özellikle erken yaşta

evliliklerin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde daha geniş kesime ulaşılması sağlanmalıdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Ö. ve Özkoç, H. (2016). Stata Uygulamaları ile Nitel Veri Analizi. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Asna-ashary, M., Farzanegan, M. R., Feizi, M. and Gholipour, H. F. (2020). Socio-Economic Determinants of Child Marriage: Evidence from the Iranian Provinces. CESifo Working Paper No. 8073. 1-18.
- Baltagi, B. H. (2014). Econometric Analysis of Panel Data. John Wiley & Sons Ltd, Fifty Edition, United Kingdom.
- Becker, G.S. (1981). A Treatise on the Family. Cambridge: Harvard University Press.
- Biswas, R. K., Khan, J. R. and Kabir, E. (2019). Trend of Child Marriage in Bangladesh: A Reflection on Significant Socioeconomic Factors. *Children and Youth Services Review*, Vol. 104, 1-9.
- Boran, P, Gülçay, G., Devicioğlu ve E. Eren, T. (2013). Çocuk Gelinler. *Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 26, 58-62.
- Chauhana., S., Sekhera, T.V., Kumar, P., Srivastava, S. and Patel, R. (2020). Prevalence, Determinants and Socio-Economic Inequality of Early Marriage among Men in India. *Children and Youth Services Review*, Vol. 116, 1-8.
- Çağırkan, B. (2019). Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Aile Kurumuna Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması: Bitlis İl Merkezi Örneği. *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 12-13 Aralık 2019.
- Çağlayan Akay, E. (2018). Panel İkili Nitel Tercih Modelleri (Editör, Selahattin Güriş), *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*. DR Yayınları, İstanbul, 203-228.
- Demirhan, A. (2019). Panel Logit Modelleri: Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Maliye ve Finans Yazıları*, Vol. 111, 341-356.
- Doğan Köroğlu, A. (2014). En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Erken Yaşta Evliliklerle Mücadele ve Türkiye Uygulamaları. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi.
- Gezer Tuğrul, Y. (2018). Erken Yaşta Evlendirilen Kadınların Evlilik Süreçleri, Deneyimleri ve Sonraki Yaşamları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Sosyoloji notları* Vol. 2(1), e-ISSN: 2618-5903.
- Goldscheider, F. K. and Waite, L. J. (1986). Sex Differences in the Entry into Marriage. *American Journal of Sociology*, Vol. 92, 91-109.
- Güriş, S., Topdağ, D. ve Bozkurt, G. (2019). OECD Ülkelerinde Kadınların İşgücüne Katılımını Etkileyen Faktörlerin Panel Nitel Tercih Modelleri ile İncelenmesi. XI. IBANESS Kongreler Serisi, 742-750.
- Hoffman, S. and Holmes, J. (1976). Husbands, Wives, and Divorce. Five Thousand American Families: Patterns of Economic Progress. Vol. 4, edited by G. Duncan and J. Morgan. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research.
- Jisun, T. F. (2016). Early Marriage of Women: The Case of Bangladesh. *World Journal of Social Sciences*, Vol. 6(29), 51-61.
- Kyari, G. V. and Ayodele, J. (2014). The Socio-Economic Effect of Early Marriage in North Western Nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. Vol. 5(14), 582-592.

- Lichter, D., LeClere, F. and McLaughlin, D. (1991). Local Marriage Markets and the Marital Behavior of Black and White Women. *American Journal of Sociology*, Vol. 96, 843-67.
- Lichter, D., McLaughlin D., G. Kephart and D. Landry D. (1992). Race and the Retreat from Marriage: A Shortage of Marriageable Men? *American Sociological Review*, Vol. 57, 781-99.
- Lloyd, K. and South, S. (1996). Contextual Influences on Young Men's Transition to First Marriage. *Social Forces*, Vol. 74, 1097-119.
- Mare, R.D. and Winship, C. (1991). Socioeconomic Change and the Decline of Marriage for Blacks and Whites. *The Urban Underclass*, edited by C. Jencks and P.E. Peterson. Washington, DC: Urban Institute.
- Mc Laughlin, D. and Lichter, D. (1993). Economic Independence, Marriage Markets, and Marital Behavior among Low-Income Women. *The 1993 Proceedings of the American Statistical Association*. Washington, DC: American Statistical Association.
- Mpilambo, J. E., Appunni, S. S., Kanayo, O. and Stiegler, N. (2017). Determinants of Early Marriage among Young Women in Democratic Republic of Congo. *Journal of Social Sciences*, Vol. 5281(3), 82-91.
- Muharry, A., Hakimi, M. and Wahyuni, B. (2018). Family Structure and Early Marriage on Women in Indramayu Regency. *Jurnal Kesehatan Masyarakat*, Vol. 13(3), 314-322.
- Muhith, A., Fardiansyah, A. and Saputra, M. H. (2018). Analysis of Causes and Impacts of Early Marriage on Madurese Sumenep East Java Indonesia. *Indian Journal of Public Health Research & Development*, Vol. 9(8), 1495-1499.
- Myers, J. and Harvey, R. (2011). *Breaking Vows: Early and Forced Marriage and Girls' Education*. London: Plan.
- Nwachukwu, J. U. (2017). The Impact of Early Marriage and Low Level of Education on Agricultural Development in Sub-Saharan Africa. *Cultural and Religious Studies*. Vol. 57, 414-427.
- Oppenheimer, V. K. (1995). American Marriage Formation in the Eighties: How Important was Women's Economic Independence? In K. Mason & A. Jensen (Eds.), *Gender and family change in industrialized countries*. Oxford, England: Clarendon Press.
- Oppenheimer, V. (1988). A Theory of Marriage Timing. *American Journal of Sociology*, Vol. 94, 563.
- Qian, Z. and Preston, S. H. (1993). Changes in American Marriage, 1972-1987: Availability and Forces of Attraction by Age and Education. *American Sociological Review*, Vol. 58, 482-495.
- Parsons, T. (1949). *The Social Structure of the Family. The Family: Its Function and Destiny*, edited by R. Anshen. New York: Harper and Brothers.
- Rumble, L., Peterman, A., Irdiana, N., Triyana, M. and Minnick E. (2018). An Empirical Exploration of Female Child Marriage Determinants in Indonesia. *Public Health*, Vol.18(407), 1-13.
- Sarkar, P. (2009). Determinants and Effect of Early Marriage in Bagladesh, 2007. *Research Journal of Applied Sciences*, Vol. 4(5), 178-184.
- Sassler, S. and Goldscheider, F. (1997). Revisiting Jane Austen's Theory of Marriage Timing: Union Formation among American Men in the Late 20th Century. *Population Association of America*, Washington,
- Schoen, R. and Wooldredge, J. (1989). Marriage Choices in North Carolina and Virginia, 1969-1971 and 1979-1981. *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 51, 465-481.
- Sweeney, M. (1997). *Women, Men, and Changing Families: The Shifting Economic Foundations of Marriage*. Population Association of America, Washington, DC.
- Talukder, A., Hasan, M. M., Razu, S. R. and Hossain, Z. (2020). Early Marriage in Bangladesh: A Cross-Sectional Study Exploring the Associated Factors. *Journal of International Women's Studies*, Vol. 21(1), 68-78.
- Testa, M., Astone, N.M., Krogh, M. and Neckerman, K. (1989). Employment and Marriage Among InnerCity Fathers. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 501, 9-91.
- UNICEF (2021). <https://www.unicef.org/rosa/what-we-do/child-protection/child-marriage>. (11.11.2021)

- Weiss, W.Y. and Willis, R.J. (1997). Match Quality, New Information, and Marital Dissolution. *Journal of Labor Economics*, Vol. 15, 293-329.
- Williams, R. (2012). Using the Margins Command to Estimate and Interpret Adjusted Predictions and Marginal Effects. *The Stata Journal*, Vol. 12(2), 308-331.
- Wilson, W.J. (1987). *The Truly Disadvantaged*. Chicago: University of Chicago Press.
- Yüksel Kaptanoğlu, İ. ve Akadlı Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Vol. 15, 130-161.
- Yüksel Kaptanoğlu, İ. ve Akadlı Ergöçmen, B. (2014). Early Marriage: Trends in Turkey, 1978-2008. *Journal of Family Issues*. Vol. 35(12), 1707-1724.
- Yüksel, H. ve Yüksel, M. (2014). Çocuk İhmalı ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Vol. 5(2), 001-024.

SUMMARY

Early marriage has emerged as a serious social problem in Turkey as it is in the world. This problem, which generally occurs in underdeveloped societies, is more dominant in our country especially in the Eastern and South Eastern regions. Determining the macroeconomic that affect the situation in question is important to find a solution. When Turkey's place in the region developed early marriage rate is analyzed, educational level and higher national income per capita was observed. However, in our less developed regions, it has been observed that a reverse process is carried out. For this reason, in this study, taking into account the macroeconomic variables in question, their effects on the change in the number of individuals married at an early age in TRA1 and TRA2 regions were investigated.

Therefore, TRA1 and TRA2 regions where high rates of early marriage in Turkey and according to the Statistical Area Classification takes place in our eastern provinces, were examined considering from 2008 to 2018 annual data set. To represent early marriage in these regions girls and boys's number married 16-19 aged are provided from Turkey Statistical Institute (TSI).

The effect of macroeconomic variables on the increase in the number of early marriages was analyzed with the help of the Panel Logit model. As a result of the preliminary analysis made with Hausman test, it was decided to use the Random Effect Panel Logit model. In Panel Logit models, the dependent variable cannot be determined linearly. For this reason, since the obtained coefficients cannot be directly interpreted with the Least Squares method, Odds ratios and marginal effects were used to determine the effect of variables.

According to the findings, national income per capita has a statistically significant effect on the increase in the number of women married at an early age, and the level of education significantly affects the increase in the number of men. However, considering the marginal effects, it has been observed that this relationship is smaller than expected. In addition, the value of Odds ratios close to 1 supports the result of marginal effects.

TRA1 and TRA2 regions included in the study consists of Erzurum, Erzincan and Bayburt; Ağrı, Kars, Iğdır and Ardahan provinces. These provinces are settlements where cultural and social effects are more dominant than economic factors. For this reason, although statistically significant results were obtained in

the analysis results, it was calculated lower than expected. However, in view of the fact that per capita income is effective in the number of women who marry at an early age supports the view that girls are seen as an economic return to the family. Education has a significant effect on men, which shows that families attach more importance to the education of their boys, even if the income level is low.

In a country where women and men will work together and produce, it can be said that economic development will be more effective. Especially in these regions, it is expected that families will move away from the idea of marrying their children at an early age by increasing job opportunities and welfare. At the same time, awareness about early marriages should be increased for all segments of the society and this awareness should be reached to a wider audience, especially in regions where early marriages are common.

Teknopark Firmalarında İşbirliğinin Yenilikçilik Üzerine Etkilerinin Meta Analiz Tekniği Kullanarak İncelenmesi

Şengül CAN* Mustafa GERŞİL** Tuncer ÖZDİL***

ÖZ

Bilim ve teknoloji parkları toplumun refahını ve rekabet gücünü arttırmayı hedefleyen organizasyonlardır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın verilerine göre ülkemizde 89 adet teknopark bulunmaktadır. Teknopark firmaları yeni teknoloji üretme kapasitesine sahiptir. Teknoparkların temel kuruluş amaçları içerisinde üniversite sanayi işbirliğinin sağlanması ve firmalar için yenilikçiliği destekleyen işbirlikçi ortamların sağlanması gibi unsurlar bulunmaktadır. Bu çalışma ile teknoparkların firmalara sağladığı işbirlikçi ortamın, firmaların yenilikçilik kapasitesine olan etkisi incelenmiştir. Araştırma yöntemi olarak meta analiz tekniği kullanılmıştır. Meta analiz yönteminde, farklı çalışmalardan elde edilen nicel verilere istatistiksel analizler uygulanarak yeni ve genelleme yapılabilen sonuçlar elde edilebilmektedir. Bu çalışma kapsamında meta analize toplamda 6 çalışma dâhil edilmiştir. Analize dâhil edilen çalışmalardaki toplam örneklem sayısı ise 2103'tür. Meta analiz sonuçlarına göre; incelemeye dâhil edilen çalışmalar heterojen yapıdadır. Bu çalışmaların genel etki büyüklüğü korelasyon katsayısı için yapılan sınıflandırmaya göre yüksek olarak belirlenmiştir. Ayrıca etki büyüklüğünün pozitifliği teknopark firmalarının işbirlikçi bir yaklaşım içerisinde olmalarının yenilikçilik üzerine olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Ancak firmaların büyükşehir sınırları içerisinde olması veya 100'den daha fazla personel istihdam etmelerinin işbirlikçi tutumları üzerinde ayırt edici bir etkisi görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Teknopark, Meta-Analiz, Yenilikçilik, İşbirliğinin Yenilikçiliğe Etkisi
JEL Sınıflandırması: C10, M21

A Study of the Impacts of Cooperation in Technoparks Companies on Innovation by Using Meta Analysis Technique

ABSTRACT

Science and technology parks are organizations that aim to increase the welfare and competitiveness of the society. According to the data of the Ministry of Industry and Technology, there are 89 technoparks in our country. Technopark firms have the ability to produce new technology. Among the basic founding objectives of technoparks, there are qualifications such as ensuring university-industry cooperation and providing collaborative environments that support innovation for companies. In this study, the effect of the collaborative environment provided by technoparks to companies on the innovation capacity of companies was investigated. Meta analysis technique was used as a research method. In the meta-analysis method, new and generalizable results are obtained by applying statistical analysis to the quantitative data obtained from different studies. A total of 6

*Öğr. Gör. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, AGYK. sengul.can@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-4022-0393.

** Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü. mustafa.gersil@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0001-5638-5411.

***Prof. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü. tuncer.ozdil@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-3199-6766.

studies detected were included in the meta-analysis within the scope of this study. The total number of samples in the studies included in the analysis was 2103. According to meta analysis results, the studies included in the research were in the heterogeneous form. The overall effect size of these studies was determined to be high according to the classification made for the correlation coefficient. In addition, the positivity of the effect size indicates that the collaborative approach of technopark companies has a positive effect on innovation. However, the fact that the companies are within the metropolitan boundaries or employing more than 100 personnel has not been found to have a distinctive effect on their collaborative attitudes.

Key Words: *Technopark, Meta-Analysis, Innovation, The Effect of Cooperation on Innovation*

JEL Classification: *C10, M21*

GİRİŞ

Bilim ve Teknoloji parkları; içerisinde yer alınan toplumun refahını, kurumsal yapısını ve rekabet gücünü arttırmak amacı ile alanında uzman kişiler tarafından yönetilen organizasyonlar olarak tanımlanabilir. Devlet Denetleme Kurulu tarafından yapılan tanımlamaya göre ise teknoloji parkları, “*bir araştırma kurumu veya üniversite bünyesinde ya da liderliğinde üretilen bilgileri ticarileştirmeye olanak sağlayarak katma değeri yüksek ürün çıktılarıyla ülke kalkınmasına fayda sağlamayı amaçlayan, Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerini yürüten işletmeleri bünyesinde barındığı, uzman bir yönetici veya işletmeci tarafından yönetilen ve mevzuatlarca belirlenen destekleyici mekanizmalara sahip yapılar*” şeklindedir (Akoğlan, 2015: 30).

Kesin bir kullanımı olmamakla birlikte bilim parkı, araştırma parkı, teknoloji parkı, teknopark ve inovasyon merkezi gibi çeşitli kullanımları mevcuttur. Uluslararası Bilim Parkları ve İnovasyon Alanları Derneğı (IASP) tanımına göre ise; Teknopark, “*Ana amacı yenilik kültürünü ve ilişkili işletmelerin bilgi temelli kurumlarının rekabet gücünü teşvik ederek topluluğunun zenginliğini artırmak olan uzman profesyoneller tarafından yönetilen bir organizasyon*” dur (Löfsten vd. 2020: 1).

Yapısal değışiklikler göstermesi nedeniyle teknopark kavramı yurtdışında ve ülkemizde farklı şekillerde kullanılmaktadır. Literatürde Bilim Parkı, Araştırma Parkı, Teknoloji Kenti, Kurucu Merkez, Girişim Merkezi, Yenilik Merkezi, Mükemmeliyet Merkezi, Endüstriyel Park, İş Merkezi gibi farklı terimlere de rastlanmaktadır. Ülkemizde Teknoloji Geliştirme Bölgelerine (TGB) ilişkin 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’na göre; “*Yüksek ve ileri teknolojinin kullanıldığı ya da yeni teknolojilerin kullanımına yönelik firmaların, üniversite / yüksek teknoloji enstitüsü / Ar-Ge merkezi ya da enstitüsünün imkânlarından faydalanarak teknoloji veya yazılım ürettikleri, teknolojik buluşu ticari bir ürün / yöntem / hizmet haline dönüştürmek için faaliyet gösterdikleri ve böylece bölgenin de kalkınmasına katkı sağlayan, aynı üniversite, yüksek teknoloji enstitüsü ya da Ar-Ge merkezi veya enstitüsü alanı içinde veya yakınında; akademik, ekonomik ve sosyal yapının bütünleştiğı siteyi veya bu özelliklere sahip teknoparkı*” şeklinde tanımlanmaktadır (Özdemir, 2010: 18).

4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'na¹ göre;

“Araştırma Geliştirme (AR-GE): Bilim ve teknolojinin gelişimini sağlayan yeni bilgi üretmek veya mevcut bilgilerle yeni malzeme, ürün ve araçlar üretmek, yazılım üretimi dâhil olmak üzere yeni sistem/süreç/hizmetler oluşturmak veya mevcut olanları geliştirmek amacı ile yapılan çalışmalardır.

AR-GE Merkezi ya da Enstitüsü: Kamuya ait, nitelikli insan gücünün günümüz modern teknolojilerine dayanan makine, donanım ve yazılımı içinde bulunduran, teknoloji ve ürün geliştirilmesine yönelik AR-GE faaliyetlerinin gerçekleştirildiği mekânlardır.

Üretim Birimleri: Bölge içerisinde bu Kanunun amacına uygun olarak faaliyette bulunan gerçek veya tüzel kişilerce kurulan veya kullanılan, yeni ve yüksek teknolojilere dayalı ve çevreye zarar vermeyen üretim birimleridir.

Girişimci: Bulunduğu bölgenin hizmet/imekanlarından yararlanmak isteyen ya da yararlanan gerçek ve tüzel kişilerdir.

Yenilik: Bir düşünceyi; satılabilir, yeni/geliştirilmiş veya mal/hizmet üretiminde kullanılan yeni/geliştirilmiş bir yöntem haline dönüştürmektir.

Üründe Yenilik: Teknolojik olarak yeni ürün; önceki kuşağıyla karşılaştırıldığında malzemesi, parçaları ve yerine getirdiği işlevler açısından öze ilişkin, teknolojik farklar gösteren bir üründür.

Üretim Yöntemlerinde Yenilik: Geleneksel bir üretim tesisi yerine, yeni/geliştirilmiş ürünlerin üretilmesinde veya halen üretilmekte olan ürünlerin yeni tekniklerle üretilmesinde kullanılan yöntemdir.

Üniversite: Mühendislik ve temel bilimler dallarında yapılanmasını gerek insan gücü ve teknik donanım olarak tamamlamış ve gerekse doktora öğrencisi seviyesinde yeterli araştırma elemanı olduğu Yükseköğretim Kurulu tarafından onaylanan kurumlardır.

Kurucu Heyet: Bölge içerisinde ya da bulunduğu ilde yer alan en az bir üniversite/yüksek teknoloji enstitüsü ya da kamu AR-GE merkez veya enstitüsü ve diğer kuruluş temsilcilerinden oluşan heyettir.

Yönetici Şirket: Kanuna uygun ve anonim şirket olarak kurulan, Bölgenin yönetimi ve işletmesinden sorumlu şirkettir.

Yazılım: Bir bilgisayar, iletişim cihazı veya bilgi teknolojilerine dayalı bir diğer cihazın çalışmasını ve kendisine verilen verilerle ilgili gereken işlemleri yapmasını sağlayan komutlar dizisinin veya programların ve bunların kod listesini, işletim ve kullanım kılavuzlarını da içeren belgelerin ve hizmetlerin tümüdür.”

Uluslararası Bilim Parkları Birliği (International Association of Science Parks –IASP) ise; rekabetçi güç ve yenilikçilik kültürünü temel amaç edinerek üyeleri için değer artışı sağlamayı amaçlayan ve profesyonel bir yönetici tarafından yönetilen bir örgüt şeklinde tanımlanmaktadır (<https://www.iasp.ws/> Erişim Tarihi: 17.09.2020). Üniversite ya da araştırma kurumunda oluşturulan bilgilerin

¹ 06.07.2001 tarih ve 24454 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nun 3. maddesi.

ticarileştirilerek katma değeri yüksek çıktı elde edilmesiyle hem bölgesel hem de ülke çapında “kalkınma” hedefleyen teknoparklar; odağı Ar-Ge ve yenilik olan firmaları bünyelerine dâhil etmeyi amaçlayan, profesyonel bir yönetime sahip olan ve yapısal bir takım destek mekanizmalarına sahip olan yapılardır (Akaydın, 2015: 73).

Ülkemizde 1980’li yıllarda başlayan teknopark kurma çalışmaları, 1990 yılında KOSGEB ve üniversitelerin işbirliği yapmaları sonucunda teknoparkların başlangıç basamağı olan TEKMER’lerin (Teknoloji Merkezi) açılmasıyla başlamıştır. Ülkemizde mevcut olarak 73 tanesi aktif 16 tanesi geliştirilme aşamasında olmak üzere 89 tane Teknoloji Geliştirme Bölgesi Tablo 1’de gösterilmiştir. 2020 yılı Ağustos ayı itibariyle, aktif olan teknoparklardaki firma sayısı 5920’ye ulaşmıştır. İlgili firmaların %44,4’ü yazılım, %7,24’ü doğal bilimler ve mühendislik, %3,2’si bilgisayar danışmanlık, %2,92’si biyoteknoloji ve %42,24’ü mühendislik danışmanlıkları, imalat, makine ve teçhizat imalatı, medikal, ilaç, işletme ve diğer danışmanlık hizmetleri, enerji, kimya, gıda, savunma, otomotiv gibi farklı alanlarda ar-ge faaliyetlerine devam etmektedir (<https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistikbilgiler/mi0203011501> Erişim Tarihi: 24.09.2020).

Tablo 1: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

Faaliyette Olan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri					
Sıra No	Bölge Adı	Kurulduğu Üniversite	İl	Yıl	
1	ODTÜ Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ortaoğu Teknik Üniversitesi	ANKARA	2001	
2	TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Teknoparkı	UBİTAK-TTGV	KOCAELİ	2001	
3	Ankara Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Bilkent Üniversitesi	ANKARA	2002	
4	İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	İZMİR	2002	
5	GOSB Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sabancı Üniversitesi	KOCAELİ	2002	
6	Hacettepe Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Hacettepe Üniversitesi	ANKARA	2003	
7	İTÜ Arı Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Teknik Üniversitesi	İSTANBUL	2003	
8	Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Anadolu Üniversitesi	ESKİŞEHİR	2003	
9	Selçuk Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Selçuk Üniversitesi	KONYA	2003	
10	Kocaeli Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Kocaeli Üniversitesi	KOCAELİ	2003	
11	Yıldız Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Yıldız Teknik Üniversitesi	İSTANBUL	2004	
12	İstanbul Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Üniversitesi	İSTANBUL	2004	
13	Batı Akdeniz Teknokenti Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Akdeniz Üniversitesi	ANTALYA	2004	
14	Erciyes Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Erciyes Üniversitesi	KAYSERİ	2004	
15	Trabzon Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Karadeniz Teknik Üniversitesi	TRABZON	2005	
16	Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Çukurova Üniversitesi	ADANA	2005	
17	Mersin Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mersin Üniversitesi	MERSİN	2005	
18	Göller Bölgesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Süleyman Demirel Üniversitesi	İSPARTA	2005	
19	Ulutek Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Uludağ Üniversitesi	BURSA	2006	

20	Erzurum Ata Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Atatürk Üniversitesi	ERZURUM	2006
21	Gaziantep Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gaziantep Üniversitesi	GAZİANTEP	2007
22	Ankara Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ankara Üniversitesi	ANKARA	2007
23	Gazi Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gazi Üniversitesi	ANKARA	2007
24	Fırat Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Fırat Üniversitesi	ELAZIĞ	2007
25	Pamukkale Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Pamukkale Üniversitesi	DENİZLİ	2007
26	Cumhuriyet Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Cumhuriyet Üniversitesi	SİVAS	2008
27	Dicle Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Dicle Üniversitesi	DİYARBAKIR	2008
28	Trakya Üniversitesi Edirne Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Trakya Üniversitesi	EDİRNE	2008
29	Sakarya Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sakarya Üniversitesi	SAKARYA	2009
30	Tokat Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	TOKAT	2009
31	Boğaziçi Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Boğaziçi Üniversitesi	İSTANBUL	2009
32	Bolu Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	BOLU	2009
33	Malatya Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İnönü Üniversitesi	MALATYA	2009
34	Kütahya Dumlupınar Tasarım Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Dumlupınar Üniversitesi	KÜTAHYA	2009
35	İstanbul Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Ticaret Üniversitesi	İSTANBUL	2010
36	Samsun Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	SAMSUN	2010
37	Düzce Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Düzce Üniversitesi	DÜZCE	2011
38	Harran Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Harran Üniversitesi	URFA	2011
39	Kahramanmaraş Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sütçü İmam Üniversitesi	K.MARAŞ	2011
40	Namık Kemal Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Namık Kemal Üniversitesi	TEKİRDAĞ	2011
41	Çanakkale Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Onsekiz Mart Üniversitesi	ÇANAKKALE	2011
42	İzmir Bilim ve Teknoloji Parkı Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İzmir Ekonomi Üniversitesi	İZMİR	2012
43	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	VAN	2012
44	Çorum Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Hitit Üniversitesi	ÇORUM	2012
45	Dokuz Eylül Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Dokuz Eylül Üniversitesi	İZMİR	2013
46	Bozok Teknoloji Geliştirme Bölgesi Bozok Üniversitesi	Bozok Üniversitesi	YOZGAT	2013
47	Kırıkkale Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Kırıkkale Üniversitesi	KIRIKKALE	2013
48	Marmara Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Marmara Üniversitesi	İSTANBUL	2014
49	Ege Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ege Üniversitesi	İZMİR	2014
50	Konya Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Selçuk-Necmettin Erbakan-Aksaray Karamanoğlu Mehmet Bey - KTO Karatay Üniversiteleri	KONYA	2015
51	Afyon-Uşak Zafer Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Afyon Kocatepe - Uşak Üniversiteleri	AFYONKARAHİSAR -UŞAK	2015
52	Niğde Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Niğde Üniversitesi	NİĞDE	2013
53	Celal Bayar Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Celal Bayar Üniversitesi	MANİSA	2012
54	Ankara Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	ANKARA	2014
55	Muallimköy Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gebze Teknik Üniversitesi	KOCAELİ	2011

Şengül Can & Mustafa Gerşil & Tuncer Özdil / Teknopark Firmalarında İşbirliğinin Yenilikçilik Üzerine
Etiklerinin Meta Analiz Tekniği Kullanarak İncelenmesi

56	Adnan Menderes Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Adnan Menderes Üniversitesi	AYDIN	2016
57	Kapadokya Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	NEVŞEHİR	2018
58	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi MAKÜ-BAKA Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	BURDUR	2013
59	Zonguldak Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Bülent Ecevit Üniversitesi	ZONGULDAK	2017
60	OSTİM Ekopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ankara - Hacettepe - Atılım - Çankaya - Başkent - TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversiteleri	ANKARA	2014
61	Gaziantep OSB Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	GAZİANTEP	2017
62	Hatay Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mustafa Kemal Üniversitesi	HATAY	2014
63	Gebze Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gebze Teknik Üniversitesi	KOCAELİ	2018
64	Sağlık Bilimleri Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi Sağlık Teknokenti	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	İSTANBUL	2018
65	Dudullu OSB Boğaziçi Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Boğaziçi Üniversitesi	İSTANBUL	2018
66	Balıkesir Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Balıkesir Üniversitesi	BALIKESİR	2014
67	ASO Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	ANKARA	2008
68	Karaman Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi	KARAMAN	2015
69	Muğla Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sıtkı Koçman Üniversitesi	MUĞLA	2015
70	Kastamonu Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Kastamonu Üniversitesi	KASTAMONU	2018
71	Karabük Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Karabük Üniversitesi	KARABÜK	2017
72	İstanbul Medeniyet Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Medeniyet Üniversitesi	İSTANBUL	2018
73	Recep Tayyip ERDOĞAN Üniversitesi ve Türk-Alman Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Recep Tayyip ERDOĞAN Üniversitesi Türk-Alman Üniversitesi	RİZE -İSTANBUL	2019
Altyapı Çalışmaları Devam Eden Teknoloji Geliştirme Bölgeleri				
74	Batman Üniversitesi Teknoloji Geliştirme BölgesiOsmaniye Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Batman Üniversitesi	BATMAN	2017
75	Osmaniye Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi - Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	OSMANİYE	2017
76	Antalya OSB Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Akdeniz Üniversitesi - Antalya Bilim Üniversitesi	ANTALYA	2018
77	İstanbul Sebahattin Zaim İZÜ Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi	İSTANBUL	2018
78	Mersin Tarım Gıda İhtisas Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mersin Üniversitesi	MERSİN	2018
79	Çankırı Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Çankırı Karatekin Üniversitesi	ÇANKIRI	2018
80	Kırklareli Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Kırklareli Üniversitesi	KIRKLARELİ	2018
81	Teknohab Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Gazi Üniversitesi	ANKARA	2018
82	İskenderun Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İskenderun Teknik Üniversitesi	HATAY	2019
83	Giresun Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Giresun Üniversitesi	GİRESUN	2019
84	ASBÜ Sosyal İnovasyon ve Girişimcilik Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	ANKARA	2019
85	Abdullah GÜL Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Abdullah GÜL Üniversitesi	KAYSERİ	2020
86	Yalova Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Yalova Üniversitesi	YALOVA	2020
87	Bursa Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Bursa Teknik Üniversitesi	BURSA	2020

88	Esenler Akıllı Şehir Odaklı İhtisas Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İstanbul Teknik Üniversitesi Yıldız Teknik Üniversitesi İbn Haldun Üniversitesi İstanbul Üniversitesi	İSTANBUL	2021
89	Aksaray Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Aksaray Üniversitesi	AKSARAY	2021

Kaynak: <https://teknopark.sanayi.gov.tr/>

Bilim ve teknoloji parkları, yeni teknolojiler üretme ve bu teknolojileri kullanabilecek yeterliliğe ulaşma yeteneği olan firmaların yer aldığı ve bir üniversite veya araştırma kurumu yakınındaki alanlarda yer alan kuruluşlardır. Teknoparklar, yenilik ve rekabet kültürünün oluşması ve desteklenmesinde ayrıca toplumsal kalkınmayı arttırmak hedefiyle firmalar ile piyasa arasındaki bilgi ve teknoloji etkileşimini Ar-Ge kuruluşları yardımıyla destekler ve teşvik eder (Sakarya, 2009: 44).

Genel anlamda birden fazla kuruluş veya enstitünün bir arada bulunarak yenilikçiliğin geliştirildiği fiziksel alan tanımından öte teknoparkların temel misyonları; üniversite ve sanayi arasındaki işbirliğini teşvikten öte bölgesel kalkınma ve bu kalkınma sonucunda yenilikçilik verimliliğini arttırmaktır (NG, Junker, Appel-Meulenbroeket. et. al. 2020:1197). Teknoparklar ayrıca, yeni teknolojilerin yaratıldığı ve geliştirildiği küçük firmaların da ortaya çıkmasını teşvik etmektedir. Küçük firmalar hareket yeteneklerinin esnek olmasının avantajıyla ekonomiye de büyük katkı sağlamaktadır. Bu sebeple gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ve özellikle Avrupa birliği ülkeleri küçük teknoloji tabanlı firmalara büyük önem vermektedir (Tetler & Storey, 1998: 1057).

Teknopark, kendi kültürü ve kümelenme etkileri sayesinde, içerisinde yer alan firmalara yeni imkân ve fırsatlar sunarak firmaların aldıkları teşvikleri rekabet avantajına dönüştürmelerini hedefler. Firmaların yerel veya ulusal bilinirliği güçlü olmasa da teknoparkların sunduğu avantajlar ve kılavuzluk edışı firmalar için önemli bir rekabet avantajı oluşturmayı hedefler. Küresel pazarlarda yer almak ve bu bakış açısından düşünmek teknoparklar için önemlidir. Ayrıca teknopark içerisindeki etkileşim ile firmalar arasında bir ağ yapısı kurmayı hedefler. Westhead ve Storey (1995), teknopark içerisindeki firmaların yaşam süresinin, teknopark içerisinde yer almayan rakiplerine oranla daha uzun olduğunu belirtmektedirler. Teknopark içerisindeki ağ yapıları da bu duruma katkı sağlamaktadır (Akyol, 2018: 8-12).

Teknoparklar üniversite ve endüstri arasındaki ilişkiyi birleştirip geliştirmeyi ve bu yapılar arasında ihtiyaç duyulan yetişmiş insan gücü desteğini de sağlamayı hedefler. Bu yapıların teknopark çatısı altında buluşarak ortak bir sinerji oluşturmaları da teknoparkların başka bir teşvik unsurudur (Vedovello, 1997: 501). Teknopark kurulumundaki temel amaçlar içerisinde; üniversite ve sanayi işbirliğini sağlamak, firmalar ve kalifiye çalışanlar arasındaki etkileşimi kolaylaştırmak, yenilikçilik ve yaratıcılığı destekleyen ortamlar sağlamak, firmalar ve araştırma kuruluşlarıyla birlikte yetişmiş insan kaynağına odaklanmak, yeni kurulan ve orta ölçekli işletmelerin desteklenerek büyümelerini sağlamak, sadece bölgesel değil küresel anlamda da yenilikçi firma ve kuruluşları bir araya getirerek bir ağ içerisinde yer almak ve bölgesel firmaların küreselleşmesini sağlamaktır

(<https://www.iasp.ws/our-industry/the-role-of-stps-and-areas-of-innovation> Erişim Tarihi: 13.11.2020). Finansal, teknik ve akademik açıdan genç girişimci ve firmalara destek sağlayan teknoparklar, üniversiteler ve sanayi arasındaki köprünün en somut örneklerindendir (Babacan, 1994). Tüm bu bilgiler doğrultusunda teknoparkların, bünyesinde yer alan firmalara olan katkılarının yadsınamayacak boyutta olduğu görölmektedir.

Ancak bu alandaki literatür incelendiğinde teknoparklarda yer alan firmaların işbirliği faaliyetlerinin yenilikçilik üzerine olan etkileriyle ilgili genel bir değerlendirme yapılmasına imkan sunan çalışmaların sayısının sınırlılığı dikkat çekicidir. Teknoparklarda yer alan firmaların yenilikçilik ile olan ilişkisine dair çalışmalar bulunmakla birlikte, bu firmaların kurdukları işbirliklerinin yenilikçiliğe olan katkısını değerlendiren bütüncül çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Böylece hem önceki çalışmalardan elde edilen bilgi birikimini yorumlayabilmek hem de yeni çalışmalara örnek teşkil edebilecek ve sayısal verilere dayalı analizler içeren çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünölmüştür. Sonuçları birbirinden farklı olan ve farklı veriler içeren bu çalışmaların bütüncül bir yaklaşımla incelenerek elde edilen bulguların birleştirilmesinde meta analiz yöntemine başvurulmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışmada; meta analiz yöntemi ile YÖK Ulusal Tez İzleme Merkezi, Google Akademik ve Ulakbim veri tabanlarında teknopark firmalarında yenilikçilik kavramı taranarak elde edilen çalışmalardaki bulguların yorumlanması ve bu alanda bir görüş elde edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışma ile teknopark firmalarının işbirlikçi yaklaşımlarının yenilikçilik üzerine olan etkisinin araştırıldığı nicel çalışmaların bir araya getirilmesi ve etkisi varsa bu etkinin ne seviyede olduğunun belirlenmesi hedeflenmiştir. Böylece bu çalışmanın, ölkemizde teknopark firmalarıyla yapılan çalışma sonuçlarının birleştirilerek, daha büyük bir örneklem üzerinden yeniden yorumlanabilmesi açısından önemli olduğu düşünölmektedir.

I. YÖNTEM: META ANALİZ

Terim olarak meta analiz ilk kez Glass (1976) tarafından kullanılmıştır. Bu yöntem; belirli bir alandaki çalışma bulgularına ait özet istatistikler yardımıyla araştırmanın amacına yönelik bir genelleme yapmayı sağlayan ve son yıllarda yaygın olarak kullanılan bir istatistik analiz yöntemidir (Şen & Akbaş, 2016:1). Meta analiz, birbirinden bağımsız olarak belirli bir konuda gerçekleştirilen birden çok çalışma sonucunun birleştirilerek elde edilen bilgilerin istatistiksel olarak analiz edilmesidir. Bu şekilde farklı çalışma sonuçlarının nicel yöntemlerle özetlendiği ve sonuçların birleştirilmesiyle ortak bir yargıya ulaşılabilme imkânı elde edilmektedir (Akgöz, Ercan ve Kan, 2004: 107).

Spesifik konulardaki birincil çalışma sayısının artması nedeniyle farklı çalışmalardaki benzer bulguları birleştiren amprik çalışmaların sentezine dayanan ve çalışma sınırlamalarından bağımsız daha kapsamlı olan meta analiz çalışmalarına olan ilgi artmaktadır. Meta analiz çalışması, çalışmanın doğası gereği etki büyüklüklerini dikkate alarak tutarlı ve büyük miktardaki nicel bulgunun bir kombinasyonunu oluşturarak anlamlı sonuçlar elde etmeyi amaçlar (Yıldırım, Çırak Kurt & Şen, 2019: 92).

Belirli bir konu üzerinde yapılan çalışmaları istatistiksel yöntemler kullanarak sistematik bir şekilde özetleme yöntemi olan meta analiz, en temel anlamıyla bir kaynak tarama metodudur. Bu yönüyle analizlerin analizi olarak tanımlanmaktadır. Meta kelimesinin sözlük anlamı; kapsamlı, etraflı olarak ifade edilmektedir. Literatürde yer alan yazınların sistematik bir taraması olan meta analizde; çalışmaların aslına sadık kalınarak, uygunluğuna göre olabilecek en geniş ölçüde değerlendirilerek ayrıntılı bir tarama ve sınıflandırma süreci gerçekleştirilmektedir. Diğer bir ifadeyle meta analiz kişisel çalışmaların ölçülebilen sonuçlarının birleştirilip tekrar yorumlanmasını sağlayan bir istatistiksel uygulamalar bütünüdür (Aksoy Kürü, 2021: 216).

Sonuçları benzer olmayan farklı çalışmalardan elde edilen sonuçların birleştirilmesiyle tekrar analiz edilmesi ve genellenebilecek sonuçlara ulaşılması işlemi meta analiz olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle meta analiz, birbirinden farklı ancak aynı konuyla ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarının birleştirilerek yeniden yorumlanmasını sağlayan bir literatür tarama yöntemidir. Bu yöntemle bir istatistik yazılımı kullanılarak bağımsız çalışmalardan elde edilen veriler sentezlenerek yeniden yorumlanabilir. Dolayısıyla meta analiz, nicel çalışmalardaki istatistiksel çıktılarının birleştirilmesi şeklinde tanımlanan bir araştırma sentezidir. Meta analiz genellikle sağlık bilimlerinde sık kullanılır olmakla birlikte günümüzde diğer bilim dallarında da sıklıkla tercih edilmektedir (Sarı ve Şaşmaz Ören, 2020: 542).

Meta analiz çalışmalarında genel olarak izlenen adımlar;

A. Problemin Tanımlanması

Meta analiz çalışmasında araştırılacak olan sorunun açık ve net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Örnek olarak “x ve y değişkenleri arasındaki ilişkinin meta analiz yöntemiyle araştırılması” veya “z yöresinde x ve y değişkenlerinin ilişkilerinin meta analiz yöntemiyle araştırılması” verilebilir. Meta analiz çalışmalarında, takip eden tüm adımların araştırma sorusuna uygun biçimde oluşturulması gerekmektedir (Aksoy Kürü, 2021: 224).

Bu çalışma kapsamında belirlenen araştırma sorusu; “teknopark firmalarının işbirlikçi yaklaşımlarının yenilikçilik üzerine etkisinin araştırılması” olarak belirlenebilir.

B. Literatür Taraması

Meta analiz, bilimsel araştırmalar üzerinde uygulanan bir literatür tarama tekniğidir. Ancak klasik anlamdaki literatür taramalarından farklıdır. Çünkü meta analizde araştırmaya dâhil edilen çalışmaların sonuçları istatistiksel analizler kullanılarak karşılaştırılır ve özetlenir. Ayrıca klasik literatür taramasında araştırmacının sübjektif bakış açısından etkilenme ihtimali meta analiz çalışmalarında yaşanmamaktadır. İstatistiksel yöntemler ve nicel bilgiye dayanması nedeniyle de farklı literatür tarama tekniklerinden ayrılan meta analiz, bir nicel araştırma tekniğidir (Çelik, 2013: 41).

Çalışmamızdaki araştırma sorusuna cevap bulmak nedeniyle YÖK Ulusal Tez Merkezi, Google Akademik ve Ulakbim veritabanlarında yayınlanmış tezler ve makaleler taranmıştır. İlgili tarama; ‘Teknokent’, ‘Teknopark’, ‘Yenilik’,

‘İnovasyon’, ‘Teknopark+Yenilik’, ‘Teknokent+Yenilik’ anahtar kelimeleriyle gerçekleştirilmiştir. İlgili literatür tarama süresince teknopark firmalarındaki işbirlikçi yaklaşımın yenilikçilik üzerinde etkisini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen taramada YÖK Ulusal Tez İzleme Merkezinde Teknoparklarla ilgili ilk çalışmanın 1994 yılında gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu sebeple tarama 1994 yılı ve 2021 yılları aralığında yapılmıştır. Ancak çalışmaların Teknoparklarda yapılmış olması araştırma kapsamına dâhil edilmesi için yeterli olmadığından 1994-2021 yılları arasında teknoparklarda yenilikçilik üzerine gerçekleştirilen çalışmalar da meta analiz literatürüne dâhil edilmiştir. Bu anahtar kelimeleri içeren toplam 36 çalışmaya ulaşılmıştır.

C. Analizde Kullanılacak Çalışmalar İçin “Dâhil Etme” Kriterlerinin Belirlenmesi

Meta analiz spesifik olarak belirlenen bir konu ile ilgili daha önceden gerçekleştirilmiş bireysel çalışmaların sonuçlarını incelemektedir. Meta analize hangi çalışmaların dâhil edilip hangilerinin hariç tutulacağına araştırmacı tarafından net olarak belirlenmesi gerekmektedir (Aksoy Kürü, 2021: 225). Bu bağlamda araştırmaya dâhil edilen çalışmalar için belirlenen dâhil etme kriterleri;

- 1) Teknoparklarda yenilikçiliğe etkisi olan faktörlerin istatistik analizlerle ölçülmüş olması,
- 2) 1994-2021 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmaların Türkiye’de ve Türkçe olarak yapılmış olması,
- 3) Çalışmaların makale veya tez olarak yapılmış ve erişilebilir olması,
- 4) Çalışmaların nicel sonuçlar içeriyor olması,
- 5) Çalışmaların sonuçları içerisinde, örneklem büyüklüğü, korelasyon katsayısı, varyans vb. gibi istatistiksel sonuçların bulunması

olarak belirlenmiştir.

Elde edilen literatür havuzundaki çalışmalardan, farklı ölçekler kullanılması, farklı istatistiksel analizlerin yapılmış olması nedeniyle ancak 6 tanesi meta analize dahil edilebilmiştir. Analiz dâhilindeki çalışmaların içerdiği toplam veri sayısı ise 2103’tür.

D. Meta Analize Dâhil Edilecek Bireysel Araştırma Sonuçlarının Toplanması, Kodlanması ve Sınıflandırılması

Meta analiz çalışmalarında araştırılan konuyla ilgili bireysel çalışmaların sonuçlarının birleştirilmesi, bu sonuçlardaki farklılıkların açıklanarak örneklemin genişletilmesi imkânı bulunmaktadır. Bu şekilde daha genel ve güvenilir sonuçlara ulaşılması mümkün olmaktadır (Dempfle, 2006). Meta analizde kullanılacak bireysel çalışmalar belirlendikten sonra açık ve anlaşılır bir kodlama formunun oluşturulması gerekmektedir. Kodlama formu meta analize dâhil edilen tüm çalışmaları kapsayıcı bir nitelikte olmalıdır. Meta analiz çalışmalarında kullanılan kodlama formlarının bireysel çalışmaların özelliklerini ayrıntılı biçimde göstermesi örnekleme net olarak ifade etme aşamasında oldukça faydalıdır (Card, 2012).

Bu çalışmada gerçekleştirilen literatür taraması kapsamında dahil etme kriterlerini karşılayan çalışmalar için, veri seti içerisindeki; örneklem büyüklüğü (N), ağırlıklandırma katsayısı (w), korelasyon katsayısı için varyans (v), pearson

korelasyon katsayısı (r) ve fisher korelasyonu (z_r) değerleri Şekil 1’de verilmektedir. Analizler fisher korelasyon katsayısına göre yapılmıştır. Ayrıca ‘şehir’ ve ‘personel’ kategorik değişkenleri tanımlanmıştır. Bu değişkenler için, teknoparkın bulunduğu il büyükşehir ise 1 aksi halde 0, teknoparkta yer alan firmalar için, yüzden fazla personel istihdam eden firma bulunuyorsa 1 aksi halde 0 değeri verilmiştir. Bu kategorik değişkenlerin analize etkileri de ayrıca incelenmiştir.

Şekil 1. Analize Dâhil Edilen Çalışmaların Listesi

Çalışma Kimliği	N	w	v	r	zr	şehir	personel
Danyal, 2013	109	106	0,0094	0,829	1,1849	0	0
Keskin, 2018	87	84	0,0119	0,55	0,6184	1	0
Çelik, 2011	57	54	0,0185	0,023	0,023	1	1
Yıldız, 2015	1451	1448	0,0006	0,351	0,3666	1	1
Varol, 2018	215	212	0,0047	-0,226	-0,23	1	1
Yavuz, 2019	184	181	0,0055	0,21	0,2132	1	1

E. Meta Analiz İçin Kullanılacak İstatistik Yazılımının Belirlenmesi

Yapılan literatür incelemesi sonucunda meta analizin etki büyüklüğü hesaplamasının yapılabilmesi için pek çok farklı yazılım bulunduğu görülmüştür. Bu yazılımlar CMA (Comprehensive Meta Analysis) gibi ticari olanlar ve SPSS gibi genel amaçlı olanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Gerek eğitim gerekse psikoloji alanında Hans ile Hiller’in 2013 yılında, Litster ile Roberts’in 2011 yılında ve Wilson ile Dishman’ın 2015 yılında SPSS meta analiz makrolarını kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmalar bulunmaktadır (Şen, 2019:29). Bu ve benzer nedenlerle çalışmamızda da analizlerin SPSS istatistik yazılımıyla yapılmasına karar verilmiştir.

F.İstatistiksel Analizlerin Uygulanması

Meta analizde kullanılacak etki büyüklüğünün tercih edilmesi, modelin belirlenmesi ve varsa kategorik değişken etkilerinin belirlenmesi işlemlerinin istatistik paket programlar kullanılarak gerçekleştirildiği adımdır.

II.BULGULAR

Meta analiz uygulamalarında, araştırma sınırları içerisinde olan çalışmaların etki büyüklükleri farklıdır (Tablo 2.). İstatistiksel olarak anlamlı bir çalışma yapılabilmesi için bu farklılıklar gereklidir. Çalışma heterojenliğinin değerlendirilmesi, analiz sonuçları içerisinde yer alan “Q değerinden” elde edilmektedir (Sarı ve Şaşmaz Ören, 2020: 547).

Tablo 2. Çalışmaların Ortalama Etki Büyüklüğü Değerleri (Sabit ve Rasgele Etki Modellerine Göre)

Model	Ortalama ES	sd	z	p	%95 GA	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Sabit	0,312578	5	15,3177	0	0,2845	0,3613
Rasgele	0,333268	5	2,2219	0,0263	0,0426	0,5918

Not. ES(Etki Büyüklüğü), sd(Serbestlik Derecesi), GA(Güven Aralığı)

Literatür taraması sonucunda meta analize dahil edilen 6 çalışmadan elde edilen dönüştürülmüş Pearson korelasyon değerlerinden tahmin edilen ortalama etki büyüklüğü Tablo 2’de gösterilmektedir. Sabit etki modelinde ortalama etki büyüklüğü değeri 0,312578 iken rasgele etki modelindeki ortalama etki büyüklüğü değeri 0,333268 çıkmıştır. Ortalama etki büyüklüğü için hesaplanan değer

yorumlanırken Fisher korelasyon değerinin Pearson korelasyon değerine dönüştürülmesi gerekmektedir (Şen, 2019: 40). Q değeri 160,3735 ($p < 0.05$) değeriyle istatistiksel olarak açıklayıcı bulunmuştur. Buradan meta analize dâhil edilen çalışmaların heterojen olduğu anlaşılmaktadır.

$$\text{Ayrıca } I^2 = \frac{Q - (n - 1)}{Q} \text{ formülü ile } I^2 \text{ değeri } 0,968 \text{ olarak elde}$$

edilmektedir. Elde edilen I^2 değerinden de analize dâhil edilen çalışmaların heterojenliğinin yüksek olduğu görülmektedir. Heterojenliğin yüksek olduğu ve örnek sayısının düşük olduğu durumlarda yaygın olarak “rasgele etki modeli”nin kullanılması önerilmektedir. Elde edilen değerlerden, teknoparklarda yer alan firmaların işbirlikçi bir yaklaşım içerisinde olmalarının yenilikçilik üzerinde yüksek seviyede etki büyüklüğünün görüldüğünü ve bu bulgunun istatistiksel olarak ta anlamlı olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle etki değerinin pozitifliği; teknoparklarda yer alan firmaların işbirlikçi yaklaşım sergilemelerinin yenilikçilik üzerinde olumlu sonuçlar ortaya koyduğunu göstermektedir.

Rasgele etkiler modeline göre değerlendirme yapıldıktan sonra heterojenliğin sebebini açıklamak için ANOVA ile alt grup analizlerinin yapılması tavsiye edilmektedir (<https://sedatsen.files.wordpress.com/2018/06/meta-analiz.pdf> Erişim Tarihi:05.01.2021). Yapılan meta analiz çalışmasında dağılımın heterojen olması nedeniyle çalışmaya dâhil edilen personel ve şehir değişkenleri moderatör olarak kullanılmıştır.

Tablo 3’te meta analize dahil edilen 6 çalışmanın korelasyon değerleri ve örnekleme yer alan şehir kategorik değişkeni kullanılarak Analog ANOVA metodu ile çalışmanın yapıldığı teknoparkın büyükşehir sınırları içerisinde yer almasının etkisi tahmin edilmiştir (Ek-2). “Q” değeri gruplar arası 8,4719 ve gruplar içi 4,4196 olarak tahminlenmiştir (Ek-2). Gruplar içerisindeki “Q” değerleri ise büyükşehir sınırları içerisinde yer alan teknoparklarda 4,4196 iken diğerlerinde 0.00 olarak tahminlenmiştir. Şehir kategorik değişkenine ait rasgele etki modelinde (ES) etki büyüklüğü, (SH) standart hata, z istatistiği, p değeri ve güven aralığı değerleri Tablo 3’te yer almaktadır. Bu tablodan görüldüğü üzere büyükşehir sınırları içerisinde yer alma özelliğine ait ortalama etki büyüklüğü 0,1982 iken büyükşehir sınırları içerisinde yer almamak 1,1849 olarak tahminlenmiştir.

Tablo 3. Rasgele Etki Modeline Dayalı Analog ANOVA Analiz Sonuçları (şehir değişkeni)

Kategori	n	ES	SH	z	p	%95 GA	
						Alt Sınır	Üst Sınır
Büyükşehir Değil	1	1,1849	0,3099	3,8238	0,0001	0,5776	1,7923
Büyükşehir	5	0,1982	0,1374	1,4422	0,1492	-0,0712	0,4676

Not. ES(Etki Büyüklüğü), SH(Standart Hata), GA(Güven Aralığı)

Elde edilen değerler Tablo 3 üzerinde yorumlandığında araştırma yapılan teknokentin büyükşehir sınırları içerisinde olmamasının teknopark içerisinde yer alan firmaların işbirliği imkânlarına olan etkisinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Teknoparkın büyükşehir sınırları içerisinde yer almamasının Q istatistiksel değeri 8.4719 olarak hesaplanırken artık değerlere ait Q değeri

($p < 0.05$). Bu değerler doğrultusunda teknoparkın büyükşehir sınırları içerisinde yer alması/almaması durumunun teknopark firmalarının işbirlikçi bir yaklaşım içerisinde olması için anlamlı bir farklılığa neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Ek-2). Diğer bir ifadeyle burada dağılımın homojen bir yapıda olduğu ve teknoparkın büyükşehir sınırları içerisinde yer almasına göre tanımlanan grupların etki büyüklükleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece teknoparkın büyükşehir sınırları içerisinde olması/olmaması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4. Rasgele Etki Modeline Dayalı Analog ANOVA Analiz Sonuçları (personel değişkeni)

Kategori	n	ES	SH	z	p	%95 GA	
						Alt Sınır	Üst Sınır
<100 personel	2	0,9049	0,2319	3,9022	0,0001	0,4504	1,3594
>100 personel	4	0,0980	0,1611	0,4138	0,5431	-0,2178	0,4138

Not. ES(Etki Büyüklüğü), SH(Standart Hata), GA(Güven Aralığı)

Meta analizyle, gerçekleştirilen çalışmalara ait bünyesinde 100'den fazla personel istihdam eden firmaların yer aldığı/almadığı teknoparklarda işbirlikçi bakış açısının yenilikçiliğe olan etkisi de incelenmiştir. Personel kategorik değişkenine ait Analog ANOVA tablosuna ait bilgiler Tablo 4'de verilmektedir. "Q" değeri gruplar arası 8,1659 ve gruplar içi 3,4681 olarak tahminlenmiştir (Ek-3). Gruplar içerisindeki Q değerleri ise 100 üzeri personel istihdam eden firmaların yer aldığı teknoparklarda 1,9760 iken diğerlerinde 0,00 olarak tahminlenmiştir. Personel kategorik değişkenine ait rasgele etki modelinde (ES) etki büyüklüğü, (SH) standart hata, z istatistiği, p değeri ve güven aralığı değerleri Tablo 4'te yer almaktadır. Bu tablodan da görüldüğü üzere, bünyesinde 100'den fazla personel çalıştıran firmalara ait ortalama etki büyüklüğü 0,0980 iken 100'den daha az personel çalıştıran firmalara ait etki büyüklüğü 0,9049 olarak tahminlenmiştir (Ek-3).

Elde edilen değerler Tablo 4 üzerinde yorumlandığında araştırma yapılan teknoparkta 100'den fazla personel istihdam eden firmaların yer almasının işbirliği imkânlarına olan etkisinin daha düşük olduğunu göstermektedir. Teknoparkta yer alan ve 100'den fazla personel istihdam eden firmaların Q istatistiksel değeri 8,1659 olarak hesaplanmıştır ($p < 0.005$) (Ek-3). Bu değer doğrultusunda firmaların bünyesinde 100'den fazla personel istihdam etmesi/etmemesinin firmanın işbirlikçi bir yaklaşım göstermesi üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir deyişle dağılımın homojen bir yapıda olduğu ve firmaların 100'den fazla personel istihdam etmesine göre oluşturulan grupların etki büyüklükleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Böylece teknopark firmasının 100'den fazla personel istihdam etmesi/etmemesi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Tablo 5. Arge/Yenilik Projelerinin Üniversiteyle Ortak Yapılması ile Başarı İlişkisi

Proje	Başarılı		% Başarı	Toplam
	Olan	Olmayan		
Evet	77	154	33,3	231
Hayır	243	638	27,6	881

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017: 144.

Tablo 5'te görüldüğü üzere; teknokent firmalarının Arge veya Yenilik projelerinde üniversiteyle ortaklık yapıyor olmasının başarı üzerinde anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır (Pearson $\chi^2(1) = 0.0007$ Pr = 0.978) (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017: 144).

Tablo 6. Arge/Yenilik Projelerinin Diğer Teknopark Firmalarıyla Ortak Yapılması ile Başarı İlişkisi

Proje	Başarılı		% Başarı	Toplam
	Olan	Olmayan		
Evet	63	232	21,4	295
Hayır	257	560	31,5	817

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017:145.

Tablo 6'da görüldüğü üzere; teknokent firmalarının Arge veya Yenilik projelerinde diğer teknopark firmalarıyla ortaklık yapıyor olmasının başarı üzerinde anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır (Pearson $\chi^2(1) = 10.7887$ Pr = 0.001) (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017: 145).

Tablo 7. Arge/Yenilik Projelerinin Teknopark Dışı Firmalarla Ortak Yapılması ile Başarı İlişkisi

Proje	Başarılı		% Başarı	Toplam
	Olan	Olmayan		
Evet	112	291	27,8	403
Hayır	208	501	29,3	709

Kaynak. T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017: 146.

Tablo 7'de görüldüğü üzere; teknokent firmalarının Arge veya Yenilik projelerinde teknopark dışından firmalarla ortaklık yapıyor olmasının başarı üzerinde anlamlı bir ilişkisi bulunmamaktadır (Pearson $\chi^2(1) = 0.2995$ Pr = 0.584) (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017: 146).

Tablo 8. Arge/Yenilik Projelerinin Çok Uluslu Firmalarla Ortak Yapılması ile Başarı İlişkisi

Proje	Başarılı		% Başarı	Toplam
	Olan	Olmayan		
Evet	83	154	35	237
Hayır	237	638	27,1	875

Kaynak. T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017: 147.

Tablo 8'de görüldüğü üzere; teknokent firmalarının Arge veya Yenilik projelerinde çok uluslu firmalarla ortaklık yapıyor olmasının başarı üzerinde anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır (Pearson $\chi^2(1) = 5.7296$ Pr = 0.017) (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2017: 147).

Teknopark içerisinde faaliyet gösteren firmaların Arge veya Yenilik projelerinde işbirliği yapabilecekleri paydaşlar içerisinde üniversite, teknopark içerisindeki diğer firmalar, teknopark dışında yer alan firmalar ve çok uluslu firmalar yer almaktadır. Yapılacak işbirliklerinin teknopark içerisindeki diğer firmalarla veya çok uluslu firmalar ile yapılmasının projenin başarılı olmasıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Ancak teknopark firmalarının üniversite veya teknopark dışından firmalarla yaptıkları işbirliklerinin proje başarısına bir katkı sağladığı görülmemiştir.

Bu bağlamda teknoparkların işbirlikçi bir zemin hazırlamada özellikle teknopark içerisindeki ve yurt dışı firmalarla olan bağlantıları güçlendirmesinin

firmaların arge ve yenilikçilik proje başarılarına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

III. SONUÇ

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler küresel pazardaki firmalar arasında rekabeti de tırmandırmaktadır. Bu nedenle firmalar büyük, küçük veya orta ölçekli olmaları önemsenmeksizin rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü elde etmek ve bu üstünlüğü korumak zorundadırlar. Artan maliyetler, ürün yaşam süresinin kısalması, değişimin sürekliliği özellikle de teknolojik üretim gerçekleştiren sektörlerde daimi olarak yenilik yapma baskısı oluşturmaktadır. Artan baskıya uyum sağlayabilmek, rekabet avantajı yakalamak ve sürdürmek, maliyetleri düşürerek karlılıkları arttırmak adına firmalar rakiplerinden önce üretim yapmanın yanında yenilikçiliğe katkı sunacak organizasyonlar da geliştirmek zorundadırlar (European Commission, 1995; Mosey vd., 2002).

Yenilikçilik, gerek yeni ürün gerekse performans farklılığı gösteren ürün geliştirmede firmalar için önemini sürekli arttırmaktadır. Literatürde yenilik hem firmalar için rekabet üstünlüğü hem de günümüz kaotik ortamında yaşam sürelerini uzatmak için bir gereklilik olarak tanımlanmaktadır (Eren ve Kılıç, 2013:222).

Rekabet avantajı, esas olarak yenilik yapma kapasitesi ve insan gücüne dayanan firmalar için teknoparklar yüksek bir kaynak yoğunluğuna sahiptir. Yaşayan bir organizasyon olan işletmelerde strateji geliştirmek, doğru kararlar vermek ve rekabet koşullarını düzenlemek firmaların yeteneklerine bağlıdır. Literatürde teknoparkların üniversite ve araştırma merkezleri ile bağlantıları, kurduğu ortaklıklar, eğitim ve araştırma kurumlarıyla yapılan işbirlikleri, bilgi alışverişine yardımcı olmak, stratejik ittifaklar kurmak gibi nitelikleriyle değerlendirilmektedir. Bu nedenle teknoparklar bilim ve firmalar arasında bir arabulucu görevi görmektedir (Löfsten, Klostén&Cadorin, 2020:4-5).

Hem teknoparkların firmalara ve işbirliklerine sunduğu katkılar hem de teknopark firmalarındaki işbirlikçi bir yaklaşımın yenilikçilik üzerine olan etkileri bu çalışmanın temel araştırma sorusunu oluşturmaktadır. Bu araştırma sorusundan hareketle, araştırma metodolojisi olan meta analize yönelik 1994-2021 yılları arasında yapılan literatür incelemesi sonucunda Türkçe literatürde 36 çalışmaya ulaşılmıştır. Oluşturulan literatür havuzundaki çalışmalarda farklı ölçeklerin ve farklı istatistiksel analizlerin kullanılmış olması nedeniyle ancak 6 farklı araştırma meta analize dahil edilmiştir. Meta analize dâhil edilen 6 çalışmadaki toplam örneklem sayısı 2103'tür.

Meta Analiz yöntemiyle elde edilen bulgular sonucunda araştırmaya dâhil edilen çalışmaların heterojen bir yapıda olması nedeniyle meta analizde rasgele etki modeli kullanılmıştır. Rasgele etki modeline göre araştırmaya dâhil edilen çalışmaların genel etki büyüklüğü 0,33 olarak hesaplanmıştır. Cohen's "Rules-Of-Thumb" korelasyon katsayısı için yaptığı sınıflandırmasında 0.25 üzeri büyük olarak belirtilmektedir (<https://sedatsen.files.wordpress.com/2018/06/meta-analiz.pdf> Erişim Tarihi:10.01.2021). Ortalama etki düzeyinin pozitif ve yüksek çıkması teknopark firmalarının işbirlikçi bir yaklaşım içerisinde olmalarının yenilikçilik üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Yıldız (2015),

Danyal (2017) ve Keskin (2018) çalışmalarında; teknokent firmalarının stratejik işbirliği içerisinde olmalarının firma performansı ve yenilikçiliğe olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yenilikçiliğın ve işbirliğinin firma ömrü açısından ne kadar önemli olduğunun tartışmasız bir gerçek olduğu günümüz küresel ekonomilerinde, bu bilginin teknoparkların işbirlikçi ortamlarını geliştirmeleri için büyük önem arz ettiği düşünülmektedir.

Firmaların işbirlikçi yaklaşımları üzerinde etkisi olabileceğı düşünölen teknoparkın büyük şehir sınırları içerisinde yer alması (şehir) ve teknopark bünyesindeki firmaların 100 den fazla personel istihdam ediyor olmasına (personel) göre belirlenen moderatör değişkenleri ile alt grup analizleri de gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu analizlere göre teknoparkın büyükşehir sınırları içerisinde yer almasının firmaların işbirliği imkânlarına daha büyük etki sağlamasıyla birlikte dağılımın homojen olması nedeniyle teknoparkın büyükşehir sınırları içerisinde yer almasına göre oluşturulan grupların etki büyüklükleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Personel moderatör değişkenine göre yapılan alt grup analizlerine göre de, teknoparkta 100'den fazla personel istihdam eden firmaların yer almasının işbirliği imkânlarına olan etkisinin daha düşük olduğu gösterilmekle birlikte dağılımın homojen bir yapıda olmasına bağılı olarak firmaların 100'den fazla personel istihdam etmesine göre oluşturulan grupların etki büyüklükleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Yıldız (2015) çalışmasında personel istihdam seviyesinin yenilikçilik üzerine olumlu etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Ayrıca yapılacak işbirliklerinin teknopark içerisindeki diğer firmalarla veya çok uluslu firmalar ile yapılmasının projenin başarılı olmasıyla ilişkili olduğu görölmüştür. Ancak teknopark firmalarının üniversite veya teknopark dışından firmalarla yaptıkları işbirliklerinin proje başarısına bir katkı sağladığı görölememiştir. Bu bağlamda teknoparkların işbirlikçi bir zemin hazırlamada özellikle teknopark içerisindeki ve yurt dışı firmalarla olan bağlantıları güçlendirmesinin firmaların arge ve yenilikçilik proje başarılarına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiğı Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiğı ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarların herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur. Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır

KAYNAKÇA

Akaydın, A. (2015). İnovasyon Ekosisteminde Teknoparkların Rolü Ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi: Teknoloji Transfer Ve Geliştirme Merkezi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Akgöz, S., Ercan İ. & Kan, İ. (2004). Meta-analizi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 30(2): 107-112.
- Aksoy Kürü, S. (2021). Meta-Analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 42(2): 215-229.
- Akoğlan, Y.E. (2015). *Teknokentlerdeki İşletmelerin Pazarlama Sorunları (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyol, G. (2018). *Teknoparktaki Yazılım Girişimcilerinin Proje Geliştirme Süreçlerinin Modellenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Babacan, M. (1994). *Teknoparklar Ve Ülkemiz İçin Bir Model Önerisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Card, N. A. (2012). *Applied Meta-Analysis For Social Science Research*, The Guilford Press, New York, USA.
- Çelik, M. (2011). *Şirketlerin İnovasyon Yapma Eğilimlerinde Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Rolü ve ODTÜ Teknokent Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, S. (2013). *İlköğretim Matematik Derslerinde Kullanılan Alternatif Öğretim Yöntemlerinin Akademik Başarıya Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Danyal, Y. (2013). *Girişimcilik Ve Yenilikçilik Kapsamında Teknoloji Geliştirme Bölgeleri: Çanakkale Teknopark Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dempfle, A. (2006). *Evaluation of Methods For Meta Analysis Of Genetic Linkage Studies For Complex Diseases And Application To Genome Scans For Asthma And Adult Height. (Unpublished Doctoral Dissertation)*. Marburg.
- Eren, H. & Kılıç, A. (2013). *Örgütlerde Yenilikçilik Ortamı: Özellikli Bir Sektör Olarak Savunma Sanayiinde Durum*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(3): 221-245.
- European Commission. (1995), "Green Paper on Innovation", Commission Publication, Brüksel.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2017). *2023'e Doğru Türkiye Teknoparkları, Sosyal Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*.
- Keskin, F.F. (2018). *Relationship Between Social Capital, Information Sharing, Organizational Ambidexterity And Firm Performance In Technology Parks (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. O.D.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Löfsten, H., Klostén, M. & Cadorin, E. (2020). *Science Parks and talent attraction management: university students as a strategic resource for innovation and entrepreneurship*, *European Planning Studies*, DOI:10.1080/09654313.2020.1722986
- Mosey, S., Clare J. & Woodcock D. (2002). *Innovation Decision Making in British Manufacturing SMEs, Integrated Manufacturing Systems*. 13(3): 176-183.
- Ng, W.K.B., Junker, R., Appel-Meulenbroek, R. et al. (2020). *Perceived benefits of science park attributes among park tenants in the Netherlands*. *J Technol Transf* 45: 1196–1227. <https://doi.org/10.1007/s10961-019-09744-x>.
- Özdemir, F. (2010). *Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde (Teknokentlerde) Ar-Ge Faaliyetlerinin Muhasebe Standartları İle Vergi Mevzuatı Açısından İncelenmesi Ve Buna İlişkin Bir Uygulama Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sakarya, F. (2012). *Teknopark İçerisindeki, Teknoloji Transferini Artırmaya Dönük İşbirlikleri Ve Teknopark Destek Faaliyetlerinin, Firmaların Özümseme Kapasitesi Üzerine Etkileri (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. T.C. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü.
- Sarı, K. & Şaşmaz Ören, F. (2020). *Araştırmaya Dayalı Öğrenme Stratejisinin Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisi: Bir Meta Analiz Çalışması*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education) 35(3): 540-555.
- Şen, S. & Akbaş, N. (2016). *Çok Düzeyli Meta-Analiz Yöntemleri Üzerine Bir Çalışma*. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*. 7(1): 1-17.

- Şen, S. (2019). SPSS ile Meta-Analiz Nasıl Yapılır? Harran Maarif Dergisi, 4 (1): 21-49. doi:110.22596/2019.0401.21.49.
- 06.07.2001 tarih ve 24454 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu’nun 3. maddesi.
- Tether B. & Storey D. (1998). Smaller firms and Europe’s high technology sectors. Research Policy 26: 947- 971.
- Varol, A. (2018). Kobi’lerde Ar-Ge Ve Yenilik İşbirliği Ve Üniversite Sanayi İşbirliği Algısı: Odtü Teknokent Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vedovello C. (1997). Science parks and university-industry interaction: geographical proximity between the agents as a driving force. Technovation. 17:491-502.
- Yavuz, A. (2019). Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Yenilik Ve İşletme Performansı İle İlişkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, İ., Çıkar Kurt, S & Şen, S. (2019). The Effect of Teaching “Learning Strategies” on Academic Achievement: A Meta-Analysis Study. Eurasian Journal of Educational Research 79 (2019): 87-114.
- Yıldız, T. (2015). Teknokentlerde Kümelenmenin Yenilik Üzerine Etkisi: Türkiye’deki Teknokentler Üzerine Bir Uygulama (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Westhead P. ve Storey D.J. (1995). Links between higher education institutions and high technology firms. Omega Int. J. Manag. Sci. 23 (4):345-360.

SUMMARY

Developments in science and technology increase competition among companies in the global market. For this reason, companies try to maintain a competitive advantage against their competitors. Innovativeness is the most important component for companies to gain advantage in an increasingly competitive environment. Technoparks have high resource intensity for companies whose competitive advantage is mainly based on innovation capacity and manpower. Science and technology parks are organizations that aim to increase the welfare and competitiveness of the society. According to the data of the Ministry of Industry and Technology, there are 89 technoparks in our country. Technopark firms have the ability to produce new technology. Among the basic founding objectives of technoparks, there are qualifications such as ensuring university-industry cooperation and providing collaborative environments that support innovation for companies. In this study, the effect of the collaborative environment provided by technoparks to companies on the innovation capacity of companies was investigated. Meta analysis technique was used as a research method. In the meta-analysis method, new and generalizable results are obtained by applying statistical analysis to the quantitative data obtained from different studies. With this method, data obtained from independent studies can be synthesized and reinterpreted using a statistical software. Therefore, meta-analysis is a research synthesis defined as combining statistical outputs in quantitative studies. Although meta-analysis was first common in health sciences, today it is frequently used in other sciences. In order to find an answer to the research question, theses and articles published in National Thesis Center of Council of Higher Education, Google Academic and Ulakbim databases were examined. The main research

question of the study was the investigation of the effect of collaborative approach in technopark firms on the innovation capacity of firms. In the literature examination, 36 article conducted between 1994-2001 and associated with the research question were detected. Because of the studies using different scales and different statistical analyzes, all article detected were not included in the study. A total of 6 studies detected were included in the meta-analysis within the scope of this study. The total number of samples in the studies included in the analysis was 2103. According to meta analysis results, the studies included in the research were in the heterogeneous form. The overall effect size of these studies was determined to be high according to the classification made for the correlation coefficient. In addition, the positivity of the effect size indicates that the collaborative approach of technopark companies has a positive effect on innovation. However, the fact that the companies are within the metropolitan boundaries or employing more than 100 personnel has not been found to have a distinctive effect on their collaborative attitudes. In addition, it has been seen that the cooperation to be made with other companies in the technopark or with multinational companies is related to the success of the project. However, it has not been observed that the cooperation of technopark companies with universities or companies outside the technopark contributed to the success of the project. In this context, it is thought that strengthening the connections of technoparks, especially with companies within the technopark and abroad, in preparing a collaborative ground will contribute positively to the R&D and innovation project success of the companies.

Ek-1. Meta Analiz Ortalama Etki Büyüklüğü Matrisi

```

Run MATRIX procedure:

Version 2005.05.23

***** Meta-Analytic Results *****

----- Distribution Description -----
      N      Min ES      Max ES      Wghtd SD
 6,000      -,230      1,185      ,277

----- Fixed & Random Effects Model -----
      Mean ES      -95%CI      +95%CI      SE      Z      P
Fixed      ,3234      ,2845      ,3613      -9,9999      15,3177      ,0000
Random      ,3465      ,0426      ,5918      -9,9999      2,2219      ,0263

----- Random Effects Variance Component -----
v =      ,150564

----- Homogeneity Analysis -----
      Q      df      P
 160,3735      5,0000      ,0000

Random effects v estimated via noniterative method of moments.

Mean ES and 95% CI are the inverse Fisher Zr of the computed values (r).

```

Ek -2. Şehir Kategorik Değişkeninin Rasgele Etki Modeli

```

***** Inverse Variance Weighted Oneway ANOVA *****

***** Mixed Effects Model *****

----- Analog ANOVA table (Homogeneity Q) -----
              Q              df              p
Between      8,4719         1,0000         ,0036
Within       4,4196         4,0000         ,3522
Total        12,8915         5,0000         ,0244

----- Q by Group -----
      Group      Qw      df      p
,0000    ,0000    ,0000  -9,0000
1,0000    4,4196    4,0000  -9,0000

----- Effect Size Results Total -----
      Mean ES      SE  -95%CI  +95%CI      Z      P      k
Total    ,3604    ,1256    ,1142    ,6067    2,8688    ,0041    6,0000

----- Effect Size Results by Group -----
      Group Mean ES      SE  -95%CI  +95%CI      Z      P      k
,0000    1,1849    ,3099    ,5776    1,7923    3,8238    ,0001    1,0000
1,0000    ,1982    ,1374    -,0712    ,4676    1,4422    ,1492    5,0000

----- Method of Moments Random Effects Variance Component -----
v      =    ,08659
    
```

Ek-3. Personel Kategorik Değişkeninin Rasgele Etki Modeli

```

***** Inverse Variance Weighted Oneway ANOVA *****

***** Mixed Effects Model *****

----- Analog ANOVA table (Homogeneity Q) -----
              Q              df              p
Between      8,1659         1,0000         ,0043
Within       3,4681         4,0000         ,4828
Total        11,6340         5,0000         ,0402

----- Q by Group -----
      Group      Qw      df      p
,0000    1,4920    1,0000    ,2219
1,0000    1,9760    3,0000    ,5774

----- Effect Size Results Total -----
      Mean ES      SE  -95%CI  +95%CI      Z      P      k
Total    ,3607    ,1323    ,1014    ,6201    2,7261    ,0064    6,0000

----- Effect Size Results by Group -----
      Group Mean ES      SE  -95%CI  +95%CI      Z      P      k
,0000    ,9049    ,2319    ,4504    1,3594    3,9022    ,0001    2,0000
1,0000    ,0980    ,1611    -,2178    ,4138    ,6081    ,5431    4,0000

----- Method of Moments Random Effects Variance Component -----
v      =    ,09690
    
```

Değişen Yönetim Anlayışının Kadına Yönelik Hizmet Sunumuna Yansımalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma*

Tuğçe Uğur GÜLER** Derya ŞAŞMAN KAYLI***

ÖZ

Bu çalışmada, Türkiye’de 1980’li yıllarda ortaya çıkıp 2000’li yıllarda ise politikalar, yasal düzenlemeler ve uygulamalar ile etkisini gösteren yeni kamu yönetimi anlayışının, kadına yönelik sunulan sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler ile bu hizmetlerin sunumuna yönelik etkileri tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması olarak tasarlanmış ve çalışma grubu maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle belirlenerek Manisa’daki hizmet yerinden yönetim kuruluşu, taşra kuruluşları ve yerinden yönetim kuruluşlarından oluşmak üzere 9 kamu kurumunda görev yapan üst düzey yönetici ve personelden oluşan 21 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmadaki veriler, 2019 yılı Temmuz-Ağustos aylarında araştırmacılar tarafından konuyla ilgili literatür taranarak oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla derinlemesine görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Toplanan veriler tematik analize tabi tutulmuş ve bu analizdeki veriler MAXQDA programından yararlanılarak çözümlenmiştir. Analiz sonucunda, yönetim anlayışının ve cinsiyet eşitliğine dayalı hizmetlerin geliştirilmesi gerektiği aynı zamanda etkin, verimli ve vatandaş odaklı hizmet sunumunun gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Hizmet Sunumu, Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı, Yönetişim, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.

JEL Sınıflandırması: R38, R50, J16, J138

A Qualitative Research on the Reflection of the Changing Management Approach to the Service for Women

ABSTRACT

In this study, it is aimed to determine the effects of the new public administration approach, which emerged in the 1980s in Turkey and showed its effects with the policies, legal regulations and practices in the 2000s, on the social security and social services offered to women and the delivery of these services. The research was designed as a case study, one of the qualitative research designs, and the working group was determined by the maximum diversity sampling method, and it was carried out with 21 people consisting of senior managers and personnel working in 9 public institutions, consisting of service local administration organization, provincial organizations and local administration organizations in Manisa. The data in the research were collected by in-depth interview method through a semi-structured interview form created by the researchers by scanning the literature on the subject in July-August 2019. The collected data were subjected to thematic analysis and the data in this analysis were analyzed using the MAXQDA program. As a result of the analysis, it was determined that the understanding of governance and services based on gender equality should

* Bu makale “Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımının Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılmasına Etkisi: Manisa Örneği” isimli yüksek lisans tezinden güncellenerek üretilmiştir.

** Doktora öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD. tugceguler@gmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0002-114-2894.

*** Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, derya.kayli@cbu.edu.tr ORCID Bilgisi: 0000-0001-7949-2332.

be developed, while at the same time effective, efficient and citizen-oriented service delivery was carried out.

Key Words: *Service Delivery for Women, New Public Management Approach, Governance, Gender Equality*

JEL Classification: *R38, R50, J16, J138*

GİRİŞ

1980'lerin başlarında ülkelerin sosyo-ekonomik ilişkilerinde yaşanan değişim ve teknolojideki gelişmelerle beraber vatandaşların kamu yönetiminden talep ve beklentileri de değişmeye başlamıştır. 1970'lerde ortaya çıkan ekonomik krizle birlikte devlet, bu değişen talep ve beklentileri karşılama noktasında sıkıntılar meydana gelmiştir. Ayrıca bu dönemde kamu yönetimi alanındaki refah politikaları, etkinliği giderek artan neo-liberal söylem tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede çözüm olarak, devletin yapı ve fonksiyonları küçülüp, hizmet sunumunda devletin ağırlığının azalarak özel sektör ve gönüllü kuruluşları devreye sokan vatandaş odaklı, az maliyetle etkin ve verimli hizmet sunumunu benimseyen yeni kamu yönetimi anlayışı ön plana çıkmıştır (Eryılmaz, 2002: 5-9).

Yeni kamu yönetimi anlayışı, hem küreselleşmenin bir sonucu hem de onunla başa çıkma stratejisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yönetimdeki bu yeni anlayış; vatandaş odaklı, etkin, verimli hizmet planlamaları, bu planlamalar ve hizmet sunumlarının yeni paydaşlar ile birlikte işbirliği sağlanarak hızlı ve ihtiyaçlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi, esnek yapılanmaya sahip kamu kurumlarının ortaya çıkması gibi birtakım değişimleri barındırmaktadır.

Bu anlayışa göre; verimlilik önemlidir çünkü hükümetler ekonomik krizlerle başa çıkabilmek ve hizmetleri etkinleştirmek amacıyla bütçe sınırlamasına gitmek zorunda kalmış ve kamu kurumlarına verilen kaynaklar ekonomik kalkınma için fırsat maliyeti olarak görülmüştür. Kamu kurumlarında esneklik, hızla değişen ekonomik ve politik çevreye uyum sağlamada büyük öneme sahiptir. Bu anlayışın bir parçası olarak ortaya çıkan “yönetişim” terimi ise daha önce devletin sorumluluğunda olan hizmetleri gerçekleştirirken sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimleri özel sektör gibi hizmet sunumlarında daha çok paydaşın katılması anlamına gelmektedir. Devletin işlevi “kürek çeken” yerine “yönlendirici” işleve doğru evrilmiştir. Fakat devlet, daha az sayıda ve daha az doğrudan hizmet sağlarken, özel sektör kuruluşları, sivil toplum örgütleri de dâhil olmak üzere yönetişim sürecine katılan paydaşlar, vatandaşları müşterileri olarak görmeye başladığı düşünülmektedir (Pratt, 2006: 101-109).

Düzenleyici ve denetleyici bir role bürünen devlet anlayışına sahip yeni yönetim paradigmasında refah politikalarının planlanması, oluşturulması ve uygulanmasında sınırlandırılan devlet faaliyetlerinin yerini özel sektör ve sivil toplum kuruluşları üstlenmektedir. Ayrıca oluşan değişimler, hizmet sunumunun biçimsel olarak farklılaşmasına da neden olmaktadır. Yeni yönetim paradigmasında sosyal refah politikaları ve uygulamalarında önemli hizmet alıcıları olan kadınlara yönelik farklılaşan hizmet sunum biçimleri dikkat çekmektedir. Bu nedenle kadınların ihtiyaç ve taleplerine uygun, etkin ve verimli bir hizmet sunumu planlanması ortaya çıkmıştır. Bu hizmet sunumunda ise kadını temel alan

hizmetlerin cinsiyet eşitliği çerçevesinde yapılıp yapılmaması önemli bir kıstas haline gelmiştir (Frahm ve Martin, 2009; Pollack ve Rossiter, 2010).

Türkiye’de 1980’lerden itibaren neo-liberal politikaların etkisini göstermesiyle birlikte yaşanan değişim ve dönüşüm, 2000’li yıllarda çeşitli yasal düzenlemeler ve uygulamalarla kamu kurumlarına ve hizmet sunumlarına yansımıştır. Bu doğrultuda kadına yönelik hizmetler hem çeşitlenerek artmış hem de hizmetlerin sunumu değişmiştir. Aynı zamanda hizmetlerin sunumu, paydaşlar arasındaki ilişkileri de değiştirmiştir. Bu sebeple değişen yönetim anlayışının kadına yönelik hizmetlere ve hizmet sunumuna etkisi ve sonuçları üzerine sınırlı kapsam ve sayıda çalışma bulunmaktadır. Araştırma bu kapsamda daha önemli hale gelmektedir. Ayrıca kadına yönelik hizmet sunumunun değişimine dair yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, ülkemizde 2000’li yıllardan itibaren politika ve yasal düzenlemelerle etkisini gösteren yeni yönetim anlayışının kadına yönelik hizmet sunan kamu kurumlarının hizmet sunumuna nasıl yansıdığını tespit etmektir.

Bu amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Değişen yönetim paradigması kadına yönelik hizmet sunan kamu kurumlarının hizmet sunumuna nasıl yansımıştır?
- 2) Hizmet sunumunda diğer aktörler ne kadar etkilidir?
- 3) Kadınlara sunulan hizmetlerde cinsiyet eşitliği ne kadar dikkate alınıyor ve karar alıcıların bu konudaki bakış açısı nedir?

I. KURAMSAL ÇERÇEVE

A. Geleneksel Kamu Yönetimi Anlayışında Kadına Bakış

Geleneksel kamu yönetimi anlayışı, 19.yüzyıldan sonu ve 20.yüzyıl başlarında ortaya çıkan, devletin faaliyet ve fonksiyonlarının genişleyerek devletin daha fazla alanda kamusal mal ve hizmetleri üretmesi ve hiyerarşi, planlama ve koordinasyon gibi yönetim fonksiyonları, prosedür ve katı kurallar sistemine dayanan, hizmetlerin piyasa fiyatıyla ölçülmediği rasyonel bir anlayıştır (Eryılmaz, 2002; Mises, 2010). Geleneksel yönetim anlayışına toplumsal cinsiyet bağlamında bakıldığında ise, yönetim sisteminin temelini ataerki toplumsal yapının oluşturduğu iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra devlet, demokratik olmayan kamu hizmetleri ve cinsiyetçi politikalar üreten, eril bürokratik kurumları bulunan ve temsili siyaseti sınırlayan yapı olarak tanımlanarak eleştirilmiştir (Fındlay, 2015: 190-195).

Ayrıca bürokratik kurumlardaki erkek yöneticiler, gücünü geleneksel bir hakka dayanarak kullanmakta ve özellikle kadınlar üzerinde baskın bir otoriteye sahip olduğu iddia edilmektedir. Bu sebeple kurumlarda eril değerlerin var olduğu ve kadınların da bu eril kültür tarafından önemsizleştirilmekte olduğu ifade edilmektedir. Bunların dışında geleneksel kamu yönetimi anlayışı, kamu kurumları yapısı içinde yer alan erkek yöneticilerin inanç, değer ve tutumlarının, kadınları iş yaşamı dışındaki aile kurumu ile tanımlanmasına neden olduğu yönünde eleştiriler yer almaktadır (Ferguson, 1984).

Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden tanımlanan kadın-erkek rollerine göre öncelikle kadınlar iş yaşamından ve kurumlardan ayrı tutulup özel alana hapsedilmiştir. Fakat daha sonra kadınlar kamusal alan içine girebilmiştir. Ancak bu sefer bürokrasi içinde kadınlar, alt pozisyona sahip olan sekreterlik gibi işlerde yer almaktadır. Ayrıca devlet modelleri ve bürokratik yapı zaman içinde yeniden yapılsa bile örgüt yapılanması ve devlet modelleri ataerkil sistemi çerçevesinde farklı bir şekilde dönüşüm yaşamaktadır (Walby, 2000: 527-532). Bu yönetim sisteminin uygulandığı refah devleti döneminde ise devlet tarafından verilen sosyal yardımların muhtaç kadınlara geçici olarak sağlanması, ücretli emeğe katılımı az olan kadınların ancak sosyal yardımlar ya da baba veya kocaları üzerinden sosyal sigorta sistemine eklenmesi, devlet ile kadın arasındaki hak ve ödev tartışmasının ücretli emek üzerinden kurulması gibi durumlar vatandaşlık haklarını kullanmada kadınları erkeklere göre dezavantajlı hale getirmektedir. Kadını kamusal alandan uzak tutan ve kadınların ihtiyaçlarına uygun planlanmamış bu hizmetler, yönetim sisteminde erkek egemen düşüncenin hâkim olduğu yönünde eleştirilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Topçuoğlu, 2016: 39-42). Ayrıca diğer bir eleştiri ise; geleneksel kamu yönetimi anlayışının hâkim olduğu refah devleti döneminde sağlanan ucuz ya da bedelsiz hizmetlerin kadınları tembelliğe alıştırdığı sebebiyle eleştirilmektedir (Oksala, 2013: 36-40).

Geleneksel kamu yönetimi anlayışındaki yaşanan hizmet sunumunun yavaşlığı, hizmetlerin verimsiz olması, kırtasiyecilik, yaşanan sosyo-ekonomik değişimler sonucu sistemin tıkanması, yaşanan ekonomik krizlerle birlikte yönetim sistemi kadınların talep ve ihtiyaçlarıyla başa çıkmakta zorlanmıştır. Bunun dışında refah devletinin sağladığı hizmetlerin israf olduğuna yönelik düşünceler ile birlikte bu dönemde ikinci dalga feminizmin yükselmesi, insan hakları, sosyal adalet ve kadın emeği tartışmaları nedeniyle kamu yönetimi sisteminin yeniden yapılandırılması düşüncesi gündeme gelmiştir (Kaylı, 2016: 1325-1327).

B. Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının Kadına Yönelik Hizmet Sunumuna Etkisi

Dünya’da yaşanan küreselleşme ile birlikte ülkelerin sosyo-ekonomik düzeninin dönüşüme uğraması sürecinde 1970’lerin ikinci yarısı ile 1980’li yıllarda devletin işlev ve fonksiyonu sorgulanarak kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması ve hizmet sunumunun değişimi gündeme gelmiştir. Bu çerçevede vatandaş odaklı, etkin ve verimli hizmet sunumu, hiyerarşi yerine esnek örgütlenmeler, cinsiyete dayalı politika ve yasal düzenlemeler, hizmetlerin finansmanının kısıtlı hale getirilerek özelleştirmenin yolunu açma, hizmetlerde yerleşme gibi düzenlemeleri içeren yeni kamu yönetimi anlayışı uygulanmaya başlamıştır. Bu çerçevede, hizmet sunumunda devletin ağırlıklı rolü ortadan kalkmış, hizmet sunumunda özel sektör ve gönüllü kuruluşlar ile birlikte oluşturulan işbirlikçi yönetim anlayışını beraberinde getirmiştir. Neo-liberal politikaların belirleyici olduğu ve yön verdiği yeni süreçte kamu hizmetlerinin piyasa güçlerine açılması eleştirilerin odağında olmuştur. Kamu hizmetinin “hak” niteliğini kaybettiği ve bir bedel karşılığı alınan “meta” haline geldiği ifade edilmektedir (Eser vd., 2011: 206-215).

Hizmet sunumunda yönetişim modelinin uygulanmasıyla, kadınların daha yüksek oranda temsili, karar alma mekanizmalarına aktif katılımı, kamu kurumlarındaki kadın-erkek rollerinin eşit ücret, annelik izni, sosyal haklar gibi birtakım yeniliklerle birlikte değişimi gibi birtakım yenilikleri getirdiği iddia edilmektedir. Fakat bu durum, uygulamalara yansımamaktadır. Bu da ataerkilliğin yeniden yapılandırılmış bir biçimini ortaya çıkardığı iddialarını güçlendirmektedir. Buna göre; kadınlar işyerinde cinsiyetlendirilmiş mesleki ayrımcılığa maruz kalmakta, kadın ve erkek arasında cinsiyetçi bir ücret açığı ortaya çıkmakta, kadınlar çoğunlukla yarı zamanlı ve düşük ücretli olarak çalışmakta ve bu işlerin çoğunluğunu ise hizmet, üretim sektörü oluşturmaktadır. Ayrıca işe alım sürecinde bekâr kadınlar tercih edilmektedir. Çalışan anneler ya işten çıkartılmakta ya da yeterli annelik izni ve kreş desteği sağlanamadığı için işten çıkmaya mecbur kalmaktadır (Smith, 2008: 135-141).

Hizmet sunumu anlayışındaki bu değişimde maddi imkân olan kadınlara daha kaliteli hizmet sağlanırken diğerleri bundan mahrum kalabilmektedir. Bu durum kaynakların eşit dağılmamasına ve böylece bölgesel eşitsizliğe neden olmaktadır. Yeni kamu yönetimi anlayışı ile yerleşme politikaları sonucu, çıkar grupları ya da yerel elitler ihtiyaçlara uygun, etkin bir hizmet sunumunu engelleyebilmektedir (Sezer ve Vural, 2010: 204-215). Çok aktörlü sistemde kadınlara yönelik mesleki ayrımcılık devam ederken toplumsal cinsiyete dayalı önyargılar, değerler ve davranışları sürdürmektedir. Bu nedenle işbirlikçi yönetişim, kamu hizmetleri veya kadınların temsil edilmesi gibi fırsatları sunmak için yeni bir yol olmak yerine, erkek egemenliği ve önyargı kalıplarını sürdürmektedir. Kamu hizmetlerinin sunumunda tüm paydaşlar arasında eşit temsil eksikliği olduğu için işbirlikçi yönetişim anlayışının gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediği tartışmalı hale gelmektedir (Johnston, 2017: 150-156).

Bunun dışında kadınlara kamu-özel sektör ortaklıkları ile sunulan sosyal refah hizmetlerinde, çoğu zaman verimsizliğe ve hizmet sunumunda eşit olmayan sonuçlara sebep olduğu görülmektedir (Bode, 2006: 348- 357). Ayrıca bu hizmetlerin, fon açıkları nedeniyle giderek artan şekilde niteliksiz olduğu ve kadınlara güvencesiz bir hizmet sunularak sosyal destek sistemini zayıflattığı konusunda eleştirilmektedir. Bu fon açıkları nedeniyle devlete bağımlı hale gelen sivil toplum kuruluşları ise savunuculuk becerilerini yitirmektedir. (Evans ve Shields, 2014: 5-13). Yönetişim anlayışının etkilerinden biri olan kadınların üst kademelerde temsiline bakıldığında, kadınların temsil oranının artması beklense de bu oran oldukça düşük olmuştur. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) raporuna göre, yönetim kademesinde yer alan kadınların oranı 2008'den 2015'e kadar yalnızca %1,1 artmış, kadın devlet başkanı veya hükümet başkanı sayısı ise 19'dan 18'e düşmüştür*. Sonuç olarak; yönetişim süreci, devlet ve kurumların karar verme süreçlerinde kadınların daha fazla rol oynamasına ya da cinsiyet eşitliğine dayalı politika sonuçlarına dönüşmüyorsa yeni kamu yönetimi

*<https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview/mdg3.html/>

anlayışı, devletin cinsiyetçi doğasını yeniden yapılandırıldığını söylemek mümkündür (Jayal, 2003: 104-107).

Yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde hizmet sunumunda yaşanan değişimler dışında vatandaşlarını her türlü sosyal riskten koruyan ve vatandaşlarının sorunlarıyla ilgilenen devlet anlayışı yerine daha liberal bir devlet anlayışının ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda ise işsizliğin artması, kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması ve sosyal güvenlik sistemlerinin işleyişinde aksaklıklar gibi birtakım sonuçları meydana gelmiştir. Daha önce devletin tekelinde olan sosyal hizmet ve sosyal güvenlik sistemlerinin özelleştirilmesi yoksulluk sorununun daha da derinleşmesine neden olmuştur. Kadının ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tutulan toplumsal rolü, istihdam alanları daraldıkça daha da kuvvetlenmiştir. Yoksullaşma nedeniyle güçsüzleşen kadınlar hane içinde şiddet, alkol, boşanma gibi sorunlarla karşı karşıya kalarak yalnızlaşmaktadır. Bu süreç özellikle, kadınların, çocukların, yaşlıların, kendilerini ekonomik bakımdan dışlanmış hissetmelerine neden olmaktadır. Bu da kadınların sosyal korumadan mahrum kalarak daha fazla sosyal güvenliğe ihtiyaç duymaları sebep olmuştur. (McLanahan ve Kelly 2006; Toksöz, 2009; Koray, 2011; Soyseçkin, 2015; Kaylı, 2016).

Türkiye'deki duruma bakıldığında, yeni kamu yönetimi yaklaşımı çerçevesinde Avrupa Birliği'ne uyum süreci gündeme gelmiştir. Bu süreçte birtakım cinsiyet eşitliği politikaları planlanmış olup, bu politikalar İş Kanunu ve diğer yasalara entegre edilmektedir. Fakat eşit ücret, eşit davranma, doğum izni, ebeveyn izni, esnek çalışma, çocuk bakımı gibi uygulamalar çalışan kadınların sadece bir kısmı için etkili olmaktadır. Bununla birlikte eşitlik politikaları kadın istihdamını arttırmaktan ve istihdamı sağlanan kadınlara eşitlik sağlamaktan uzak görülmektedir. Eşitliği teşvik edici yasalar ise soyut düzenlemeler olarak kalmakta ve kadınlara karşı var olan ayrımcılık ve dışlayıcı tutumlarda bir değişim oluşturmamaktadır. İş yerlerinde ise kreş ve bakım odalarına ilişkin benzer düzenlemeler de kadınların istihdamını teşvik etmekten uzak kalmaktadır (Dedeoğlu, 2009; İleri, 2016).

II. YÖNTEM

A. Amaç ve Araştırma Soruları

Araştırmanın amacı, neo-liberal politikalar çerçevesinde oluşturulan ve Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren yasal düzenlemeler ve uygulamalar ile etkisini gösteren yeni kamu yönetimi anlayışının kadına yönelik sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler sunan kamu kurumlarının hizmet sunumuna etkilerini tespit etmektir. Bu bağlamda oluşturulan sorular anlaşılır, yönlendirmeyecek tarzda ve açık uçlu olarak seçilmiştir. Literatür ışığında oluşturulan araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. Kadınların sosyal yaşamda maruz kaldığı sorunlara çözüm üretme noktasında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin görüşleriniz nelerdir?

2. Vatandaş odaklı hizmet sunumuna ilişkin düşünceleriniz nelerdir? Sizce etkili ve verimli hizmet sunumu nasıl gerçekleştirilebilir?

3. Kurumunuzda kadına yönelik hizmet alanlarının nasıl değiştiğini düşünüyorsunuz?

4.Yeni kamu yönetimi anlayışının hizmet sunumunuzu nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

5.Kadına yönelik hizmetleri sunarken sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile işbirliği sağlanması hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

B. Katılımcılar

Araştırmada, nitel araştırma örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Buna göre oluşturulan örneklemede katılımcıların kurumları aşağıdaki şekildedir:

- Valilik
- Kaymakamlıklar
- Büyükşehir belediyesi
- İlçe belediyeleri
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
- Türkiye İş Kurumu
- Sosyal Güvenlik Kurumu

Bu yöntemde amaç, görel olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve çeşitliliği sağlamak yoluyla evrene genelleme yapmak değil, çeşitlilik arz eden durumlar arasında ne tür ortaklıkların ve benzerliklerin var olduğunu bulmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 119-120). Bu nedenle araştırmada görüşülen katılımcıların çeşitliliğini en üst düzeyde yansıtabilmek amacıyla maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

C. Veri Analiz Yöntemi

Değişen yönetim paradigmalarının kadına ilişkin hizmetlerin sunumuna etkisinin tespit edilmesi açısından bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, “gözlem”, “görüşme” gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamında bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür (Flick ve Kardoff, 2004: 2-11). Nitel araştırma yönteminin amacı, toplumsal gerçekliklerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı ve süreçlere, yapısal özelliklere dikkat çekmeye çalışmaktır. Araştırma nitel araştırma desenlerinden olan durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Durum çalışmasının en önemli özelliği olayların derinliği araştırılarak sonuçlar ortaya koymaktır (Yılmaz ve Şimşek, 2016: 73).

Araştırmada nitel veri analiz yöntemlerinden “tematik analiz” yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz, eldeki nitel veri setindeki temaların ya da kalıpların tanımlanması, analizi ve raporlanmasıdır (Braun ve Clarke, 2006: 232). En basit anlamda, eldeki veri setini çok daha zengin bir içerikle düzenleme ve sunmadır. Tematik analiz nitel araştırma yöntemleri içinde bazen ayrı bir yöntem bazen de bir yöntemden ziyade farklı yöntemler içinde kullanılabilen bir araç olarak görülmüştür (Boyatzis, 1998: 13-18).

Araştırmada bir veri tekniği olarak, derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerde ise literatür ışığında oluşturulan yarı yapılandırılmış soruların yer aldığı görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazına alınmış ve deşifre edilerek bilgisayara aktarılmıştır. Bu çerçevede “reformların

hizmet sunumuna yansması” adlı üst teması altında 2 alt tema ve Ege Bölgesi’ndeki bir ilde, kadına yönelik hizmet sunan kamu kuruluşlarında çalışan üst düzey yönetici ve personelden oluşmaktadır.

Araştırma verisi 2 aylık bir sürede toplanmış olup görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Yapılan görüşmelerde en kısa görüşme 18 dakika, en uzun görüşme ise 46 dakikada tamamlanmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonrasında elde edilen görüşme kayıtları bilgisayar üzerinde deşifre edilmiştir. Deşifre sonrası elde edilen veriler MAXQDA programı kullanılarak tema ve kodlara ayrılarak analiz edilmiştir.

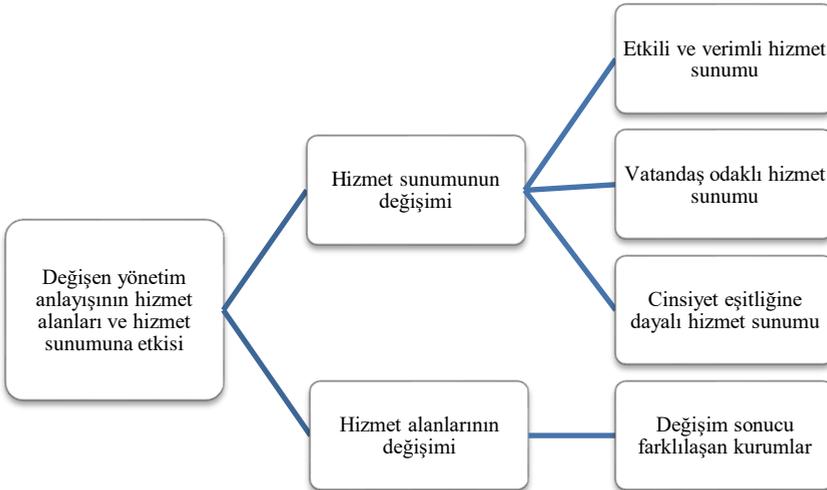
III. BULGULAR

Araştırma kapsamında görüşülen 18 katılımcı üniversite mezunudur. Bu katılımcıların yalnızca 3’ü ön lisans mezunuyken 4’ü ise yüksek lisans mezunudur ve çoğunlukla sosyal bilimler kategorisine giren bölümlerden mezun oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların medeni durumu çoğunlukla “evli” olmakla birlikte ekonomik durumlarını “orta” ve “yüksek” olarak tanımlamışlardır. Katılımcıların yaş ortalamasının ise 45 yaş olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu 5 yıl ve üzeri sürede meslek ve unvanlarında görev yapmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan katılımcıların 14’ü erkek 7’si kadındır. Araştırmada, “Yeni Yönetim Anlayışının Hizmet Alanları ve Hizmet Sunumuna Etkisi” isimli üst tema oluşturulmuş olup bu üst tema konusuyla ilgili iki alt temaya ayrılmış ve toplamda dört kod ile ilişkilendirilmiştir.

A. Yeni Yönetim Anlayışının Hizmet Alanları ve Hizmet Sunumuna Etkisi

Karar alıcıların yapılan reformların hizmet sunumuna nasıl yansıdığına ilişkin bulgular “yeni yönetim anlayışının hizmet alanları ve hizmet sunumuna etkisi” üst teması altında “hizmet sunumunun değişimi” ve “ hizmet alanlarının değişimi” adlı 2 alt tema ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre temalar ve kodlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 1: Üst Temanın Alt Temalar ve Kodlar ile İlişkilendirilmesi

Yukarıdaki şekilde gösterilen üst tema “hizmet sunumunun ve hizmet alanlarının değişimi” olmak üzere 2 alt temaya ayrılmış olup bu temalar toplamda 4 kod ile ilişkilendirilmiştir. Üst tema doğrultusunda, çalışmaya katılanların ifadeleri aşağıdaki şekildedir:

“İstanbul sözleşmesi ve CEDAW gibi sözleşmeler sosyal hizmetlere yansdı fakat bize yansımadi. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü uygun hizmet standartları ve harcama kalemleri geliştirdi. Hizmetlere ulaşım kolaylaştı. Hizmetlerin içerik ve niteliği arttı.” (K16)

“Kadın ve çocuğa yönelik hizmet alanları arttı. Hizmetlerin niteliği ve kalitesinde artış oldu ayrıca vatandaşlar artık beklemiyor. Hemen hizmet alabiliyorlar. Kadınlar öncelikli alan haline geldi.” (E20)

“Olumlu değerlendiriyorum. Büyükşehir belediyesi olduktan sonra her şey dijitalleşti. Hizmetlere erişim de dolayısıyla kolaylaştı ve hizmetlerin niteliği arttı. Herhangi bir sıkıntıda çözüm üretmek noktasında çözüm merkezimiz var.” (K4)

Yukarıdaki hizmet sunumunun değişimine yönelik ifadelerde, yeni kamu yönetimi bağlamında yapılan yasal düzenlemeler ve uygulamalar sonucunda hizmetlerin çeşitlendiği, hizmetlerin niteliği artarak, ulaşımın kolaylaştığı yönündedir.

B. Alt tema: Hizmet Alanlarının Değişimi

Hizmet alanlarının değişimi alt temasına ilişkin katılımcıların ifadelerine bakıldığında, hizmetlerde genellikle kadınların gözetilerek pozitif ayrımcılık yapıldığı, özellikle 6284 sayılı Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve İstanbul Sözleşmesi sonrası hizmet alanlarının genişlediği, yapılan reformlarla hizmetlerin arttığı ifade edilmiştir. Bu konuda katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Şu an bizim kadın konukevlerinde bakanlık ihtisaslaşma sürecine gidiyor. Bununla ilgili çalışmalar başlatıldı. İhtisaslaşma sürecinde, kadın konukevleri acil vakaların yerleştirildiği, can güvenliği riskinin olduğu, sadece barınma hizmetinin verildiği ve ruh sağlığı bozuk olan kişilerin kaldığı şeklinde ayrılacak. Manisa, büyük bir ihtimalle ruh sağlığı anlamında bir ihtisaslaşma sürecine gidecek. Şu an bu anlamda bir değişim, dönüşüm içindeyiz ama henüz netleşen bir durum yok. Şiddeti önleme ve izleme merkezimizin açılması ciddi anlamda bir değişimdir. Onun dışında bakanlığın Adalet Bakanlığı ile protokol yaparak çocuk izlem merkezleri gibi kadın izlem merkezleri oluşturacak. (K2)

“Çalışabilecek durumda olan kadınlara maddi yardım verildi. İhtiyaç sahibi ailelere hayvan, zeytin antepfıstığı yardımları verildi. İlçede tarımla ilgili projelerimiz arttı. Tarım ve hayvancılık fizibilitesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Tarımsal kalkınmayı sağlayarak kır ve kent arasındaki dengeyi sağlamaya çalışıyoruz” (E7)

“İyi anlamda değiştiğini düşünüyorum. Kadının şartları daha da iyileşti. Bunu Belediye adına söylüyorum. Çocuklar için kreşimiz var. Kültür sanat evimiz açıldı. Kadınlara yönelik spor merkezimiz var. Elimizden gelen alternatifleri

kadınlara sunuyoruz. Sığınma evimiz yok. Büyükşehir'e bağlı bir sığınma evi var.” (K12)

“Son yıllarda sağlık kapsamında GSS ile beraber çok ciddi bir iyileşme sürecine girildi. Özellikle erkek çocukları için sağlıktan yararlanma süreleri uzatıldı. Kadın istihdamına yönelik 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ile beraber 2011 yılından beri, kadın istihdamına yönelik birtakım teşviklerimiz var. Bu da kadın istihdamının artırılmasına ilişkin büyük bir çabadır. Bu, Avrupa Birliği müktesebatında yönergeler halinde zaten kadın istihdamının artırılmasıyla ilgili düzenlemeler var. Biz ulusal mevzuatımıza da bunları yerleştirdik. Çocuk işçiliğiyle ilgili de çok ciddi mücadele başlattık.” (K12) Bu ifade, ilçe belediyesi bünyesinde bir sığınma evi olmadığı fakat büyükşehir belediyesine ait bir sığınma evinin olduğu bilgisi verilmiştir.

“Son yıllarda sağlık kapsamında GSS ile beraber çok ciddi bir iyileşme sürecine girildi. Özellikle erkek çocukları için sağlıktan yararlanma süreleri uzatıldı. Kadın istihdamına yönelik 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ile beraber 2011 yılından beri, kadın istihdamına yönelik birtakım teşviklerimiz var.” (K15) İfade, sosyal güvenlik ve sağlık kapsamında yapılan düzenlemeler ile kadın-erkek eşitliği ve kadının istihdamına yönelik uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir.

Bunun dışında değişim sonucu sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve yerel yönetimlerin hizmet sunumuna dâhil oldukları fakat özel sektör ile STK'ların desteğinin yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Hizmet alanlarının değişimi sonucu kurumların nasıl farklılaştığına ilişkin diğer görüşler aşağıdaki şekildedir:

“Değişimlerle beraber sivil toplum kuruluşları kadın odaklı, genç odaklı çalışmalar yapmaya başladı. Onun dışında aslında özel sektör de devreye girdi. Bizler biliyorsunuz özel alanda da çalışıyoruz, psikoterapi hizmeti verebiliyoruz. Bundan çok fazla faydalanan insan var yani özel sektörden hizmet almış, maddi yönden karşılayamadıkları için buraya başvuru yapan kişi çok fazla, biz de soran olduğunda, ihtiyaç duyduğunda mesai saatleri dışında bu şekilde yönlendirmeler yapıyoruz. Dirsek temasında olmak durumundayız çünkü bizim de verebileceğimiz hizmet saatle ve emekle kısıtlıdır.” (K19)

“Projeler bazında konuşursak, daha fazla proje üretilmeye başlandı, özellikle STK'lar aktif bir şekilde bu alandaki sorunların çözümüne destek veriyor. Belediyeler sosyal alanda artık daha fazla yetkiye sahip ve daha fazla çalışmalar yapıyor. Manisa genelinde kurumların işbirliği konusunda hiçbir sıkıntı yok. Ciddi çalışmalar yapılıyor.” (E18)

“Kurumlar konusunda yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları devreye girdi. Özel sektör sadece yardım konusunda destek veriyor. Kurumlar arasında ortak bir proje gerçekleştirileceği zaman veya görüş alış verişinde bulunulacağı zaman işbirliği sağlanmaktadır.” (E8)

Yukarıdaki ifadelerde hizmetlerin sunumunda merkezi yönetim kapsamındaki kurumlar dışında özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel

yönetimlerin yer aldığı ifade edilmiştir. Bu görüşler dışında kurumların değişmediğini düşünen katılımcılar da bulunmaktadır:

“Hizmet sunumunda ise başka kurumların devreye girdiğini düşünmüyorum. Yalnızca projeleri gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları var. Fakat hizmeti sunan kamudur.” (K21)

“Manisa’da 30 un üzerinde kamu kurumu var. Bizim sistemimiz anayasal il idaresi sistemidir. Aslında bireyin ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar değişmedi. Büyük ölçüde kamu kurumları tarafından hizmet sağlanıyor. Belediyeler de bir ölçüde hizmet sağlamaya başladı. Kurumlar arasında eşgüdüm toplantılar, yasal tedbirler, yazışmalar çerçevesinde sağlanmaya çalışılıyor.” (E10)

“Ben yeni kurumların çok girdiğini düşünmüyorum. STK ve özel sektörün desteği var. Fakat STK’ların iyi bir şekilde örgütlenmesi ve eğitilmesi gerekli, düzgün işleyen STK yok denecek kadar az. Var olanlar da ilgileri farklı, biz bu birlikteliği sağlayamıyoruz. Bu yüzden önce STK’ların eğitilmesi gerekli diye düşünüyorum.” (E9)

Yukarıda, hizmet sunumunda sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün kısıtlı desteğinin olduğu, hizmetlerin büyük ölçüde kamu tarafından sağlandığı, aktif ve iyi örgütlenmiş sivil toplum kuruluşlarının yetersiz olduğu ve kamu kurumları arasında işbirliği yapıldığı ifade edilmiştir.

C. Alt tema: Hizmet Sunumunun Değişimi

Değişen yönetim anlayışının hizmet sunumunu nasıl değiştirdiği, “Hizmet sunumunun değişimi” alt teması altında toplanmıştır. Çalışmaya katılan katılımcılar, hizmetlerin çeşitlendiğini, kadına yönelik projelerin oluşturulmasında sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin daha fazla ön planda olduğunu ve işbirliğinin sağlandığı görüşündedir.

“Kadın ve çocuk alanında son 10 yıldır ciddi derecede hizmetlerin artması ve var olan hizmetlerin çeşitlendiğini görüyoruz. Projeler bazında konuşursak, daha fazla proje üretilmeye başlandı, özellikle STK’lar aktif bir şekilde bu alandaki sorunların çözümüne destek veriyor. Belediyeler sosyal alanda artık daha fazla yetkiye sahip ve daha fazla çalışmalar yapıyor. Manisa genelinde kurumların işbirliği konusunda hiçbir sıkıntı yok. Ciddi çalışmalar yapılıyor. Fakat daha fazla proje üretilmesi, kadınların çalışma hayatına katılımına daha fazla destek verilmesi gereklidir. Özellikle dezavantajlı sayılan kadın ve çocukları öncelikle ele alınmalı daha sonra cinsiyet eşitliği kavramını toplum yapısına entegre edilmelidir. Ayrıca bu projelerle daha fazla kadın ve çocuğa ulaşılması gerektiğini düşünüyorum.” (E18)

“Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı son yıllarda hizmetlerde koordinasyonu sağlamada çok gelişti. İlgili kurumları, ilçelerde il müdürlükleri çok ciddi çalışmalar yapıyor. Hizmetler çoğaldı ve iyileştirildi. Aile yaşam merkezleri oluşturuldu. İşin ilk elden yapması gereken kurumların yasal altyapısı tamamlandı. Organizasyonu yerleşti.” (E11)

Kurumsal bağlamda söyleyebilirsek istihdam alanında hizmetler arttı ve çeşitlendi diyebilirim. Fakat personelimiz yeterli değil. Hizmetlerimizin yeterli ve etkin olduğunu düşünüyorum. Sosyal güvenlikte kadının önceliğini teşvik ve

primlerle veriyoruz. Fakat aylık konusunda kadın da erkek de aynı şartlara sahipse aylıkta birine fazlalık vermiyoruz. Eşit şekilde destekliyoruz. Ama kanunda çok ciddi ayrımlar var. Yani hem İş Kanunu'nda hem de Sosyal Güvenlik Kanunu'nda ayırım var. Örneğin, çalışma şartlarında, doğum izinleri, yarı zamanlı çalışma olsun pozitif ayrımcılık sağlanıyor. Kadınlara pozitif ayrımcılıktan kastettiğimiz ise budur.” (E14)

Yukarıdaki görüşlere göre, kadına yönelik hizmetlerin arttığı ve iyileştirildiği, pozitif ayrımcılık yapıldığı fakat daha fazla proje yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Yeni yönetim anlayışıyla birlikte kadınların ihtiyaç ve talepleri dikkate almak için etkin ve verimli hizmet sunumunun gerekli olduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda etkin ve verimli hizmet sunumunun gerçekleşebilmesi için katılımcılar öneriler sunmaktadır:

“Bize gelen danışan portföyünü düşündüğümde, onların ne istediğini iyi tespit etmek önemli ama Kişinin de buradan hangi hizmeti alabileceğini bilerek gelmesi gerekiyor. Etkili hizmet sunumu için hem bizim hem vatandaşın bunları bilerek hareket etmesi gerekiyor. Belediyelerde kent meclislerinin kadın, çocuklar ve gençler için ayrıca bölümleri var. Bizim şu anda belediyemizde son birkaç yıldır hiçbiri faaliyet göstermiyor maalesef. Demokratik katılımın olması gerekiyor. Orada fikir almak, atölyeler düzenlemek gibi aktivitelerle bu şekilde mümkün olacağını düşünüyorum. Yani pasifize etmeden aktif bir katılım sürecinde olmalarıyla mümkün olacağını düşünüyorum.” (K19)

“En hızlı ve en kaliteli hizmet verebilmek gerekli bunun için kadın ve çocuğu ayırmak olmamalı, şiddete karşı çeşitli önlemler alınmalı, güvenlik ve ekonomik destekler sağlanmalıdır. Kamu kurumları olarak tekel niteliğinde hizmet veriyoruz. Dolayısıyla alternatifi yok. Bu bilinç içinde herkese eşit şekilde hizmet sunuyoruz. Bütün personeli de bu konuda Bakanlığın oluşturduğu eğitim planları ile düzenli olarak sürekli eğitim veriyoruz.” (E5)

“Yurtdışında uygulanan, biden farklı kadın ve çocuk hizmetlerine yönelik, engelli ve yaşlı hizmetlerine yönelik sistemler incelenebilir. Bunların ülkemizdeki uzmanlar tarafından değerlendirilip ülkemizde yeniden uygulanabilirliğini değerlendirilebilir. Pilot bölge sistemiyle uygulanır ve faydalı olduğu görülürse tüm ülke genelinde uygulanabilir.” (E6)

Yukarıda, etkin ve verimli hizmet sunumunun sağlanmasına ilişkin öneriler ifade edilmiştir. Bunların dışında, kurumsal açıdan değişiklikler yapılarak etkin ve verimli hizmet sunumunun sağlanabileceğine ilişkin görüşler bulunmaktadır:

“Kurumlar da bütüncül anlayışa ihtiyaç duyarlar. Müstakil yapılan çalışmalar bütüncül bir anlayışla hizmetlerde eksiklik, aksaklık varsa onların giderilmesinde kullanılıyor. Bu anlayışa sorunların çözümü ve etkin bir hizmet sunulacağını düşünüyorum.” (E11)

“Hizmet sunumunun daha kaliteli olması için kendi alanında yetişmiş, saha deneyimi olan elemanların, çok yönlü olarak problem çözme yeteneği olan elemanların istihdam edilmesi gerektiğini düşünüyorum.” (E17)

Yeni yönetim anlayışla birlikte ortaya çıkan bir diğer değişim ise vatandaşların talep ve isteklerini dikkate alan, vatandaş odaklı hizmet sunumudur. Bu kapsamda katılımcılar aşağıdaki görüşleri ifade etmiştir:

“Daha önce BİMER diye bir sistem vardı şimdi CİMER’e dönüştü. Tüm vatandaşlar hizmet alımlarında veya gördükleri aksaklıklarla ilgili oraya bildirimde bulunabiliyorlar. 30 gün içerisinde mutlaka sonuç hakkında cevap veriliyor. Bizde ise Açık Kapı birimi var ve vatandaşlar talep ve şikâyetlerini buraya bildirip 7 gün içerisinde sonuç alabiliyorlar. Belediyelerin zaten uzun zamandır Beyaz Masa diye bir uygulaması var. Eskiye göre çok büyük bir değişim var.” (E18)

“Devlet vatandaş için vardır. Vatandaş odaklı hizmetler son yıllarda politikaların temelini teşvik etmektedir. Vatandaşa hizmet etmeye gönüllü olan, onları doğru yönlendiren devlet haline geldik. Çatık kaşlı, ceberrüt devlet anlayışı kırıldı. Bu durum toplumun barışı için çok önemlidir.” (E11)

Yukarıdaki görüşlere göre, vatandaşların hizmetlerle ilgili şikâyet, istek, talep ve önerilerini sunabileceği mekanizmaların oluşturulduğunu, katı devlet anlayışının, bürokrasi ve kırtasiyeciliğin azaltıldığını ifade etmişlerdir. Bu konu hakkındaki diğer görüşler ise aşağıdaki gibidir:

“Hizmetler vatandaş odaklı olarak sunuluyor. Zaten öyle de olmak zorunda ayrıca özellikle kadın ve çocuk hizmetlerinde hayırsever belediye olarak değil de sosyal belediye olarak sunuyoruz. Çünkü hizmetler bir lütuf değildir. Halkın hakkı ve bizim de görevimizdir.” (E7)

“Vatandaş odaklı hizmet sunumu bizim Türkiye’de biraz zor çünkü vatandaşların istekleri çok değişken ve bazen kanunsuz olabiliyor. Yapmamanız gereken şeyleri isteyebiliyorlar. Bugün belediyemize halkla ilişkiler ve beyaz masaya birçok vatandaş geliyor. Şikâyet ve isteklerini söylüyor eğer yapılabilirliği varsa yapıyor. Vatandaşımızın eğitilmesi lazım diye düşünüyorum.” (E9)

Yukarıdaki görüşlere göre, belediyelerde hizmetlerin vatandaş odaklı sunulduğu, şikâyet ve taleplerin sunulduğu “beyaz masa” adında bir uygulamalarının olduğu fakat vatandaşların bu konuda eğitilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Yeni yönetim anlayışının kadına yönelik hizmet sunumuna önemli bir getirisi ise cinsiyet eşitliğine dayalı hizmet sunumudur. Bu kapsamda katılımcılar toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bakış açılarını ifade etmiş ve son düzenlemelerin kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığı içerdiğini ifade etmişlerdir. Buna göre:

“Bence Türkiye’de kadın erkek eşitliği kavramı yok. Kanunlarımızda da pozitif ayrımcılık söz konudur. ŞÖNİM’ler vasıtasıyla bir şekilde bizde verileri gizleme noktasında pozitif ayrımcılık var. Kadının her ortamda korunduğu, kollandığı bir sistem var. Bu durum bizim kurumumuzda da genel uygulamalarda da mevcuttur. İstihdamlarda da örneğin, erkeklerde 18-29 yaş arası dikkate alınırken kadınlarda yaş sınırı olmamaktadır.” (E14)

“Kadın ve erkek doğuştan eşit haklara sahip insandır. Bunun için de tüm toplum olarak tedbir alınmalı bu, dini programlarla, eğitim çalışmalarıyla

gerçekleştirilebilir. Fakat şiddet mağduru olan kadınlara yönelik bazı alanlarda pozitif ayrımcılık yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bunu da kaymakamlık olarak sosyal ve ekonomik desteklerle yapıyoruz. (E5)

“Bence kadınların erkekten eksiğinin olduğunu düşünmüyorum. Hatta kurumumuz %50 oranında kadınlara hizmet sunuyor. Ve burada pozitif ayrımcılık var. Çocuk haklarında tereddütlerim var. Çocuk işçiliği günümüzde büyük bir sorun.” (E20)

Yukarıda, pozitif ayrımcılığın gerekliliğine ilişkin ifadelerin yanı sıra pozitif ayrımcılığın gerekli olmadığı ve pozitif ayrımcılığın kadın ve erkeği daha çok ayırıştırabileceğine ilişkin görüşler de ifade edilmiştir:

“Fırsat eşitliğinin kesinlikle olmasını düşünüyorum. Ama pozitif ayrımcılığının ucu biraz açık ve eğimli olduğunu düşünüyorum. Pozitif ayrımcılık yaparken aslında iyi niyetli gibi görünüp ayrımcılığa doğru gittiğini görüyorum. Belki bir süre daha toplumumuzun bu pozitif ayrımcılığa ihtiyacı olabilir ama dediğim gibi siyasi partilerde kadın kolları, sendikada kadın kollarını çok saçma buluyorum. Hepimiz çalışıyoruz ve kadın kolları niye olsun?” (K2)

“Kadına şiddet konusunda STK’lar ve basın yoluyla ciddi bir algı ve bilinçlilik oluştu. Kadına şiddet olayında aslında cinsiyet bakış açısıyla değil insana şiddet olarak bakılması gerekli, böylelikle tüm insanların şiddete karşı olması gerekir. Kadınların önündeki engeller kalktığında pozitif ayrımcılığa gerek duyulmadığını ve onların özel olarak bir kotaya tabi olmalarına ihtiyaç duymadıklarını düşünüyorum.” (E11)

Pozitif ayrımcılığa ilişkin olumsuz görüşlerin yanı sıra toplumsal cinsiyete ilişkin olumsuz görüşler bulunmaktadır:

“Toplumsal cinsiyet eşitliği, alt kesimde olan genel kültür ve genel yeteneği zayıf, eğitimsiz muhtaç seviyede olan toplumlarda çok mümkün olmadığını düşünüyorum. Sorunların çözümünde bu yaklaşım yeterli olmaz öncelikle kadınların ekonomik ve sosyal anlamda güçlendirilmesi gerekir.” (K16)

“Kurumsal anlamda tabi bu konuda görüş belirtmem doğru değil. Ama şahsi görüşüm olarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin doğru bir kavram olmadığını, doğru bir proje olmadığını düşünüyorum. Bu, Türk aile yapısını bozan bir projedir. Alttan Türk aile yapısının oyulduğu, bitirilmeye çalışıldığı bir proje olduğunu düşünüyorum.” (E8)

Yukarıdaki ifadelerde, eğitimsiz ve muhtaç seviyede olan bir toplumda toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleştirilemeyeceği ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının doğru olmadığı, aile yapısını zedeleyen bir anlayış olduğu ifade edilmektedir.

VI. TARTIŞMA

Kadına yönelik sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler kamu sektöründe merkezi ve yerel yönetim birimleri tarafından sunulmaktadır. Dokuz kamu kurumundaki bürokrat, yönetici ve personelle yapılan görüşmelerde, kadına yönelik sunulan hizmetlerin genel olarak farklı müdürlüklerde ve dağınık halde sunulduğu tespit edilmiştir. genel olarak verilen hizmetler; psiko-sosyal destek, barınma, sağlık, güvenlik ve rehabilitasyon hizmetleri, istihdam, emeklilik, sigorta,

danışmanlık hizmetleri, sportif ve kültürel faaliyetlerdir. Belediyelerde ise kadına yönelik sosyal yardım niteliğinde hizmet sunulduğu görülmektedir. Slovakya'daki belediyeler ve diğer kamu kurumlarında hizmetlere ek olarak, çocuklara kırtasiye yardımı, iş ve aile yaşamını uyumlaştırmaya yönelik hizmetler, tercümanlık ve arabuluculuk hizmetleri sunmaktadır (Botek, 2014: 852-856). Bu çerçevede araştırmanın bulgularının farklı nitelikte olduğu görülmektedir.

Hizmetlerin sunumundaki sorunlara bakıldığında, hizmet kullanıcılarının hangi birimden ne tür hizmet alacağını bilmediği için bazı sorunların ortaya çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca verilen sosyal yardımların kadınları pasifize ettiği, iş hayatına atılmasının önünde engel olduğu belirtilmiştir. Kurumsal eksiklikler olarak; nitelikli personel ve araç eksikliği, bütçenin yetersizliği dolayısıyla sosyal yardımlarda kısıtlı imkânların olmasıdır. Hizmetlerdeki eksiklikler ise; en başta sosyal yardımlara ilişkin bütüncül bir kanunun olmamasıdır. Bu eksikliğe yönelik literatür, sosyal yardımların bütünleştirilmesinin ve ayrı biçimde konumlandırılan sosyal yardım ve sosyal hizmet alanlarının birbirini destekleyecek hâle getirilmesi kamu hizmetlerinin verimliliği açısından altı çizilmektedir (Güneş, 2012: 174-177). Yapılan benzer bir çalışmada, AB ülkelerinde sosyal yardımlar mali yardım, sosyal hizmetler ve sağlık yardımı olmak üzere üç alt sistemden oluşarak sosyal hizmet ile bütünleştirildiği görülmüştür (Botek, 2014:852-856). Ancak yapılan çalışmanın bulguları bu durumu desteklememektedir.

Kamu kurumları arasında işbirliğinin oluşması konusunda ise herhangi bir problem yaşanmadığı belirtilmiştir. Araştırmada kadına yönelik hizmet alanlarının değişmesi kapsamında önümüzdeki yıllarda kadın konukevlerinde ihtisaslaşma sürecine gidileceği ve kadınların sorunlarına göre ayrılacağı, çocuk ve kadın izlem merkezleri oluşturulacağı belirtilmiştir. Bu gelişmelerin kadınlar açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bunun dışında İstanbul Sözleşmesi'nden sonra hizmetlerin çeşitlenip farklılaşması, kadına yönelik sorunlara bakış açısının değişip farkındalıkların artması, Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezi'nin açılması, çocukların yurt tipi sistemden aile ortamında barınması ve sosyo-ekonomik anlamda destek verilerek onlara sportif ve kültürel faaliyetler sunulması değişime ilişkin örneklerdir.

Diğer değişimler ise, özellikle 2011 yılı ve 2012 yılı 6284** Sayılı Kanun'dan sonra konukevlerinde bir değişim yaşandığı, konukevinde kalan kadınların sigara hariç her türlü ihtiyacının devlet tarafından karşılandığı, meslek edindirme, rehabilite etme gibi hizmetlerin yürütüldüğü, sosyal ve kültürel etkinliklerin yapıldığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda her kadının bağlı olduğu meslek elemanı ile psiko-sosyal açıdan güçlendirmeye yönelik çalışmalar yürütülmekte, uygun koşullar sağlandığında yeniden aileye dönüşü gerçekleştirilmektedir. Fakat uygulamada sıkıntılar mevcuttur. Yerel yönetimlerde ise yasaların değişmesi sonucu kadın konukevi açma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca gıda bankaları, aş evleri, hanım lokalleri ve diğer sosyal yardımlar, aile danışma merkezleri, çeşitli sosyal projeler, farkındalık eğitimleri, meslek

** <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>

edindirme ve kültürel kurslar gibi hizmetlerin verildiği de tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda belediyelerin sosyal hizmetlere ilişkin görevlerinin arttığı ortaya çıkmıştır (Canpolat, 2009; Kesgin, 2016; Çetin, 2017). Bu bakımdan bulguların literatür ile örtüştüğü görülmektedir.

Yeni belediye kanununa göre, kent konseylerinin kadın ve çocuk meclisi açma zorunluluğu bulunmaktadır. Fakat büyükşehir belediyesinde bu meclislerin aktifleşmeye ihtiyacı olduğu anlaşılmıştır. Bu durum yeni kamu yönetimi yaklaşımının yerellik ilkesi bağlamında yerel katılım ve demokrasinin sağlanması konusunda hala yapılacaklar olduğunu göstermektedir. (Göymen, 2004; Belli, 2017). Yapılan benzer çalışmaların bulguları belediyelerde kadınların yeterli düzeyde temsil edilmediği sonucunu göstermektedir (Pınarcıoğlu, 2013; Küçük ve Akpınar, 2018). Benzer diğer çalışmada ise, kadınları yerel yönetim faaliyetlerine daha fazla dâhil etmeyi amaçlayan reformlara rağmen demokratik katılımı istenilen seviyeye ulaşamadığı görülmüştür (Aulich, 2009: 44-45).

Sosyal Güvenlik Kurumu ve Türkiye İş Kurumu'nda ise kadın istihdamına yönelik tedbirlerin alındığı, hizmetlerin oluşturulduğu ve istihdam oranının arttığı görülmektedir. Bunlara ek olarak, değişime ilişkin hizmetlere kolay erişildiği, kurumların şeffaflaştığı, vatandaşların şikâyet, talep ve memnuniyetinin dikkate alındığı bir düzene geçmiştir. Değişim sonucu farklılaşan kurumların tespitine ilişkin ifadelerden, derneklerin ve özel sektörün devreye girdiği anlaşılmaktadır. Özel sektörün yalnızca sosyal yardım konusunda ve bazı projelerde kısmen destek verdiği tespit edilmiştir. Hizmetlerin planlanıp sunulması sürecinde ise STK'ların da görüşü alındığı fakat hizmetleri doğrudan sunan bakanlık il müdürleri ve belediyeler olduğu anlaşılmaktadır.

Toplumsal cinsiyete dayalı hizmetlerin varlığına ve yöneticilerin bu konudaki algısına bakıldığında, kurumlarda cinsiyet eşitliğine dair herhangi bir uygulama olmadığı ve görev yaptıkları kurumlarında sunulan hizmetlerde, uygulamalarda ve mevzuatta da eşitliği oluşturmak için kadına yönelik pozitif ayrımcılık yapıldığı ifade edilmektedir. İsveç'teki yerel yönetimlerde yapılan benzer bir çalışmaya göre, cinsiyet eşitliği politikasının kurumsallaşması ve uygulanması sürecinde yöneticilerin cinsiyet eşitliği algısına sahip olmadığı ve bu sebeple bu sürecin baltalandığı ortaya çıkmıştır (Pincus, 2002: 150-152). Bu nedenle İsveç'te yapılan bu araştırma, bulguları destekler niteliktedir. Bunun dışında İngiltere kamu yönetiminde cinsiyet eşitliği hizmetleri, cinsiyete dayalı ayrımcılığı ve tacizi ortadan kaldırma ve fırsat eşitliğini teşvik etmek için kamu otoriteleri için yasal bir zorunluluktur (Conley ve Page, 2010: 321-322). Yapılan diğer benzer çalışmada ise, kamu sektöründe cinsiyet eşitliğine ilişkin politika oluşturma sürecinde, uygulamalarda hâkim olan cinsiyet dinamikleri tarafından şekillendirildiğini göstermektedir. Hizmetlerin planlanmasında ise hâkim toplumsal cinsiyet bakış açısı ve yöneticilerin olumsuz düşünce ve algıları toplumsal cinsiyet eşitliğinin ilerlemesi için engeller oluşturduğu görülmüştür (Schofield ve Goodwin, 2005: 25-26).

Çalışmada pozitif ayrımcılığın genel olarak ayrımcılığa neden olabileceği yönünde görüşler bulunduğu için Norveç, İngiltere ve Hollanda'da yöneticilerle

yapılan araştırmalara bakıldığında ise bu çalışmaların bulguları, yeni yönetim yaklaşımlarının daha farklı ayrımcılık biçimlerini mümkün kıldığını göstermektedir (Teelken ve Deem, 2013: 520-521). Ayrıca kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığın da farklı şekilde ayrımcılığa neden olduğuna yönelik görüşler yer almaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın bulgularının araştırmayı desteklediği görülmektedir. Bu konuda İngiltere’de yapılan benzer bir çalışmada kamuda uygulanan pozitif ayrımcılık politikalarının dışlayıcı refah sürecini oluşturabileceği ortaya çıkmıştır (Edwards, 1989: 11-12).

Yeni yönetim anlayışı ile vatandaşların istek, talep ve şikâyetleri ile memnuniyetinin esas alınarak hizmetlerin planlanarak sunulması gündeme gelmiştir. Katılımcıların ifadelerinden son yıllarda vatandaş odaklı hizmetlerin temel politikalar haline geldiği ve vatandaşların dilek, istek ve şikâyetlerinin önemsendiği anlaşılmaktadır. Bu amaçla, belediyelerde “Açık Kapı”, kaymakamlarda “Beyaz Masa” ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca vatandaşların ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek, bire bir temas halinde olmak amacıyla ev ziyaretlerinin arttığı anlaşılmaktadır. Literatüre göre, vatandaş odaklı hizmet sunumu vatandaşların temsili, hizmetlerin kişiselleştirilmesi, onların ihtiyaçlarını anlama ve cevap verme konularına ağırlık verilerek hizmet sunma biçimidir (King ve Cotterill, 2007: 333-354). Bu çerçevede vatandaş odaklı hizmet sunumunun kamu kurumlarınca uygulandığı görülmektedir. Fakat vatandaşların aktif katılımı, temsili konusunda başarılı olunmadığı tespit edilmiştir. Yapılan benzer bir çalışmada, Avrupa’da vatandaş odaklı hizmet sunumunun, sosyal haklar, politik vatandaşlık ve ortak yarardan ziyade pragmatik, araçsal ve paternalist söylem ve uygulamalara dayandığı sonucu ortaya çıkmıştır (Cardullo ve Kitchin, 2018: 813-814). Yapılan çalışmanın bulguları araştırmayı desteklediği görüşmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Görüşme yapılan ilde yönetim ve cinsiyet eşitliğine dayalı hizmet sunumunun yeterince sağlanmadığı tespit edilmiştir. Değişen yönetim anlayışıyla birlikte hizmetlere erişimin kolaylaştığı, etkili, verimli ve vatandaş odaklı hizmet sunumunun gerçekleştirilmeye çalışıldığı ve kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık yapıldığı ön plana çıkan temalar arasındayken, katılımcılar toplumsal cinsiyete ilişkin geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda görüşe sahiptir. Bu çerçevede, kadına yönelik hizmetlerin dağınık olarak sunumuna ilişkin kurumlar arası işbirliğinin il düzeyinde güçlendirilmesi amacıyla il koordinasyon kurulunun kurulması gerekmektedir.

Etkin ve verimli hizmet sunumunun geliştirilmesi için saha deneyimi olan nitelikli personel ve hem yerel yönetimler hem de genel idarede meslek elemanlarının istihdam edilmesine yönelik politikalar planlanmalıdır. Ayrıca her ilçenin ayrı stratejik eylem planlarının oluşturularak bölgelerin ihtiyaç ve sorunlarının tespit edilmesi ve uygun hizmetlerin geliştirilmesi gereklidir. Hizmet kullanıcılarının hangi kurumdan ne tür bir hizmet alması gerektiğine ilişkin bilgilendirici eğitim faaliyetleri düzenlenmesinin yanı sıra, cinsiyet eşitliğine yönelik diğer paydaşlarla birlikte ortak çalışmalar yapılmalı ve STK’lar aracılığı ile

toplumda bu konuda farkındalık artırılmalıdır. Yerel yönetimlerin ise kadın konukevi ve kreş hizmetlerin çoğaltılmasını ve demokratik katılımı ve yerel kalkınmayı sağlayacak gerekli düzenlemeler oluşturmalıdır. Ayrıca kent konseyi ve kadın meclisi çalışmalarının artırılması gereklidir.

Son olarak; Kadınların sosyal ve ekonomik hayatta yer bulmasını sağlayıcı her türlü tedbir ve teşvikler geliştirilmeli, kamusal alanda da görünür kılacak mekânsal düzenlemeler yapılmalı, kamu kurumlarında ve diğer sektördeki çalışanlara cinsiyet eşitliğine yönelik eğitim ve farkındalık çalışmaları sağlanmalıdır. Ayrıca kayıt dışı ve yarı zamanlı istihdama yönelik tedbirler geliştirilmeli ve kır ile kent arasında dengenin sağlanması için gerekli çalışmalar yapılmalı, kadınların yönetimde daha fazla yer almasını sağlayıcı önlemler geliştirilmelidir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Aulich, C. (2009). From citizen participation to participatory governance in Australian local government. *Commonwealth Journal of Local Governance*, 2, 44-60.
- Baines, D., Cunningham, I., Campey, J., & Shields, J. (2014). Not profiting from precarity: The work of nonprofit service delivery and the creation of precariousness. *Just Labour*, 22, 75-93.
- Belli, A. (2017). Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili ve Yerel Demokrasi. *Yasama*, 31, 65-89.
- Bode, I. (2006). Disorganized welfare mixes: voluntary agencies and new governance regimes in Western Europe. *Journal of European social policy*, 16(4), 346-359.
- Botek, O. (2014). 20 years of transformation of social policy in Slovakia-current state and main challenges. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 852-856.
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. England: Sage.
- Cardullo, P., Kitchin, R. (2019). Smart urbanism and smart citizenship: The neoliberal logic of 'citizen-focused' smart cities in Europe. *Environment and planning C: politics and space*, 37(5), 813-830.
- Clarke, V., Braun, V., & Hayfield, N. (2015). *Thematic analysis. Qualitative psychology: A practical guide to research methods*, 222-248.
- Conley, H., Page, M. (2010). The gender equality duty in local government: the prospects for integration. *Industrial Law Journal*, 39(3), 321-325.
- Çetin, H. (2017). Kamu Yönetimi Reformu Çerçevesinde Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 152-167.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye'de Sosyal devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 41-54.
- Edwards, J. (1989). Positive discrimination as a strategy against exclusion: the case of the inner cities. *Policy & Politics*, 17(1), 11-24.
- Eryılmaz, B. (2002). *Bürokrasi ve Siyaset (1.Basım)*. İstanbul: Alfa
- Eser, D. B., Memişoğlu, A. G. D., & Özdamar, G. (2011). Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin

- Değişimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 201-217.
- Evans, B. M., Shields, J. (1998). Reinventing the Third Sector: Alternative Service Delivery, Partnerships and the New Public Administration of the Canadian Post-Welfare State. Ryerson University Center for Voluntary Sector Studies Working Paper Series, 9, 1-27.
- Ferguson, K. E. (1984). The feminist case against bureaucracy (Vol. 105). Temple University Press.
- Findlay, T. (2015). Conclusion: Building a Femocratic Administration. In *Femocratic Administration: Gender, Governance, and Democracy in Ontario* (pp. 186-216). Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press.
- Flick U, Von Kardorff, E, Steinke I.(2004). A Companion to Qualitative Research (1.Baskı). Kardorff, E, Steinke(ed.), What is qualitative research? An introduction to the field içinde: (s:3-11). London: SAGE
- Frahm, K. A., Martin, L. L. (2009). From government to governance: Implications for social work administration. *Administration in Social Work*, 33(4), 407-422.
- Göymen, K. (2010). Türkiye’de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma (1. Basım). İstanbul: Boyut
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 149-184.
- İleri, Ü. (2016). Sosyal Politikalarda Kadın ve Cinsiyet Ayrımcılığı ile İlgili Başlıca Uluslararası ve Ulusal Hukuki Düzenlemeler. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(12), 128-153.
- Jayal, N. G. (2003). Locating gender in the governance discourse. *Martha Nussbaum Amrita Basu Yasmin Tambiah*, 96, 96-134.
- Johnston, K. (2017). A gender analysis of women in public–private–voluntary sector ‘partnerships’. *Public Administration*, 95(1), 140-159.
- Kaylı, Ş.D. (2016). *Siyasetin Kadın Yüzü* (1. Baskı). İzmir: İlya.
- Kesgin, B. (2016). Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımda Büyükşehir Belediyeleri ile İlçe Belediyeleri Arasında Nasıl Bir Dağılım Yapılabilir?. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 447-462.
- King, S., Cotterill, S. (2007). Transformational government? The role of information technology in delivering citizen-centric local public services. *Local Government Studies*, 33(3), 333-354.
- Koray, M. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye’de “Cinsiyet” Eşitliği Politikaları: Sol-Feminist Bir Eleştiri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 29, 13-53.
- Küçük, H., & Akpınar, İ. E. Feminist Kuram Çerçevesinde Kent Konseylerinde Kadının Yeri: Esenler Kent Konseyi-Kağıthane Kent Konseyi Örneği. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 120-140.
- McLanahan S.S., Kelly E.L. (2006). The Feminization of Poverty. *Chafetz. S. J. (Ed.), In Handbook of the Sociology of Gender içinde* (S.127-145). Boston: MA
- Mises Von L. (2000). Bürokrasi (2.baskı). Ergin F, Yayla A. (Çev.). Ankara: Liberte.
- Oksala J. (2013). Feminism and neoliberal governmentality. *Foucault Studies*. 2013; 16: 32-53.
- Pınarcıoğlu, N. Ş. (2013). Yerel Siyaset ve Yerel Yönetimlerde Cinsiyetçi Örüntüler: İstanbul Örneği. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 8, 64-80.
- Pincus, I. (2002). The politics of gender equality policy: a study of implementation and non-implementation in three Swedish municipalities (Doctoral dissertation, Örebro universitetsbibliotek).
- Pollack, S., & Rossiter, A. (2010). Neoliberalism and the entrepreneurial subject: Implications for feminism and social work. *Canadian Social Work Review/Revue Canadienne De Service Social*, 155-169.
- Pratt R. (2006). New Public Management, globalization, and public administration reform. *Dator, J. A., Pratt, R., & Seo (Ed.), Y. Fairness, globalization, and public institutions: East Asia and beyond içinde* (s. 101-113). USA: University of Hawaii Press.
- Schofield, T., & Goodwin, S. (2005). Gender politics and public policy making: Prospects for advancing gender equality. *Policy and society*, 24(4), 25-44.

- Sezer, Ö., & Vural, T. (2010). Kamu hizmetlerinin sunumunda devletin değişen rolü ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında yetki ve görev paylaşımı. *Maliye Dergisi*, 159, 203-219.
- Smith, A. M. (2008). Neoliberalism, welfare policy, and feminist theories of social justice: Feminist Theory Special Issue: 'Feminist Theory and Welfare'. *Feminist Theory*, 9(2), 131-144.
- Soyseçkin, İ. (2015). Türkiye'de kadın istihdamı ve sosyal refah uygulamaları. *Mülkiye Dergisi*, 39(3), 245-270.
- Şaşman Kaylı, D. (2016). Neo-Liberalizmin Kadınlarla Dansına İlişkin Feminist Bir Okuma. *Journal of International Social Research*, 9(43): 1322-1328.
- Şimşek, H, Yıldırım, A. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı). Ankara: Seçkin
- Teelken, C., & Deem, R. (2013). All are equal, but some are more equal than others: Managerialism and gender equality in higher education in comparative perspective. *Comparative Education*, 49(4), 520-535.
- Toksöz, G. (2009). Kriz Koşullarında Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İşgücü Piyasaları. Ankara: ILO, 3-13.
- Topcuoğlu, R. A. (2016). Feminizmin Refah Devleti ve Sosyal Politika Alanına Eleştiri ve Katkıları. *Amme İdaresi Dergisi*, 49(4), 37-64.
- Walby, S. (2000). Gender, nations and states in a global era. *Nations and Nationalism*, 6(4), 523-540.

SUMMARY

In the study, it is aimed to determine the effects of the new public management understanding, which shows its effects with policies, legal regulations and practices in the 2000s, on services and provision of services for women. The research was designed as a case study from qualitative research designs and the study group was determined with the appropriate sampling method and was carried out with 21 people consisting of bureaucrats, managers and staff working in nine public institutions in the form of central government and local governments in a province in the Aegean Region.

The collected data were analyzed by thematic analysis. As a result of the analysis, it was determined that service provision based on governance and gender equality was not adequately provided. While it is among the prominent themes that access to services is easier, effective, efficient and citizen-oriented service delivery is tried and positive discrimination against women is made with the changing management approach, the participants have views in line with traditional gender roles regarding gender.

For this reason, joint studies should be carried out with other stakeholders regarding gender equality and awareness should be increased in the society on this issue through NGOs. Local governments should establish the necessary arrangements to increase the number of women's shelters and daycare services, and to ensure democratic participation and local development. In addition, it is necessary to increase the work of city council and women's council. Policies regarding the employment of qualified personnel and professionals in both local and general administration should be planned.

It was determined that the provision of services based on governance and gender equality was not sufficiently provided in the province where the interview was made. With the changing management approach, access to services is easier, effective, efficient and citizen-oriented service delivery is among the prominent

themes, and positive discrimination against women is among the prominent themes, while the participants have views in line with traditional gender roles regarding gender. In this framework, it is necessary to establish a provincial coordination board in order to strengthen the inter-institutional cooperation regarding the distribution of services for women at provincial level.

In order to develop effective and efficient service delivery, policies should be planned for employing qualified personnel with field experience and professionals in both local and general administration. In addition, it is necessary to create separate strategic action plans for each district, to identify the needs and problems of the regions and to develop appropriate services. In addition to organizing informative training activities regarding what kind of service the service users should get from which institution, joint studies should be carried out with other stakeholders for gender equality and awareness should be increased in the society through NGOs. On the other hand, local administrations should establish the necessary arrangements to increase the number of women's shelters and kindergartens services and to ensure democratic participation and local development. In addition, it is necessary to increase the work of city council and women's council.

Finally; All kinds of measures and incentives should be developed to ensure that women find a place in social and economic life, spatial arrangements should be made to make them visible in the public sphere, training and awareness activities on gender equality should be provided to employees in public institutions and other sectors. In addition, measures for unregistered and part-time employment should be developed and measures should be developed to ensure that women take more place in the management.

Muhasebe Eğitimine Endüstri 4.0'ın Etkileri

Vildan ŞEN*

Hakan ARACI**

ÖZ

Günümüzde dijitalleşme ile birlikte bilginin aktarılmasında gerçekleşen gelişim ile Endüstri 4.0 teknolojileri yeni bir boyut kazanmıştır. Bununla birlikte teknolojik, sosyal, kültürel, eğitimsel, ve kültürel alanlarda da hızlı bir değişim süreci yaşanmaktadır. Teknolojik gelişmelerin en çok yaşandığı sektörler ürün ve hizmet üreten sektörler olmuştur. Sanayi sektöründe yaşanan bu dijitalleşme sürecinin paralelinde muhasebe alanında yenilenme ve gelişmelere ayak uydurmak kaçınılmaz olmuştur. Endüstri 4.0 teknolojisinin sağlayacağı daha doğru ve daha hızlı bilgiyi elde ederek paydaşlarla ivedilikle paylaşabilme imkanı bulacaktır. İş ve işlemlerin hızlanmasıyla birlikte muhasebe meslek mensuplarının ve muhasebe alanında çalışanların iş yükü azalacaktır. Muhasebe meslek mensuplarının belgelendirme, belgelerin kaydedilmesi, sınıflandırılması, raporlanması aşamalarına harcadıkları zamanı azaltarak, analiz aşamasına daha çok zaman kalacaktır. Titizlikle yapılan doğru analiz ve yorumlarla ortaya çıkacak olan faydalı finansal bilgi, paydaşların karar verme sürecine katkı sağlaması amacıyla paylaşılacaktır. İşletmeleri doğrudan etkileyen Endüstri 4.0 muhasebe ve finansman alanını da direkt olarak etkilemiştir. Endüstri 4.0'ın beraberinde getirdiği dijitalleşme ile muhasebe eğitimi ve muhasebe mesleği farklı bir yöne girecektir. Bu çalışma kapsamında Endüstri 4.0, Endüstri 4.0'ın gelişimi, muhasebe eğitimine endüstri 4.0'ın etkileri üzerine etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Muhasebe Eğitimi, Teknoloji, Dijitalleşme
JEL Sınıflandırması: M41, M40, O14

Effects in Industry 4.0 on Accounting Education

ABSTRACT

Today, Industry 4.0 technologies have gained a new dimension with the development in the transfer of information with digitalization. However, there is a rapid change in technological, social, cultural, educational, and cultural fields. The sectors with the most technological developments have been the sectors that produce products and services. In parallel with this digitalization process in the industrial sector, it has been inevitable to keep up with innovations and developments in the accounting field. It will be able to obtain more accurate and faster information provided by Industry 4.0 technology and share it with stakeholders immediately. With the acceleration of business and transactions, the workload of accounting professionals and those working in the field of accounting will decrease. By reducing the time spent by professional accountants for certification, recording, classifying and reporting of documents, more time will be left for the analysis phase. Useful financial information, which will emerge with meticulous analysis and comments, will be shared in order to contribute to the decision-making process of stakeholders. Industry 4.0, which directly affects businesses, has also directly affected the field of accounting and finance. With the digitalization brought about by Industry 4.0, accounting education and accounting profession will take a different

*Doktora Öğr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finans Programı, vildansen571@gmail.com, ORCID Bilgisi: 0000-0003-3581-9676

**Dr. Öğr. Üyesi., Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, hakan.araci@cbu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-0689-7360

(Makale Gönderim Tarihi: 27.03.2021 / Yayına Kabul Tarihi:21.12.2021)

Doi Number: 10.18657/yonveek.896791

Makale Türü: Araştırma Makalesi

direction. Within the scope of this study, the effects of Industry 4.0, the development of Industry 4.0, the effects of Industry 4.0 on accounting education have been examined.

Key Words: Industry 4.0, Accounting Education, Technology, Digitalization.

JEL Classification: M41, M40, O14

GİRİŞ

Endüstri 4.0 gelişmiş teknolojileri kullanarak üretim yapan ülkelerde ve sanayileşmede ileri olan ülkelerde önem kazanmaya başladıkça, ülkeler bu alana geniş bütçeler ayırmaya başlamıştır. İşletmeler Endüstri 4.0 ile sermaye paylarını arttırmak ve rekabet üstünlüğü elde etmeyi hedeflemektedir. Endüstri 4.0 işletmelerin hafıza dili olarak adlandırılan muhasebe fonksiyonundan başta olmak üzere üretim, pazarlama, finans, yönetim fonksiyonlarına da yön vermiştir. Endüstri 4.0 ile birlikte emek gücü kullanımının robotlara geçecek olması üretimin büyük kısmının yapay zeka aracılığıyla kendi kararlarını alabilmeye programlı otonom robotlar çalışacak. İnsanların üretim aşamasından soyutlanmasıyla birlikte ortaya çıkan istihdam probleminin farklı iş kolları ve yeni istihdam alanlarıyla çözümü amaçlanmaktadır.

Bu dijitalleşme ile birlikte muhasebede; belgeleme, kayıt tutma, raporlama, arşivleme, denetim aşamaları en az maliyet ile hatasız, hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleşecektir. Muhasebe fonksiyonlarının hızlı iletişim kuran sistemlere dönüşmesiyle bilgi kullanıcıları için daha kolay ulaşılabilir olacaktır. Muhasebe iş akışında meydana gelen yeniliklerle, muhasebe personelinin de dijitalleşme süreci başlayacaktır. Bu anlamda muhasebe eğitimine oldukça önemli bir rol düşmektedir. Muhasebe eğitiminde derslerin teorik olarak işlenmesinin önüne geçilerek öğrencilerin iş piyasasına uygun uygulamalı eğitimler alması gerekmektedir.

Eylül 2020 itibarı ile “Endüstri 4.0” anahtar kelimesi ile yapılan aramalarda Google web sayfasında 1.380.000 sonuç, Google scholar web sayfasında yapılan aramada ise 11.100 sonuç bulunmuştur. Bu sonuçlar, Endüstri 4.0 kavramına artık sıklıkla rastlandığını göstermektedir. Bu çalışma kapsamında; Endüstri 4.0 hakkında genel bilgiler verilerek Endüstri 4.0 konusunda literatürün mevcut durumu ortaya konmaktadır. Endüstri 4.0, Endüstri 4.0' ın gelişimi, muhasebe eğitimine endüstri 4.0 ile birlikte yaşanan dijital gelişmelerin etkileri incelenmiştir.

I. ENDÜSTRİ 4.0'IN GELİŞİMİ

Sanayi sektörüne gelir oluşmasında hammadde, emek, sermaye, teşebbüs gibi üretim faktörlerinin rolü önemlidir. Sanayi sektörü üretim tarzlarının çeşitlenmesi, teknolojinin dönüşümü ile birlikte uzun bir gelişim süreci içerisine girmiştir. Sanayi sektöründe gerçekleşen bu dönüşüm ülkeleri sosyal, ekonomik ve kültürel olarak etkilemektedir.

James Watt'ın buhar makinesini icadıyla başlayan 1. Sanayi devrimi kas gücünden buhar gücünün makinelerde kullanılmasıyla makine gücüne geçilmesini sağlamıştır. Buhar gücünün kullanımıyla tarımsal ekonominin yerini sanayi ekonomisine bıraktığı gözlemlenmiştir. Endüstri 1.0 denildiğinde ilk akla gelen buhar gücü olsa da, rüzgar gücünün az da olsa bu dönemde kullanıldığı görülmektedir.

İkinci sanayi devriminin temellerinin atılması 1840 yılında telgraf ve 1880 yılında telefonun icat edilmesine dayanmaktadır. 19.yüzyılın sonlarında elektrik gücü ilk defa Amerika’da bir mezbahada kullanılmıştır (Akdoğan ve Akdoğan, 2018: 2). 1870 li yıllarda başlayıp 1989 yılına sosyalist sistemin çöküşüne kadar devam eden süre Endüstri 2.0 olarak adlandırılmaktadır. Ulaşımın gelişmesiyle hammadde sağlanmasının hızlı ve kolay hale gelmesi, üretilen ürünlerin yeni ve uzak pazarlara ulaştırılması da yine bu döneme rastlamaktadır (Görçün, 2016: 51).

Petrol tabanlı içten yanmalı motorların ve elektriğin üretimde kullanılmasıyla makineler daha verimli kullanılmış ve seri üretim kavramı ortaya çıkmıştır. Ve yine 2. Sanayi devrimiyle çelik üretiminde büyük bir gelişme yaşanmış bu gelişmeyi demir yolu ağlarının gelişmesi ve taşımacılığın kolaylaşması takip etmiştir. 1. ve 2. Dünya savaşlarının 2. Sanayi devrimi dönemine denk geldiğini hatırlatmakta yarar var.

3. Sanayi devrimi dijital devrim özelliği taşıması sebebiyle elektronik ve bilgi teknolojilerinin gelişerek kullanılmasıyla üretim süreçleri otomatikleşmeye başlamıştır. Bu dönemde gelişen teknoloji, iletişim ve ulaşım imkanları ile birlikte dünya küreselleşmeye başladı. 1970’ lerden 2010 yılına kadar süren Endüstri 3.0 döneminde; bilgisayar, lazer, fiber optik, mikro elektronik, telekomünikasyon, nükleer, biyogenetik, biyotarinin gelişmesi üretim şeklinin değişmesine neden olmuştur. Ülkeler arasında üretim faktörleri alışverişinin hızlanmasıyla birlikte ülkeler arasındaki ilişkilerde yakınlaşma yaşanarak, ilişkiler olumlu yönde etkilenmiştir. 2008 yılında ki finansal kriz ile birlikte İngiltere, Almanya ve Amerika gibi gelişmiş ülkeler reel ekonominin önemini anlamış, ürün ve hizmet üretimini güçlendirmek, rekabet gücünü arttırabilmek için farklı yöntemler bulmuşlardır (Fırat ve Fırat, 2017: 10).

Her endüstri devriminin gereği olarak yenilenebilir enerji kaynağı kullanımı konusunda değişime gidilme ihtiyacı doğmuştur. Kullanılan enerji kaynaklarının tükenme tehlikesine karşı yenilenebilir enerji kaynakları arayışına başlanmış ve bu arayışlar devlet politikaları ile desteklenmiştir. Rüzgar enerjisi, güneş enerjisi, hidroelektrik ve jeotermal enerji santrallerinin kullanımı yaygın hale getirilmeye çalışılmıştır (Redclift, 2005: 212-227).

Son yıllarda her geçen gün önem kazanan ve Almanya tarafından ortaya atılan Endüstri 4.0 kavramı her sektörde duyulmaya başlamıştır. Endüstri 4.0, Dördüncü Sanayi Devrimi olarak kabul edilerek birçok sektörde önemli gelişmelere neden olacağı düşünülmektedir (Alexopoulos vd., 2016: 839-849). Endüstri 4.0’ ın en büyük getirisi emek gücünün yerini büyük ölçüde robotların alacak olmasıdır. Siber fiziksel sistemler ve nesnelerin interneti aracılığı ile bir ağ üzerinde haberleşerek üretim süreçlerinde yapay zekanın kullanılmasıyla, kendi kararlarını verebilen otonom robotlar kullanılacak ve böylece emek gücü üretim aşamasından uzaklaşacaktır.

II. ENDÜSTRİ 4.0 VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

(Kagermann vd., 2013) Endüstri 1.0 ve Endüstri 4.0 arasında geçen süreçte fabrikaların, katı küresel rekabetin üstesinden gelebilmek için üretilen ürünlerin kişiselleştirilmesi ve akıllı fabrikalara geçiş süreci olarak adlandırılabilir.

(Schuh vd.,2014) tarafından yapılan çalışmada, ağ yapılarının mukayesesi, değişik parametre tanımlamaları ve gelecekte farklı zaman dilimleri için, maliyetlerin iyileştirilmesi açısından alternatif dizin analizi yapılması amaçlanmıştır. Çalışmada Endüstri 4.0 düşüncesi açısından gelecekteki senaryolar tasarlanmıştır. Çalışmanın sonucunda oluşturulan uygulama ile firmaların stratejilerini Endüstri 4.0 anlayışına göre oluşturmalarına imkan sağlanmıştır. Ortaya çıkan bu sonuç için, özel bir sonucu ile birlikte genetik bir algoritmadan yararlanılmıştır.

(Haddara ve Elragal, 2015) tarafından yapılan çalışmada, günümüz Kurumsal Kaynak Planlaması Sistemlerinin gelecekteki firmaların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hazır olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırmanın sonucu teknolojinin gerekliliği ve öncüllüğü kadar, teknolojiyi etkin kullanabilen kişilerin sürece dahil olmasının gerekliliği ve önemini ortaya koymuştur. Endüstri 4.0'ın gelişimi yalnızca sanayi sektörünü değil bunun yanı sıra teknolojinin dahil olduğu hayatımızın tüm alanlarını etkilemiştir.

(Blöchl ve Schneider, 2016) tarafından yapılan çalışmada, “ Akıllı Üretim Lojistiği “ simülasyonu geliştirilmiştir. Bu simülasyon oyunu; endüstri 4.0 bileşenleri ile akıllıca birleştirilen iç malzeme akışına yoğunlaşmaktadır. Bu simülasyon oyunu ile üretim lojistiği alanında endüstri 4.0 teknolojisinin etkin bir şekilde uygulanmasının öğretimi amaçlanmaktadır. Akıllı üretim lojistiği simülasyon oyunu yeni öğrenme fabrikası modeli ile endüstri 4.0 devrimi üretim lojistik ve organizasyon süreçlerinin şekillenmesine ilişkin etkisinin değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu simülasyon oyununun üretim lojistik planlamasında görev alanların eğitimde rol alabileceği sonucuna da varılmıştır.

Üretim kaynaklarının doğru yönlendirilerek gelir oluşturulmasında sanayi kesimi ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Teknolojinin, üretim şekillerinin, üretim kanallarının değişmesi, çeşitlenmesi ve gelişimi ile sanayi sektörü uzun sürecek bir değişim ve dönüşüm içerisine girmiştir (Özdoğan, 2018: 3). Endüstri 4.0, bilgisel ve operasyonel teknolojilerin tümleşik olarak çalışması anlamına gelmektedir. İnternet, bilişim ve iletişim alanında yaşanan değişimler bu teknolojik sürecin tetikleyicisi olmuştur (Banger, 2017: 35).

Endüstri 4.0' ın Endüstri 3.0' ın devamı niteliğinde olduğu düşüncesi olsa da, Endüstri 4.0'ı diğer sanayi devrimlerinden ayıran temel bazı özellikler vardır. Endüstri 4.0 kavramı; hız, genişlik, derinlik ve sistem etkisi ile üç ana özelliğe sahiptir (Fırat ve Fırat, 2017: 213).

Hız: Endüstri 4.0'a dair yenilikler her geçen gün doğrusal bir gelişme göstererek bu yönüyle diğer devrimlerden ayrılmaktadır. Teknolojiye dair yeteneklerin çoğalması, teknolojik yenilenmelerin hızlanması küreselleşme kavramı ile birlikte ivme kazanmıştır. Yapılan teknolojik çalışmalar, her geçen gün yapılacak yeni çalışmalara yol gösterici olmaktadır.

Genişlik ve Derinlik: Dijital devrimdeki hızlı gelişmeler üretim yapısı başta olmak üzere, iş yaşamında, toplumsal yaşamda, bireyin yaşam şartlarında önemli

değişikliklere neden olmaktadır. Bu derin değişikliklerin etkileri, yaş grupları arasında kuşak farklılıklarına sebep olmaktadır.

Sistem Etkisi: Endüstri 4.0 devrimi ile başlayan yeni dönemde bütün sistemler internet ağı üzerinden ortak bir sistem ile çalıştığı için bütünsel sistemlerin oluşumu sağlanmıştır. Bu durum bireylerin, şirketlerin, sanayi sektörünün ve ülkelerin sistemsel yapısında derin değişiklikler olmasına neden olmuştur.

III. ENDÜSTRİ 4.0'IN YAPISI

Endüstri 4.0 olgusu ortaya çıkaran dördüncü sanayi devriminin oluşması için birçok faktörün bir araya gelerek etkin kullanımının sağlanması gerekmektedir. Sistem bütünleşmesi ile sistemin etkin bir şekilde çalışmasını sağlar. Endüstri 4.0'ın yapısını oluşturan ana bileşenler; Siber fiziksel sistemler, Nesnelerin İnterneti, Otonom Robotlar, Üç Boyutlu Yazıcılar ve Büyük Veri ile Bulut Bilişim temel bileşenleri olarak sayılabilir. Buna ek olarak sıkça kullanılanların haricinde dikey ve yatay bütünleşmeyi sağlayarak işletmede değer yaratılmasına katkı sağlayan bileşenlerde mevcuttur.

A. Siber Fiziksel Sistemler:

Fiziksel varlıkları ve hesaplama kabiliyetleri arasında birbirine entegre sistemleri yönetebilmek için kullanılan dönüşüm teknolojileri siber fiziksel sistemler olarak tanımlanır. Rekabetçi endüstrinin yapısı gereği, üretim süreçlerinde yüksek teknolojik üretim süreçlerinin uygulanabilmesi için; sensörler, veri toplama sistemleri ve bilgisayar ağları ağırlıklı olarak teknolojik gelişmeler ile kullanılmıştır (Lee vd., 2015: 18). Siber fiziksel sistemler üretim merkezinin dijital ikizi olan sanal ortamda oluşturularak, siber katman ve fiziksel katman olmak üzere iki birbirinden farklı yapının birleşmesi ile oluşmaktadır. Ortaya çıkabilecek sorunların tespit edilebilmesi amacıyla, fiziksel üretim öncesinde sistemin siber ortamda simülasyonu yapılır.

B. Nesnelerin İnterneti:

Nesnelerin interneti kavramı, sensörlerin kullanımına ek olarak internetin fiziki dünya ile bağ kurabileceği fikri ilk 1999 yılında ortaya atılmıştır. Nesnelerin internetini tanımlarken, fiziksel ve sanal birimlerin kendilerine ait kimlikleri, fiziksel özellikleri, birlikte çalışabilmek için iletişim maddelerini baz alan ve kendi kendini yenileme, yapılandırma özelliğine sahip dinamik küresel ağ altyapısı özelliklerini saymamız gerekmektedir (Matos vd., 2013: 4).

C. Otonom Robotlar:

İçerisinde bulunan bilişim donanımı ve yazılım aracılığıyla yapay zeka uygulamalarını kullanarak, üretim sürecinde karar alan, eyleme dönüştüren, diğer robotlarla haberleşerek veri alışverişi yapan makineler otonom robotlar olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü sanayi devrimindeki otomasyonu sağlayan robotlardan farklı karar verme kabiliyetine sahip olduğu için otonom robotlar yerel otomasyon yerine, endüstriyel internet üzerinden oluşturulan sistem üzerinde akan enformasyon birimine bağlı olarak çalışır. Otonom robotlar kendi sistemlerini kendi kontrol ederek, önleyici bakım için gerekli olan verileri kendileri sağlamaktadır. Arıza oluşmadan önce operatöre, bakım onarım bölümlerine ihtiyaç

duyulan bilgileri iletmektedir. Tüm bu faaliyetlerin sonucu olarak, geniş hareket özgürlüğüne sahip otonom robotlar ile üretim kısmında esneklik sağlanarak makinelerin durma (çalışmama süresi) azaltılmaktadır. Otonom robotların hareket esnekliği sayesinde, üretim hattının farklı ürünler için değiştirilmesine gerek kalmamaktadır (Banger, 2018: 46).

D. Üç Boyutlu Yazıcılar:

Tasarlanan çeşitli programlar ile bilgisayar verilerini üç boyutlu nesnelere dönüştüren ve üretim faaliyetlerinde kullanabildiğimiz yazıcıları üç boyutlu yazıcılar olarak adlandırabiliriz. Ürünler sanal ortamda tasarlandığı için, ihtiyaç duyulan mekanik parçalar sistem içerisinde üretilerek üretim sürecine eklenebilmektedir. İstenilen üretimin istenilen zamanda gerçekleştirilmesi sebebiyle stok bulundurma zorunluluğu bulunmamaktadır. Stok maliyetlerinin azalması hatta ortadan kalkmasıyla birlikte üretim ve tedarik maliyetlerinde de ciddi bir düşüş görülmektedir. Maliyetlerdeki düşüş toplam faydada ki artışı beraberinde getirmektedir. Tasarım aşamasında düzeltilen hatalar hatasız ürünlerin üretilmesine imkan sağlamaktadır (Görçün, 2017: 194).

E. Büyük Veri:

İnternetin hızlı gelişimiyle birlikte işlem ve analiz hızı geleneksel araçlardan fazla olan büyük oranda veri üretilerek toplanmıştır. Veri tabanının istikrarlı olarak hızla büyümesi, veri tabanının verimli olarak yönetilebilmesi ve kullanılabilmesi sorununu da beraberinde getirmiştir. İşletmeler oluşan rekabet ortamından olumsuz etkilenmemek ve güçlü olabilmek için çeşitli veri analiz yöntemleri geliştirmişlerdir (Witkowski, 2017: 768).

Hacim: Veri miktarının büyük boyutlara ulaşması ile verilerin toplanarak, depolanmasının güçleşmesidir. Bu güçleşmenin bir sonucu olarak; toplanan verilerin yönetilmesi ve analiz edilmesi için kullanılan araçların kapasitesi yetersiz kalmaktadır.

Çeşitlilik: Büyük veri işletim sistemleri internet ve sosyal ağlar aracılığıyla toplanan hızlı, dinamik ve düzensiz veriler olarak tarif edilmektedir. Geleneksel yöntemler video görüntüleri, sosyal medya ve ağ sistemleri verilerini analiz etmekte yetersiz kalmaktadır.

Hız: Teknolojik ve endüstriyel gelişmelerle birlikte yeni ürünlerin gelişimi hızlanmaktadır. Büyük veri ile eş zamanlı, sürekli ve değişken bir veri akışı olmaktadır. Eş zamanlı analizler ile doğru veri sonuçları elde edilmektedir.

Değer: Büyük veriden sağlanan bütün bilgiler değerlidir, bu yüzden işletme için gereklilik arz eden verilerin ayıklanarak ait olduğu kullanım bölümüne aktarılması gerekmektedir.

F. Bulut Bilişim:

Bilgisayarların cepte taşınabilecek kadar küçülmesi, satış fiyatının düşmesi ile internete erişim olanağı artmış bu da bilişim ağı alt yapısının gelişimini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bulut bilişim de, bulut kelimesi ile; ağ, donanım,

depolama, hizmet ve bilişim hizmetine ulaşmamızı sağlayan ara yüzler ifade edilmektedir. Bulut sistemlerde birbirlerine bağlı birçok bilgisayar sanal platform aracılığıyla verileri depolayarak dağıtım modeli meydana getirmektedir. Bir yapının bulut olabilmesi için; kullanıcıların bulut hizmetine kolaylıkla ulaşabilmesi, yaygın ağ erişimi, kaynak havuzu sayesinde ağa bağlanarak hizmet modelini dönüştürebilmesi, ölçümlenebilir hizmet, hız ve esneklik gibi beş unsuru taşıması gerekir (Bozkurt Yüksel, 2016: 22). Bulut bilişim sistemleri her geçen gün gelişimine devam etmektedir. Bilgisayar uzmanlarına göre yakın bir gelecekte tüm bilgisayar kullanıcıları bu sisteme geçecektir.

IV. MUHASEBE EĞİTİMİ VE ENDÜSTRİ 4.0 İLİŞKİSİ

(Dursun, Ektik ve Tutcu, 2019); Sanayinin dijitalleşmesi ile birlikte muhasebe eğitimi ve muhasebe mesleğinin de dönüşümü kaçınılmaz olmuştur. Yapay zekanın ve akıllı sistemlerin her alanda kullanılmaya başlanmasıyla muhasebe faaliyetlerinde müşavirlik işlevinin iş yükü de azalacaktır. Belge, defter, kayıt ve arşivlerin dijital ortamda kaydedilmesiyle dijital bilgiye sahip, bilgi teknolojilerinin kullanımına hakim, nitelikli muhasebe elemanı ihtiyacı artmıştır. Sanayi devrimi ile başlayan ve günümüze Endüstri 4.0 olarak süregelen dönüşüm yakın gelecekte yerini yeni Endüstri devrimleri ve dijital gelişmelere bırakacaktır. Dijitalleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin yararlarının yanı sıra, bu sistemlerin hedef haline gelmesini de dikkate alarak siber suçlar ve saldırılar için sistemin eksiklerinin giderilerek, güçlendirilmesi gerekmektedir. Bilgi teknoloji sistemlerindeki ortaya çıkabilecek bir hata zincirleme olarak diğer dijital sistemleri de olumsuz etkileyebilmektedir. Bu olumsuzlukların dikkate alınarak siber güvenlik sistemlerinin ihtiyaç duyulan korumayı sağlayacak şekilde geliştirilmesi gerekir.

(Ghani ve Muhammad, 2019); Bilgi teknolojilerine yönelik gelişmeyle birlikte makineleşmenin ve elektronik cihazların gelişmesiyle insan gücüne olan ihtiyacın azaldığı ve giderek insan faaliyetlerinin yerini makinelerin almaya başladığı ön görülmektedir. Bu gelişmeler bağlamında muhasebe eğitiminde en büyük ihtiyacın bilgi teknolojileri alanındaki bilgi ve becerilerin yanı sıra bilgisayarlı muhasebe programları konusunda bilgili olmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

(Erturan, 2018); Muhasebe eğitimi; temel muhasebe eğitiminin ötesinde bilgi teknolojilerini içermelidir. Muhasebe çalışanları sistem tasarlayacak ve sistemde oluşabilecek sorunlara çözüm bulabilecek analitik zekaya sahip kişiler olmalıdır.

(Yüreklı ve Şahiner, 2017); Endüstri 4.0 her alanda olduğu gibi muhasebe alanında da önemli gelişmelere neden olmuştur. Endüstri 4.0'ın da ana ögesini oluşturan, nesnelerin interneti ile kaynak kullanımının kaydedilmesinin ve muhasebe sürecine katılmasının önemi artacaktır. Endüstri 4.0 ile muhasebe denetimi de yeni bir boyut kazanacaktır. Muhasebe denetimi zaman ve mekâna bağlı olmadan gerçekleştirilecek, denetçiler muhasebe verilerine her yerden kodlar ve şifreler ile ulaşabilecektir. Bu dijitalleşme ile stok kontrolleri insansız hava araçları ile yapılabilecektir. Bu işlevleri ile birlikte Endüstri 4.0, muhasebe işlemlerinin gerçek

zamanlı olmasını mümkün kılacaktır. Endüstri 4.0'ın yaygın kullanımıyla birlikte mesleki eğitim müfredatlarının yenilenmesi gerekecektir.

Para ile ifade edilebilen mali nitelikli işlemlerin ve olayların kaydedilerek, sınıflandırılarak, özetlenerek, rapor edilerek sonuçların yorumlanabilir hale getirilmesini sağlayan bilgi sistemine muhasebe denmektedir. Muhasebe, mali nitelikteki işlemleri ve olayları para ile ifade edilmiş şekilde kaydetme, sınıflandırma, özetleyerek rapor etme ve sonuçları yorumlama bilim ve sanattır (Sevilengül, 2000: 9-10).

Muhasebe süreci belgelendirme ile başlar. Belgelendirilen mali olaylar kaydedilir ve bu kayıtlardan büyük defterlere (defteri kebir) aktarılır. Hesapların büyük defterlere aktarılması işlemi ile muhasebenin sınıflandırma işlevi yerine getirilmiş olunmaktadır. Sınıflandırılan hesaplar daha sonra çeşitli mali tablolara aktarılmaktadır. Bu mali tablolarda toplanan veriler raporlanarak analize ve yoruma hazır hale getirilmektedir. Oluşan bu faydalı finansal bilgiler işletme içi ve işletme dışı bilgi kullanıcıları ile paylaşılmaktadır. Yönetim kararı almada olduğu gibi muhasebe uygulamalarının da kapsayıcılığının ve yoğunluğunun temeli maliyet-fayda bileşenidir.

Muhasebe eğitiminin amacı; sadece muhasebe bilgisi kazandırmak değildir. Bilginin kazanılmasına ilaveten bilgiyi yorumlama, sonuçları analiz edebilme ve karar alma süreçleri de muhasebe eğitimin amaçları arasında yer alır. Muhasebe bilgi sistemi teknolojik, ekonomik, çevresel gelişmeler ve değişmelere hızla adapte olabilen bir bilgi sistemidir.

Muhasebe eğitimi süreci ile öğrencinin işletme kararları için yararlı bilgileri belirlemesi, toplanarak işlenmesi, bilginin doğruluğunu kontrol etmesi, raporlayarak özetlemesi ve ortaya çıkan sonuçları karar alma aşamalarında kullanması konusunda bilgilendirilmesi sağlanır. Bu bilgilendirme süreci; öğrencinin uygulama aşamasında geliştirilen muhasebe paket programlarını ve bilgi teknolojilerini kullanımı ile yeteneklerinin geliştiği bir sürece dönüşecektir (Gökçen, 1998: 43). Mesleki eğitimde temel amaç; öğrenene mesleki bilgi, beceri kazandırmaya ek olarak mesleki, bilişsel, sosyal, duygusal, ekonomik açıdan da gelişimini sağlamaktır (Karaağaçlı, 2002: 113).

Dünyanın küreselleşmesi ile ekonomik ve finansal gelişmeler olan ihtiyaç yoğunlaşmış ve muhasebe bilgi sistemine olan gereksinim de artmıştır. Finansal verileri bilgiye dönüştürme ihtiyacıyla muhasebe sürecinde bilgi teknolojilerine olan ihtiyaç artmıştır. Muhasebe eğitiminde bilgi teknolojilerinin kullanılması ile işletme yönetimi, denetim, raporlama ve muhasebe standartlarında da kalite artışı sağlanmıştır. Muhasebe mesleğinin bir düzene sokulması, mevcut muhasebe eğitiminin dünya standartları düzeyine çekilmesi amacıyla 1989 yılı Haziran ayında Muhasebe Meslek Yasası yürürlüğe girmiştir.

Bilgi, beceri ve deneyimlerin kalıcılığının sağlanabilmesi için muhasebe eğitimi ve yönetimi sürecinde görevli olanların sahada uygulama yapması ve sürecin parçası olma aşamalarında yer alması gerekmektedir. Muhasebe bilgi ve becerisi edinmek yalnızca teorik bilgi edinme ile mümkün olmadığı için bilgi

teknolojilerindeki gelişmelerin takip edilerek uygulama ile bütünleşmesinin sağlanması gerekmektedir (Şen, 2019: 24).

Teknolojinin en çok etkilediği alanların başında, ürün ve hizmet üreten sektörler ve oluşan muhasebe işlemleri gelmektedir. Dijital muhasebe sistemine göre muhasebe işlemlerini güncelleyen işletmeler finansal bilgi kullanıcılarının ihtiyaçlarını hızlı ve kolay bir şekilde karşılamaktadır. Dijital muhasebe sistemi ile kamuya karşı duyulan vergi sorumluluğu, kurumsal kaynak planlaması (paket programlar) aracılığıyla vergisel hesaplamalar hızlı ve hatasız bir şekilde yapılmaktadır. Muhasebe işlemlerinin dijital ortamda gerçekleştirilmesiyle işletmenin kırtasiye masrafları da oldukça azalmaktadır.

Endüstri 4.0'ın kurumsal kaynak planlamasında kullanılan muhasebe paket programlarına entegre edilmesiyle; alım satım işlemlerinde kullanılan ticari belgeler muhasebe paket programındaki ilgili modüle hızla işlenecektir. İşlenen ticari belgeler kolaylıkla muhasebe kaydına dönüştürülecektir. Muhasebe kayıtları mali tablolara dönüştürülerek karar verme yetkisine sahip kullanıcıların hizmetine sunulacaktır. Raporlanan ve analiz edilen bilgiler aracılığıyla ortaya çıkan sonuçlar karlılık analizleri, geleceğe yönelik planlamalar, performans ölçümü gibi alanlarda karar vericilere yol gösterici olmaktadır.

Aşağıda yer alan şekillerin ilkinde (Şekil.1), muhasebe paket programlarından ETAV8SQL'nin fatura modülünde bir alış faturası örneği yer almaktadır. Takip eden şekilde ise (Şekil.2) aynı programın satış faturası örneğine yer verilmiştir.

Şekil 1: ETAV8SQL paket programı fatura modülünde bir alış faturası örneği

KOD TİPİ	STOK KODU	STOK ÇİŞİ	STOK BİRİM	DEPO KODU	BARKOD KODU	MİKTAR	FİYAT TİPİ	FİYAT	TUTAR	ÖZEL KOD	AÇIKLAMA	KDV ORANI	İNDİRİM ORANI 1
1-1-Stok Kartı	001	BEYAZ KİTAPLIK	ADET	D-01		5.000	1	1 500.00	7 500.00				18
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													

Cari	Stok	BORÇ	ALACAK	BAKİYE
SATICI-001 BAYRAK TİCARET				
Tutar		0.00	8 850.00	-8 850.00
Har.Adedi		0	1	

Fiyat Toplamı	TUTAR	DÖVİZ TUTAR
Mal Toplamı	7 500.00	
İndirim Toplamı	0.00	
Masraf Toplamı	0.00	
KDV	1 350.00	
Genel Toplam	8 850.00	

Şekil 2: ETAV8SQL paket programı fatura modülünde bir satış faturası örneği

KOD TİPİ	STOK KODU	STOK ÖNSİ	STOK BİRİMİ	DEPO KODU	BARKOD KODU	MİKTAR	FİYAT TİPİ	FİYAT	TUTAR	ÖZEL KOD	AÇIKLAMA	KDV ORANI	İNDİRİM ORANI 1
1	T-Stok Kartı	001	BEYAZ KİTAPLIK	ADET	D-01	2.000	2	2 300.00	4 600.00				18
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													

Cari	Stok	BORÇ	ALACAK	BAKİYE
ALICI-001	ULUS TİCARET			
Tutar		5 428.00	0.00	5 428.00
Har.Adedi		1	0	

Fiş Toplamı	TUTAR	DÖVİZ TUTAR
Mal Toplamı	4 600.00	
İndirim Toplamı	0.00	
Masraf Toplamı	0.00	
KDV	828.00	
Genel Toplam	5 428.00	

Yukarıdaki şekillerde fatura modülünden alış ve satış faturası örnekleri verilen ETAV8SQL paket programının yevmiye defteri görünümü ise Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: ETAV8SQL paket programı muhasebe modülünde yevmiye defteri kayıt örneği

YEVMIYE DEFTERİ				
MADDE NO	FİŞ NO			
HESAP KODU	HESAP İSMİ	AÇIKL	BORÇ	ALACAK
TARİH:	01/11/2020	NAKLİ	0.00	0.00

0	MA-000001			04/11/2020
153	TİCARİ MALLA AF-00		7 500.00	
191	İNDİRİLECEK AF-00		1 350.00	
320	SATICILAR AF-00			8 850.00
FİŞ TOPLAM			8 850.00	8 850.00
ARA TOPLAM			8 850.00	8 850.00

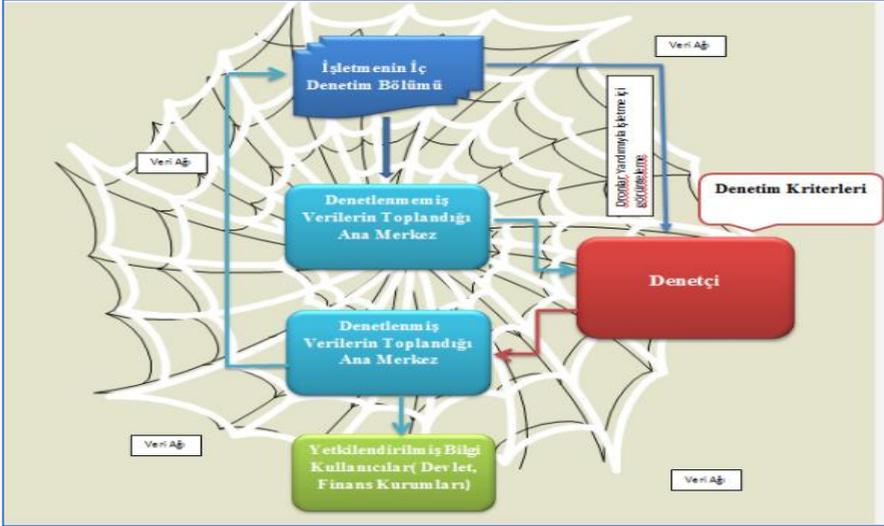
0	MA-000002			04/11/2020
120	ALICILAR SF-00		5 428.00	
600	YURTIÇİ SA SF-00			4 600.00
391	HESAPLANAN SF-00			828.00
FİŞ TOPLAM			5 428.00	5 428.00
ARA TOPLAM			14 278.00	14 278.00

YEVMIYE TO			14 278.00	14 278.00

Endüstri 4.0 ile birlikte muhasebe sürecinde yaşanan değişimlerin başında kaydetme, sınıflandırma, özetleme, raporlama, analiz etme işlevlerinin akıllı sistemler kullanılarak muhasebe verilerinin gerçek zamanlı muhasebe kayıt sistemine aktarılması gelmektedir. Kurumsal kaynak planlaması (muhasebe paket programları) içerisinde yer alan modüllerin kullanılmasıyla; akıllı üretim, akıllı stoklar, akıllı kayıtlar ile hızlı ve hatasız sonuçlar elde edilmektedir. Endüstri 4.0'ın Muhasebe kayıt sistemini akıllı kayıt sistemine dönüştürmesiyle birlikte, muhasebe çalışanın görevi; eş zamanlı muhasebe işlemlerini yaparak oluşan gerçek zamanlı raporların analiz ve yorumunu yapmaya dönüşmüştür. Ve buna bağlı olarak muhasebe meslek mensuplarının dijital değişime ayak uydurması kaçınılmaz

olmuştur. Son yıllarda dijital platformda ön plana çıkan nesnelerin interneti olgusu muhasebe mesleğinde de yerini almıştır. Şekil 4'te nesnelerin internetinin muhasebe bilgi sistemi içindeki işleyişine örnek verilmiştir.

Şekil 4: Stok Döngüsü ve Nesnelerin İnterneti

Kaynak: Erturan, İlkay Ejder; Ergin, Emre, (2017), "Muhasebe Denetiminde Nesnelerin İnterneti Stok Döngüsü", Muhasebe ve Finansman Dergisi, 75, s. 13-30.

Endüstri 4.0 ve büyük veri ile meydana gelen veri depoları ile internete bağlı cihazlar ve yapay zeka ile muhasebe bilgi sistemi kullanılacaktır. Büyük verinin içerdiği yapılandırılmış sorgu dilleri ile kullanıcı girdileri ortadan kalkarak referans bütünlüğü oluşacaktır. Bu bütünlük veri akış diyagramlarının ve sistem akış çizelgelerinin gerçek zamanlı belgelendirilmesini beraberinde getirecektir (Pan ve Seow, 2016: 170).

Endüstri 4.0 da iş hayatında, vasıflı iş gücünün yerini teknolojik yeteneklerin alması ile köklü değişiklikler olacaktır. Üretimde insan gücünün azalmasıyla yeni çalışma alanları ve iş kolları ortaya çıkacaktır. Ortadan kalkan mesleklerin yerini yeni meslek dalları alacaktır. İş ve çalışma koşullarında yaşanan değişikliklerle iş ve yaşam dengeleri değişecek esnek çalışma önem kazanacaktır. Üretim sürecinin teknolojiye geçmesiyle çalışanların iş güvenliğinde yaşanan riskli durumlarda azalacaktır (Çakır, 2018: 103). Endüstri 4.0' ın gelişimiyle birlikte muhasebe mesleğinde de mühim gelişmeler olacaktır. Muhasebe mesleğinde yaşanan bu gelişmeler, muhasebe eğitiminin yeniden düzenlenmesini gerekli kılacaktır. Muhasebe eğitiminde görev alan bireylerin, öğrencilerini dijital değişikliklere hazırlamak için öncelikle kendilerinde entelektüel bir yenilenmeye gitmeleri ve öğrencilerini analitik düşünme biçimine hazırlamaya çalışmaları gerekecektir. Endüstri 4.0 ile yetişecek muhasebe meslek mensuplarının öngörülmesi, analitik düşünebilen, teknolojiyi iyi kullanabilen, esnek ve yaratıcı olmaları gerekmektedir. Bunların oluşabilmesi için eğitim müfredatında köklü değişiklikler yapılarak teorik eğitimden ziyade fazlaca uygulama içeren eğitim öğretim yöntem ve tekniklerine geçmek gerekmektedir.

Mobil cihaz teknolojisine sahip öğrenciler ders ortamı dışında da ihtiyaç duyduğu bilgiye kolay bir şekilde ulaşarak kullanabilecektir. Teknolojinin taşınır hale gelmesiyle öğrenci ders ile eş zamanlı olarak da ihtiyaç duyduğu faydalı bilgiye hızla ulaşabilecektir. Verilerin görselleştirilmesi, bulut teknolojisi ve web alt yapılı programlar sayesinde öğrenciler bilgi teknolojilerini muhasebe derslerine entegre edilmiş olarak öğrenebileceklerdir (Janvrin ve Watson, 2017: 5).

V. SONUÇ

Endüstri 4.0 tüm sektörlerde ve alanlarda olduğu gibi muhasebe ve finansman alanında da önemli değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Bu güne kadar olan tüm endüstri devrimleri işletme fonksiyonlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Endüstri 4.0 sanayi devrimi işletme fonksiyonlarını önemli ölçüde etkilemiş ve değişimine neden olmuştur. Muhasebe mesleğini icra edenlerin görev tanımları yeniden şekillenmiştir. Muhasebenin kaydetme, sınıflandırma, özetleme işlevlerinin otonom robotlar ile yapılacak olması hem veri akışını hızlandıracak hem de meslek mensuplarının iş yükünü hafifletecektir. Muhasebe meslek mensuplarına raporlamalar sonucu ortaya çıkan bilgiyi analiz etme ve yorumlama anlamında daha fazla zaman kalacaktır. Buna bağlı olarak meslek mensupları faydalı finansal bilgiye ihtiyaç duyan işletme içi ve işletme dışı paydaşlara hızlı ve hatasız bilgi üretebileceklerdir.

Muhasebe eğitimi alan öğrencilerin saha tecrübesine sahip kişiler ve kurumlarla sıkça bir araya gelmesi, eğitim kurumları ve sanayinin işbirliği içerisinde ortak çalışmalar yürütmesi öğrencilerin dijitalleşme sürecine adaptasyonuna olumlu katkı sağlayacaktır (Şen, 2019: 24).

Endüstri 4.0 teknolojisi insana bağımlılığı ortadan kaldırmakta, otonom robotlar aracılığıyla işletme fonksiyonları entegre edilerek işletme içinde, işletme dışında tedarikçi ve alıcılarla iletişim kurmayı sağlamaktadır. Fakat bu şekilde bir eş güdümlü çalışmaya ulaşmak oldukça maliyetli olacaktır. Yazılım alt yapısının oluşturulmasının yanı sıra bilgi kalitesinin ve sistemin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının gerekli mesleki eğitimi alabilmesi için eğitim- öğretim yöntemlerinin değişmesi ve eğitim müfredatının yenilenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, Endüstri 4.0' ın gelişim süreci anlatılarak, Endüstri 4.0 ile birlikte yaşanan dijital değişimlerin muhasebe eğitimine etkileri incelenmiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akdoğan Nalan, M. Uğur Akdoğan, 2018, Büyük Veri – Bilişim Teknolojisindeki Gelişmelerin Muhasebe Uygulamalarına ve Muhasebe Mesleğine Etkisi, Muhasebe ve Denetime Bakış, 55, 1-4
- Akdoğan, Ömer Faruk (2016). Dördüncü Endüstri Devrimi Endüstri 4.0, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- ALEXOPOULOS, K., MAKRIS, S., XANTHAKIS, V., SIPSAS, K., & CHRYSSOLOURIS, G., (2016), A concept for context-aware computing in manufacturing: The white goods case, International Journal of Computer Integrated Manufacturing, Cilt: 29, Sayı: 8, s. 839-849.
- Banger, Gürcan, 2017, Endüstri 4.0 Ekstra, Dorlion Yayınları, Ankara.
- Banger, Gürcan, 2018, Endüstri 4.0 Uygulama ve Dönüşüm Rehberi, Dorlion Yayınları, Ankara.
- Bozkurt Yüksel, Armağan Ebru, 2016, Bulut Bilişimde Kişisel Verilerin Korunması, Yetkin Yayınları, İstanbul.
- Çakır, Nisan Nur, 2018, Endüstri 4.0 Ve Çalışmanın Geleceği , Electronic Journal of Vocational Colleges, 8(2), 97-105
- Erturan, İlkay Ejder; Ergin, Emre, (2017), “Muhasebe Denetiminde Nesnelerin İnterneti Stok Döngüsü”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 75, s. 13-30.
- Fırat, Oktay Zihni; Seniye Ümit Fırat, 2017, Endüstri 4.0 Yolcuğunda Trendler ve Robotlar, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 46(2), 211-223.
- Fırat, Seniye Ümit; Oktay Zihni Fırat, 2017, Sanayi 4.0 Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Kavramlar, Küresel Gelişmeler ve Türkiye, Toprak İşveren Dergisi , 114, 10-23.
- Ghani, Erlane K; Muhammad, Kamaruzzaman Industry, 2019, 4.0: Employers’ Expectations Of Accounting Graduates And Its Implications On Teaching And Learning Practices, International Journal of Education and Practice, 2019 Vol. 7, No. 1, pp. 19-29
- Gary Pan & Poh-Sun Seow, 2016, Preparing accounting graduates for digital revolution: A critical review of information technology competencies and skills development, Journal of Education for Business, 91(3), 166-175
- Gökçen, G. (1998). “Uygulamacıların Muhasebe Eğitiminden Beklentileri”, Marmara Üniversitesi, Muhasebe Araştırma ve Merkezi Muhasebe-Finansman Dergisi, Sayı 9, Aralık, 1998, s: 43-50.
- Görçün, Ömer Faruk, 2017, Dördüncü Endüstri Devrimi – Endüstri 4.0, Beta Yayınları, İstanbul.
- Janvrin, Diane J., Marica Weidenmier Watson, 2017 ”Big Data”: A New Twist To Accounting, Journal Of Accounting Education, 38, 3-5.
- Kagermann, Henning; Wahlster, Wolfgang; Helbig, Johannes, (2013), “Securing the future of German manufacturing industry: Recommendations for implementing the strategic initiative Industrie 4.0. Final Report of the Industrie 4.0 Working Group”, http://www.acatech.de/fileadmin/user_upload/Baumstruktur_nach_Website/Acatech/root/de/Material_fuer_Sonderseiten/Industrie_4.0/Final_report__Industrie_4.0_accessible.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2020).
- Karaağaçlı, M. (2002). Mesleki Eğitim ve Teknoloji Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayınları
- Lee, Jay, Behrad Bagheri, Hung An Kao, 2015, A Cyber-Physical Systems Architecture For Industry 4.0-Based Manufacturing Systems, Manufacturing Letters, 18-23.
- Matos , L.M. Camar nha, S. Tom c, and P. Graça (Eds.), 2013, Contr but ng to the Internet of Th ngs, Technological Innovation for the Internet of Things, IFIP AICT 394, Amerika.
- Özdoğan, Ogan, 2018, Endüstri 4.0: Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarı, Pusula, İstanbul.
- Redclift, Michael (2005), Sustainable development (1987–2005): An oxymoron comes of age, Sustainable development, Cilt: 13, Sayı: 4, s. 212-227.
- Schuh, Guenther; Potente, Till; Varandani, Rawina; Schmitz, Torben, (2014), “Global Footprint Design based on genetic algorithms–An “Industry 4.0” perspective”, CIRP AnnalsManufacturing Technology, 63 (1), p. 433-436.
- Sevilengül, Orhan. (2000). Genel Muhasebe (9. Baskı), Ankara Gazi Kitabevi.

Şen, Vildan, *Sanayi Sektörünün Lisans Düzeyi Muhasebe Eğitiminden Kalite ve Kalite Güvencesi Beklentileri: Manisa Organize Sanayi Bölgesi Örneği*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 24-106

Witkowski, Krzysztof, 2017, Internet of Things, Big Data, Industry 4.0 – Innovative Solutions in Logistics and Supply Chains Management, *Procedia Engineering*, 182, 763 – 769

SUMMARY

With the concept of Industry 4.0, developed countries have started to transfer their investments to this field. Companies investing in Industry 4.0 aim to gain competitive advantage by increasing their market share. With Industry 4.0, all functions of accounting, production, marketing, management and finance will change direction. With the developing technology, the use of labor will decrease and robots will play an active role in the realization of production. Robots that can make and implement decisions by themselves with artificial intelligence will take place in all sectors of the industry. The employment problem that arises with the involvement of robots working with artificial intelligence in working life will try to eliminate the unemployment problem that arises by creating new business areas. Robots and people will be employed by working together in the production area.

The biggest advantage of digitalization is that functions such as documentation, recording, reporting, archiving, and auditing in the field of accounting will be performed quickly, with less cost and less error. With the acceleration of the work and transactions in accounting, useful information will be more accessible for financial information users. With the digitalization that occurs in the accounting process, accounting employees will be able to adapt to this renewal process.

Accounting education will be supported by practical trainings as well as theoretical training, and accounting personnel to be trained will be adapted to working life. One of the most important innovations in accounting education is to ensure that the lessons are taught in the laboratory environment rather than the classroom environment. Accounting education in computer laboratories through package programs will provide students with the opportunity of applied learning by adapting to developing technologies.

In the accounting process, firstly, monetary transactions are recorded, then the recorded information is transferred to the ledger books. The classification function of accounting is realized by transferring the transactions to the ledger. Classified data are transformed into reports by transferring them to financial statements. The generated reports are made ready for the use of financial information users by interpreting and analyzing them.

In the accounting process, along with the Industry 4.0 concept, the recording of documents, classification of the recorded data, summary, reporting and analysis functions can be transferred to the accounting recording system simultaneously with the help of smart systems developed. With the help of various modules included in ERP (enterprise resource planning) and accounting package programs; With smart recording, smart stock, smart production, smart reporting and analysis, fast and accurate results are achieved. With the development of Industry

4.0, the accounting recording system has turned into a smart recording system. With this transformation, accounting staff; They must analyze and interpret the real-time reports that come out by completing simultaneous accounting processes. Depending on all these developments, the accountant and professionals need to adapt to the digital development. It was inevitable for professionals and accounting employees to attend various trainings prepared to facilitate this adaptation process.

Accounting education and accountancy profession are among the profession groups that are directly affected by the development of Industry 4.0. One of the important developments is the reduction of the workload of the accounting profession, which currently has a heavy work and document load, and the reduction of paperwork. In order for the accounting profession to keep up with this development with Industry 4.0, it is necessary to renew the accounting education system and course curricula and increase the time allocated to applied courses. Individuals who will provide accounting education should be individuals with technological knowledge to prepare students for the Industry 4.0 industrial revolution change and are open to self-improvement. It is inevitable for them to closely follow the developments that will improve the ability to analyze by thinking analytically and frequently meet with the professionals working in practice. Accounting professionals should be flexible individuals who can think analytically, keep up to date with the developments related to the profession, always keep themselves up-to-date, make predictions for the future, find solutions by producing creative ideas, and easily adapt to changing situations. Significant changes should be made in accounting curricula, accounting education-teaching methods and techniques, and emphasis should be given to practical trainings in order for the accountants to be trained to have these qualities.

With Industry 4.0, the duties of accounting professionals have been redefined and the functions of businesses have been reshaped. Of accounting; If the functions of recording from documents, classifying the created records, summarizing the classified accounts, analysis and interpretation from the resulting summary results are performed with autonomous robots, the workflow will be accelerated and the workload will be reduced. As the workload gets lighter, the professional accountants will have more time to interpret the results of the analysis and create foresight. With careful analysis and interpretation, more accurate and error-free information will be produced for useful financial information users. The fact that students who receive practice-based education and accounting employees come together frequently and work together, the intertwining of industry and education will improve cooperation by contributing to the digitalization process.

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ YÖNETİM VE EKONOMİ DERGİSİ (YAZIM KURALLARI, ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI)

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, kurulduğu 1995 yılından günümüze değin başta İktisat, İşletme ve Maliye olmak üzere Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler ile Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri gibi çeşitli bilim alanlarında yayın hayatını sürdürmektedir.

“*Uluslararası hakemli dergi*” niteliğine sahip MCBÜ İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere yılda dört kez yayınlanmaktadır.

Dergimiz, “*TRDizin*”, “*EconLit Veri Tabanı*”, “*EBSCO Veri Tabanı*”, “*Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS)*”, “*DOAJ Veri Tabanı*”, “*ProQuest*” ve “*SOBİAD*” veri tabanlarına kayıtlıdır. Editörlüğümüze gelen makaleler, bir ön incelemeden sonra Hakem Kurulu içerisinde konunun uzmanı olan iki, gerektiğinde üç hakemin değerlendirmesinden geçmektedir.

•Dergiye ancak başka bir yerde yayınlanmamış veya halen yayınlanmak üzere değerlendirme sürecinde olmayan yazılar gönderilebilir.

•Dergi yönetim sistemi olan “**Dergipark**” üzerinden gerçekleştirilen değerlendirme süreci sonunda yazı yayına kabul edilirse, yazının tüm yayın hakları MCBÜ İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi’ne ait olacaktır.

•Dergimiz herhangi bir yayın ücreti talep etmemektedir.

•Derginin yayıncısı, editörü ve yayın kurulu yazarların belirtmiş olduğu görüş ve düşünceler ile doğabilecek yayın etiği ihlallerinin sorumluluğunu kabul etmekle yükümlü olmayıp dergide yer alan makale ve yazıların sorumluluğu yazar(lar)ına aittir (bknz: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/policy>)

Dergimizin bundan sonraki sayılarında yayınlanması arzu edilen çalışmaların aşağıda belirtilen yazım kurallarına ve diğer koşullara uygun bir şekilde editörlüğümüze ulaştırılması gerekmektedir.

•Başlık makaleyi betimleyici olmalı, makalenin esas konularını teşkil etmelidir. Türkçe ve İngilizce başlıklar mümkünse 12 kelimeyi aşmamalıdır. Yazının başlığı büyük harflerle **15 punto ve koyu** olarak yazılmalı; Özet yerine “**Öz**” kavramı kullanılmalıdır. Öz makalenin ana bölümlerinin her birinin kısa özetini içermeli, okuyucunun makaleyi bütünüyle okumaya karar vermesini sağlayacak bilgileri içermelidir. Öz, özet dahil tüm ana başlıklar **11 punto büyük harflerle**, alt başlıklar ise **küçük harflerle, koyu ve 11 punto** olarak yazılmalıdır. Sayfanın altında makalenin türü, yazarların kurumları, iletişim bilgileri ve ORCID bilgileri yer almalıdır.

•Dergimize gönderilecek makaleler Türkçe veya yabancı dilde (İngilizce, Fransızca veya Almanca) olabilir. Makalenin Türkçe ve İngilizce dilleriyle hazırlanmış en çok 100-250 kelimelik özetinin de eklenmesi gerekir (İngilizce ve Türkçe başlık da yer almalıdır). Ayrıca bu özetin altında, çalışmanın alanını tanımlayacak Türkçe ve İngilizce “anahtar sözcükler” (Key Words)” bulunmalıdır.

•Özet, makalenin **sonunda (İngilizce)** yer almalı, minimum 500 kelimedenden oluşmalı ve verilen bilgiler öz'e oranla daha geniş kapsamlı ifade edilmelidir. Araştırma metninde yer almayan herhangi bir bulgu veya sonuca yer verilmemelidir. Metin içindeki bilgilere referansta bulunulmamalıdır.

•Dergimiz Yıl:2009 Cilt:16 Sayı:1 den itibaren **Journal of Economic Literature (JEL) Kodu** uygulamasına geçmiş bulunmaktadır. Gönderilecek çalışmalarda yazarın JEL Kodlarını da belirtmesi gerekmektedir. Türkçe ve İngilizce özetlerin altında, anahtar kelimeler (en az 3 en çok 5 kelime) ile (JEL) kodu bulunmalıdır. JEL Kodlarının belirlenmesi ile ilgili internet başvuru adresine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılmaktadır:

<http://www.aeaweb.org/econlit/jelCodes.php>

•Yazılar **en:17 cm boy:24 cm** ebatlı kağıda aşağıdaki biçimde yazılmalıdır. Makale kaynakça dahil; Sayfa sayısı olarak **25 sayfayı**, kelime sayısı olarak da **8000 kelimeyi** geçmemelidir.

Üst : 2,8 cm Sol : 2,1 cm Alt : 1,3 cm Sağ : 2,1 cm

Karakter: Times New Roman 11 punto, **Tablolar:** 8 punto (Tablo Başlığı: 9 punto)

Satır Aralığı : 1.0

•Makale, Dergipark üzerinden gönderilmelidir. Ayrıca yazar/ lar tarafından imzalı "Yayın Devir Hakkı Formu" nun da taranarak Dergipark sistemine yüklenilmesi gerekmektedir.

•Yazıda yer alan konu başlıkları I,II,III, ... gibi Romen rakamlarıyla, alt başlıklar ise A,B,C, ...gibi büyük harflerle sıralanmalıdır. Makaleyi bölümlere ayırmada ondalık sistem kullanılmalıdır. Tablo ve şekillerin hazırlanmasında derginin boyutları ve genel dizayn dikkate alınmalıdır. Şekillere ve tablolara başlık ve sıra numarası verilmeli ve sayfaya ortalanmalıdır. Başlıklar tabloların üstünde şekillerin ise altında yer almalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın en sağında bulunmalıdır.

•Tüm yazılar; Amerikan Psikologlar Derneği (American Psychological Association, **APA**) tarafından yayınlanan “ **The Publication manual of the American Psychological Association (6th edition), 2001** “ isimli kaynakta belirtilen yazım ilkelerine uygun bir biçimde yazılmalıdır. Apa'nın 6. Baskısı yazarların dikkate alacağı versiyon olmalıdır. Bahsedilen kaynağa ilişkin internet adresi ; <http://www.apastyle.org/> , http://www.muhenberg.edu/library/reshelp/apa_example.pdf Kaynaklar latin alfabesi ile yazılmış olmalıdır.

•Dergilerin varsa **DOI** numaraları kaynağın sonuna eklenmelidir. Örneğin; *Silverson, B. E. (2011). Fundamental of Personal Initiative. Journal Of Management and Economics: General, 224, 202 – 253. Doi: 10.1037/0056-3245.134.2.248* Yoksa makaleye dair URL numaraları yazılır , <http://www2.bayar.edu.tr/yonetimekonomi/dergi/pdf/C22S12015/1- %2014.pdf>

• Klasik eserlerin (Adam Smith , Marx , Locke vb) özgün tarihleri biliniyorsa kaynağın sonunda şu şekilde verilmektedir :(Özgün eser 1882 tarihlidir)

• Aynı soyadlı yazarlardan, yayını daha eski olsa bile adının ilk harfi alfabetik olarak önce gelen kaynakçada önce belirtilmektedir. Örneğin;

Vasfi, E. (1998). *Hukuki Terimler*, Ankara: Vadi. Vasfi, L. (2007). *Hukuk Reformları Sürecinde Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu. İnsan Hakları Haberciliği*, (derl.) Sevda Alankuş, İstanbul: STE Vakfı.

• Kitap ve Raporların kaynakçada gösteriminde önce yayınlandığı yer ve sonra kitabevi, yayınevi adı “ kitabevi” “yayınevi” “yay” vb. **ekler** belirtilmeksizin verilir. Örneğin;

Ankara: Dost İstanbul: Nesa İstanbul: Sabancı Vakfı New York, NY: McGreen – Hill

• **Tek Yazarlı Kitap**

Ansel, N. (2006). *Sessiz Gün. İstanbul: Deki.* Carlsen, S. (2009). *Matrix: Ya da Sapkınlığın İki Yüzü. Bahadır Turan (Çev.). İstanbul: Encore.*

• **Çok Yazarlı Kitap** Abisel, N., Arslan, U.T., Behçetoğulları, P., Karadoğan, A., Öztürk, S.R. & Ulusay, N. (2005). *Çok Tuhaf Çok Tanıdık. İstanbul: Metis.*

• **Editörlü Kitap**

Katip, M. (Ed.) (2007). *Kamusal Fayda. Ankara: İmge.*

• **Editörlü Kitapta Bölüm**

AKYOL, B. (2004). *Saha Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı. Kemal Özbek (Ed.), Kamusal Alan Dahilinde (s. 689-713). Ankara: Dost.*

• **Birden Çok Baskısı Olan Kitap**

Straight, W. Jr. & Walles, E. B. (2004). *The Elements of World(7. Baskı). New York: Longman.*

• **Sadece Elektronik Basılı Kitap** O'Keefe, E. (n.d.). *Egoism & the cnsts in Western values. erişim <http://www.onlineoriginals.com/showitem .asp litem I 135>*

• **Kitabın Elektronik Versiyonu**

Shelton, M. A (1989). *Magazine addiction? A study of Social Life [DX Reader version]. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index.asp>*

• **Elektronik Adresten Yararlanılan Kaynakta**

Kaynağın erişilebileceği URL verilir ,
<http://www.antraktsinema.com/makale.php?id=729>

• **Elektronik Makaleler**

Bulunması durumunda digital object identifier (DOI) numarası belirtilmelidir. Rousseau, S. C. (2009). *What is Freedom ?. Knowledge Management Research & Practice. Advance online publication. doi: 1 0.1 057/palgrave.kmrp.8500141*

• **Elektronik Gazate Makaleleri**

Seran, Ö. (2010, 21 Ocak). *Televizyon alışkanlıklarımız ve çocuklar.* www.hurriyet.com.tr

• **Daha Önceki Bir Baskının Yeni Basımı (Özellikle Klasik Eserlerde)**

Smith, A. (1976). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. E. Cannan (Ed.). Chicago: University of Chicago Press. (İlk baskı 1776). Metin İçinde Kullanımı :(Smith, 1776/1976)*

•**Kitaptan Çevrilmiş Bölüm**

Kaynakçada: Hengel, M. (1958). The Best Quality. T. Prast (Çev.). Chicago: Charles Scribner's Son. (İlk baskı. 1912-1917).

•**Rapor ve Teknik Makaleler** Özer, H. (2008). *Mediscape Turkey 2000* (Report No. 2). Ankara: SERAUM

•**Dergi Tek Yazarlı Makale**

Cenah, Y. (2009). Geçmişin Sosyolojik Baskısı: Tarihsel ve Toplumsal Akla Doğru. *Toplum ve Bilim*, 12, 202-240.

•**Dergi Çok Yazarlı Makale**

Bilken, F. S., Çelik, P. (1998). Müzakere Yöntemleri. *Kültür ve İletişim*, 2 (1), 397-414.

•**Yazarı Belirsiz Editör Yazıları**

Editorial: "What is a Chaos" [Editorial]. (2006). *Journal of Management and Business*, 25, 8-10.

•**Yazarı Belirsiz Gazete Ve Dergi Yazıları İçin**

Kaynakçada: Türkiye ve Rusya İlişkileri Ne Yönde: Bir Tarih, İki Devlet. (2003, 13 Aralık). *Hürriyet*, 36. **Metin İçinde :** (Türkiye Rusya İlişkileri Ne Yönde, 2003)

•**Yazarı Belli Gazete ve Dergi Yazıları**

Öymen, F. (2013, 29 Aralık). *Siyaset ve Ekonomi*. Milliyet, s.21.

•**Basılmamış Tezler , Poster Yazılar , Tebliğler**

Eğer Yök'den indirilmiş ise Url adresi kaynağın sonuna yazılmalıdır. *Erkan, F. (2012). Politika ve Yansıması: Mardin'de Sosyolojik Altyapı. (Yayımlanmamış doktora tezi). Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.*

•**Ansiklopediler**

Kaynakçada: Ottomans: History. (1997). *Encyclopaedia Britannica* içinde (12. Baskı. Cilt. 14, s. 1170- 1188). Chicago: *Encyclopaedia Britannica*. **Metin İçinde:** (Ottomans: History, 1987)

•**Sözlükler**

Kaynakçada: Hellmender. (208). *Political Dictionary* (11. Baskı). Los Angeles, Longman. **Metin İçinde:** (Helmmender, 2008)

•**Görüşme**

Şenay, YILDIZ. (2012).Rusya Ukrayna'ya Girerse Çekoslovakya Gibi Olur. Cengiz SAĞAN ile söyleşi. Akşam. 28 Temmuz 2003.Erişim Tarihi 13 Ocak 2004, <http://www.aksam.com.tr/roportaj/rusya-ukraynaya-girerse-cekoslovakya-gibi-olur/haber-289039>

•**Televizyon Programı**

Kaynakçada: Long, T. (Yazar), ve Moore, S. D. (Yönetmen). (2002). Bart vs. Lisa vs. 3. Sınıf [Televizyon Dizisi]. B. Oakley ve J. Weinstein (Yapımcı), Simpsonlar içinde. Bölüm: 1403 F55079. Fox. **Metin İçinde Gösterimi:** (Simpsonlar, 2002)

•**Film Kaynakçada:** Micheal, K. (Yönetmen/Senaryo Yazarı).(2001).

Economist[Film]. U.S.: Warner Bros. **Metin İçinde Gösterimi:**
(Economist, 2001)

•**Fotoğraf**

Kaynakçada: Ara, Güler. (1987). Ankara Milli Parkı [Fotoğraf]. Güzel Sanatlar Fakültesi, Ankara. **Metin İçinde Gösterimi :** (Ara, 1987)

Makale yayınlama süreci şöyledir: -Makale; “Hakem Kurulu” içerisinde belirlenecek hakemlerin değerlendirme sürecinden geçtikten sonra, eğer varsa, düzeltmeleri yapması için yazara geri gönderilecektir. Yazar, hakem tarafından istenen düzeltmeleri yaptıktan sonra, makaleyi, yazının düzeltme istenilen nüshası ile birlikte geri göndermelidir.

Bu duyuruda belirtilen kurallara uyulmamasının tüm sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Böyle bir durumda hakem değerlendirme raporuna bakılmaksızın Dergi Yayın Komisyonu ilgili makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.

YAZIŞMA ADRESİ Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ (Yönetim ve Ekonomi Dergisi Editörü) Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Kampüsü 45140 Yunusemre-MANİSA- TÜRKİYE

E-posta: iibf-dergi@cbu.edu.tr

MANİSA CELAL BAYAR UNIVERSITY
THE FACULTY OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE
SCIENCES JOURNAL OF MANAGEMENT AND ECONOMICS

MCBU, Journal of Management and Economics (ISSN-1302-0064/E-ISSN- 2458-8253) is a bi-annual, international, multi-disciplinary and peer reviewed journal. Articles from a variety of social science disciplines like economics, business administration, international relations, political science and public administration have been published since 1995. Journal of Management and Economics is a referred international journal published four times a year, March, June, September and December. Manuscripts in Turkish, English, German, Russian and French are welcomed.

- Our journal does not charge any publication fee.
- The publisher, editor and editorial board of the journal don't accept the responsibility of the publication ethics violations that may arise with the opinions and thoughts expressed by the author/ authors. The responsibility of the articles in the journal belongs to the author/authors (For more information: <https://dergipark.org.tr/en/pub/yonveek/policy>)

Guidelines for Submitting Articles

- Manuscripts submitted to the journal will first be viewed by the Editorial Board then forwarded to the referees. In line with the evaluation of the referees, Editorial Board will make the final decision, either in favour or against publication, or return the manuscript back to the author for any revision required by the referees. Authors will be informed of the decision of the Editorial Board regarding publication in the shortest time possible. Manuscripts which are not published will not be returned back the authors.

- The article should begin with an indented and italicised summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 5 key words or phrases that characterise the content of the article.

- **References should be in text in parenthesis and give the author's surname, year of publication and page number.** Footnotes should be preferred for any explanation. The required format is Microsoft Word for Windows. (at least version 6.0) Text should be typed single-spaced, in Times New Roman, font size 11. (Font size for Resources is 9). The whole article should not exceed 20 pages and the margins for a page should be as follows: Top 2,8 cm, Bottom 1,3 cm, Left 2,1 cm, Right 2,1 cm.

- At the end of the page, the type of the article, the institutions of the authors, contact information and ORCID information should be given. You can visit <https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/23815> to review our publication ethics rules in more detail.

CONTACT INFORMATION Prof. Dr. A. Kemal ÇELEBİ (*Editor of Journal of Management and Economics*) Manisa Celal Bayar University The Faculty of Economic and Administrative Sciences Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Kampüsü 45140 - Yunusemre MANİSA - TURKEY E-mail: iibf-dergi@cbu.edu.tr